

E-ISSN : 2149-6544

DOI : 10.26809/joa

JOURNAL OF AWARENESS

International Peer-Reviewed and Open Access Electronic Journal
Uluslararası Hakemli ve Açık Erişimli Elektronik Dergi

ratingacademy.com.tr/ojs

Volume / Cilt : 5

Issue / Sayı : 4

Year / Yıl : 2020

JOURNAL OF AWARENESS

E-ISSN: 2149-6544

International Peer-Reviewed and Open Access Electronic Journal
Uluslararası Hakemli ve Açık Erişimli Elektronik Dergi

Volume / Cilt: 5
Issue / Sayı: 4
October / Ekim 2020

Web: <https://journals.gen.tr/joa>

E-mail: joa@ratingacademy.com.tr ; journals@ratingacademy.com.tr

Address: Sarıcaeli Köyü ÇOMÜ Sarıcaeli Yerleşkesi No: 119, Merkez-Çanakkale / TÜRKİYE

ABSTRACTING & INDEXING

	CEEOL (Central And Eastern European Online Library)		OPAC Plus
	Infobase Index		(DRJI) Directory of Research Journals Indexing
	(BASE) Bielefeld Academic Search Engine		<i>World Wide Science</i>
	Google Scholar		(TIB) German National Library of Science and Technology
	ASOS Index		Scilit
	AcademicKeys		Scipio.ro
	I2OR		OAJI
	Scientific World Index		Cite Factor
	(PBN) Polish Scholarly Bibliography		Journal Factor
	Cosmos Impact Factor		ScopeMed: Directory of Medical Articles
	Research Bible		Digital Object Identifier System
	Scholarsteer		CrossRef

	Root_Index		Budapest Open Access Initiative
PKP INDEX	PKP Index		DIIF
	iThenticate		OCLC WorldCat
	Scientific Indexing Services (SIS)		German Journal Database (ZDB): Zeitschriftendatenbank
	ISIFI		Turkish Journal Park Academic
	(ISRA) International Society for Research Activity		Electronic Journals Library
	SOBIAD		The Library of Congress
	<i>Harvard Library HOLLIS</i>		(ESJI) Eurasian Scientific Journal Index
	Semantic Scholar		CNKI Scholar
	Euro Pub		Journal Index
	<i>Society of Economics and Development</i>		

JOURNAL OF AWARENESS

ABOUT THE JOURNAL / DERGİ HAKKINDA

Journal of Awareness

(E-ISSN 2149-6544) is an international refereed journal which started to be published in 2016. The journal aims to include works in such scientific branches as; Anthropology, Public Administration, History, Geography, Theology, Philosophy, Folklore, Psychology, Sociology, International Relations, Architecture, Archeology, Art History, Literature, Linguistics, Communication Sciences, Law

....
In this framework, high quality theoretical and applied articles are going to be published. The views and works of academicians, researchers and professionals working in all fields of humanities are brought together. The articles in the journal is published 4 times a year; WINTER (January), SPRING (April), Summer (July), AUTUMN (October). Journal of Arts is a free of charge, electronic and open access journal. The DOI (Doi Prefix: 10.31566/joa) number is assigned to all the articles published in the Journal.

Papers are wellcomed both in **English** and **Turkish**.

Manuscripts are sent to online Manuscript Submission System. Send your manuscript to the editor at <https://journals.gen.tr/joa/about/submissions> or joa@ratingacademy.com.tr

For any additional information, please contact with the editors at joa@ratingacademy.com.tr

Journal of Awareness

(E-ISSN 2149-6544) 2016'da yayın hayatına başlayan uluslararası hakemli ve süreli bir dergidir. Dergi, Antropoloji, Kamu Yönetimi, Tarih, Coğrafya, İlahiyat, Felsefe, Halk Bilimi (Folklör), Psikoloji, Sosyoloji, Uluslararası İlişkiler, Mimarlık, Sanat Tarihi, Arkeoloji, Dilbilim, İletişim Bilimleri, Edebiyat ve Hukuk gibi bilim dallarındaki özgün, derleme ve çeviri içerikli bilimsel araştırmalar ile uygulama, araştırma, inceleme çalışmalarına yer vermektedir. Bu çerçevede, yüksek kalitede teorik ve uygulamalı makalelere yer verilmektedir. Beşeri bilimler alanında çalışan sanatçılar, akademisyenler, araştırmacılar ve profesyonellerin görüş ve çalışmaları bir araya getirilmektedir. Dergideki makaleler; KIŞ (Ocak), BAHAR (Nisan), YAZ (Temmuz) ve GÜZ (Ekim) dönemleri olmak üzere yılda dört kez yayımlanmaktadır. Journal of Arts, ücretsiz-açık erişimli elektronik bir dergidir. Dergide yayımlanan tüm makalelere DOI numarası (Doi Prefix: 10.26809/joa) atanmaktadır.

Derginin yayın dili **Türkçe** ve **İngilizce**'dir.

Yazılar, Makale Takip Sistemi üzerinden elektronik ortamda gönderilmektedir.

Makalelerinizi, <https://journals.gen.tr/joa/about/submissions> adresinden online olarak yükleyebilir ya da joa@ratingacademy.com.tr adresine yollayabilirsiniz.

Ayrıntılı bilgi için: joa@ratingacademy.com.tr adresine mail atabilirsiniz.

JOURNAL OF AWARENESS

Owner / Sahibi

RATING ACADEMY

Ar-Ge Yazılım Yayıncılık Eğitim Danışmanlık ve Organizasyon Ticaret
Limited Şirketi

Editors/Editörler

Prof. Dr. Turgay BERKSOY

Marmara University
(Editor)

Assoc. Prof. Dr. Birol AKGÜL

Çanakkale Onsekiz Mart University / TURKEY
(Editor)

iv

Managing Editor/Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Cumali YAŞAR

Çanakkale Onsekiz Mart University

Contact / İletişim Bilgileri

Adress: Sarıcaeli Köyü ÇOMÜ Sarıcaeli Yerleşkesi No: 119,

Çanakkale / TÜRKİYE

Tel: +90 536 423 59 38

Web : <https://journals.gen.tr/joa>

E-mail : joa@ratingacademy.com.tr

JOURNAL OF AWARENESS

EDITORIAL BOARD / EDİTORYAL KURUL

Adrian RUNCEANU, Constantin Brancusi University from Targu Jiu, Romania

Agnieszka SZPLIT, The Jan Kochanowski University, Poland

Andrea QUINTILIANI, Pegaso Telematin University, Italy

Andreas YUMARMA, President University, Indonesia

Araz ASLANLI, Azerbaijan State Economics Üniversitesi, Azerbaijan

Francisco Fernando Ribeiro RAMOS, Coimbra Business School, Portugal

Goran PERIC, Business School of Applied Studies, Serbia

Hasan KAPLAN, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Helena SANTOS-RODRIGUES, Instituto Politécnico de Viana do Castelo, Portugal

Irvan TRANG, Sam Ratulangi University, Indonesia

Lyudmila ZINCHENKO, Bauman Moscow State Technical University, Russian Federation

Mahmaod Ibrahim AL-RAWAD, Al Hussein Bin Talal University, Jordan

Mario J. PINHEIRO, Universidade de Lisboa- UL, Portugal

Michal CHMIELECKI, Clark University, United States

Mumtaz Hussain SHAH, University of Peshawar, Pakistan

Octavio REYES, Universidad Virtual del Estado de Guanajuato (UVEG), Mexico

Olayinka Idowu KAREEM, Philipps University of Marburg, Germany

Özge UYSAL ŞAHİN, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

Paola FERRETTI, Dipartimento di Economia e Management University of Pisa, Italy

Sameh AJLOUNI, Yarmouk University, Jordan

Slobodan Rajko ČEROVIĆ, Singidunum University, Serbia

Tuba KORKMAZ, Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey

REFEREES IN THIS ISSUE / BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof. Dr. Celil ARSLAN, *Erciyes University, TURKEY*

Prof. Dr. Cumhuri ASLAN, *Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY*

Prof. Dr. Mehmet ÖZDEN, *Hacettepe Üniversitesi University, TURKEY*

Prof. Dr. Mesut DOĞAN, *İstanbul University, TURKEY*

Prof. Dr. Özlem DENİZ BAŞAR, *İstanbul University, TURKEY*

Assoc. Prof. Dr. Abdullah TAŞTEKİN, *Harran University, TURKEY*

Assoc. Prof. Dr. Özlem YORULMAZ, *İstanbul University, TURKEY*

Assoc. Prof. Dr. Veysel ERAT, *Bitlis Eren University, TURKEY*

Assist. Prof. Dr. Didem SAYGIN, *Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY*

Assist. Prof. Dr. Engin ÇAĞLAK, *Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY*

Assist. Prof. Dr. Erşan YILDIZ, *Erciyes University, TURKEY*

Assist. Prof. Dr. Filiz CİCİOĞLU, *Sakarya University, TURKEY*

Assist. Prof. Dr. Kani İrfan KARAKOÇ, *Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY*

Assist. Prof. Dr. Mehtap KAYĞUSUZ AKBAY, *İstanbul University, TURKEY*

Assist. Prof. Dr. Nilay KÖLEOĞLU, *Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY*

Assist. Prof. Dr. Nihal EMİNOĞLU, *Çanakkale Onsekiz Mart University, TURKEY*

Assist. Prof. Dr. Onur AKÇAKAYA, *Ardahan University, TURKEY*

Assist. Prof. Dr. OZAN GÜLER, *Mersin University, TURKEY*

Assist. Prof. Dr. Öznur AKGİŞ İLHAN, *Ahi Evran University, TURKEY*

Assist. Prof. Dr. Serkan GÜNDOĞDU, *Munzur University, TURKEY*

Assist. Prof. Dr. Taner DALGIN, *Muğla Sıtkı Koçman University, TURKEY*

Dr. Göksel Kemal GİRGIN, *Balıkesir University, TURKEY*

WRITING AND PUBLISHING POLICIES

Journal of Awareness (E-ISSN 2149-6544) is an international refereed journal which started to be published in 2016. The journal aims to include original papers in the main titles of humanities. In this framework, high quality theoretical and applied articles are going to be published. The views and works of academicians, researchers and professionals working in all fields of humanities are brought together. The articles in the journal is published 4 times a year; **WINTER (January), SPRING (April), Summer (July), AUTUMN (October)**. **Journal of Awareness** is an **electronic and open access** journal. The [DOI](#) (Doi Prefix: 10.26809/joa) number is assigned to all the articles published in the Journal.

Manuscripts submitted to *Journal of Awareness* should be in line with ***the following publication policies and writing rules***. The evaluation process is not started for articles that are not prepared in accordance with the publication principles and the writing rules.

- 1. Journal of Awareness** (E-ISSN 2149-6544) is an international refereed journal which started to be published in 2016. The journal aims to include original papers in the main titles of humanities. In this framework, high quality theoretical and applied articles are going to be published. The views and works of academicians, researchers and professionals working in all fields of humanities are brought together. The articles in the journal is published 4 times a year; **WINTER (January), SPRING (April), Summer (July), AUTUMN (October)**. All articles submitted for publication are evaluated by the editors in chief, editorial board and referees.
- 2.** The journal accepts the studies written in **Turkish** and **English**. Original research papers, technical notes, letters to the editor, discussions, case reports and compilations are published in the journal.
- 3.** Only the original scientific researches are included. It is essential that the information created in scientific study needs to be new, suggest new method or give a new dimension to an existing information
- 4.** *Journal of Awareness* is an **open access electronic journal**. All articles published in the journal are assigned the **DOI number**. Researchers worldwide will have full access to all the articles published online and can download them with zero subscription fees.
- 5.** The editors-in-chief and the relevant editors have the authority not to publish the articles, to make regulations based on the format or to give back to the author for correction that do not comply with the conditions of publication within the knowledge of the editorial board. All studies submitted to *Journal of Awareness* are sent to at least **two referees** after the initial review of the editors in chief, and editors related to the study issue with respect to formatting and content. After having positive feedbacks from both of the referees, the manuscripts are published. In case of having one positive and one negative feedback from the referees, the

manuscript is sent to a **third referee**. Identities of authors are kept in the posts to be sent to the referees (Double-blind peer review). In addition, the authors are not informed about the referee

6. The referee process is carried out by the **editors in chief**. A study that the editors in chief does not find suitable or does not accept is not included in the journal, even though the referee process is positive. In this regard, authors can not create a liability for the journal and other boards of the journal.
7. The editors in chief have **7 days** for the appointment of the referees after the arrival of the manuscript. While they appoints the referees, they take the views of the other editors related to the study issue. The studies sent to the referees for evaluation are expected to be answered within **30 days**. In case this is overcome, the editor makes a new referee appointment and withdraws the request from the former referee.
8. Required changes must be made by the author within **15 days** after the decision of "Correction required" given in article acceptance decision.
9. The studies submitted for publication in the journal must have **not been published elsewhere** or have **not been sent another journal to be published**. The studies or their **summaries which were presented in a conference or published can be accepted** if it is indicated in the study. In addition, if **the work is supported by an institution or is produced from a dissertation**, this should be indicated by a footnote to the title of the work. Those who want to withdraw their publications for publication for some reason must apply to the journal management with a letter. The editorial board assumes that the article owners agree to abide by these terms.
10. All responsibility of the studies belong to the authors. Studies should be prepared in accordance with international scientific ethics rules also mentioned in the journal. Where necessary, a copy of the ethics committee report must be added.
11. The articles submitted to the *Journal of Awareness* are sent to the referees after they have been checked with the "iThenticate" plagiarism scanning program to see if they are partially or completely copied (plagiarism) from another study. Regulation is demanded from the author for the articles which are high in the plagiarism result (**20% and over**). If the required regulation is not made within **60 days**, the study is rejected.
12. Copyright of all published studies belongs to the *Journal of Awareness*.
13. **No copyright payment** is made.
14. No study has differentiation or superiority from another study. Each author and study has the same rights and equality. No privileges are recognized.
15. Studies submitted for publication in our journal must be prepared according to the rules of spelling of journal. Spelling and template are included in are included in the "Author Guidelines" heading
16. Articles submitted for evaluation must not exceed 25 pages after they are prepared according to the specified template. Article summary should not exceed 300 words and minimum 3 and maximum 7 keywords should be written.

STYLE REQUIRMENTS

1. The text must be written **single spaced** by using standard Microsoft Office Word format. Margins should be 2,5 cm for all sides of the page.
2. The total length of any manuscript submitted must not exceed **25 pages** (A4).
3. The manuscript, which does not show the names of the authors, must include the followings: Title, Abstract, Keywords near the abstract, **JEL (Journal of Economics Literature) codes**, introduction, main text, conclusion, references and appendix.
4. No footer, header or page numbers required.
5. The manuscript language can be **Turkish** or **English**
6. Each manuscript must include abstract, no more than **150 words**.
7. At most **5 key** words must be written below the abstract.
8. **Abstract**, key words and JEL codes must be written in Times New Roman 10 font size and single spaced. It also should be in italic letters.
9. **The main text** should be written in Times New Roman 12 font size and single spaced. The first line of the paragraph should be shifted by 1,25 cm from the left margin. Paragraph spacing after a single paragraph (6 nk) should be given.
10. All the headlines, set in the midst, should be written in bold, in Times New Roman 12 font size and 1,5 spaced.
11. Headings and subheadings must be numbered 2., 2.1., 2.1.1. as etc decimally with bold letters. All headings should be written in bold but only the first letters of the subtitles should be capital. Spacing before and after a heading (6 nk) should be given.
12. **All the tables, figures and graphs** must beheadlined and sequentially numbered. The titles of the tables and figures should be placed above the table or figures, and references belonging to table or figure should be under them. The headline must be written in Times New Roman 12 font and with bond letters. References for the tables (figure of graph) must be below the table (figure or graph) with a font size of 11 font.
13. Equations should be numbered consecutively and equation numbers should appear in parentheses at the right margin.
14. Citations in text must be done according to the HARWARD REFERANCE TECHNIQUE. In text citations, the author's last name and the year of publication (and page number of the publication if necessary) for the source must appear in the text
 - i. If the last name of the author is used , the publication date should be written in parenthesis.

Gürkaynak (2002) agree that chemical solutions ...

- ii.** If the last name of the author is not used, the last name of the author, the publication year and page number of the publication must appear .

The last studies (Pınar 2003: 12)...

- iii.** If there are two authors, last names of both of the authors should be written.

Cinicioglu and Keleşoğlu (1993) mention about the soft paddings...

- iv.** If there are more than two authors, cite only the surname of the first author followed by “et al.”

...asserted by Öztoprak et al.. (1999)

- v.** If an author has more than one publishment in the same year, different symbols (i.e. a,b,c..) must be used with the years.

...result of the studies made by Bozbey et al (2003a)

- vi.** If the resource is anonymous the word “anon” must be used.

...the realities spoken in recent times (Anon 1998: 53) ...

- vii.** if a newspaper article with an unknown writer is used, name of the newspaper, date of publication, page number should be written.

The floods occured in the region effect the structural features (Atlas, 1998: 6)

- viii.** The studies made use of thesis, alphabetically ordered according to the surnames of the writers. The name of the magazine, book or booklet , etc. should be in italic and bold letters.

- ix.** For Internet resources, the name of the writer should be shown as mentioned before. If no writers name, the name of the resources and the date must be given

Some knowledge takes place about the bazaar (İMKB, 23.06.2003)

- x.** For the internet resources with unknown writers URL-sequence number and year should be written as follow:

(URL-1, 2003), (URL-1 and URL-2, 2003), According to URL-1 (2003)

15. References must be prepared as below:

Books :

SURNAME, NAME, Publication Year, Name of Book, Publishing, Place of Publication, ISBN.

MERCER, P.A. and SMITH, G., 1993, Private Viewdata in the UK, 2

Journals:

SURNAME, NAME , Publication Year, Name of Article, Name of Journal, Volume Number and Page Numbers.

EVANS, W.A., 1994, Approaches to Intelligent Information Retrieval, Information Processing and Management, 7 (2), 147-168.

Conferences:

SURNAME, NAME , Publication Year , Name of Report, Name of Conference Bulletin, Date and Conference Place, Place of Publication : Publishing , Page Numbers

SILVER, K., 1991, Electronic Mail: The New Way to Communicate, 9th International Online Information Meeting, 3-5 December 1990, London, Oxford: Learned Information, 323-330.

Thesis :

SURNAME,NAME , Publication Year, Name of Thesis, Master's Degree/Doctorate, Name of Institute

AGUTTER, A.J., 1995, The Linguistic Significance of Current British Slang, Thesis (PhD), Edinburgh University.

Maps:

SURNAME, NAME , Publication Year, Title, Scale, Place of Publication: Publishing.

MASON, James, 1832, Map of The Countries Lying Between Spain and India, 1:8.000.000, London: Ordnance Survey.

Web Pages:

SURNAME, NAME, Year, Title [online], (Edition), Place of Publication , Web address: URL

HOLLAND, M., 2002, Guide to Citing Internet Sources [online], Poole, Bournemouth University, http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide_to_citing_internet_sourc.html, [Date Accessed: 4 November 2002].

YAYIN İLKELERİ VE YAZIM KURALLARI

Journal of Awareness (E-ISSN:2149-6544) 2016'da yayın hayatına başlayan uluslararası hakemli ve süreli bir dergidir. Dergi, beşeri bilimler alanlarında özgün bilimsel çalışmalara yer vermektedir. Bu çerçevede, yüksek kalitede teorik ve uygulamalı makaleler yayınlamaktadır. Beşeri bilimler alanında çalışan sanatçılar, akademisyenler, araştırmacılar ve profesyonellerin görüş ve çalışmaları bir araya getirilmektedir. Dergideki makaleler; **KIŞ (Ocak)**, **BAHAR (Nisan)**, **YAZ (Temmuz)** ve **GÜZ (Ekim)** dönemleri olmak üzere yılda dört kez yayımlanmaktadır. Journal of Awareness **açık erişimli elektronik** bir dergidir. Dergide yayımlanan tüm makalelere [DOI numarası](#) (Doi Prefix: 10.26809/joa) atanmaktadır.

Değiye gönderilecek yazılarda yazarların **yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uyması gerekmektedir**. Yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmayan yazılar için değerlendirme süreci başlatılmaz.

YAYIN İLKELERİ

1. *Journal of Awareness* (E-ISSN 2149-6544) 2016'da yayın hayatına başlayan uluslararası hakemli ve süreli bir dergidir. Dergi, *beşeri bilimler* alanlarında özgün bilimsel çalışmalara yer vermektedir. Bu çerçevede, yüksek kalitede teorik ve uygulamalı makaleler yayınlamaktadır. Beşeri bilimler alanında çalışan sanatçılar, akademisyenler, araştırmacılar ve profesyonellerin görüş ve çalışmaları bir araya getirilmektedir. Dergideki makaleler; **KIŞ (Ocak)**, **BAHAR (Nisan)**, **YAZ (Temmuz)** ve **GÜZ (Ekim)** dönemleri olmak üzere yılda dört kez yayımlanmaktadır. Yayınlanmak üzere gönderilen bütün makaleler, baş editörler, editöryel kurul ve hakemlerce değerlendirilir.
2. Dergi dili **Türkçe** ve **İngilizce** olup, orijinal araştırma makalesi, teknik not, editöre mektup, tartışma, vaka takdimi ve derleme türünde bilimsel çalışmalar yayımlanır.
3. Yalnızca özgün niteliği olan bilimsel araştırma çalışmalarına yer verilir. Bilimsel çalışmada üretilen bilginin yeni olması, yeni bir yöntem öne sürmesi ya da daha önce var olan bilgiye yeni bir boyut kazandırmış olması gibi niteliklerin aranması esastır.
4. **Açık erişimli elektronik** bir dergi olan *Journal of Awareness*'te yayımlanan tüm makalelere **DOI numarası** atanmaktadır. Dergide yayımlanan makalelere dünya çapında tüm araştırmacılar, tam erişime sahip olmakta ve herhangi bir abonelik ücretleri ödemededen indirebilmektedir.
5. Baş editörler ve ilgili editörlerin bilgisi dahilinde, yayın koşullarına uymayan yazıları yayınlamamak, düzeltmek üzere yazarına geri vermek, biçimce düzenlemek yetkisine sahiptir. Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar, baş editörler ve konuyla ilgili olan editörlerin uygun gördüğü en az iki hakem tarafından değerlendirildikten sonra yayımlanması uygun görülürse dergide basılır. Bir hakemin olumlu diğer hakemin olumsuz görüş verdiği makaleler üçüncü bir hakeme gönderilir. Hakemlere gönderilecek yazılarda yazarın kimliği

saklı tutulur. Kör hakemlik uygulaması geçerlidir. Ayrıca, hakemler hakkında da yazarlara bilgi verilmez. Çalışmalar sıraya alınmak koşulu ile yayınlanır.

6. Hakem sürecine dair işleyiş baş editörlerin kontrolünde gerçekleştirilir. Hakem onayından geçse bile, baş editörlerin uygun bulmadığı ya da kabul etmediği bir yayın dergide sürece dahil edilmez. Bu konuda yazar ya da yazarlar dergi ile diğer organlar üzerinde bir yükümlülük oluşturamaz.
7. Baş Editörlere konuyla ilgili olan diğer editörlerin görüşünü alarak hakem ataması için verilen süre 7 gündür. Değerlendirilmek üzere hakemlere gönderilen makalelere 30 gün içinde hakem tarafından yanıt verilmesi beklenir. Bu sürenin aşılması durumunda editör yeni hakem ataması yaparak eski hakemden isteği geri çeker.
8. Makale kabul kararında verilen "Düzeltilme gerekli" kararından sonra 15 gün içinde gerekli değişiklikler yazar tarafından yapılmalıdır.
9. Dergide yayınlanmak üzere gönderilen yazıların daha önce **başka bir yerde yayınlanmamış olması veya yayınlanmak üzere gönderilmemiş olması** gerekir. Daha önce **konferanslarda sunulmuş ve özeti yayınlanmış çalışmalar**, bu durum belirtmek üzere kabul edilebilir. Ayrıca, çalışma **bir kurum tarafından destek görmüşse veya tezden üretilmişse** çalışmanın başlığına verilecek dipnotla bu durumun belirtilmesi gerekir. Yayın için gönderilmiş çalışmalarını herhangi bir nedenle dergiden çekmek isteyenlerin bir yazı ile dergi yönetimine başvurmaları gerekir. Yayın kurulu, gönderilmiş yazılarda makale sahiplerinin bu koşullara uymayı kabul ettiklerini varsayar.
10. Eserlerin tüm sorumluluğu ilgili yazarlarına aittir. Eserler dergimizde belirtilen uluslararası kabul görmüş bilim etik kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır. Gerekli hallerde, Etik Kurul Raporu'nun bir kopyası eklenmelidir.
11. *Journal of Awareness*'e sunulan makaleler, başka bir çalışmadan kısmen ya da tamamen kopyalanmamış (plagiarizm) olup olmadıkları "iThenticate" intihal yazılım tarama programı ile kontrol edildikten sonra hakemlere yollanır. Plagiarizm sonucu yüksek çıkan makaleler (**%20 ve üzeri**) için yazardan düzenleme talep edilir. Gerekli düzenlemenin **60 gün** içerisinde yapılmaması durumunda makale reddedilir.
12. Yayınlanan her türlü çalışmanın yayın hakkı dergiye aittir.
13. Dergiye gönderilen yazılara **teelif hakkı ödenmez**.
14. Hiçbir çalışmanın bir başka çalışmadan farklılığı veya üstünlüğü yoktur. Her bir yazar ve çalışma aynı hak ve eşitliğe sahiptir. Herhangi bir ayrıcalık tanınmaz.
15. Dergimizde yayımlanmak üzere gönderilen eserler dergi yazım kurallarına göre hazırlanmalıdır. Yazım kuralları ve ilgili şablon "Yazım Kuralları" başlığı içerisinde yer almaktadır.
16. Değerlendirilmek üzere gönderilen makaleler belirlenen şablona göre hazırlandıktan sonra 25 sayfayı geçmemelidir. Makale özeti 300 kelimeyi aşmamalı ve en az 3 en fazla 7 olmak üzere anahtar kelime yazılmalıdır.

YAZIM KURALLARI

1. Makalelerin, A4 kâğıt boyutunda ve standart Word formatında, kenar boşlukları; üst:2,5 alt: 2,5 sol: 2,5 ve alt: 2,5 cm **tek satır** aralıklı ve **iki yana yaslı** şeklinde yazılması gerekir.
2. Makalelerde sayfa sınırlaması olmamakla birlikte, üst limit olarak **25 sayfanın** aşılması beklenmemektedir.
3. Yazar bilgilerinin yer almadığı makale dosyası; Türkçe başlık, Türkçe özet, İngilizce başlık, İngilizce özet, özetlerin yanında anahtar kelimeler, JEL kodları ve devamında giriş, ana metin, sonuç, kaynakça ve eklerden oluşmalıdır.
4. Üstbilgi, altbilgi ya da sayfa numarası eklenmemelidir.
5. Makaleler, **Türkçe ya da İngilizce** olarak hazırlanabilir.
6. Yazının başına **150 sözcüğü geçmeyen özet** (abstract) eklenmelidir. Yazı dili Türkçe ise, mutlaka İngilizce özet ve İngilizce Başlık eklenmelidir.
7. Özetten sonra makalenin içeriğini belirten **en fazla 5 anahtar kelime** (Türkçe ve İngilizce) ve 3'ü geçmeyecek şekilde **Journal of Economic Literature (JEL) Kodu** belirtilmelidir.
8. Özetler, anahtar kelimeler ve JEL Kodları Times New Roman 10 Punto, italik, tek satır aralığında ve iki yana yaslı şekilde hazırlanmalıdır.
9. Ana Metin, Times New Roman, 12 Punto, tek satır aralığında, iki yana yaslı şekilde hazırlanmalıdır. Her bir paragraf aralığı (sonra 6 nk) boşluk bırakılmalıdır. Paragrafların ilk satırları 1,25 cm içeriden başlamalıdır.
10. Türkçe ve İngilizce başlıklar, Türkçe ve İngilizce özet bölümlerinin üzerine büyük harfle, ortalanarak, 1,5 satır aralıklı, Times New Roman, 12 punto ve kalın (bold) olarak yazılmalıdır. Makalenin ana başlık ve alt başlıkları ise 2., 2.1., 2.1.1. gibi ondalıklı şekilde, giriş başlığından başlayarak (Kaynakça hariç) numaralandırılmalı ve kalın (bold) yazılmalıdır. Ana başlıklar büyük harfle yazılmalı, alt başlıkların ise yalnızca ilk harfi büyük olmalıdır. Başlıklardan önce ve sonra 6 nk boşluk bırakılmalıdır.
11. **Tüm şekil, tablo ve grafiklere** bir başlık verilmeli ve başlıklar ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Başlık tablo, şekil veya grafiğin üstünde sayfaya ortalı Times New Roman, 12 punto, kalın (bold) olarak yer almalıdır. Tablo, şekil veya grafik yazısı no'su ile birlikte verildikten sonra tek nokta konularak tablo, şekil veya grafik ismi yazılmalıdır. Kaynak bildirimleri tablo, şekil veya grafiklerin altında 11 punto olarak verilmelidir.
12. Dipnotlar (açıklama içeren) metin içinde numaralanmalı, ayrı bir sayfada numara sırasına göre "Notlar" başlığı altında Times New Roman 11 punto ile yazılmalı ve metnin arkasına konmalıdır.
13. Makalede matematiksel denklem ve formüller numara verilerek sıralanmalıdır. Numaralandırma satırın en sağında parantez içinde yapılmalıdır.
14. Metin içinde atıfları belirtmek için **Harvard referans tekniği** kullanılmalıdır. Bu tekniğe göre metin içinde geçen atıflar, yazar soyadı ve parantez içinde yer alan yayının yılı ile belirtilir. Konuyla ilgili örnekler aşağıda sırasıyla verilmiştir.

- i.** Yazar adı cümlenin doğal bir parçası olarak kullanılmışsa yayın yılı parantez içinde;
Gürkaynak (2002) kimyasal çözeltiler üzerinde yapmış olduğu ...
- ii.** Yazar adı cümlenin doğal bir parçası olarak kullanılmamışsa yazar adı, basım yılı ve sayfa sayısı şeklinde olmalıdır;
En son çalışmalar (Pınar, 2003: 12) uygulamanın ...
- iii.** İki yazarın bulunması durumunda, her iki yazarın soyadı da kullanılır.
Cinicioglu ve Keleşoğlu (1993) yumuşak dolgular üzerinde ...
- iv.** İkiyden fazla yazar olması durumunda ilk yazarın soyadını “ve diğ.” ifadesi takip eder.
Öztoprak ve diğ. (1999) tarafından öne sürülen ...
- v.** Eğer aynı yazarın aynı yılda basılmış birden fazla yayını kullanılmışsa basım yıllarının sonuna alfabetik bir karakter ilave edilir.
Bozbey ve diğ. (2003a) tarafından yapılan çalışmalar bu sonucu ...
- vi.** Eğer anonim bir kaynak kullanılmışsa “anon” ifadesi kullanılır.
Son zamanlarda konuşulan gerçekler (Anon 1998: 53) ...
- vii.** Eğer yazarı belirsiz bir gazete yazısı kullanılacaksa gazete adı, basım yılı ve sayfa no;
Bölgede görülen sel baskınları yapısal özellikleri etkilemektedir (Atlas, 1998: 6)
- viii.** Tez çalışmasında faydalanılan yayınlar yazar soyadlarına göre alfabetik sırayla sıralanır. Yayının basıldığı derginin, kongre kitapçığının, kitabın vb. adı eğik (italik) olarak gösterilir
- ix.** İnternette alınan kaynaklara atıf yapılırken, yazar adı varsa daha önce belirtildiği şekilde gösterilir. Yazar adı yoksa kaynağı sunan kurumun adı ve tarih kullanımı aşağıdaki şekilde gösterilir.
Pazar hakkında bilgiler yer almaktadır (İMKB, 23.06.2003) veya
- x.** Yazarı belli olmayan internet kaynaklarına atıf yapılırken, büyük harflerle URL-sıra numarası, yıl şeklinde yazılmalıdır. Örneğin:
(URL-1, 2003), (URL-1 ve URL-2, 2003
URL-1’e (2003) göre ...

15. **Kaynakça** *Times New Roman*, 12 punto şeklinde yazarların soyadları göz önüne alınarak alfabetik sırayla ve aslı biçimde çalışmanın sonunda bulunmalıdır. Her kaynak arasındaki paragraf aralığı (sonra 6 nk) olmalıdır. Eğer yazarın/ların aynı yıl içerisinde birden fazla çalışmasına atıf yapılmışsa ise bu çalışmaların yayın yılı sonuna (a,b,c,..) gibi semboller verilerek sıralanmalıdır. Makale ve bildirimlerde dergi ve sempozyum/Kongre adı, kitap ve tezlerde ise kitap ve tez adı italik olarak yazılmalıdır. Kaynakça aşağıda gösterildiği şekilde düzenlenmelidir.

Kitap referansı için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, *Kitap adı*, Yayınevi, Basım Yeri, ISBN.

MERCER, P.A. and SMITH, G., 1993, *Private Viewdata in the UK*, 2

Dergilerdeki makaleler için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, Makalenin adı, *Derginin Adı*, Cilt no ve (bölüm)

EVANS, W.A., 1994, Approaches to Intelligent Information Retrieval, *Information Processing and Management*, 7 (2), 147-168.

Konferans bildirileri için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, Bildiri Adı, *Konferans Kitapçığının Adı*, Tarih ve Kongre Yeri, Basım Yeri: Yayınevi, sayfa numaraları

SILVER, K., 1991, Electronic Mail: The New Way to Communicate, *9th International Online Information Meeting*, 3-5 December 1990 London, Oxford: Learned Information, 323-330.

Tezler için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, *Tezin Adı*, Yüksek Lisans/Doktora, Enstitü Adı

AGUTTER, A.J., 1995, *The Linguistic Significance of Current British Slang*, Thesis (PhD), Edinburgh University.

Haritalar için gösterim

SOYADI, ADI., Yayın Yılı, *Başlık*, Ölçek, Basım Yeri:Yayınevi.

MASON, James, 1832, *Map of The Countries Lying Between Spain and India*, 1:8.000.000, London: Ordnance Survey.

Web sayfaları için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yıl, Başlık [online], (Edition), Yayın Yeri, Web adresi:URL

HOLLAND, M., 2002, *Guide to Citing Internet Sources* [online], Poole, Bournemouth University, [http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide to citing internet sourc.html](http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide%20to%20citing%20internet%20sourc.html) [Erişim Tarihi: 4 Kasım 2002].

ETHICAL GUIDELINES

Journal of Awareness is committed to meeting and upholding standards of ethical behaviour at all stages of the publication process. It strictly follows the general ethical guidelines provided by the Committee on Publication Ethics (COPE) and the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA). Depending on these principles and general publication requirements, editors, peer reviewers, and authors must take the following responsibilities in accordance to professional ethic and norms. The proper and ethical process of publishing is dependent on fulfilling these responsibilities.

1. The Responsibilities of Editors

1.1. The General Responsibilities

- Editors should be accountable for everything published in their journals.
- The editor should make the efforts to improve the quality of and contribute to the development of the journal.
- The editor should support authors' freedom of expression.

1.2. Relations with Readers

- Readers should be informed about who has funded research or other scholarly work and whether the funders had any role in the research and its publication and, if so, what this was.
- The editor should ensure that the non-peer-reviewed sections of the journal (letters, essays, announcements of conferences etc.) are clearly identified.
- The editor should make efforts to ensure that the articles published align with the knowledge and skills of the readers.

1.3. Relations with Reviewers

- The editor should match the knowledge and expertise of the reviewers with the manuscripts submitted to them to be reviewed ensuring that the manuscripts are adequately reviewed by qualified reviewers.
- The editor should require reviewers to disclose any potential competing interests before agreeing to review a submission.
- The editor should provide necessary information about the review process to the reviewers about what is expected of them.
- The editor must ensure that the review process is double blind and never reveal the identities of the authors to the reviewers or vice versa.
- The editor encourage reviewers to evaluate manuscripts in an objective, scientific and objective language.

- The editor should develop a database of suitable reviewers and update it on the basis of reviewer performance and timing
- In the reviewer database; It should be attentive to scientists who evaluate the manuscripts objectively, perform the review process on time, evaluate the manuscript with constructive criticism and act in accordance with ethical rules.

1.4. Relations with Authors

- The editor should provide clear publication guidelines and an author guidelines of what is expected of them to the authors and continuously review the guidelines and templates.
- The editor should review the manuscript submitted in terms of guidelines of the journal, importance of the study, and originality and if the decision to reject the manuscript is made editor should explain it to the authors with clear and unbiased way. If the decision is made that the manuscript should be revised by the authors in terms of written language, punctuation, and/or rules in the guidelines (spacing, proper referencing, etc.) the authors should be notified and given time to do the corrections accordingly.
- The authors should be provided with necessary information about the process of their review (at which stage is the manuscript at etc.) complying with the rules of double blind review.
- In the case of an editor change, the new editor should not change a decision taken by the previous editor unless it is an important situation.

1.5. Relations with Editorial Board Members

- Editor should provide publication policies and guidelines to the editorial board members and explain what is expected of them.
- Editor should ensure that the editorial board members have the recently updated publication guidelines and policies.
- Editor should review the editorial board members and include members who can actively contribute to the journal's development.
- Editorial board members should be informed about their roles and responsibilities such as
 - Supporting development of the journal
 - Accepting to write reviews in their expertise when asked
 - Reviewing publication guidelines and improving them consistently
 - Taking responsibility in journal's operation

2.The Ethical Responsibilities of Reviewers

- The reviewers must only agree to review manuscripts which align with their expertise.
- The reviewers must make the evaluation in neutrality and confidentiality. In accordance with this principle, they should destroy the manuscripts they examine after the evaluation process, but use them only after they are published. Nationality, gender, religious belief, political belief and commercial concerns should not disrupt the neutrality of the assessment.
- The reviewers must only review manuscripts which they do not have any conflict of interests. If they notice any conflict of interest they should inform the editor about it and decline to be a reviewer to the related manuscript.
- Reviewers must include the Manuscript Evaluation Form for the manuscripts they evaluate without indicating their names to protect the blind review process. And they should include their final decision about the manuscript whether or not it should be published and why.
- The suggestions and tone of the reviews should be polite, courteous and scientific. The reviewers should avoid including hostile, disrespectful, and subjective personal comments. When these comments are detected they could be reviewed and returned to the reviewer to be revised by the editor or editorial board.
- The reviewers should respond in time when a manuscript is submitted to them to be reviewed and they should adhere to the ethical responsibilities declared hereby.

3.The Ethical Responsibilities of Author(s)

- Submitted manuscripts should be original works in accordance with the specified fields of study.
- Manuscripts sent for publication should not contradict scientific publication ethics (plagiarism, counterfeiting, distortion, republishing, slicing, unfair authorship, not to mention the supporting organization).
- The potential conflicts of interest of the author(s) should be stated and the reason should be explained
- The bibliography list is complete and should be prepared correctly and the cited sources must be specified.
- The names of the people who did not contribute to the manuscript should not be indicated as an authors, they should not be suggested to change the authors order, remove the author, or add an author for a manuscript that is submitted for publication. Nevertheless, they should identify individuals who have a significant share in their work as co-authors. A study cannot be published without the consent of all its authors.
- Author(s) are obliged to transmit the raw data of the manuscript to the editor upon request of journal editors.

- The author(s) should contact the editor to provide information, correction or withdrawal when they notice the error regarding the manuscript in the evaluation and early view phase or published electronically.
- Author (s) must not send manuscripts submitted for publication to another journal at the same time. Articles published in another journal cannot be resubmitted to be published in the Journal of Awareness.
- In a manuscript that has reached the publication stage, the authors should fill in the "Copyright Transfer Form" and forward it to the editor.

4. The Ethical Responsibilities of Publisher

- The publisher acknowledges that the decision making process and the review process are the responsibility of the editor of Journal of Awareness
- The publisher is responsible for protecting the property and copyright of each published article and keeping a record of every published copy.
- The publisher is obliged to provide free access to all articles of the journal in electronic environment.

Plagiarism and unethical behavior

All manuscripts submitted to Journal of Awareness are reviewed through [iThenticate](#) software before publishing. The maximum similarity rate accepted is **20%**. Manuscripts which exceed these limits are analyzed in detail and if deemed necessary returned to the authors for revision or correction, if not they could be rejected to be published if any plagiarism or unethical behavior is detected.

Following are some of the behaviors which are accepted as unethical:

- Indicating individuals who have not intellectually contributed to the manuscripts as authors.
- Not indicating individuals who have intellectually contributed to the manuscripts as authors.
- Not indicating that a manuscript was produced from author's graduate thesis/dissertation or that the manuscript included was produced from a project's data.
- Salami slicing, producing more than one article from a single study.
- Not declaring conflicting interests or relations in the manuscripts submitted.
- Unveiling double blind process.

YAYIN ETİK KURALLARI

Journal of Awareness, yayın sürecinin her aşamasında etik davranış standartlarını benimsemeyi ve bunları yerine getirmeyi taahhüt etmektedir. Yayın Etik Komitesi (Committee on Publication Ethics - COPE) ve Açık Erişim Akademik Yayıncılar Derneği (Open Access Scholarly Publishers Association - OASPA) tarafından sağlanan genel etik yönergelerine sıkı bir şekilde bağlıdır. Bu yönergelerde belirtilen ilkelere ve genel yayın şartlarına bağlı olarak, mesleki ve etik standartlara göre editörler, hakemler ve yazarlar aşağıdaki sorumlulukları almalıdır. Yayın sürecinin düzgün ve etiğe uygun şekilde işlemesi bu sorumlulukların yerine getirilmesine bağlıdır.

1. Editörlerin Sorumlulukları

1.1. Genel Sorumluluklar

- Editör, dergide basılan tüm makalelerden sorumludur.
- Editör derginin niteliğinin iyileştirilmesine katkıda bulunmak için çaba sarf etmekle yükümlüdür.
- Editör, yazarların ifade özgürlüğünü desteklemelidir

1.2. Okuyucularla İlişkiler

- Okuyucular, eğer varsa, araştırmaya veya diğer bilimsel çalışmalara kimin finansman sağladığını ve fon sağlayıcıların araştırmada ve yayınlanmasında herhangi bir rolü olup olmadığı ve rolün ne olduğu hakkında bilgilendirilmelidir.
- Editörün, dergide hakem değerlendirmesinin gerekli olmadığı bölümlerin (editöre mektup, davetli yazılar, konferans duyuruları vb.) açıkça belirtildiğinden emin olması gerekmektedir.
- Editörün yayımlanan makalelerin dergi okuyucularının bilgi ve becerileriyle uyumlu olmasına dikkat etmelidir.

1.3. Hakemlerle İlişkiler

- Editör, hakemlere bilgi ve uzmanlıklarına uygun makaleleri göndermelidir. Böylece makalelerin alanında uzman kişilerce uygun bir şekilde değerlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Editör, hakemlerin bir makaleyi değerlendirmeden önce makaleye ilişkin çıkar çatışmaları bulunmadığının onayını almakla yükümlüdür.
- Editörün hakem değerlendirme sürecine ilişkin gerekli tüm bilgileri ve hakemlerden yapması beklenenleri hakemlere iletmesi gerekmektedir.
- Editör, hakem değerlendirme sürecinin çifte körleme ile devam ettiğinden emin olmalı ve yazarlara hakemleri, hakemlere de yazarları ifşa etmemelidir.

- Hakemleri tarafsız, bilimsel ve nesnel bir dille çalışmayı değerlendirmeleri için teşvik etmelidir.
- Editör, hakemlere ilişkin bir veri tabanı oluşturmalı, hakemlerin zamanlama ve performansına göre veri tabanını güncellemelidir.
- Hakem veri tabanında; makaleleri objektif değerlendiren, hakemlik sürecini zamanında yerine getiren, makaleyi yapıcı eleştirilerle değerlendiren ve etik kurallara uygun davranan bilim insanlarının olmasına özen göstermelidir.

1.4. Yazarlarla İlişkiler

- Editör, yazarlara kendilerinden ne beklendiğine ilişkin yayım ve yazım kuralları sürekli güncellemelidir.
- Editör dergiye gönderilen makaleleri dergi yazım ve yayım kuralları, çalışmanın önemi, özgünlüğü, anlatım dili açısından değerlendirerek olumlu ya da olumsuz karar vermelidir. Eğer, makaleyi ilk gönderim sürecinde reddetme kararı alırsa, yazarlara bunun nedenini açık ve yansız bir şekilde iletmelidir. Bu süreçte, makalenin dilbilgisi, noktalama ve/veya yazım kuralları (kenar boşlukları, uygun şekilde referans gösterme, vb.) açısından tekrar gözden geçirilmesi gerektiğine karar verilirse, yazarlar bu konuda bilgilendirilmeli ve gerekli düzeltmeleri yapabilmeleri için kendilerine zaman tanınmalıdır.
- Yazarların makalelerinin durumuna ilişkin bilgi talebi olduğunda çifte körleme sürecini bozmayacak şekilde yazarlara makalelerinin durumuna ilişkin bilgi verilmelidir.
- Editör değişikliği durumunda, yeni editör önceki editör tarafından alınan bir kararı önemli bir durum olmadığı sürece değiştirmemelidir.

1.5. Editörler Kurulu ile İlişkiler

- Editör, yeni editörler kurulu üyelerine derginin yayım ve yazım kurallarını iletmeli ve kendilerinden beklenenleri açıklamalıdır.
- Editör, editörler kurulu üyelerini değerlendirmeli ve derginin gelişimine aktif olarak katılım gösterecek üyeleri editörler kuruluna seçmelidir.
- Editör, Editörler kurulu üyeleri ile sürekli iletişim halinde bulunmalı ve gelişmelerden haberdar etmelidir.
- Editör, editörler kurulu üyelerini aşağıda yer alan rolleri ve sorumluluklarına ilişkin bilgilendirmelidir
 - Derginin gelişimini desteklemek
 - Kendilerinden istendiğinde uzmanlık alanlarına ilişkin derlemeler yazmak
 - Yayım ve yazım kurallarını gözden geçirmek ve iyileştirmek
 - Derginin işletiminde gerekli sorumlulukları yerine getirmek

2. Hakemlerin Etik Sorumlulukları

- Hakemlerin yalnızca uzmanlık alanlarına ilişkin makalelere hakemlik yapmaları gerekmektedir.
- Hakemler, değerlendirmeyi yansızlık ve gizlilik içinde yapmalıdır. Bu ilke gereğince inceledikleri makaleleri değerlendirme sürecinden sonra yok etmeli, ancak yayımlandıktan sonra kullanılmalıdır. Uyruk, cinsiyet, dinsel inanç, siyasi inanç ve ticari kaygılar, değerlendirmenin yansızlığını bozmamalıdır.
- Hakemler, çıkar çatışması-çıkarcı birliği olduğunu anladıklarında, makaleyi değerlendirmeyi reddederek, editörlere bilgi vermelidir.
- Hakemlerin değerlendirdikleri makalelere ilişkin Hakem Değerlendirme Formunu doldurmaları gerekmektedir. Hakemlerin değerlendirdikleri makalenin yayımlanabilir olup olmadığına ilişkin kararları ile kararlarına ilişkin gerekçelerini de bu formda belirtmelidirler.
- Hakemler, değerlendirmeyi akademik görgü kurallarına uygun biçimde, yapıcı bir dille yapmalı; hakaret ve düşmanlık içeren kişisel yorumlardan kaçınmalıdır. Hakemlerin bu tür bilimsel olmayan yorumlarda buldukları tespit edildiğinde yorumlarını yeniden gözden geçirmeleri ve düzeltmeleri için editör ya da editörler kurulu tarafından kendileriyle iletişime geçilebilmektedir.
- Hakemlerin kendilerine verilen süre içerisinde değerlendirmelerini tamamlamaları gerekmekte ve burada belirtilen etik sorumluluklara uymaları beklenmektedir.

3. Yazar(lar)ın Etik Sorumlulukları

- Gönderilen makaleler belirtilen çalışma alanlarına uygun özgün çalışmalar olmalıdır.
- Yayımlanmak amacıyla gönderilen makaleler bilimsel yayın etiğine (intihal, sahtecilik, çarpıtma, tekrar yayın, dilimleme, haksız yazarlık, destekleyen kuruluşu belirtmemek) aykırı olmamalıdır.
- Yazar(lar)ın potansiyel çıkar çatışmaları belirtilmeli ve nedeni açıklanmalıdır.
- Kaynakça listesi eksiksiz olup doğru hazırlanmalı ve alıntı yapılan kaynaklar mutlaka belirtilmelidir.
- Makaleye katkı sağlamayan kişilerin adı, yazar olarak yazılmamalı, yayımlanmak üzere başvurusu yapılan bir makalenin yazar sırasını değiştirme, yazar çıkartma, yazar ekleme önerilmemelidir. Bununla beraber, Çalışmalarında önemli derecede payları olan şahısları ortak yazar olarak belirtmelidirler. Bir çalışma, yazarlarının tümünün rızası olmadan yayımlanamaz.
- Yazar(lar) dergi editörleri talep ettiği takdirde makalenin ham verilerini editöre iletmekle yükümlüdür.
- Yazar(lar), değerlendirme ve erken görünüm aşamasındaki ya da elektronik ortamda yayımlanmış makalesiyle ilgili hatayı fark ettiklerinde bilgi vermek, düzeltmek ya da geri çekmek için editörle iletişime geçmesi gerekir.

- Yazar(lar) yayınlanması amacıyla gönderilen makalelerini aynı anda başka bir dergiye gönderemezler. Başka bir dergide yayınlanan makaleler **Journal of Awareness**'e yayınlanmak maksadıyla tekrar gönderilemez.
- Yayın aşamasına gelmiş bir makalede yazarlar “Telif Hakkı Devir” formunu doldurmalı ve editöre iletmelidir.

4.Yayıncının Etik Sorumlulukları

- Yayıncı, makale yayınlama sürecinin tüm aşamalarında karar merciinin editörün sorumluluğunda olduğunu kabul etmelidir.
- Yayıncı, yayınlanmış her makalenin mülkiyet ve telif hakkını korumakla ve yayınlanmış her kopyanın kaydını saklamakla yükümlüdür.
- Yayıncı, derginin tüm sayılarındaki makalelere ücretsiz olarak elektronik ortamda erişimini sağlamakla yükümlüdür.

İntihal ve Etik Dışı Davranışlar

Journal of Awareness 'e gönderilen tüm makaleler basılmadan önce **iThenticate** yazılım programı ile taranmaktadır. Kabul edilen en yüksek benzeşim oranı **%20'dir**. Bu oranı aşan makaleler ayrıntılı olarak incelenir ve gerekli görülürse gözden geçirilmesi ya da düzeltilmesi için yazarlara geri gönderilir, intihal ya da etik dışı davranışlar tespit edilirse yayımlanması reddedilebilir.

Aşağıda etik dışı bazı davranışlar listelenmiştir:

- Çalışmaya fikren katkıda bulunmayan kişilerin yazar olarak belirtilmesi.
- Çalışmaya fikren katkıda bulunan kişilerin yazar olarak belirtilmemesi.
- Makale yazarın yüksek lisans/doktora tezinden ya da bir projeden üretilmişse bunun belirtilmemesi.
- Dilimleme yapılması yani, tek bir çalışmadan birden fazla makale yayımlanması.
- Gönderilen makalelere ilişkin çıkar çatışmalarının bildirilmemesi.
- Çifte körleme sürecinin deşifre edilmesi.

JOURNAL OF AWARENESS

(JoA)

E-ISSN: 2149-6544

Volume / Cilt: 5
Issue / Sayı: 4
October / Ekim 2020

xxv

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KAMU PERSONELİ VE KAMU PERSONEL SİSTEMİ ALGILARINI ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR ANALİZ: GEDİZ MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ

AN ANALYSIS TO MEASURE UNIVERSITY STUDENTS' PERCEPTIONS OF PUBLIC PERSONNEL AND PUBLIC PERSONNEL SYSTEM: THE CASE OF GEDİZ VOCATIONAL SCHOOL

Yusuf UYSAL & Yıldız ATMACA 463-484

STATISTICAL ANALYSIS OF THE INTERACTION BETWEEN GENDER ATTITUDE AND PERCEPTION OF HAPPINESS: AN APPLICATION ON UNIVERSITY STUDENTS

Selay GİRAY YAKUT&Gülen ARIKAN KOKKAYA&Ceren CAMKIRAN&Bilge BAŞCI ..485-500

SÜRÜCÜLERİN TRAFİKTE SALDIRGAN DAVRANIŞ SERGİLEMELERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER: ÇANAKKALE İL ÖRNEĞİ

THE FACTORS AFFECTING THE DRIVERS OFFENSIVE BEHAVIOR IN THE TRAFFIC: CASE OF ÇANAKKALE

Bahattin HAMARAT..... 501-514

AVRUPA KUŞKUCULUĞUNUN PARLAMENTO'DAKİ SESİ KİMLİK VE DEMOKRASİ GRUBU

THE VOICE OF THE EUROSCEPTICISM IN THE EUROPEAN PARLIAMENT IDENTITY AND DEMOCRACY GROUP

Hasan BOZTÜRK515-526

CULTURAL TOURISM OF MONTENEGRO

Nikola M. VUKČEVIĆ & Nina VUKČEVIĆ527-534

SÖZLÜ KÜLTÜR VE YAZI TAKINTISI

ORAL CULTURE AND WRITING OBSESSION

Elif KANCA 535-546

YURDA DÖNEN İŞÇİLERİN SOSYO-EKONOMİK STATÜLERİ VE SİYASAL TUTUMLARI
SOCIO-ECONOMIC STATUS AND POLITICAL ATTITUDES OF THE WORKERS RETURNING HOME

Nigar Neşe KEMİKSİZ 547-570

UMURBEY ÇAYI HAVZASI'NDA (ÇANAKKALE-LAPSEKİ) TARIMI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN COĞRAFİ ANALİZİ

GEOGRAPHIC ANALYSIS OF FACTORS AFFECTING AGRICULTURE IN UMURBEY RIVER BASIN (ÇANAKKALE-LAPSEKİ)

Canan ÇAVUŞ 571-600

DÜZENSİZ GÖÇ KAPSAMINDA AB İLERLEME RAPORLARININ TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

IMPACTS OVER THE TURKEY OF THE EU PROGRESS REPORT WITHIN THE SCOPE OF IRREGULAR MIGRATION

Ramazan TURAN & Feyzullah ÜNAL 601-616

LİSANS DÜZEYİNDE TURİZM EĞİTİMİ ALAN YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİLERİN KORONAVİRÜS ALGILARINI METAFOR YOLU İLE TESPİT ETMEYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

A STUDY ON THE DETECTION OF CORONAVIRUS PERCEPTIONS OF FOREIGN STUDENTS RECEIVING TOURISM EDUCATION AT THE UNDERGRADUATE LEVEL THROUGH METAPHOR

Gencay SAATCI & Murat AKSU 617-630

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KAMU PERSONELİ VE KAMU PERSONEL SİSTEMİ ALGILARINI ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR ANALİZ: GEDİZ MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ¹

AN ANALYSIS TO MEASURE UNIVERSITY STUDENTS' PERCEPTIONS OF PUBLIC PERSONNEL AND PUBLIC PERSONNEL SYSTEM: THE CASE OF GEDİZ VOCATIONAL SCHOOL

Yusuf UYSAL * & Yıldız ATMACA **

* Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,
Gediz Meslek Yüksekokulu, TÜRKİYE e-mail: yusuf.uyosal@dpu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3872-3119>

** Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, TÜRKİYE, e-mail: yildizatmaca@yyu.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6345-4745>

Geliş Tarihi: 07 Ekim 2020; Kabul Tarihi: 21 Ekim 2020
Received: 07 October 2020; Accepted: 21 October 2020

ÖZET

Türk Kamu Yönetimi'nin sahip olduğu sorunlar ile kamu personelleri ve kamu personel sistemi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Kamu personelleri ile ilgili çeşitli eleştirel yaklaşımlara rağmen kamu personeli olma konusunda gençler arasında oldukça yaygın bir eğilim söz konusudur. Bu bağlamda, üniversite öğrencilerinin kamu personelleri ve kamu personel sistemi konusundaki düşünce ve değerlendirmelerinin tespit edilmesi önem arz etmektedir. Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin kamu personeli ve kamu personel sistemi ile ilgili düşünce ve değerlendirmelerinin ve kamu personeli olma konusundaki yaklaşımlarının tespit edilmesini amaçlamaktadır. Bu amaçlarla, Gediz Meslek Yüksekokulu öğrencilerine anket soruları yöneltilmiştir. Anket, çoktan seçmeli, liste, kategori ve sıralama soru tiplerinden oluşmaktadır. Elde edilen veriler SPSS 20.0 programı ile değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel metotlar kullanılmıştır. Çalışmada, kamu personelleri ve kamu personel sistemi konusunda öğrencilerin büyük bir oranda olumlu düşünceye sahip oldukları sonucuna varılmıştır. Ayrıca, kararsız öğrenci oranlarının yüksekliği de dikkat çekmektedir. Son olarak, öğrencilerin kamu personeli olma konusundaki eğilimlerinin oldukça yüksek olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu personeli, Kamu Personel Sistemi, Üniversite Öğrencileri, Kamu Kurumu, Gediz Meslek Yüksekokulu

ABSTRACT

There is a direct relationship between the problems of Turkish Public Administration and public personnels and public personnel system. Despite various critical approaches towards public personnels, there is a widespread tendency among young people to become public personnel. In this context, it is important to determine the personnel system and their approaches to becoming public personnel. For these purposes, survey questions were directed to the students of Gediz Vocational School. The questionnaire consists of including multiple choice, list, category and ranking question types. The data obtained were evaluated with the SPSS 20.0 program. Descriptive statistical methods were used to evaluate the data. In the study, it was concluded that the students mostly have positive opinions about public personnel and public personnel system. In addition, the high rate of undecided students is also noteworthy. Finally, it was understood that students' tendency to become public personnel is quite high. thoughts and evaluations of university students on public personnels and public personnel system. This study aims to determine the thoughts and evaluations of university students about the public personnels and the public.

Keywords: Public personnels, Public Personnel System, University Students, Public Institution, Gediz Vocational School

1. GİRİŞ

Kamu personelleri, kamu hizmetlerinin sunulmasında bağlı oldukları kurumların politika ve amaçları doğrultusunda faaliyette bulunan aktörleri ifade etmektedir. Başka bir deyişle kamu personelleri, kamu kuruluşlarında çalışan kişilerdir. Kamu personel sistemi ise, farklı parçalardan meydana gelmiş bir bütünü oluşturmaktadır. Kamu personel sistemi kamusal hizmetlerin etkili bir şekilde yerine getirilebilmesi amacıyla kamu kurumlarında çalışan kişilerin tamamından oluşan bir yapıyı ifade etmektedir. Kamu personel sistemleri büyük bir istihdam ortamı sağlayan, kendisine has özellikleri, ilkeleri ve kuralları olan devasa yapılardır. Bu sistemin en önemli özelliklerinden biri özel sektör istihdamına oranla yüksek bir iş güvencesi sağlamasıdır. Diğer faktörlerin yanı sıra bu nitelik kamu personel sistemine dahil olmanın en önemli gerekçesini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, ülkenin genç, yetişmiş ve yakın gelecekte işgücü piyasasına katılacak olan üniversite gençlerinin kamu personelleri ve kamu personel sistemi konusunda yaklaşımları hem kamu personel sistemi hakkında bilgi vermesi hem de gençlerin ilgi düzeylerinin ölçülmesi bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca, üniversite öğrencilerinin iş hayatında ne oranda kamu personeli olmak istedikleri ve kamu personeli olma isteğinin altında yatan sebepler kamu personel sisteminin geleceği hakkında bir projeksiyon tutması açısından oldukça önemlidir.

Araştırma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kamu personeli ve kamu personel sistemleri hakkında kuramsal bilgiye yer verilmektedir. İkinci bölümde ise üniversite öğrencilerine yöneltilen anket sorularına verilen cevaplar analiz edilmektedir. Bu bölüm iki alt bölümden oluşmaktadır. Birinci alt bölümde, öğrencilerin kamu personeli ve kamu personel sistemleri hakkındaki temel eğilimleri incelenmektedir. İkinci alt bölümde ise, öğrencilerin kamu personeli olma konusundaki eğilimleri ve bu eğilimlerin sebepleri ele alınmakta ve yorumlanmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmada Kütahya'nın Gediz ilçesinde yer alan Gediz MYO öğrencilerinin kamu personelleri, kamu personel sistemi ve kamu personeli olma konusundaki eğilimlerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda söz konusu MYO öğrencilerine anket soruları

yöneltilmiştir. Araştırmanın evreni Gediz İlçesinde yaklaşık 1100 MYO öğrencisi; örnekleme ise 150 (100 kız, 50 erkek) MYO öğrencisidir. Örnekleme oluşturan öğrenci sayıları toplam MYO öğrencilerinin yaklaşık %15'ine karşılık gelmektedir. Ankete katılan öğrencilerin yaş ortalaması 20,47'dir. Rastgele seçilen öğrencilere çoktan seçmeli, liste, kategori ve sıralama soru tiplerinden oluşan toplam 13 soru yöneltilmiştir.

Araştırma, üniversite öğrencilerinin kamu personelleri, kamu personel sistemi ve kamu personeli olma konusunda görüşlerini ve ilgi düzeylerini ortaya koymasından önemlidir. Çalışma, üniversite öğrencilerinin kamu personeli olma konusuna yaklaşım tarzlarının ortaya koyulması açısından da önem arz etmektedir. Araştırma, Gediz İlçesi'nde MYO öğrencilerine yönelik olarak gerçekleştirildiğinden diğer yükseköğrenim birimlerinde okuyan öğrencilerin tercihlerinin araştırma kapsamına alınmaması araştırmanın sınırlılıklarındandır. Ayrıca, yükseköğrenim görmeyen gençler de araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Sorulara verilen cevaplar SPSS 20.0 programı ile değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlar grafiklere ve tablolara aktarılarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Araştırmada literatürde daha önce yapılmış benzer çalışmalar doğrultusunda aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H1: Üniversite öğrencilerinin kamu personelleri, kamu personel sistemi ve kamu personeli olma konusundaki bakış açıları cinsiyete göre farklılıklar arz eder.

H2: Üniversite öğrencilerinin çoğunluğu kamu personellerine ve kamu personel sistemine eleştirel yaklaşıma sahiptirler.

H3: Üniversite öğrencilerinin çoğunluğu öncelikli olarak kamu personeli olma, bunun gerçekleşmemesi durumunda özel sektörde çalışma amacındadır.

H4: Üniversite öğrencilerinin okudukları bölümle ilgisi olmayan bir alanda da kamu personeli olma konusundaki eğilimleri yüksektir.

3. KAVRAMSAL BOYUT

Kamu personel sistemi, kamusal hizmetlerin yerine getirilmesi amacıyla kamunun çeşitli alanlarında istihdam edilen kişileri kapsayan genel bir yapı ve işleyişi anlatmaktadır (Eşki, 2014: 311). Kamu personeli ise istihdam edilen bu kişilerin çekirdeğini oluşturan memur, sözleşmeli personel ve işçi statülerinde kamu kesimince doğrudan istihdam edilenleri anlatmaktadır (Demirci, 2009: 88). Bunun yanı sıra kamu hizmetlerini yerine getirmekle görevli olan kişilerin bağlı oldukları ve yerine getirmekle yükümlü oldukları genel kurallar ve ilkeler vardır. Bu kural ve ilkeler de “kamu personel yönetimi” diye adlandırılmaktadır (Selçuk, 2020: 42). Bu doğrultuda, konunun daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak üzere aşağıda, kamu personel sisteminin temel bileşenlerini oluşturan kamu personeli, kamu kesiminde istihdam şekilleri ve memurluğa girişte Devlet Memurları Kanunu'nda aranan genel ve özel şartlar incelenmektedir.

3.1 Kamu Personel Sistemi

Türkiye'de kamu personel yönetimi sistemi, kamu yönetimi anlayışının uzantısı halinde bir gelişim göstermiştir. Uygulanan kamu yönetimi anlayışı, personel yönetimi anlayışı üzerinde de belirleyici olmuştur (Yılmazöz, 2009: 294). Personel yönetimi, kamu personelinin kurumuna fayda sağlayacak şekilde, yasalara aykırı davranmaksızın etkin yönetilmeyi sağlamaya çalışan işlev ve çalışmaların tamamıdır (Erat, 2013: 172). Personel yönetim sisteminin dayandığı felsefe ve temel özellikleri ise Canman şu şeklide belirtmektedir (Canman 1995:248):

- Merkezcidir: yetkiler tepede toplanmıştır ve kararlar merkezde alınır.
- Kuralcı ve mevzuatçıdır: kurallara ve yasalara sıkı sıkıya bağlılık esastır.

- Gelenekçidir: alışlageldiği gibi çalışmak, mevcudu korumak, yeniliklere direnç göstermek, idari geleneklere bağlılık esastır.
- Seçkincidir: devlet memuriyeti sadece okumuş olanların mesleğidir, bu durumuyla da devlet hizmetine değer veren bir modeldir.

Genel olarak, Türkiye’de kamu personel sistemi dört farklı alan üzerinde gerçekleşmektedir. Bu dört farklı alanı idari, akademik, askeri ve adli personel başlıkları oluşturmaktadır. Sistemin tarihsel gelişim çizgisi dikkate alındığında geçmişte de, kamu istihdamının hemen hemen aynı alanlara bölünerek kurulduğu görülmektedir. Bu alanlarda istihdamın temel özellikleri birbirlerinden farklılıklar göstermektedir. Genel olarak, her bir alanı ele alan ayrı tüzel metinler düzenlenmiştir. İdari personel 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu (DMK), akademik personel 2914 sayılı Yüksek Öğretim Personel Kanunu, hâkimler ve savcılar 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu ve askeri personel 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) Personel Kanununa tabi olarak çalışmaktadır (Özkal Sayan, 2009:202).

1965 tarihli DMK ile düzenlenen Türk kamu personel sisteminde 1980 sonrasında birçok düzenleme Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) aracılığı ile gerçekleştirilmiştir (Özkal Sayan ve Demirci, 2012: 179-283). Ancak personel yönetimi üzerine ele alınan düzenlemeler özellikle asli ve sürekli kamu hizmeti gören memurların hakları ve sorumluluklarına ilişkin olduğu için bu düzenlemelerin kanunla TBMM’de görüşülerek yapılması gereklidir. Alanın KHK ile düzenlenmesi şu an için 1982 Anayasası’na aykırılık göstermektedir. Çünkü anayasada personel yönetimine ilişkin KHK’lara verilen bir yetki yoktur. Bu durum memurlara ilişkin düzenlemelerin “kanunla” yapılması gerektiği ilkesine de gölge düşürmektedir (Özkal Sayan, 2016: 672). 2018 yılında geçilen Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile KHK’lar kaldırılmıştır. KHK’lere tanınan yetkiler Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi adı ile Cumhurbaşkanına geçmiştir.

Temel mevzuat alanı sebebiyle devamlı bir değişikliğe uğrayan personel alanı 1982 Anayasasında da düzenlenmiştir. 128. maddede kamu personel sistemine ilişkin bir takım düzenlemeler yer almaktadır (Özkal Sayan ve Altunok, 2018: 23):

- Devletin genel idare esaslarına göre yürütmekle sorumlu olduğu kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler memurlar ve diğer kamu görevlileri tarafından görülmektedir.
- Memurların ve diğer kamu görevlilerinin özellikleri, atanmaları, görev ve sorumlulukları, hak ve yetkileri, aylıkları, ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenmektedir.
- Ancak, sosyal ve mali haklara ilişkin toplum sözleşme hükümleri saklı tutulmaktadır.
- Üst kademe yöneticilerine ilişkin usul ve esaslar özel kanunlarla düzenlenmektedir.

Tük kamu personel sistemi, genel öğrenim esaslıdır. 657 DMK’ nın 41. maddesinde Genel olarak ortaokulu bitirenlerin memur olabilecekleri ve ortaokul mezunlarından istekli bulunmaması durumunda ilkokulu bitirenlerin de memur olabilecekleri belirtilmektedir. Ayrıca, bir sınıfta belli görevlere atanabilmek veya bu görevlerde belli derecelere yükselebilmek için, kuruluş kanunları veya 657 sayılı Kanun, Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ve kuruluş kanunlarına dayanılarak çıkarılacak yönetmelikler ile işin gereğine göre yükseköğrenim dereceleri veya belirli fakülte, okul veya öğrenim dallarını veya meslek içi veya meslekle ilgili eğitim programlarını bitirmiş olmak veya yabancı dil bilmek gibi ilave şartlar konulabileceği belirtilmektedir. Bu düzenleme, personel alımında genel öğrenim esaslı hareket edildiğini göstermektedir.

Kamu personel sisteminde personel hizmetleri kurumsal perspektifte gerçekleştirilen bir hizmettir. İlgili her bakanlık kendine ait bir personel politikası belirlemektedir. Personel politikasının belirlenerek uygulanması ise önemli bir ölçüde Devlet Personel Başkanlığı ve Maliye Bakanlığı tarafından yerine getirilmektedir. 3 Mayıs 2002 tarihinde kabul edilen Kamu Görevlerine İlk Defa Atanacaklar İçin Yapılacak Sınavlar Hakkında Genel Yönetmelik kamu kurumlarında personel olmak üzere ilk defa atanacak herkesin Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) adında merkezi bir sınava tabi tutulması zorunluluğunu getirmiştir. ÖSYM tarafından ilk kez 6-7 Temmuz 2002 tarihlerinde yapılan KPSS, farklı branşlarda puanlama sistemi uygulayarak belli bir eğitim alan herkese kamu kurumlarına başvuru hakkını tanımıştır (Şahin, 2010: 5-6).

Kamu personel sisteminde “yükselme” önemli bir süreçtir. Yükselmede öğrenim derecesi kişiye bir öncelik sağlamaktadır. Sahip olunan diploma hizmete giriş derecesini etkilediği gibi hizmete alındıktan sonraki kurum içi yükselme derecesini de etkilemektedir. Bu sebeple ilköğretim, orta öğretim ve yükseköğretim derecesine sahip olanlar göreve farklı derecelerden başlamaktadır. Bunun yanı sıra yükselebilecekleri derceler de farklılık göstermektedir.

Yükselmede temel belirleyici nokta kıdemdir. Kıdem, “memuriyette geçirilen süre olarak tanımlanmaktadır (Tutum, 1980: 97). Kamu personel sistemindeki mevcut bu durum, sistemde üst kademelere gelebilmenin öncelikli şartının iyi bir eğitim seviyesine sahip olmak olduğunu ortaya koymaktadır. Kamu personeli olma ve yükselme konusunda eğitim kriteri gibi liyakat sistemini de öncelikler arasında değerlendirilmelidir. Yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde gerçekleştirilen düzenlemeler, personel sisteminde liyakat ilkesinin de göz önünde bulundurulması gerektiğinin altını çizmektedir. Bu düzenlemelerin en önemlisi, yönetimde performans esaslı bir bakış açısının getirilmesine yönelik geliştirilen performans yönetimidir.

Kamu personellerinde çalışılan hizmet sınıfı ve derece esaslı memurların almış oldukları ücretleri belirlemektedir. Bu durum, farklı hizmet sınıflarında aynı işi yaptığı halde memur aylıklarında farklılıklara sebep olabilmektedir. Bu doğrultuda Akgüner (2009: 29-41), kamu personel sisteminde olması gereken temel ilkeleri şu başlıklarda özetlemektedir:

- Tarafsızlık ilkesi,
- Kariyer ilkesi,
- Liyakat ilkesi,
- Sınıflandırma ilkesi,
- Adil ve yeterli ücret ilkesi,
- Hizmet içi eğitim ilkesi,
- Uzman kişilere başvurma ilkesi,

3.2. Kamu Personeli

Kamu görevlilerine “kamu hizmeti görevlileri” ya da “kamu personeli” denilmektedir. Bir kişinin kamu personeli sayılabilmesi için bir kamu kurumunda çalışması gereklidir. Bunun yanı sıra, yaptığı hizmetin asli ve sürekli olması ve bu kişinin görevle ilgili personel konularının kanunla düzenlenmesi gerekmektedir (Erat, 2013: 175). Kamu personeli, kamu kuruluşlarında görev yapan ve ayrı bir hukuki statüye sahip bütün personeli içine alan bir kavramdır (Eryılmaz, 2017: 319-320).

Devlet, görevlerini bir diğer ifade ile kamu hizmetlerini kamu personeli marifetiyle yerine getirir. Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde, bütçe ve kamu mallarına ihtiyaç vardır. Kamu görevlileri ise kamu yönetiminin insan ögesini oluşturmaktadır (Akgüner,2009:

41). Kamu personel yönetimi, modern dönemde kamu yönetiminde önemli bir faktör olarak görülmektedir (Marume, 2016: 46). Kamu yönetiminin insan gücünü oluşturan kamu personeli de üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur. Kamu yönetiminin ilgili kurumunu kurmak, kuruluş amacını sağlamak ve verimli bir çalışmayı hayata geçirmek için kamu görevlilerine büyük iş düşmektedir (Akgüner, 2009: 41).

Genel itibari ile kamu görevlileri dar ve geniş anlamda kamu görevlileri olmak üzere iki kısımda incelenmektedir. Geniş anlamda kamu görevlileri; kamu kesiminde görev yapan, hukuki durumları birbirinden farklılaşan fakat kamu hukuku rejimine tabii olan bütün çalışanları kapsamaktadır. Dar anlamda kamu görevlileri ise; kamu kurum ve kuruluşlarının “genel idare esasına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevleri yürüten kişileri” kapsayan bir kavramdır. Bunlar memur ve diğer kamu görevlileridir. Diğer kamu görevlileri kapsamında, hâkimler, savcılar, askerler, üniversite öğretim üyeleri, vb. ayrı personel rejimine tabi olan kamu görevlileri girmektedir (Gözler ve Kaplan, 2011: 614-626).

Kamu personeli, en geniş anlamda kamu görevlisi kavramına karşılık gelmektedir. Kamu personeli kamu sektöründe çalışan bütün kişileri kapsamaktadır. Bütün kamu tüzel kişilerinde gerek kamu hukukuna gerekse özel hukuk hükümlerine tabi olarak çalışan kişileri ilgilendirmektedir (Gözler ve Kaplan, 2011:614). Bir kimsenin kamu görevlisi olarak kabul edilebilmesi için o kişinin devlette veya kamu kuruluşunda yer alan bir birimde çalışması gerekmektedir (Aydın, 2010: 115).

Kamu personeli olgusu, anayasalarda da yer almıştır. Ancak anayasalarda net bir kamu personeli nitelemesi her dönemde yapılmamıştır. Bu noktada 1982 Anayasası’nda önceki anayasalara göre kamu görevlileri ile ilgili daha kapsamlı düzenlemelere yer verilmiştir. 1982 Anayasasının 128. maddesinde “Devletin, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür. Memurların ve diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir” ifadesi yer almaktadır. 1982 Anayasasında önceki anayasalarda olduğu gibi kamu görevlisi tanımına yer verilmemiştir. 128. maddenin gerekçesinde dolaylı biçimde de olsa memuru tanımlamaktan kaçınıldığı belirtilmiş ve böyle bir tanımın unsurlarına anayasada yer vermenin imkânsızlığına değinilmiştir. “Diğer kamu görevlileri” tabirinden ne anlaşılması gerektiğine dair de herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir (Kanlıgöz, 2020: 180) Ancak “diğer kamu görevlileri” kavramı ile memurlar ve işçiler dışında kamu hizmetinin gerektirdiği görevlerde, kamu hukuku ilişkisi çerçevesinde yönetime bağlı olarak çalışan tüm kamu personelinin ifade edildiği belirtilebilir (Aydın, 2010: 113-114).

1924 Anayasası kamu görevlileri konusunu “memurin” başlığı altında 92., 93. ve 94. maddelerinde düzenlemiştir. 92. maddede, siyasi haklara haiz olan her Türk’ün yeterliliğe ve hak edişine göre devlet memuru olma hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. 93. maddede bütün memurların haklarının, niteliklerinin, görevlerinin, aylık ve ödeneklerinin, göreve alınmaları ve görevden çıkarılmalarının, yükselme ve ilerlemelerinin özel kanunla gösterileceği ifade edilmektedir. 94. maddede ise memurun kanunsuz emirleri yerine getirmesinin onu sorumluluktan kurtarmayacağı “Kanuna muhalif olan umurda âmire itaat memuru mesuliyetten kurtaramaz.” şeklinde belirtilmektedir. 1924 Anayasasının “memurin” başlığı altındaki üç maddelik düzenlemesine bakıldığında anayasanın tek tip kamu görevlisi kategorisi kabul ettiği ve memur kavramını kamu görevlisi kavramıyla bir tuttuğu görülmektedir (Kanlıgöz, 172).

1961 Anayasası’nda memurun tanımı yapılmaktadır. 1961 Anayasasına göre memur, devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü

oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevleri yerine getiren kişi olarak kabul edilmektedir. Bu durum, hem 1924 Anayasasında hem de 1961 Anayasasında tüm kamu görevlilerinin memurluk statüsü içinde ele alındığını ve memurluk statüsü dışında kamu görevlileri için ayrı bir statünün belirlenmemiş olduğunu göstermektedir (Aydın, 2010: 112-113).

3.3. Kamu Kesiminde İstihdam Şekilleri

1965 yılında 657 sayılı DMK kabul edilmiştir. Bu kanuna göre, kamu kesiminde hizmetler, “memurlar”, “sözleşmeli personel”, geçici personel” ve “işçiler” eliyle gördürülür (md.4). Genel ve katma bütçeli kurumlar, il özel idareleri, belediyeler ve bunların kurdukları birlikler ile bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşlar, belirtilen dört istihdam biçimi haricinde personel çalıştıramazlar (Eryılmaz, 2017: 320).

Bunlardan kamu görevlilerinin çoğunluğunu memurlar oluşturmaktadır. Devlet yönetiminin asli ve sürekli elemanı memurlardır. DMK’ ya göre (md.4/a), Devlet diğer kamu tüzel kişiliklerince genel idare esaslarına göre yürütülen asli ve sürekli kamu hizmetlerini ifa ile görevlendirilenler memur sayılır. Bir kişinin memur sayılabilmesi için, devlette ya da diğer kamu tüzel kişiliklerinde veya bunların denetim ve gözetimi altında kurulan ve çalışan bir birimde genel idare esaslarına göre, asli ve sürekli kamu hizmetlerini sürdürmek için görevlendirilmiş olması gereklidir (Akgüner, 2009: 49). Kurumlarda genel politika tespiti, araştırma, planlama, programlama, yönetim ve denetim gibi işlerde görevli ve yetkili olan kişiler de memur sayılmaktadır (Duran, 2018: 10).

Memurluk, bilgi ve yeteneğe göre girilen ve yükselme imkânı var olan bir meslektir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak idare ve memur arasındaki ilişkinin objektif bir şekilde daha önceden hazırlanan bir kanunla belirlenmiş olması gereklidir. Devlet ile vatandaş arasında aracı vasfını gören vatandaşa sunulacak hizmetleri ulaştırın memurların durumu, kamu hizmetlerinin kalitesini belirleyen birer özne konumundadır (İzci ve Yıldız, 2017:399).

Kamu kesiminde hizmet sunmakla sorumlu olan bir diğer önemli görevli, sözleşmeli personellerdir. Kamu kurumlarında sözleşmeli statüde personel çalışabilir. Kamuda çeşitli sözleşmeli personel statüleri mevcuttur. Çeşitli kurumların kendi mevzuatlarında düzenlenmiş sözleşmeli personel statüleri bulunmaktadır. Tek bir sözleşmeli personel yapısından bahsetmek mümkün değildir (Eryılmaz, 2017: 321). DMK’nın 4/b. maddesine göre “sözleşmeli personel, kalkınma planı, yıllık program ve iş programlarında yer alan önemli projelerin hazırlanması, gerçekleştirilmesi, işletilmesi ve işlerliği için şart olan, zaruri ve istisnai hallere münhasır olmak üzere özel bir meslek bilgisine ve ihtisasına ihtiyaç gösteren geçici işlerde Cumhurbaşkanınca belirlenen esas ve usuller çerçevesinde ihdas edilen pozisyonlarda, mali yılla sınırlı olarak sözleşme ile çalıştırılmasına karar verilen ve işçi sayılmayan kamu hizmeti görevlileridir”.

657 sayılı kanunun 4/c maddesinde geçici personel uygulamasından bahsedilmektedir. Bu uygulama, 24 Aralık 2017 tarihinde 696 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yürürlükten kaldırılmıştır. Geçici personel, artık istihdam biçimlerinden birisi değildir. İhtiyacı karşılamak için istihdam edilecek personel, sözleşmeli personel olarak istihdam edilecektir. 696 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile geçici personel statüsünde olan personel, sözleşmeli personel statüsüne geçmiştir (Duran, 2018: 18-20).

Memur, sözleşmeli ve geçici personel dışında işçiler de hizmet sunmakla görevlidir. İşçiler, memur, sözleşmeli personel, geçici personel dışında kalan görevlilerdir. İşçiler hakkında DMK uygulanmaz. İşçiler, iş mevzuatı hükümlerine tabidirler (DMK- Md.4/d). Bu grupta yer alan kişiler sürekli işçi kadrolarında belirsiz iş sözleşmeleriyle istihdam edilebildikleri gibi geçici statüde mevsimlik, altı aydan az olmamak koşuluyla da görev yapabilmektedirler (Akgüner, 2009: 57).

3.4. Memuriyete Girişte Devlet Memurları Kanunu'nun Aradığı Genel ve Özel Koşullar

Anayasanın 70. maddesi, kamu hizmetine girmeyi bir hak olarak kabul etmiştir. Bu madde anayasada “Her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir. Hizmete alınmada görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez” ifadesi ile yer almaktadır.

Serbestlik, eşitlik ve görevin gerektirdiği nitelikler gibi ilkeler kamu hizmetlerine girişte üç temel ilkedir (Eryılmaz, 2017: 324). Vatani görev dışında kamu hizmetlerine girmek için kişinin hür iradesine müdahale edilmesi mümkün değildir. Bir kişinin kamu hizmetinde çalışması o kişinin serbest iradeyle çalışmayı kabul etmesine bağlıdır (Bucaktepe, 2014: 470).

Kimse baskı ve zorla memur yapılamaz. Ancak, mecburi hizmet yapmak zorunda olan kişiler, yetiştirme, eğitim ya da staj sürelerinin bitiminden başlayarak belli bir süre içinde para aldıkları ya da önceden çalıştıkları kurumlarda çalışmak için başvurmak zorundadırlar. Bir diğer önemli ilke olan eşitlik, Türk vatandaşı olan herkesin kamu hizmetlerine girmede dil, din, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin eşit şartlarda olması olarak kabul edilmektedir. Bazı durumlarda korunması gereken sosyal gruplara, memuriyete girişte ayrıcalıklar tanınmaktadır. Bu durum çağdaş devletin yerine getirmesi gereken ödevlerden birisidir. Örneğin, gaziler, yetimler, özürnlüler memurluğa girişte bazı önceliklerden yararlanabilirler. Bu tür bir uygulama eşitliği bozacak bir uygulama değildir. Diğer taraftan eşitlik ilkesi sadece memuriyete girişte değil memuriyet hayatının devamında da önemli bir ilkedir. Kamu hizmetlerine alımda görevin gerektirdiği nitelik gibi önemli bir ilke daha aranmaktadır. Bu ilke ile eşitlik ilkesinin pekiştirilmesi ve kamu hizmetlerinin daha iyi yerine getirilmesi amaçlanmaktadır. Buna göre memur olmak isteyen kişilerde, devlet memurluğuna girişte aranılan özel ve genel koşullar dışında başka niteliklerin aranmaması öngörülür. Kamu hizmetine girerken genel veya özel koşulların aranması, liyakat ilkesini herhangi bir anlamda zedelememektedir. Memurun yerine getirdiği hizmetlerin amacı kamu yararadır, toplumun ortak gereksinimlerini karşılamaktır (Akgüner, 2009: 78-80). Memurların hizmetleri daha iyi verebilmeleri için, memurluğa girişte bir takım özel veya genel koşullar aranabilmektedir

657 sayılı DMK'da (m/48) devlet memurluğuna alınacaklarda bulunması gereken genel ve özel koşullar belirtilmektedir. Genel koşullar memurluğa alınacak herkeste herhangi bir ayırım gözetmeksizin aranmaktayken özel koşullar ise ilgili kuruluşun mevzuatı çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Ancak özel koşullar hiçbir şekilde genel koşullara aykırılık göstermemelidir.

Genel koşullar vatandaşlık, yaş, öğrenim durumu, sağlık, kısıtlılık ve askerlik durumu gibi konular üzerinde oluşmaktadır (Akgüner, 2009: 86-89; Duran, 2018: 162; Eryılmaz, 2017:324-325; www.mevzuat.gov.tr, 2020) Şöyle ki:

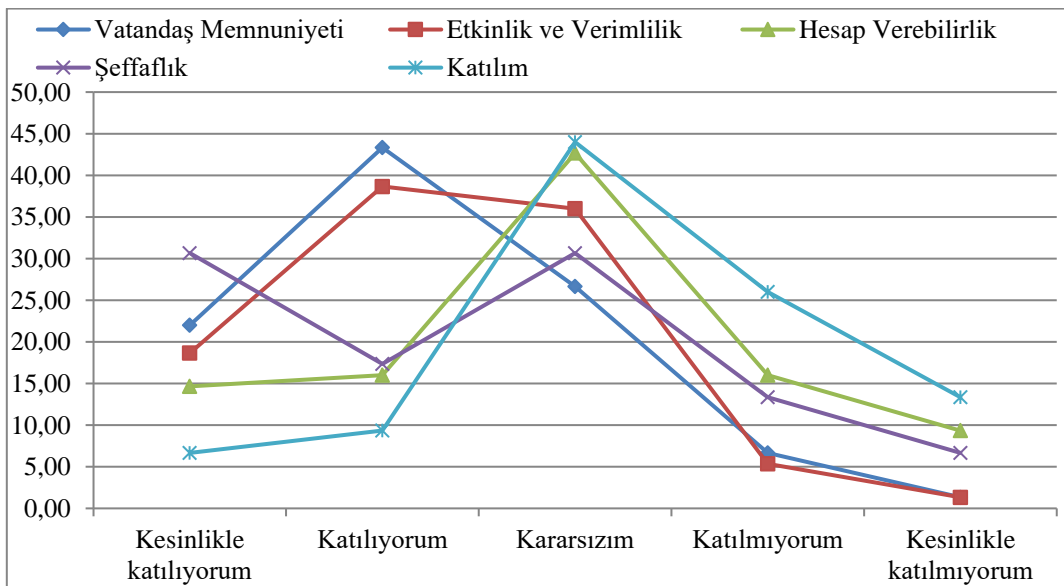
- Kamu hizmetlerine girme hakkı genel olarak her ülkede kendi vatandaşlarına tanınan bir haktır. Bu durum, kamu hizmetlerinin niteliğinden dolayı vatandaşların kamu hizmetlerini yerine getirirken ve ülke menfaatlerini korurken yabancılardan daha güvenilir oldukları inancından kaynaklanmaktadır. DMK'ya göre devlet memurluğuna alınacak kişilerin “Türk vatandaşı olması” istenmektedir. Ancak teknik bilgi gerektiren kimi durumlarda da yabancı personel çalıştırılması da mümkündür.
- Genel olarak 18 yaşını dolduranlar devlet memuru olabilirler. Bir meslek ya da sanat okulunu bitirenler en az 15 yaşını doldurmuş olmak ve kazai rüşt kararı almak koşulu ile memurluğa atanabilir. Bir meslek ve sanat okulunu bitirenler daha çok ebe ve hemşirelik okulu mezunları- için getirilen bu düzenleme ile mezunları 18 yaşına kadar bekletmemek ve bir an önce çalışmalarına olanak tanımak amaçlanmaktadır.

- Öğrenim durumu, ülkenin genel eğitim düzeyi, ihtiyaç duyulan işin niteliği ve iş gücü arzı gibi değişkenlere bağlıdır. Memuriyete giriş için en az ilkökul diplomasına sahip olmak gerekmektedir. Fakat işin niteliğine göre adaylarda aranacak diploma dereceleri farklılık gösterebilmektedir.
- Sağlık koşulları açısından bakıldığında devlet memuru adaylarının görevini devamlı yapmasına engel olacak bir akıl sağlığının bulunmaması gereklidir. Memurların, herkes için kabul edilen ölçüde akıl sağlığı koşullarını taşımaları beklenir. Sağlık durumları, Sağlık Bakanlığınca belirlenen örneğe uygun olarak alınacak “resmi doktor raporu” ya da kamu hizmetin niteliğine göre “sağlık kurulu raporu” ile belgelenmektedir. Beden özrü bulunanların memuriyete girme şartları DMK’nın 53. maddesinde tanımlanmıştır. Kanuna göre, kurum ve kuruluşların çalışan personelin %3’ü oranında engelli personel çalıştırma zorunluluğu vardır.
- Memur adaylarının kamu haklarından yoksun olmaması ve bazı suçlardan mahkum olmaması şartı aranır. Memur olabilmek için “kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl ya da daha fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edinin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan mal varlığı değerini aklama veya kaçakçılık” suçları ile mahkûm olmamak gerekir. Bundan dolayı kamu hizmetine girerken adaylardan sabıka kaydı istenmektedir.
- Adayın memuriyete girişinde askerlik önemlidir. Askerlik ile ilgili esas durum, adayın askerlikle ilgisinin bulunmamasıdır. İlgisinin bulunmaması, ya “adayın askerlik çağına gelmemiş olması” ya “aday askerlik çağına gelmiş ise muvazzaf askerlik hizmetini yapmış ya da ertelemiş olması” ya da “yedek sınıfına geçirilmiş olması” şeklinde olabilmektedir.

4.BULGULAR

4.1. Kamu Personelleri ve Kamu Personel Sistemi İle İlgili Bulgular

Grafik 1: Kamu Personellerinin İyi Yönetişim İlkelerini Uygulama Düzeyleriyle İlgili Yaklaşımlar (%)

Grafik 1’de kamu personellerinin vatandaş memnuniyeti, etkinlik ve verimlilik, hesap verebilirlik, şeffaflık ve katılım gibi iyi yönetim ilkelerini ne ölçüde uygulayabildikleri ile ilgili öğrencilerin değerlendirmeleri görülmektedir. Buna göre, ilk dikkat çeken hususlardan biri öğrencilerin konu ile ilgili kararsızlık seviyelerindeki yükseklidir. Gerçekten, kamu personellerinin vatandaş memnuniyetini esas almak suretiyle faaliyetlerini yürütmesi konusunda öğrencilerin %26,67’si (n=40), şeffaflığın sağlanması konusunda %30,67’si (n=46), etkin ve verimliliğin sağlanması konusunda %36,00’si (n=54), hesap verebilirlik ilkesinin uygulanıp uygulanmadığı konusunda %42’si (n=64) ve katılım ilkesinin uygulanması konusunda da %44,00’ünün (n=66) herhangi kararı söz konusu değildir. Öğrencilerin kararsızlık oranlarının yüksek olmasının sebepleri konusunda çeşitli değerlendirmeler yapılabilmekle birlikte bu değerlendirmelerin en makul olanlarından biri öğrencilerin kamu personelleri ve iyi yönetim ilkeleri konusunda yeterli bilgi seviyesine sahip olmamalarıdır.

Grafik 1’den elde edilebilecek başka bir sonuç da literatürde ve özellikle uygulamada genellikle bürokrasiyi eleştiren, onun yapısal ve işlevsel sorunlarını ön plana çıkaran yaklaşımlara sıklıkla rastlanmasına rağmen, öğrencilerin kamu personellerine olan yaklaşımlarının daha çok olumlu olmasıdır. Buna göre “kesinlikle katılıyorum” ve “katılıyorum” cevapları birlikte değerlendirildiğinde öğrencilerin %65,33’ü (n=98) kamu personellerinin vatandaş memnuniyetini esas alarak iş ve işlemlerini yürüttüğünü ifade etmektedirler. Kamu personellerinin vatandaş memnuniyetini esas alarak faaliyet yürüttüğü fikrine katılmayan veya kesinlikle katılmayanların oranı toplamda sadece %8,00 (n=12) olarak gerçekleşmektedir. Bu sonuçlar kamu öğrencilerin kamu kurumlarında kamu personelleri tarafından yürütülen iş ve işlemlerden büyük bir oranla memnun olduklarını ifade etmektedir.

Kamu personellerinin etkinlik ve verimliliği sağlamaları konusunda öğrencilerin %57,33’ü (n=86) olumlu bir fikre sahiptir. Bu konuda kamu personellerini yetersiz bulan öğrencilerin oranı %5,33 (n=8) kesinlikle yetersiz bulanların oranı ise sadece %1,33 (n=2) olarak gerçekleşmektedir.

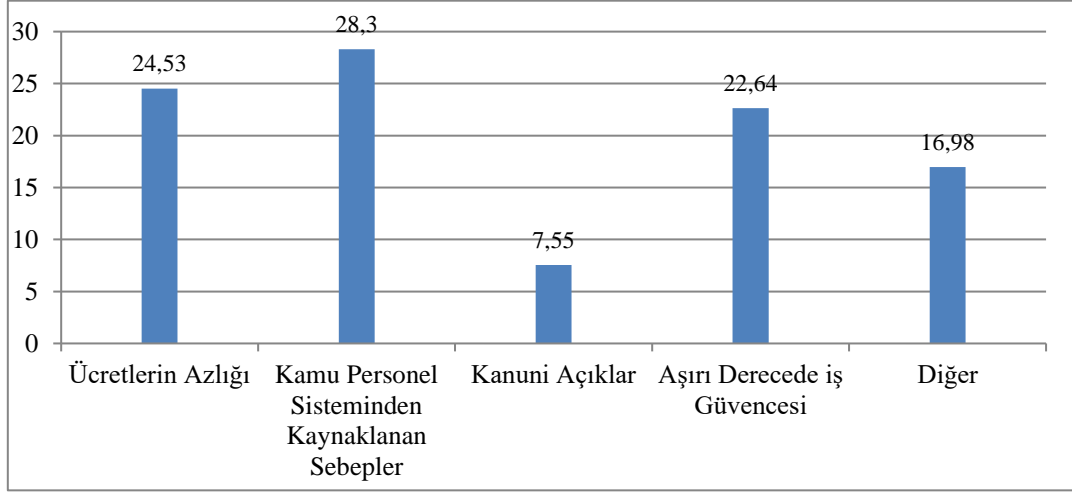
Kamu personellerinin şeffaflığı konusunda öğrencilerin olumlu yaklaşımları vatandaş memnuniyeti ve etkinlik/verimlilik ilkelerindeki kadar yüksek değildir. Öğrencilerin %48,00’i (n=72) kamu personellerinin iş ve işlemlerini şeffaflık ilkesine uygun yürüttüğü konusunda olumlu düşünceye sahiptir. Öğrencilerin %13,33’ü (n=20) kamu personellerinin şeffaf olmadıkları, %6,67’si (n=10) de kesinlikle şeffaf olmadıklarını ifade etmektedirler. Böylece öğrencilerin %20’si Kamu personellerinin şeffaflığı konusunda olumsuz düşünceye sahiptir.

Kamu personellerinin hesap verebilirliği konusunda öğrencilerin olumlu yaklaşımları biraz daha düşüktür. Buna göre öğrencilerin %14,67’si (n=22) kamu personellerinin kesinlikle hesap verebilir olduklarını, %16,00’si da (n=24) “hesap verebilir” olduklarını beyan etmektedirler. Birlikte düşünüldüğünde bu konuda öğrencilerin %30,67’si (n=72) olumlu bir yaklaşıma sahiptir. Kamu personellerinin hesap verebilir olmadıklarını ifade eden öğrencilerin oranı %16,00 (n=24) olarak gerçekleşirken kamu personellerinin kesinlikle hesap verebilir olmadıkları görüşüne olan öğrencilerin oranı ise %9,33 olarak gerçekleşmektedir.

Öğrencilerin kamu personelleri hakkında en düşük oranlı olumlu görüşe sahip oldukları ilke katılımıdır. Buna göre, öğrencilerin sadece %6,67’si (n=10) kamu personellerinin kesinlikle katılım ilkesine uygun faaliyet yürüttüğünü ifade ederken, %9,33’ü katılım ilkesine uygunluğun sağlandığı düşüncesindedir. Birlikte düşünüldüğünde kamu personellerinin katılım ilkesini esas tutarak iş ve işlemler yürüttüğünü düşünen öğrencilerin oranı sadece %16,00 (n=24) olarak gerçekleşmiştir. Öğrencilerin %26,00’si (n=39) bu konuda olumsuz düşünceye sahipken, %13,33’ü (n=20) kesinlikle olumsuz düşünceye sahiptirler.

Grafik 2’de Kamu personellerinin etkin ve verimli çalışmama sebepleriyle ilgili yaklaşımlar görülmektedir. Buna göre, öğrencilerden 106’sı kamu personellerinin etkin ve verimli çalışmaktan uzak olduğu düşüncesindedirler. Bu durumun sebebi olarak öğrencinin %24,53’ü (n=26) ücretlerin azlığını, %28,30 (n=30) sistemden kaynaklanan sebepleri, %7,75’i (n=8) kanuni açıkları, %22,64’ü gereğinden fazla iş güvencesini, %16,98’i (n=18) diğer sebepleri görmektedir.

Grafik 2: Kamu Personellerinin Etkin ve Verimli Çalışmama Sebepleriyle İlgili yaklaşımlar (%)

Bu verilerden en dikkat çeken sonuç, etkinlik ve verimlilikten uzaklaşmanın sebebi olarak öğrencilerin %28,30 oranla sistemden kaynaklanan sebepleri işaret etmeleridir. Bu sonuç, zaten literatürde ve uygulamada sıklıkla karşılaşılan kamu personel sisteminin ağır ve hatalı bir yapıya sahip olduğu, yeterince güncellenemediği, yapısal ve işlevsel sorunların bazı tıkanıklıklara yol açtığı gibi personel sistemine yöneltilen eleştirileri doğrular niteliktedir.

Tablo 1: Öğrencilerin Kamu Personelleri İle İlgili Çeşitli Yönlerden Değerlendirmeleri (%)

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Kamu personellerinin Ücretleri Yeterlidir	13,33	26,00	38,67	9,33	13,33
Kamu Personellerinin Özlük Haklarında İyileştirmeler Yapılmalıdır	16,00	41,33	32,00	9,33	1,33
Kamu Personel Sisteminde Önemli Reformlar Yapılmalıdır	28,00	37,33	26,00	4,67	4,00
Son Yıllarda Kamu Personel Sisteminde İyileştirmeler Olmuştur	16,00	42,67	32,00	4,00	5,33
Kamu Personelleri Yeterince Fiziki Ortamlara ve Teknik Donanıma Sahiptirler	3,33	32,00	47,33	4,67	1,33
Kamu Personeli Olmak Kişiye Toplumda Saygınlık Kazandırır	34,00	30,67	18,67	7,33	9,33
Kamu Personelleri Yeterli Eğitim Seviyesine Sahiptirler	6,00	32,67	53,33	6,67	1,33
Kamu Personellerine Gereğinden Fazla İş Güvencesi sağlanmaktadır	8,00	12,00	42,67	28,00	9,33

Tablo 1’de öğrencilerin kamu personelleri ve kamu personel sistemi hakkındaki değerlendirmelerine yer verilmektedir. Buna göre, tabloda ilk dikkat çeken hususlardan biri öğrencilerin sorulara verdikleri cevaplarda kararsızların oranlarının yüksek olmasıdır. Kamu personellerinin özlük haklarında iyileştirmeler yapılması ve son yıllarda kamu personel sisteminde iyileşmeler yaşanması konularında öğrencilerin %32’si (n=48) kararsız kalarak görüş bildirmekten çekinmişlerdir. Kamu personellerinin ücretlerinin yeterliliği konusunda öğrencilerin %38,67’si (n=58), kamu personellerinin gereğinden fazla iş güvencesine sahip olup olmadıkları konusunda %42,67’si (n=64), kamu personellerinin yeterli fiziki ve teknik imkanlara sahip olup olmadıkları konusunda %47,33’ü (n=71) herhangi bir fikre sahip değildir. Kamu personellerinin yeterli eğitime sahip olup olmadıkları konusunda ise kararsızların oranı %53,33 (n=80) olarak gerçekleşmiş ve öğrencilerin yarısından fazlasının bu konuda herhangi bir görüş bildirmedikleri anlaşılmaktadır.

Kamu Personel sisteminde önemli reformlar yapılması gerektiği fikrine olumlu yaklaşan öğrencilerin oranı “kesinlikle katılıyorum” ve “katılıyorum” cevapları birlikte değerlendirildiğinde %65,33 (n=98) olarak gerçekleşmektedir. Reform ihtiyacının olmadığını düşünen öğrencilerin oranı ise “kesinlikle katılmıyorum ve katılmıyorum cevapları birlikte değerlendirildiğinde sadece %8,67 (n=13) olarak gerçekleşmektedir.

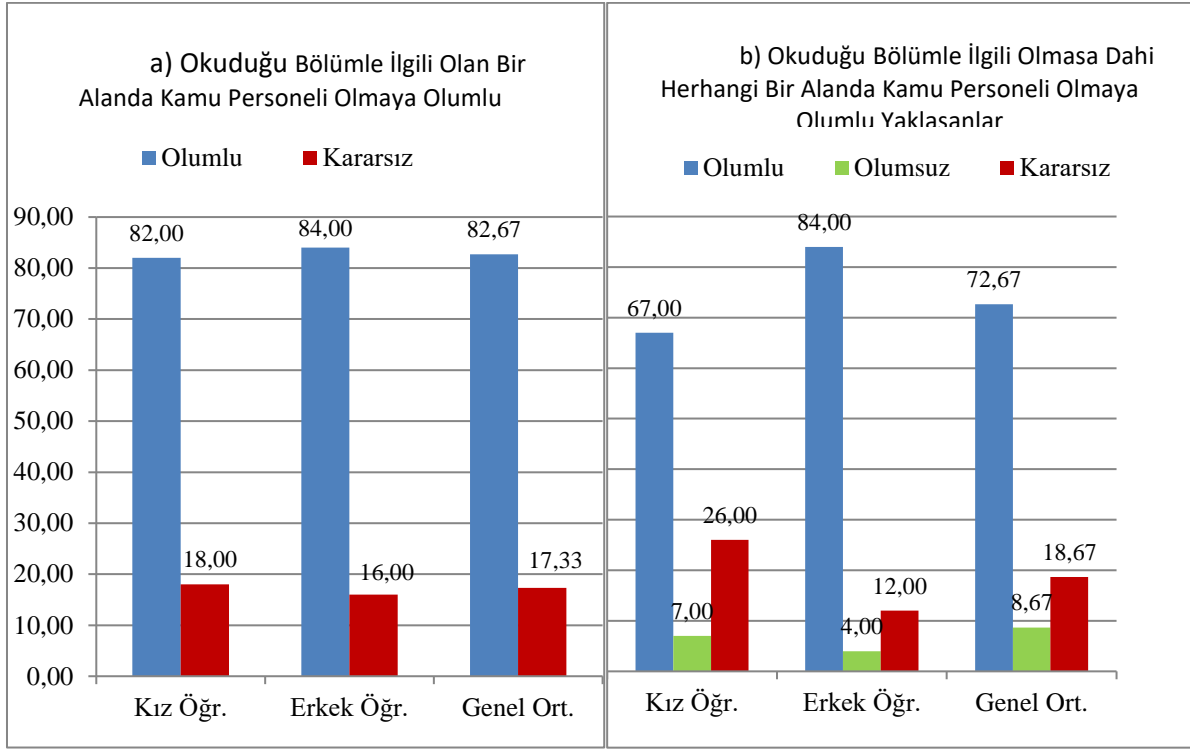
Kamu personeli olmanın tek başına kişiye toplumda bir saygınlık kazandırdığını düşünen öğrencilerin oranı %64,67 (n=97) olarak gerçekleşirken, kamu personeli olmanın kişiye herhangi bir saygınlık kazandırmadığını düşünen öğrencilerin oranı sadece %16,67 (n=25) seviyesinde kalmaktadır. Kamu personel sisteminde iyileştirmeler yapılması gerektiği fikri öğrencilerin %57,33’ü tarafından savunulurken, herhangi bir iyileştirme yapılması gerekliliğine inanmayan öğrencilerin oranı %10,67 (n=16) olarak gerçekleşmektedir. Son yıllarda kamu personel sisteminde iyileştirmeler yapıldığı fikrine katılan öğrenciler %58,67 (n=88) oranındayken, iyileştirmenin olmadığı fikri ise %9,33 (n=14) oranında öğrenci tarafından savunulmaktadır.

Yukarıda ifade edilen kamu personelleri ve kamu personel sistemi ile ilgili konularda olumlu yaklaşıma sahip öğrencilerin oranları nispeten yüksek olmasına rağmen bazı konularda da öğrenciler daha düşük oranlarda olumlu görüşe sahiptirler. Örneğin, Kamu personellerinin gereğinden fazla iş güvencesine sahip olduklarını düşünen öğrencilerin oranı %20 (n=30), Kamu personellerinin yeterince teknik ve fiziki imkânlarla sahip oldukları yönündeki görüşe katılan öğrencilerin oranı %35,33 (n=53), Kamu personellerinin yeterli miktarda ücret aldıklarını düşünen öğrencilerin oranı ise %39,33 (n=59) olarak gerçekleşmektedir. Öğrencilerin %37,33’ü ise kamu personellerinin yeterli olduğu düşüncesine katılmamaktadırlar.

4.2. Öğrencilerin “Kamu Personeli Olma” Konusuna Yaklaşımları İle İlgili Bulgular

Öğrencilerin okudukları bölümle ilgili olan veya olmayan bir alanda kamu personeli olma konusundaki düşünceleri Grafik 3’de görülmektedir. Buna göre, okudukları bölümle ilgili bir alanda kamu personeli olma konusunda kız ve erkek öğrenciler birbirlerine oldukça yakın oranlarda tercihlere sahiptir. Kız öğrencilerin %82’si, erkek öğrencilerin %84’ünün bu konudaki yaklaşımı olumludur. Kız ve erkek öğrenciler birlikte değerlendirildiğinde öğrencilerin %82,67’si (n=124) okudukları bölümle ilgili bir alanda kamu personeli olma konusunda olumlu bir yaklaşıma sahiptir. Bu konuda kararsız olduğunu belirten öğrencilerin oranı %17,33 (n=26) olarak gerçekleşmektedir. Burada en çok dikkat çeken konulardan biri kendi okuduğu bölümle ilgili bir alanda kamu personeli olma konusunda istekli olmayan öğrencinin bulunmamasıdır.

Grafik 3: Öğrencilerin Kamu Personeli Olma Konusuna Yaklaşımları (%)

Okuduğu bölümle ilgili olmasa bile herhangi bir alanda (asker ve polis gibi güvenlik güçleri dahil) kamu personeli olmaya olumlu bakan kız öğrencilerin oranı %67,00'dir (n=67). Bu konuya olumlu yaklaşan erkek öğrencilerin oranı %84,00 (n=42) olarak gerçekleşerek kız öğrencilerden önemli oranda farklılık arz etmektedir. Ayrıca, alan dışında bile kamu personeli olma konusunda kararsız olan kız öğrencilerin oranı %26,00 olarak gerçekleşmiş ve %12,00 orana sahip erkek öğrencilerin iki katından fazla bir kararsızlık sonucu ile karşılaşmışlardır.

Kız ve erkek öğrenciler birlikte değerlendirildiğinde öğrencilerin %72,67'sinin (n=109) her alanda kamu personeli olamaya sıcak baktıkları, %18,67'si (n=28) kararsız olduğu ve sadece %8,67 (n=13) oranında öğrencilerin okudukları alan dışında herhangi bir alanda kamu personeli olmayı reddettikleri görülmektedir.

Bu konuda dikkat çeken önemli hususlardan biri erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla alan dışında kamu personeli olmaya daha yüksek oranda sıcak bakmalarıdır. Bu sonucun elde edilmesinde erkek öğrencilerin alan dışında asker ve polis olarak güvenlik güçlerinde görev yapmak istemelerinin rol oynadığı görülmektedir.

Tablo 2'de öğrencilerin öncelikli olarak çalışmak istedikleri alana göre dağılımları görülmektedir. Buna göre, öncelikli tercihlerinin kamu personeli olmak olduğunu belirten öğrencilerin oranı %67,33, özel sektörde çalışmak olduğunu ifade eden öğrencilerin oranı %26,67 olarak gerçekleşmektedir. Bu konuda kararsızların oranı ise %6,00'dir. Ayrıca, İlk tercihinin kamu personeli olmak olduğunu beyan eden kız öğrencilerin oranı %67,00, erkek öğrencilerin oranı %68,00 olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuca göre öğrencilerin ilk tercih edebilecekleri alana göre dağılımında kızlar ve erkekler arasında anlamlı bir fark yoktur. İlk tercihlerinin özel sektörde çalışmak olduğunu belirten kız öğrencilerin oranı %28,00 olarak gerçekleşirken bu konuda erkek öğrencilerin oranı biraz daha düşük olarak gerçekleşmiş olup %24,00 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kararsızların dağılımında da erkek öğrencilerin kızlara göre daha yüksek oranda kararsız oldukları görülmektedir.

Tablo 2: Öncelikli Olarak Çalışmak İstenen Alana Göre Öğrencilerin Dağılımı

	Kız Öğr.		Erkek Öğr.		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Öncelikli Olarak Kamu Personeli Olarak Çalışmak İsteyenler	67	67,00	34	68,00	101	67,33
Öncelikli Olarak Özel Sektörde Çalışmak İsteyenler	28	28,00	2	224,00	40	26,67
Kararsızlar	5	5,00	4	88,00	9	6,00
Toplam	100	100,00	50	100	150	100,00

Tablo 3’de öğrencilerinin babalarının kamu veya özel sektörde çalışmalarına göre tercih ettikleri çalışma alanları görülmektedir. Buna göre, babası kamu kurumunda çalışan 35 öğrencinin %62,86’sı (n=22) öncelikli olarak kamu kurumunda çalışmayı, %31,43’ü (n=11) öncelikli olarak özel sektörde çalışmayı tercih etmektedir. Bu öğrencilerin %5,71’i (n=2) de kararsızdır.

Tablo 3: Öğrencilerin Babalarının Mesleklerine Göre Çalışma Alanı Tercihi (%)

		Öncelikli Çalışma Alanı Tercihi			
		Kamu Sektörü	Özel Sektör	Kararsız	Toplam
Baba Mesleği	Kamu Sektörü	62,86	31,43	5,71	100,00
	Özel Sektör	70,87	24,27	4,85	100,00
	İşsiz	50,00	33,33	16,67	100,00

Babası özel sektörde çalışan 103 öğrencinin %70,87’si (n=73) öncelikli olarak kamu sektöründe, %24,27’si (n=25) özel sektörde çalışmayı tercih ederken bu öğrencilerin %4,85’i (n=5) ise kamuda veya özel sektörde çalışmak konusunda henüz karar vermemişlerdir. Babaları işsiz olan 12 öğrencinin %50’si (n=6) kamu sektöründe, %33,33’ü (n=4) özel sektörde çalışmak istemektedirler. Bu öğrencilerin %16,67’si (n=2) ise kararsızdırlar.

Görüldüğü üzere babası özel sektörde çalışan öğrencilerden öncelikli olarak kamu da çalışmayı tercih edenlerin oranı babası kamu sektöründe çalışan ve öncelikli olarak kamuda çalışmayı tercih eden öğrencilerden daha yüksektir. Bununla paralel olarak, babası özel sektörde çalışan öğrencilerden öncelikli olarak özel sektörde çalışmayı tercih edenlerin oranı, öncelikli olarak kamuda çalışmayı tercih edenlerden daha düşüktür. Bu sonuçlara göre babası özel sektörde çalışanlar daha yüksek oranda öncelikli olarak kamu sektöründe çalışmak istemektedirler. Öncelikli olarak kamuda çalışmayı tercih eden öğrencilerin en düşük orana sahip olanı %50’lik bir oranla babaları işsiz olanlardır. Babaları işsiz olan öğrencilerin bir diğer özelliği, bu öğrenciler arasında kararsızların oranının diğerlerine oranla oldukça yüksek olmasıdır.

Tablo 4’de öğrencilerin kamuda veya özel sektör de tercih ettikleri mesleklere göre dağılımları görülmektedir. Buna göre, öncelikli olarak kamuda çalışmayı tercih eden 101 öğrencinin %23,76’sı öğretmenlik mesleğini tercih edeceğini ifade etmektedir. Öğretmenlik mesleğinden sonra en çok tercih edilen iki meslek gurubu %17,82 oranla memurluk ve polislik olmuştur. Bunlardan sonra %14,85’lik oranla askerlik ve %11,88’lik oranla hemşirelik meslekleri öğrencilerin kamuda çalışmaları durumunda en çok tercih edecekleri meslekler olarak ön plana çıkmaktadır. Öğrencilerin %9,90’nı da kamuda diğer meslekleri tercih edeceklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 4: Kamu Personeli veya Özel Sektörde (Ö.S) En çok Tercih Edilen Mesleklere Göre Dağılım (%)

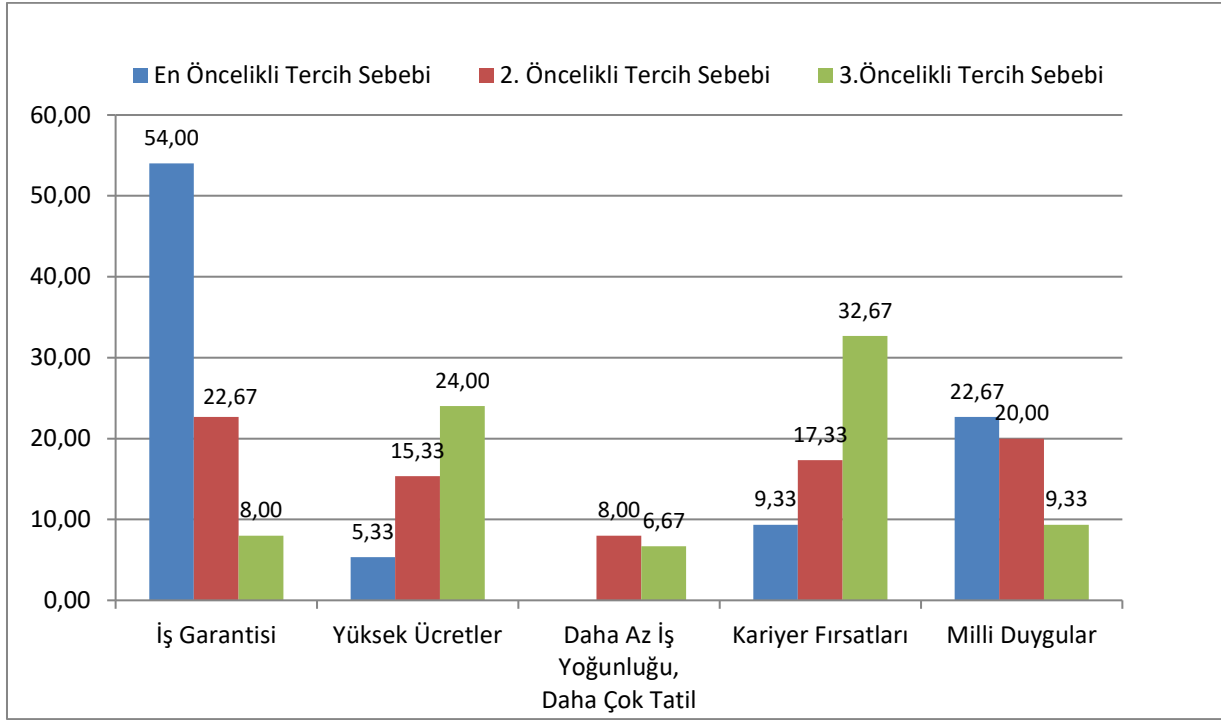
Kamu Personeli olarak En Çok istenen meslekler			ÖS olarak En çok istenen Meslekler			Kararsızlar	
	Sayı	%		Sayı	%	Sayı	%
Öğretmen	24	23,76	İSG Uzmanı	10	25,00		
Memur	18	17,82	İşletmeci/ Firma Sahibi	6	15,00		
Polis	18	17,82	Doktor	3	7,50		
Asker	15	14,85	Pilot	3	7,50		
Hemşire	12	11,88	Avukat	2	5,00		
Hastane Müdürü	4	3,96	Mühendis	2	5,00		
Diğer	10	9,90	Diğer	14	35,00		
Toplam	101	100,00	Toplam	40	100,00	9	6,00

Bu dağılıma göre en çok dikkat çeken hususlardan biri, öğrencilerin kamuda çalışmaları durumunda öğretmenlik, polislik, TSK mensubu ve hemşirelik gibi okudukları bölümlerle ilgisi olmayan meslek dallarında yoğun bir şekilde çalışmak istemeleridir. Öğrenciler kamuda avukatlık, mülki idare amirliği, milli istihbarat hizmetleri gibi sınıflarda çalışmayı hiç tercih etmemektedirler. Ayrıca, bu soru açık uçlu bir soru olmasına rağmen öğrencilerin milli eğitim müdürü veya müfettişliğinden bahsetmeden öğretmenlik mesleğini; komiser, emniyet amiri veya emniyet müdürlüğünü tercih etmek yerine polislik mesleğini; subay veya general olmak istediklerini beyan etmek yerine doğrudan askerlik mesleğini; doktor, uzman doktor gibi meslekleri tercih etmek yerine sadece hemşirelik mesleğini ön plana çıkarmaları da dikkat çeken bir diğer husustur.

Öğrencilerin özel sektörde çalışmaları durumunda ise tercih etmek istedikleri öncelikli meslek ise iş güvenliği uzmanlığı olarak dikkat çekmektedir. İSG uzmanlığı mesleğini, işletmeci, doktor, pilot, avukat, mühendis gibi meslek dalları takip etmektedir.

Grafik 4’de öğrencilerin kamu personeli olma tercihlerinde etkili olan faktörler ve bu faktörlerin öncelik sıralaması görülmektedir. Buna göre, bu soruyu cevaplayan öğrencilerden %54,00’ü (n=81) kamu personeli olma tercihinde etkili olan en önemli faktörün “iş garantisi” olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrencilerin %22,67’si (n=34) “milli duygularının”, %9,33’ü de (n=14) “kariyer fırsatlarının” kamu personeli olma konusuna olumlu yaklaşımlarına etki eden en önemli faktör olduğunu belirtmişlerdir. Kamu kurularında özel sektöre göre iş yoğunluğunun daha az olmasına rağmen daha fazla tatil yapma imkanlarının olması faktörünü kamu personeli olma kararlarına etki eden en önemli faktör olarak gören öğrenci olmamıştır.

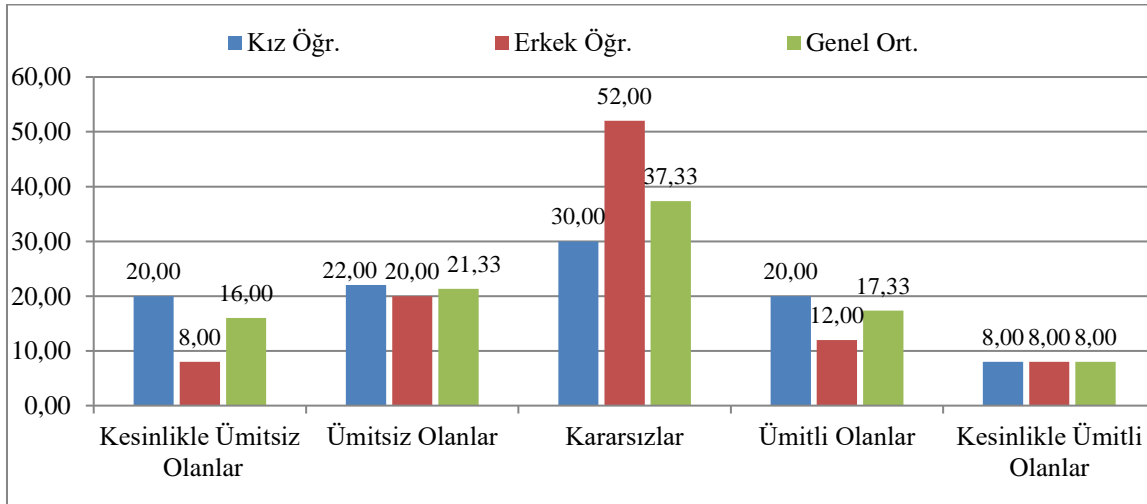
Grafik 4: Kamu Personeli Olma Tercihlerinde Etkili Olan Faktörler ve Öncelik Sıralamaları

Öğrencilerin %22,67'si (n=34) kamu kurumlarının yüksek oranda iş garantisi sağlamasını kamu personeli olma tercihinin etki eden en önemli 2. faktör olarak değerlendirmektedirler. %20,00 (n=30) oranında öğrenci de kamu personeli olma tercihinin etki eden 2. en önemli faktör olarak "milli duygularını" işaret etmektedirler. 2. faktör olarak kamunun "kariyer fırsatlarını" gören öğrenci oranı %17,33 (n=26) olarak gerçekleşmektedir.

Grafik 5'de öğrencilerin kamu personeli olabilme konusundaki ümitli veya ümitsiz olma durumuna göre dağılımları görülmektedir. Buna göre hem kız hem erkek öğrencilerin kamu personeli olabilmede konusunda hislerinin veya düşüncelerinin net olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü kamu personeli olma konusunda ümitli olup olmadıklarına karar veremeyenlerin oranı hem kız hem erkeklerde ortalama %37,33 ile diğer seçeneklerden daha yüksektir. Buna rağmen, kızların %30,00 olan kararsızlıklarına karşılık %52,00 oranla kararsız olduklarını belirten erkek öğrencilerde kararsızlık oranı çok daha yüksektir.

Grafik 5: Kamu Personeli Olabilme Konusunda Ümitsiz/Ümitli Olma Durumlarına Göre Dağılım (%)

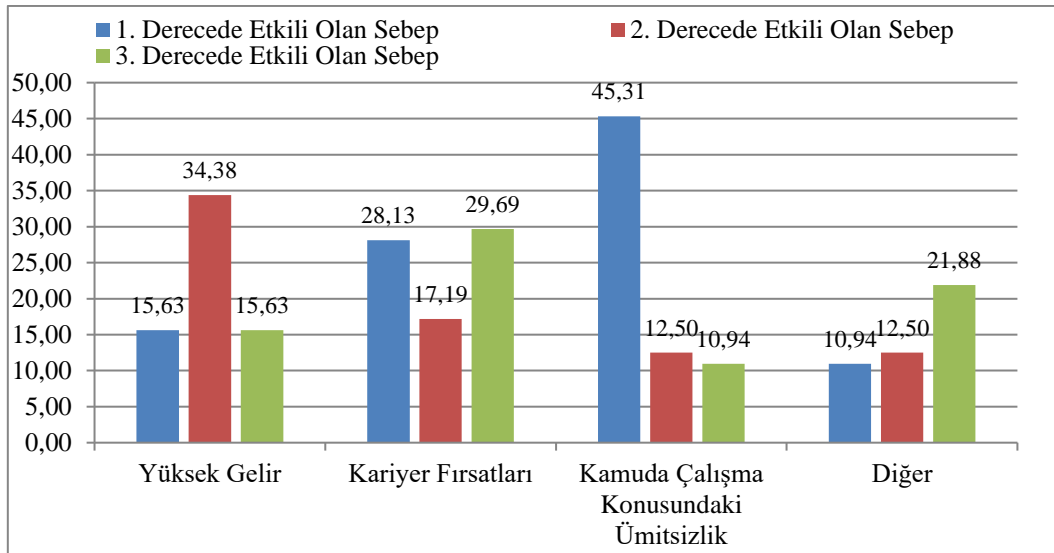
“Kesinlikle ümitsiz olanlar” ve “ümitsiz olanlar” birlikte değerlendirildiğinde kamu personeli olma konusunda olumsuz düşünceye sahip olanların oranı kızlarda %42,00, erkeklerde %28,00 olarak gerçekleşmektedir. Olumsuz düşünceye sahip olanların ortalama oranı ise, %37,33’dür. “Kesinlikle ümitli olanlar” ve “Ümitli olanlar” birlikte değerlendirildiğinde kamu personeli olma konusunda olumlu düşünceye sahip olanların oranı kızlarda %28, erkeklerde ise sadece %20 olarak gerçekleşmektedir. Olumlu düşünceye sahip olanların genel ortalaması ise %25,33’dür.

Bu verilere göre, öğrencilerin %74,66’sı kamu personeli olma konusunda ya olumsuz düşünceye sahipler ya da bu konuda henüz düşünceleri net değildir (kararsızlar). Bu durum, öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun okulu bitirme, kamu personel sınavında başarılı olma ve sonuçta kamu personeli olma konusundaki süreçleri başarabileceklerine dair ümitlerinin oldukça az olduğunu veya bu konularda yeterince bilgi sahibi olmadıklarını ortaya koymaktadır. Sebep ne olursa olsun olumsuz düşünenlerin veya kararsız oluklarını belirten öğrencilerin bu oranda fazla olması dikkatle değerlendirilmesi gereken bir sonuçtur.

Grafik 6’da öğrencilerin özel sektörde çalışma tercihlerine etki eden faktörlerin sıralaması görülmektedir. Buna göre, özel sektörde çalışmaya etki eden en önemli faktör bu soruyu cevaplayan 128 öğrencinin %45,31’i (n=58) tarafından “kamu sektöründe çalışma konusundaki ümitsizlik” olarak değerlendirilmektedir. Özel sektördeki kariyer fırsatları ise öğrencilerin %28,13’ü (n=36) tarafından bu sektörde çalışmalarını için birinci derecede önemli bir faktör olarak görülmektedir. Öğrencilerin %15,63’ü (n=20) yüksek gelir imkanlarına sahip olmayı özel sektörde çalışmak için en etkili sebep olarak görürken diğer sebepleri en etkili faktör olarak gören öğrencilerin oranı %10,94 (n=6) olarak gerçekleşmektedir.

Özel sektörde çalışmaya etki eden 2.derecede faktör olarak öğrencilerin %34,38’i (n=44) yüksek gelir imkanlarını görmektedir. Öğrencilerin %29,69’u da (n=24) özel sektörde çalışma tercihlerine etki eden 3. derecede önemli faktör olarak özel sektördeki kariyer fırsatlarını görmektedirler.

Grafik 6: Özel Sektörde Çalışma İsteğinde Etkili Olan Faktörler

5. SONUÇ

Türkiye’de kamu hizmetlerini yürütmekle görevli olan kamu personelleri idari, akademik, askeri ve adli personeller olarak dört ana gruba ayrılmaktadır. Farklı kamu hizmeti alanlarında örgütlenmiş her bakanlığın da kendine ait bir personel politikası söz konusudur. Her gurubun kendine özgü kanunu olmakla birlikte en genel mevzuat çerçevesini 657 sayılı DMK oluşturmaktadır. Bu kanuna göre, kamu kesiminde hizmetler memurlar, sözleşmeli personel ve işçiler eliyle yürütülmektedir. Bu şekilde özetlenebilecek yapısal örgütlenmenin yanında kamu personel sisteminde olması gereken temel özellikler olarak tarafsızlık, kariyer, liyakat, sınıflandırma, adil ve yeterli ücret, hizmet içi eğitim ve uzman kişilere başvurma gibi ilkeler de ifade edilmektedir.

Kamu yönetiminin temel karakteristikleri kaçınılmaz olarak kamu personel sistemine de yansımıştır. Bu bağlamda, kamu yönetiminde genel olarak aşırı merkezilik, hantallık, dışa kapalılık, verimsizlik gibi pek çok sorununun merkezinde kamu personelleri ve kamu personel sisteminin bulunduğu ifade edilmelidir. Buna rağmen, gençler arasında kamu personeli olma yönündeki eğilim oldukça fazladır. Başka bir deyişle, çeşitli sebeplerle kamu kurumlarının birer istihdam kapısı olarak görülmesi ve buralarda çalışma isteği her zaman oldukça rağbet gören bir yaklaşım olmuştur.

Ancak, yakın gelecekte çalışma hayatına atılacak üniversite öğrencilerinin kamu personelleri ve kamu personel sistemi konusundaki görüşleri çok net değildir. Kamu personellerinin iş ve işlemlerinde vatandaş memnuniyetini esas alıp almadıkları, çalışmalarda etkinlik, verimlilik, şeffaflık, katılım ve hesap verebilirlik ilkelerini uygulanıp uygulanmadıkları konusunda öğrenciler arasında kararsızlık oranları oldukça yüksektir. Kararsız oranlarının yüksek olmasına ve kamu personelleriyle ilgili çeşitli olumsuz yaklaşımlara rağmen bu konuda olumlu değerlendirmelerde bulunan öğrencilerin oranları olumsuz yaklaşımlardan oldukça yüksektir. Kamu personellerinin etkin ve verimli çalışmadıklarını düşünen öğrenciler bunun sebebi olarak en yüksek oranda kamu personel sisteminden kaynaklanan sebepleri işaret etmektedirler. Bunun yanında, ücretlerin azlığı ve aşırı derecede iş güvencesi faktörleri de etkinlik ve verimliliği azaltan sebepler olarak görülmektedir.

Ayrıca, kamu personellerinin özlük haklarında iyileştirmeler yapılması, fiziki ve teknik imkânlar ve ücretlerin yeterliliği, kamu personellerinin yeterli eğitime sahip olmaları gibi çeşitli sorularda da görüş belirtmekten çekinin öğrencilerin oranı oldukça yüksektir. Bazı sorularda öğrencilerin yarısından fazlası kararsız olduklarını veya yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmektedirler. Bu sorularda da kararsız oranlarının yüksekliğine rağmen kamu personelleri konusunda genel olarak olumlu düşünenlerin oranları olumsuz düşünenlere göre yüksektir.

Okumakta oldukları bölümle ilgili bir alanda kamu personeli olma konusunda olumlu bir yaklaşıma sahip öğrencilerin oranı %80’lerin üzerindedir. Bu konuda geri kalan öğrenciler de kararsızdır. Kendi okumakta olduğu bölümle ilgili bir alanda kamu personeli olma konusunda istekli olmayan öğrenci bulunmamaktadır. Öğrencilerin herhangi bir alanda kamu personeli olamaya sıcak bakanların oranı %70’in üzerindedir. Bu konuda, sadece okudukları alan dışında herhangi bir alanda kamu personeli olmayı reddeden öğrencilerin oranı ise %10’un altında seyretmektedir. Ayrıca, erkek öğrenciler kız öğrencilere oranla alanı dışında kamu personeli olmaya daha yüksek oranda sıcak bakmaktadırlar. Alan dışında en çok tercih edilen meslekler ise Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Teşkilatı mensubu olmaktır. Öncelikli olarak çalışmak istedikleri alan itibarıyla de kamu personeli olmayı önceleyen öğrencilerin oranı %70’e yakındır. Öncelikli olarak özel sektörü tercih etmek istediklerini belirten öğrencilerin oranı ise yaklaşık olarak %26 seviyesindedir.

Öncelikli olarak kamuda çalışmayı tercih eden öğrencilerin en çok tercih ettikleri meslek olarak “öğretmenlik” ön plana çıkmaktadır. Öğretmenliği memurluk, polislik, askerlik ve hemşirelik takip etmektedir. Öğrencilerin özel sektörde çalışmaları durumunda ise, en çok tercih edecekleri mesleklerde iş güvenliği uzmanlığı ön plana çıkmaktadır. Bu mesleği işletmecilik, doktorluk, pilotluk, avukatlık ve mühendislik meslekleri takip etmektedir.

Öğrenciler kamu personeli olma konusuna olumlu yaklaşımlarına etki eden en önemli faktör olarak iş garantisini görmektedirler. Bu faktörü milli duygular ve kariyer fırsatları takip etmektedir. Ayrıca, öğrencilerin kamu personeli olabilme konusunda düşünceleri net değildir. Kamu personeli olma konusunda ümitli olup olmadıklarına karar veremeyenlerin oranı yaklaşık %37’dir. Kamu personeli olma konusunda olumsuz düşünceye sahip olanların oranı da yaklaşık %37’dir.

Bu çalışma sonucunda, önceden belirlenmiş dört hipotezden ikisi doğrulanmış, biri kısmen doğrulanmış ve biri de doğrulanamamıştır. Çalışmada “üniversite öğrencilerinin çoğunluğu öncelikli olarak kamu personeli olma, bunun gerçekleşmemesi durumunda özel sektörde çalışma amacındadır” hipotezi ile “üniversite öğrencilerini kamu personeli olma konusunda en çok motive eden unsur iş güvencesidir” hipotezi doğrulanmıştır. Çalışmanın bazı sonuçları “üniversite öğrencilerinin kamu personelleri, kamu personel sistemi ve kamu personeli olma konusundaki bakış açıları cinsiyete göre farklılıklar arz eder” hipotezini doğrular nitelikte olmasına rağmen bazı sonuçlar hipotezin aksine sonuçlara işaret etmektedir. Son olarak, “üniversite öğrencilerinin çoğunluğu kamu personellerine ve kamu personel sistemine eleştirel yaklaşıma sahiptirler” hipotezinin aksine sonuçlar elde edilmiştir.

KAYNAKÇA

- AKGÜNER, T. (2009), Kamu Personel Yönetimi, Der Yayınları, Ekim
- AYDIN, H. (2010), “Ceza Hukukunda Kamu Görevlisi Kavramı”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl:68, Sayı:1, 109-128.
- BUCAKTEPE, A. (2014),“Devlet Memurluğu ve Memurların Değerlendirilmesi Üzerine Düşünceler”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVIII, Y. .459-489.
- CANMAN, D. (1995), Çağdaş Personel Yönetimi, TODAİE Yayını 260, Ankara
- DEMİRCİ, A. G. (2009), “Kamu Personel Sistemleri Analizi: Türkiye’de Kariyer-Kadro Gerilimi”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- DURAN, Ö. (2018), “Kamu Personel Rejimi Ders Notları”, Tc Sayıştay Başkanlığı, Ocak, [https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/yayinlar/Kamu Personel Rejim i.pdf](https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/yayinlar/Kamu%20Personel%20Rejim%20i.pdf) (Erişim Tarihi: 1.10.2020)
- ERAT, V. (2013), "Kamu Görevlisi Kavramı Açısından Geçici Köy Korucuları", Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 28 (1), 169-196
- ERYILMAZ, B. (2017), Kamu Yönetimi, Umuttepe Yayınları, 10.Baskı, Ağustos
- EŞKİ, Ş (2014), "Kamu Personel Sisteminde Neden Reform", Kamu Yönetiminde Değişim ve Güncel Sorunlar (Edit.Eyüp Günay İsbir), TODAİE Yayınları, Ankara, 311-336
- GÖZLER, K., KAPLAN, G.(2011), İdare Hukuku Dersleri, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım
- İZCİ, F., YILDIZ, M. Ş. (2017), “Türkiye’de Kamu Personel Yönetiminden İnsan Kaynakları Yönetimine Geçiş: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1(3), 397-412.
- KANLIGÖZ, C. (2020), “1982 Anayasasına Göre Kamu Görevlisinin Anlam ve Kapsamı”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/299/2796.pdf> (14.09.2020), 169-197.
- MARUME, S. B. (2016), “Public Personnel Administration”, International Journal of Business and Management Invention ISSN (Online): 2319-8028, ISSN (Print): 2319-801X www.ijbmi.org V. 5 I.6 46-54.
- ÖZKAL SAYAN, İ. (2009), Türkiye’de Kamu Personel Sistemi: İdari, Askeri, Adli, Akademik Personel Ayrımı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 64 (1), 201-245.
- ÖZKAL SAYAN, İ., DEMİRCİ, A. G. (2012), “Kanun Hükmünde Kararnamelerle Değişen Personel Sistemi”, Akdoğan, A. Argun (Der.), Kanun Hükmünde Kararnamelerle Yönetmek (Ankara: YAYED Yayınları): 179-238.
- ÖZKAL SAYAN, İ. (2016), “Türkiye’de Kamu Personel Sisteminde Sorun Alanları ve Çözüm Önerileri”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 71 (3), 669-691
- ÖZKAL SAYAN, İ., ALTUNOK, H. (2018), “Kamu Personel Politikaları”, Kamu Politikası Analizi Uygulamaları (Editör) Cenay Babaoğlu, Elvettin Akman, Ankara Gazi Yayınevi
- SELÇUK, E (2020), Kamu Personel Yönetimi, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, [http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kamuy%C3%B6netimi ue/kampersyon.pdf](http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kamuy%C3%B6netimi_ue/kampersyon.pdf). (Erişim Tarihi: 22.09.2020)

- ŞAHİN, M. (2018), “09.06.2010 Tarihli Kanun Tasarısı Işığında Türkiye’de Kamu Personel Sisteminin Sorunları ve Çözüm Önerileri”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri
- TUTUM, C. (1980), “Türk Personel Sisteminin Sorunlarına Genel Bir Yaklaşım”, *Amme İdaresi Dergisi*, 13(3), 95-107.
- YILMAZÖZ, M. (2009), “Türkiye’de Kamu Personel Yönetimi Sorunu”, *Maliye Dergisi*, Sayı 157, Temmuz-Aralık, 293-302.

STATISTICAL ANALYSIS OF THE INTERACTION BETWEEN GENDER ATTITUDE AND PERCEPTION OF HAPPINESS: AN APPLICATION ON UNIVERSITY STUDENTS¹

Selay GİRAY YAKUT* & Gülen ARIKAN KOKKAYA** &
Ceren CAMKIRAN*** & Bilge BAŞCI****

* Doç. Dr, Marmara University, Faculty of Economics, Department of Econometrics,
TURKEY, e-mail: selaygiray@marmara.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4002-7956>

** Arş. Gör., Marmara University, Faculty of Economics,
Department of Econometrics, TURKEY, e-mail: gulen.arikan@marmara.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9519-8213>

*** Arş. Gör., Marmara University, Faculty of Economics,
Department of Econometrics, TURKEY, e-mail: ceren.camkiran@marmara.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8675-5890>

**** Kaptopu Textile, Human Resources Recruitment and
Talent Management, TURKEY, e-mail: bilgebasci@hotmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2094-1257>

Received: 10 September 2020; Accepted: 21 October 2020

ABSTRACT

Gender attitude is the concept defines the roles and behaviors that society and cultural structure expect from women and men throughout their lives. Gender equality emphasizes that women and men should have equal rights and opportunities and should not be gender-dependent. On the other hand, gender inequality can be defined as inequality in accessing resources and opportunities by sex. The effects of gender inequality can be observed in couples' relationships and social events in daily life. It is not possible to deny the role of gender inequality on people's and society's happiness level since it is one of the most important dynamics of social life. In this study, the relationship between gender attitudes and happiness perceptions of individuals were analyzed by using micro data. Within the scope of the study "Attitude Scale Regarding Gender Roles", which is validated and reliable in the literature, was applied to a randomly selected sample. The sample was designed using both multistage sampling and stratified sampling techniques together. Stratification was planned on the basis of faculties. The prepared questionnaire was applied to a random sample of 3403 university students. The data collected were analyzed by homogeneity analysis and two-step cluster analysis, which are some of the Optimal Scaled Multivariate Analysis techniques. According to the results, it was observed that individuals whose gender attitude is relatively egalitarian are moderately happy and also, are the happiest with themselves. In addition, it is remarkable that the categories of success and love are closely located.

¹ Bu çalışma M.Ü. BAPKO tarafından desteklenerek ICOSRESSE sempozyumunda sunulmuştur

Individuals with relatively more traditional attitude describe themselves as very happy. Additively it was determined that their source of happiness is their families, while the concept that makes them most happy is "health". The findings are corroborated with the two-step cluster analysis results.

Keywords: *Happiness, Homogeneity Analysis, Gender Attitude*

JEL Codes: *C38, C3*

1. INTRODUCTION

A gender, defining a biological structure is a demographic variant that classifies individuals as men and women. Unlike gender biologically defined, gender is a concept that defines the roles and behaviors that society and cultural society perceive to be appropriate for women or men and that they expect to exhibit throughout life. Gender is not biological but social (Dökmen, 2014). The roles that society imposes on individuals as men and women are called gender roles. Gender roles are gained by learning. Mainly gender equality emphasizes that women and men have equal rights and opportunities and those rights and opportunities should not be dependent on gender. Gender inequality can be defined as inequality in access to resources and opportunities (Kimmel, 2011). The number of studies on gender has been increasing day by day, and the issue has been examined in detail from various aspects. It is possible to say that almost all social scientists have become the focus of attention.

Happiness, on the other hand, is a concept that has been explored from the before common era to the present, but it cannot be defined easily. It is possible to define happiness basically as an emotion felt, or a situation during this feeling (Graham, 2004). According to Turkish Dictionary of the Turkish Language Association happiness is "feeling proud to be able to reach all the aspirations completely and continuously". The definition of happiness on an individual basis, on the other hand, is generally impressed from the concept, person or situation that individual consubstantiated happiness or what affects their level of happiness. While seeking an answer to the question "How happy are you when you think of your life?", philosophical, sociological, psychological, medical aspects of assessment are required. For these reasons, research on happiness continues to attract the attention of thinkers, artists, behavioral scientists, political scientists, businessmen and economists.

The concept of gender inequality is affected by social and cultural changes. The perspective of individuals on gender inequality is affected by the impact of these changes. In developed and open societies, the negative perspective on the value of women in society leaves its place to a more egalitarian environment. This is possible only by raising individuals with a great consciousness. It is a common understanding that university education today is a status indicator. The viewpoint and thoughts of university youth on gender inequality are important both as they are educated individuals who form a certain part of the society in the future and because they will play an important role in the upbringing of new generations. For this reason, in this study, especially university students were studied and firstly, the gender perspective of the next generations was examined by using the "Attitude Scale Regarding Gender Roles".

It can be thought that gender attitudes, which shape the point of view of the individuals, may be related to happiness levels and perceptions of happiness. For this reason, in the second part of the study, the perceptions of happiness of both relatively traditional and relatively egalitarian individuals on gender attitude are examined. Homogeneity analysis, one of the optimal scaled data analysis methods, was applied and the results were evaluated. Two-stage cluster analysis, a second multivariate technique, was used to control the findings.

2. PERCEPTION OF HAPPINESS AND GENDER ATTITUDE

Happiness means something different for each individual. That is why, happiness is subjected to many studies. When those studies examined, it is found that the most decisive factors of happiness are sociodemographic indicators (age, gender, marital status, education etc.). Among all of the sociodemographic indicators, the relationship between gender and happiness is the most remarkable one. Most of the studies about gender and happiness defends there is high correlation between them. In the study of Hori and Kamo (2017), gender differences, which is one the factors that determine the happiness of individuals, in China, Japan, South Korea and Taiwan is discussed. East Asia Social Research Health Module 2010 data were used. For this purpose, it was investigated whether gender difference, marriage, traditional gender roles (employment, parenting) and social support had an impact on happiness. According to the results of Regression Analysis, gender differences is one of the determinants of happiness in East Asian countries.

In their study, Stavrova et al. (2012) examined gender differences intended to living together, in which countries gender differences were similar, and the relationship of this difference to gender equality in social structures. The results from the two-stage hierarchical models show that the egalitarian approach makes a positive influence to the happiness of women living together. However, this situation is not same for the men. It was also concluded that women's contribution to the economy gives them more independence in their marriage.

On the other hand, some of the studies suggested that there is no relation between perception of happiness and gender. Mahon et al. (2005) examined the relationship between happiness and gender differences with some kinds of health variables, such as perceived health status and clinical health for early adolescents. For this purpose, a questionnaire was applied to 151 students in 7th and 8th grade. According to the results, gender had no significant effect on happiness between boys and girls. However, it is found that there was a positive correlation between health-related variables and happiness.

Similarly, in the study of Holahan et al. (2008) it is found that gender does not have a significant effect on happiness. They applied hierarchical linear modeling in their study in order to determine 20-year happiness of 717 people between the ages of 66-86. Against time, the relationship between age and sex with happiness was examined. For people in this age group, In addition, age was found to be a more effective factor on happiness, and it was observed that the level of happiness decreased over the 20-year period.

On the other hand, studies showing the effect of other factors are also frequently encountered. From another point of view; Mencarini and Sironi (2012) evaluate the effect of unequal labor division of households between women and their spouses on women's own subjective well-being. The data, from European Social Survey of 26 European countries were used, and the determinants of the different levels of happiness among women were investigated. It was found that there is a negative relationship between gender inequality and women's happiness in European countries. In addition, unequal labor division of households affects women negatively.

Naturally, religious issues and feeling free about them have a direct effect on happiness. In their study, Mookerjee and Beron (2005) investigated the effects of religious fragmentation, gender and quality of life, in determining happiness levels of 60 countries. For this purpose, Human Development Index, Gastil Civil Freedom Index, Economic Freedom Index, Gini Coefficient, Corruption Index, Religious Fragmentation Index and percentage of women in parliament were used as variables. According to the results of the Regression Analysis, both the degree of religious fragmentation and the gender, which is represented by the percentage of women in parliament, had significant effects on the degree of happiness. It also reveals that

higher levels of religious fragmentation reduce happiness, while greater representation of women in parliament significantly increases happiness.

About religious perspective of happiness, Nordenmark (2017) analyzed Social Survey Program (2012) data. People live in different sex regimes are examined according to their job satisfaction and family happiness. Results showed that conservative sex regimes make women unhappy. Men are not as uneasy as women.

There is no doubt that there are many other determinants of happiness. However, as seen on, most of the studies included gender as one of the determinants of happiness, even the main determinants were found something different. In literatures reviewed, one of the most conspicuous decisive elements of happiness is job satisfaction and working conditions according to genders. Rudolf and Cho (2011) used panel data derived from the Korean Labor and Income Panel Study (KLIPS) from 1998 to 2008 to analyze the relationship between working hours and family happiness in Korea. In this study, time, work and life satisfactions of men and women were analyzed separately with Sequential Logit model. According to the results, reducing working hours increases family happiness in Korea. It was also found that the highest satisfaction among women controlling household income was come, when they were not working, or working 31 to 40 hours per week. Both part-time and overtime working have been found to reduce women's happiness. In contrast, men have the highest satisfaction level when they work full-time with working hours between 31 and 50 hours per week. The results showed that the traditional gender roles in Korea are strong, and that the working hours should be reduced and policies supporting equal chances should be developed in order to increase women's labor force participation and family happiness.

Together with the globalization, cosmopolitan societies appeared. That bring along cultural difference in people's social life. Ye et al. (2015) proves the effect of cultural difference on people's happiness. In addition to this, they found that Gender Equality Index is also important for cultural difference. According to the results of the Regression Analysis, gender equality variable was detected as an important determinant of happiness.

Unfortunately, even in today's world, women inequality subjects to the studies about life satisfaction. According to Gökdemir and Tahsin (2014) handle job satisfaction in terms of earnings, gender, and happiness together. Sequential Logistic Regression Analysis is applied to the data obtained from the survey results of 510 women living in the big cities of Northern Cyprus. The results show that health, higher education, savings, high household income variables have positive effects on life satisfaction, while domestic violence, being a full-time housewife, unemployment and social reference income have negative effects on life satisfaction.

When examining the Turkish literature on happiness, sociodemographic characteristics (age, job, marital status) and economic aspects such as earnings have always attracted attention in the majority of studies of happiness or life satisfaction, as it is expected. For example, Bülbül and Giray (2011) examined the relationship between sociodemographic characteristics and perception of happiness in various aspects. The dependent variables of this research composes from three questions about the general happiness of the individuals, who made them happy and what makes them happy. The independent variables, on the other hand, are; income, place, gender, age, marital status, job status and educational background of the responders. According to the results of Nonlinear Canonical Correlation Analysis, women who are married, housewife or young were found to have middle to high level of happiness. It was observed that men living in the city, working, having low educational degree and relatively in low income group have middle-upper level of happiness, and the ones who made them most happy were their families.

Moreover, the happiness level of primary school graduates and middle-aged pensioners is the middle-upper level and health is the concept that makes them most happy.

On the other hand, in the study of Dumludağ et al. (2016), the relationship between income satisfaction with life satisfaction, and happiness level is investigated according to the data derived from Turkish Statistical Institute's Life Satisfaction Survey, in 2011. The results of Sequential Logit Model shows that being housewife, being retired, having higher household income, and living in the rural parts of Turkey have positive effect on happiness. On the other hand, living alone, divorce, being married and living in the urban area of Turkey have negative effect on happiness.

Although most of the studies on happiness in the literature focus on the effect of demographic variables – generally gender - it is also possible to find studies examining the relationship between “gender attitude” and “happiness” and some dimensions of happiness.

In the study conducted in 2013, attitudes of 324 university students regarding to gender roles and its relationship with life values are examined. After reliability analysis and descriptive statistics are given, t test is applied to data. Significant differences were found between gender attitudes on the basis of gender. In addition, it was observed that there is a positive and significant relationship between the life values dimension of students and the egalitarian gender role and the gender role in marriage, which are sub-dimensions of gender perception. (Aytaç & Öngen, 2013).

In the study conducted by Karaca and Aksu in 2020, it was aimed to determine the relationship between health care students' attitudes towards gender roles and their psychological well-being, which is one of the indicators of happiness. In this context, the questionnaire applied to 143 university students was analyzed with multivariate statistical techniques. As a result, a weak positive correlation was found as a result of the correlation analysis conducted to evaluate the relationship between students' gender role attitude and psychological well-being. (Palas Karaca & Çubukçu Aksu, 2020).

Another study examining the relationship between university students 'perception of gender roles and their “psychological well-being” is concluded that students whose attitudes towards gender roles are less traditional have higher psychological well-being levels. According to ANOVA results, students' gender attitude is affected by mother's and father's educational level while the geography where the born is not effective on students' gender attitude. Due to the prevalence of traditional value judgments and perspectives, it is observed that the level of perception of gender roles as egalitarian decreases as the age of individuals increases. (Arıcı, 2011).

Dökmen (2000) conducted a study on 175 people between the ages of 17-61, including university students, to examine the relationship between perception regarding people of their own sex and other gender, gender roles, and depression, the opposite feeling of happiness. In the study, it was stated that although the participants perceived people of their own gender more positively than those of the other gender, women's negative perceptions of men were higher than men's negative perceptions of women. In addition, it was concluded that as the masculinity score increased in females, the depression score decreased, and there was no significant relationship between gender roles and depression in males (Dökmen, 2000).

All in all, according to literatures reviewed from Turkey and other countries, sociodemographic indicators are almost adequate for explaining happiness and life satisfaction. In most of the studies, it is found that gender equation is important not only for happier people, but also, it improves the economy with women's labor participation. However, almost all studies about happiness examined the effect of gender on happiness directly or indirectly. Even

gender attitude and happiness topic is not processed enough, based on the available data, it can be said that there is a relationship between these two variables. This study will contribute the literature with its findings and suggestions.

The Objective and Scope of the Study

In this study, the relation between gender attitudes of individuals and perceptions of happiness will be analyzed using microdata. Within the scope of the study, "Attitude Scale Related to Gender Roles", which has proven its validity and reliability in the literature, has been used. Considering that gender attitude is gained through learning, university students, who are seen as the youngest educated part of the society, are the sampling units of the research. A questionnaire was applied to Marmara University students in terms of both hosting students from all regions of the society and the number and variety of students.

For this purpose, the relevant questionnaire was applied to a random sample of 3403 students designed with Multilevel and Stratified Sampling technique. Stratification is done according to the faculties. Proportional Distribution is used when sub-sample volumes are determined. The number of students required to be interviewed from other faculties, including 30 students from the faculty who have the lowest number of students in education term, has been determined and a total of 3403 students have been reached.

In the first part of the questionnaire, there are questions about age, gender, faculty, family type, the number of siblings, geographical region, the level of education of parents, the working status of parents and socioeconomic level which are considered to be related to gender roles. When the relevant variables were determined, literature review carried out within the scope of the study was taken into consideration. In the second part of the questionnaire, there are 38 questions "Gender Roles Attitude Scale" developed by Zeyneloglu (2008) and aimed at measuring students' perception of social stereotypes, and 3 basic questions about happiness perception from Turkish Statistical Institute Life Satisfaction Questionnaire. Questions and categories about perception of happiness are given in Table 1. The prepared questionnaire has been prepared both in written and online form and has been applied to the students on a campus, in writing and online in the social media communication groups.

Table 1. Questions About Happiness and Their Levels

Questions About the Perception of Happiness	Levels
How happy are you when you think about your life as a whole?	Very Unhappy, Unhappy, Medium, Happy, Very Happy
Who makes you most happy in life?	Myself, Children, Parents, Friends, Nephews, Partner - Spouse, Whole family
What makes you happy in life?	Power, Success, Work, Health, Love, Money

The socio-demographic information about the students and their families in the data set is given below. Since a social concept is examined in the study, information about the families and lives of individuals are given in detail. IBM SPSS Statistics 21 program was used for the application of analysis techniques.

Table 2. Demographic Features of Students

VARIABLE	FREQUENCIES	%
AGE		
18	229	6,7
19	416	12,2
20	737	21,7
21	729	21,4
22	514	15,1
23	338	9,9
24+	440	13,0
Class		
Preparatory	104	3,1
1.Class	786	23,1
2.Class	947	27,8
3.Class	781	23,0
4. Class	648	19,0
5.Class	79	2,3
6. Class	58	1,7
EDUCATION		
Daytime Education	2767	81,3
Evening Education	636	18,7
MARITAL STATUS		
Single	3310	97,3
Married	93	2,7
TYPE OF HIGH SCHOOL		
Anatolian High School	1488	43,7
Science High School	170	5,0
Regular High School	812	23,9
Anatolian Teacher High School	315	9,3
Anatolian Vocational High School	111	3,3
Anatolian Religious High School	107	3,1
Collage	104	3,1

According to table, the average age of the students is 21, while the mode age is 20. Consequently, the majority of the students are 2nd grade students, followed by 1st and 3rd grade students. 81.3% of the students are daytime education and 18.7% are registered to evening education program. Single students are in the minority among all students with 2.7% share. Finally in this table, approximately half of the students are graduated from Anatolian High School (43,7%) and followed by students who are graduated from regular high school.

Table 3. The Hometown and Accommodation Units of Students

HOMETOWN	FREQUENCY	%
İstanbul	1519	44,6
Others	1884	55,4

ACCOMODATION UNIT	FREQUENCY	%
Center	2020	59,4
District	391	11,4
Village	992	29,2

Nearly half of the students (55.4%) completed their secondary education in cities outside Istanbul. At the same time, 59.4% of the students lived in the center of the citys', while 11.4% lived in the districts and 29.2% lived in the villages.

Table 4. Students' Place of Residence

PLACE OF RESIDENCE	FREQUENCY	%
Government Dorms	348	10,2
Private Dormitory	453	13,3
Guesthouse	18	0,5
Home - with spouse / partner	126	3,7
Home - alone	201	5,9
Home – with one of the family members	338	9,9
Home – with parents	1082	31,8
Home – with friends	721	21,2
Home – Relative's house	98	2,9
Others	17	0,5

The majority (31.8%) of the students who live in the household live with their parents at home, 21.2% with their friends at home, 13.3% in private and 10.2% in state.

Table 5. Education Level, Profession and Family Income Level of Students' Parents'

MOTHER EDUCATION STATUS	FREQUENCY	%
Not literate	168	4,9
Literate	201	5,9
Primary School Graduate	1200	35,3
Secondary School Graduate	377	11,1
High School Graduate	854	25,1
Collage Graduate	137	4,0
Bachelor's Degree	429	12,6
Masters/ PhD Degree	37	1,1
FATHER EDUCATION STATUS		
Not literate	19	0,6
Literate	82	2,4
Primary School Graduate	811	23,8
Secondary School Graduate	485	14,3
High School Graduate	982	28,9
Collage Graduate	204	6,0
Bachelor's Degree	742	21,8
Masters/ PhD Degree	78	2,3
MOTHER'S PROFESSION		
Housewife	2219	65,2
Officer	274	8,1
Employee	463	13,6
Retired	355	10,4
Other	92	2,7
FATHER'S PROFESSION		
Not Working	138	4,1
Officer	554	16,3
Employee	1167	34,3
Retired	1092	32,1
Other	452	13,3
FAMILY INCOME LEVEL		
0-949 TL	151	4,4
950-1427 TL	643	18,9
1428-2500 TL	956	28,1
2501-3500 TL	804	23,6
3501 + TL	849	24,9

35.3% of the students' mothers are in primary school graduation (mod), 28.9% students' fathers are high school graduates (mod). The majority (65.2%) of the students' mothers are housewives, 34.3% of the students' fathers are workers, and 32.1% are retired. For student's families, it is seen that monthly average income of 28.1% is between 1428-2500 TL and 23.6% of them is between 2501-3500 TL. The income level of 18.9% of the families is between 950-1427 TL.

When the frequency tables are analyzed, it is observed that the diversity of the sample studied in the study is appropriate in terms of representation.

3. METHODOLOGY

In the case of a large number of variables in statistical studies, multivariate analysis techniques are used to analyze them collectively. These techniques, in which quantitative data are used, are known as Linear or Classical Multivariate Analysis Techniques. Surveys are

frequently used to obtain data especially in studies conducted in the field of social sciences. The attitude and behavior data collected by the questionnaire are mostly categorical. In the case of categorical data, the assumptions required in most of the multivariate analysis techniques are not provided. In this case, multivariate analysis techniques that do not require assumption are needed. With Optimal Scaling Multivariate Analysis techniques, categorical data can be included in the functioning of the analyses with nonlinear transformations. Multivariate analysis techniques using categorical data are called 'Nonlinear Multivariate Analysis Techniques' (or techniques developed according to the Gifi system). In the Gifi System, categorical variables are scaled by wavelet least squares (An Alternating Least Squares (ALS)) algorithm. Homogeneity Analysis is accepted as the basis of Optimal Scaling Multivariate Analysis techniques called GIF techniques (Gifi, 1996).

Homogeneity Analysis

Multiple Homogeneity Analysis; is also known as; Multiple Correspondence Analysis, Optimal Scoring and Appropriate Scoring Methods, Digitization Method, Dual Scaling, Multiple Correspondence Analysis, and Scalogram Analysis in literature. "HOM" in the abbreviation of HOMALS comes from the word homogeneity, and "ALS" comes from the Alternating Least Squares technique (Başcı, 2016).

The purpose of HOMALS is to map objects and categories together in a low dimensional Euclidean space. In order to draw this map, the lowest dimension possible is required. In order to interpret the maps conveniently, two dimensional maps are generally in use.

After non-linear transformations, quantization is performed. That is, the categorical variable has now become a variable in the quantitative structure. The basic concept in HOMALS is the minimization of a loss function under the certain constraints. To summarize, the basic concept in HOMALS is the minimization of a loss function under certain constraints. The iterative approach continues until the value of the lost function is minimized. Thus, in the analysis, object scores and category digitization's are calculated to minimize the loss function. Relations between the mapping of these values and the categories emerge (Gifi, 1996; Van de Geer, 1993).

4. EMPIRICAL RESULTS

For the data set, Reliability Analysis was first applied and then descriptive statistics were calculated. Information about the relationship between reliability analysis and questions on the scale is obtained. Cronbach Alpha coefficient is widely used in reliability analysis applications. This coefficient indicates the similarity or closeness of the questions. With this analysis, an answer is sought in the question "Does the question in the scale express a whole that shows a homogeneous structure?". For a total of 38 items of the scale, the reliability coefficient was calculated as 0,935. According to these results, the scale is highly reliable.

The median values of the respondents' answers to 38 questions of type 5 likert are given in Table 6. Here, the coding process is completed by considering the structure of the items. For some cases, items are coded reversely. For the coding process, the students were asked for egalitarian attitude sentences regarding gender roles; "5" points if it fully agrees, "4" points if it agrees, "3" points if it is unstable, "2" points if it does not agree, and "1" points if it does not agree. The traditional attitude sentences regarding gender roles graded contrary to the above-mentioned scoring, students are scored as "1" points if they fully agree, "2" points if they agree, "3" points if undecided, "4" points if they do not agree, and "5" points if they do not agree (Zeyneloğlu, 2008).

Table 6. Likert Scale Descriptives

Variable	Median	Point
Girls should live separately from their families when they gain their economic independence.	4	I agree
Everything that is said by men should be done at home	5	I absolutely disagree
The professions that women will take and the professions that men will take must be separate.	4	I do not agree
Spouses should make a decision together to have children in marriage.	5	I absolutely agree
When a young girl chooses the person to marry, the last decision must be made by father.	5	I absolutely disagree
Giving a birth to a son increases women's value.	5	I absolutely disagree
Men should be preferred on job applications due to the fertility characteristic of the woman.	5	I absolutely disagree
Household work in the family should be shared equally among the spouses.	5	I absolutely agree
husband must make decisions about the woman's life.	5	I absolutely disagree
Women should be silent instead of arguing about the topics that they can not agree on.	5	I absolutely disagree
A young girl should obey her father until she gets married.	4	I disagree
Girls and boys should benefit equally from the financial possibilities of the family.	5	I absolutely agree
Women and men should be paid equally in their working life.	5	I absolutely agree
It should be normal for a man to deceive his wife	5	I absolutely disagree
If a woman is not able to give a birth, her husband should get married	5	I absolutely agree
The main task of the woman is motherhood.	4	I disagree
The husband is the breadwinner	5	I absolutely disagree
Widowed woman should live alone like a widow.	5	I absolutely agree
The family should let her daughter flirt.	4	I agree
The spouses must make decisions together in the family.	5	I absolutely agree
A woman should be able to go out alone in the evenings.	4	I agree
When the spouses get divorced, the goods must be shared equally.	5	I absolutely agree
Girls should be dressed in pink and boys in blue.	4	I agree
The most important task of the man is to look after his family	3	Neither I agree nor disagree
If the man has enough financial power , the woman should not work.	4	I do not agree
When she does not want women should refuse sexual intercourse in marriage	5	I absolutely agree
Equal opportunities for should be given to women and men for professional development.	5	I absolutely agree
The education level of a man should be higher than that of a woman in marriage.	4	I do not agree
A woman should have sexual intercourse after she is married	3	Neither I agree nor disagree
Priority should be given to the education of the male child in the family.	5	I absolutely disagree
The woman with whom a man marry must be a virgin	3	Neither I agree nor disagree
Men should deal with out-of-home jobs such as paying bills and shopping	4	I do not agree
Men should work in professions with high status.	4	I do not agree
The man should decide how to use the income in the family.	5	I absolutely disagree
A man should beat his wife when it is necessary.	5	I absolutely disagree
It is only the woman's responsibility to protect herself from pregnancy in marriage.	5	I absolutely disagree
When a woman goes to the hospital, she should be examined by a male doctor	5	I absolutely disagree
Man should be older than women in marriage	4	I do not agree

According to the Tukey Aggregation Test, the sum of scale items were used. The gender role attitude scale was obtained by summing the scores of the judges in the total score variable score. The score obtained was converted to a categorical variable for the next analysis. Since the highest value that can be taken from the scale is 190, it is accepted that individuals with a score value lower than 95 have a relative traditional and those with a higher value than 95 have a relative egalitarian attitude.

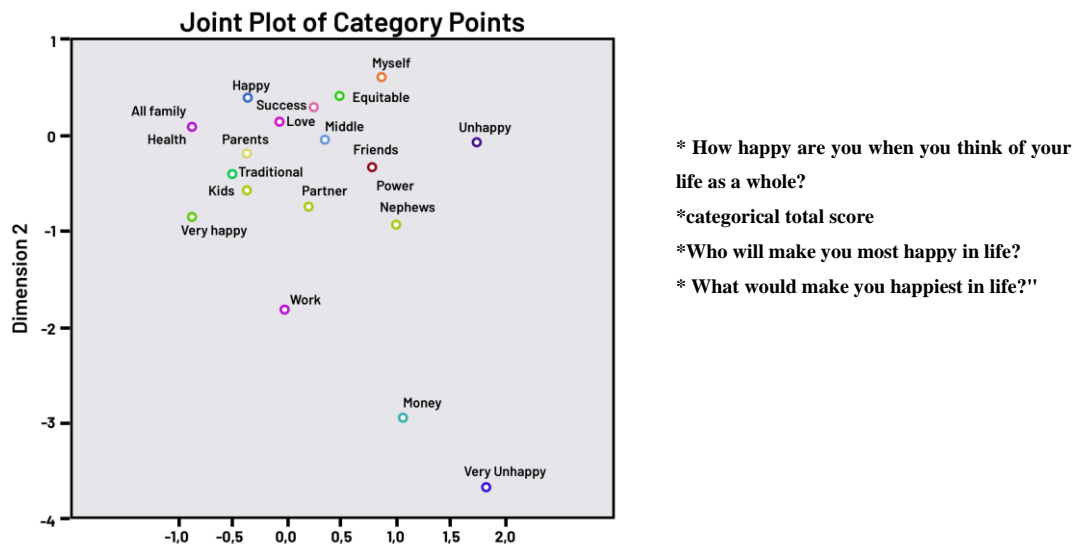
Apart from the Gender Roles Attitude Scale, the mode values of the ordinal scaled questions about happiness and the median values of metric scaled questions about happiness are calculated. The median value of the question "How happy are you when you think of your life as a whole?" is calculated as 4 over 5. It is possible to say that the participants are happy when they think of their lives as a whole. Moreover, the mode value of the question "Who will make you most happy in life?" is found as "Whole Family". For the question "What would make you happiest in life?", the mode answer was observed as "Love".

4.1 Homogeneity Analysis Findings

To examine the relations between the categories of variables; all variables without discriminating between dependent and independent variables were examined by homogeneity analysis. The objective here is to examine the positions of the variable categories in the analysis about the cause-effect relationship without any assumptions. The categorical hash map showing the relationships between the categories is given below.

It is determined that the most contributing variable to the Homogeneity Analysis is the variable "To which extent are you happy when you evaluate your life as a whole?" according to discrimination measures. In addition, the map of object scores is also examined and noticed that there is no observation that can be described as contradictory observation within the scope of the analysis.¹

Figure 1. Graphic of Homogeneity Analysis

When Figure 1 is examined, it is possible to see the categories' of variables that are located around the "relatively egalitarian" and "relatively traditional" categories of the attitude. Here, it is seen that individuals whose gender attitude is relatively egalitarian see themselves as moderately happy and are mostly happy with themselves. In addition, it is noteworthy that the categories of success and love are closely located for individuals who have a relatively egalitarian attitude. The source of happiness for these people is both success and love.

Individuals with a relatively traditional attitude, on the other hand, express themselves as very happy. It is seen that their children and families make them the happiest. For individuals with a relative traditional attitude, the source of happiness is health. When the categories are examined, it is seen that the “money” and “I’m very unhappy” categories are located further away from other categories. It can be interpreted that individuals with both gender attitudes do not see money as a source of happiness in their lives. Although the concept of business is not stay away as money, it is also not as prominent as the concepts of health, love, power and success according to the answers of the participants. Considering that the individuals participating in the survey are university students, it can be said that the results obtained are consistent.

4.2 Two-Step Cluster Analysis for Robustness Check

Two-step clustering analysis was applied to the data set using relevant variables. The purpose of the two-step clustering analysis is to reveal natural groups that are not visible in the data set. This analysis is generally used in data sets where the number of observations is high and both quantitative and qualitative variables are included (Yılmaz, 2012). It is an important feature of this method that it is possible to re-extract observations that are inappropriate to the generated clusters and automatically determine the optimal number of clusters according to AIC or BIC criteria (Hair et al., 1995; Sharma 1996; Alpar, 2013).²

According to the findings, university students are divided into 6 groups in terms of gender attitudes and perceptions of happiness. Clustering success is "medium". Appropriate descriptive statistics of variables for each cluster were calculated and summarized in the Table 7.

Table 7. Two Step Cluster Analysis Results

Cluster	Number of participants	Happiness (average)	What? (Mod)	Who? (Mod)	Gender attitude (average)
1	711	3+	love	myself	161+
2	485	3,47	love	myself	156
3	512	3,52+	love	friend	159+
4	671	3,80+	health	the whole family	151+
5	628	4+	love	the whole family	159+
6	396	4+	success	the whole family	154

With the help of descriptive statistics, cluster profiles can be plotted as follows:

Cluster 1, composed of people most egalitarians to gender attitude, often stated that they are happy in the middle and that they are the ones who make happy themselves, and that the concept that make themselves happiest is love. The two clusters following Cluster 1 based on egalitarians are Cluster 3 and Cluster 5. They often described themselves as happy, expressing happiness in the concept of love, and in person, friends and family. This set of happiness averages is one of the two highest. In the other cluster with the highest happiness average, happiness is observed to be the success and the whole family (Cluster 6). It can be said that this cluster is more conventional than Cluster 1. The majority of those in Cluster 4, which is the cluster of the most rituals, have described themselves as happy and have expressed their happiness in health and whole family.

The findings of the analysis are basically consistent with the findings of Homogeneity Analysis. Relatively most egalitarians seek happiness on themselves and on the concept of love, and their level of happiness is intermediate 3. Relatively the most traditionally seeking

happiness is in all their families and in the concept of health, and the level of happiness they have stated is higher than that of relative modernity (3,8 = happy).

5. CONCLUSION

In this study, it was tried to determine whether the attitudes of university students towards gender roles are traditional or equitable and whether there is an interaction with the perceptions of happiness of these attitudes. In the scope of the study, questionnaire data were collected and evaluated through the sample designed with Stratified Sampling (n = 3403).

Firstly, the median values of the materials used in the study are calculated and interpreted. Within the scope of the study, the reliability of gender attitude scores has been proven and then the collectability has been examined. Scores were collected in the direction of the results and the obtained variable was transformed into two sets with median help. With the help of gender scoring in the literature survey, it was seen that the individuals were described as 'egalitarian' and 'traditional', at this stage median value was used as the cutting point.

Homogeneity analysis, also known as nonparametric multivariate analysis technique, was then applied. The objective of using Homogeneity Analysis is the interpretation of relations between the categories of variables.

It is desired to support these findings with an alternative technique. For this reason, a two-stage clustering analysis was applied to the data set and it was determined that university students could be divided into 6 clusters. Profiles of these clusters were drawn with descriptive statistics and it was seen that the findings were compared with the findings of Homogeneity Analysis.

The two-step clustering summary data in parallel with the Homogeneity Analysis findings are as follows:

Relatively most egalitarians seek happiness in themselves and in the concept of love. Their happiness levels are average (3). Relatively the most traditional ones are seeking happiness in all its families and health concept. Relatively happiness levels were higher than equalitarian (3.8 = happy). However, since happiness is a kind of cultural issue, those results may differ from different cultures.

REFERENCES

- ALPAR, R. (2013). *Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel yöntemler*. Detay yayıncılık.
- ARICI, F. (2011). Üniversite Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algılar ve Psikolojik İyi Oluş. Yüksek Lisans Tezi.
- AYTAÇ, S., & ÖNGEN, B. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine ilişkin Tutumları ve Yaşam Değerleri İlişkisi. Sosyoloji Konferansları, 1-18.
- BAŞCI, B. (2016). *Öğrencilerin Toplumsal Cinsiyet Tutumunun Çok Değişkenli Tekniklerle Belirlenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- BÜLBÜL, Ş., & GIRAY, S. (2011). Sosyodemografik Özellikler ile Mutluluk Algısı Arasındaki İlişki Yapısının Analizi. *Ege Academic Review*, 11.
- DÖKMEN, Z. (2014). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- DÖKMEN YAŞIN, Z. (2000). Kendi Cinsiyetindekilere ve Diğer Cinsiyettekilere İlişkin Algı, Cinsiyet Roller ve Depresyon İlişkileri. *Kriz Dergisi*, 9-19.
- DUMLUDAĞ, D., GÖKDEMİR, O., & GIRAY, S. (2016). Income comparison, collectivism and life satisfaction in Turkey. *Quality & Quantity*, 50(3), 955-980.
- GIFI, A. *Nonlinear Multivariate Analysis*. 3. Edition. Chichester: John Wiley&Sons Publication, 1996.
- GÖKDEMİR, O., & TAHSIN, E. (2014). Factors that influence the life satisfaction of women living in the Northern Cyprus. *Social indicators research*, 115(3), 1071-1085.
- GRAHAM, C. (2004). "Can Happiness Research Contribute to Development Economics" Massachusetts Avenue Development Seminar, <http://www.cgdev.org/doc/event%20docs/MADS/Graham.pdf>, (21 Mayıs 2018).
- HAIR, J. F. , ANDERSON, R. E., TATHAM, R. L., & BLACK, W. C. (1995) *Multivariate Data Analysis*. 4.Edition. New Jersey: Prentice Hall.
- HOLAHAN, C. K., HOLAHAN, C. J., VELASQUEZ, K. E., & NORTH, R. J. (2008). Longitudinal change in happiness during aging: The predictive role of positive expectancies. *The International Journal of Aging and Human Development*, 66(3), 229-241.
- HORI, M., & KAMO, Y. (2018). Gender differences in happiness: The effects of marriage, social roles, and social support in East Asia. *Applied Research in Quality of Life*, 13(4), 839-857.
- KIMMEL, M. (2011). *The Gendered Society*. New York: Oxford University Press.
- MAHON, N. E., YARCHESKI, A., & YARCHESKI, T. J. (2005). Happiness as related to gender and health in early adolescents. *Clinical nursing research*, 14(2), 175-190.
- MENCARINI, L., & SIRONI, M. (2010). Happiness, housework and gender inequality in Europe. *European Sociological Review*, 28(2), 203-219.
- MOOKERJEE, R., & BERON, K. (2005). Gender, religion and happiness. *The Journal of Socio-Economics*, 34(5), 674-685.
- NORDENMARK, M. (2018). The importance of job and family satisfaction for happiness among women and men in different gender regimes. *Societies*, 8(1), 1.

- PALAS KARACA, P., & ÇUBUKÇU AKSU, S. (2020). Sağlık Hizmetleri Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ile Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki İlişki. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 91-100.
- RUDOLF, R., & CHO, S. Y. (2011). *The gender-specific effect of working hours on family happiness in South Korea* (No. 77). Courant Research Centre: Poverty, Equity and Growth-Discussion Papers.
- SHARMA, S. *Applied Multivariate Techniques*. 1.Edition. NewYork: John Wiley Publication, 1996.
- STAVROVA, O., FETCHENHAUER, D., & SCHLÖSSER, T. (2012). Cohabitation, gender, and happiness: A cross-cultural study in thirty countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43(7), 1063-1081.
- VAN De GEER, J. P. (1993). *Multivariate analysis of categorical data*. Sage Publ..
- YE, D., NG, Y. K., & LIAN, Y. (2015). Culture and happiness. *Social indicators research*, 123(2), 519-547.
- ZEYNELOĞLU, S. (2008). Ankara’da Hemşirelik Öğrenimi Gören Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara.

NOTES

¹ Homogeneity Analysis does not include test in its content. For this reason, it has been determined that there are meaningful dependencies among variables by applying Chi-Square Independence Test. According to the findings, as the level of relative egalitarianism increases, happiness is sought firstly in the person himself / herself. This can be explained by individualization. Happiness is sought primarily in parents as the relative traditionality increases.

² Only the total score variable is included in the numerical analysis. In this way cluster profiles can be interpreted in more detail.

SÜRÜCÜLERİN TRAFİKTE SALDIRGAN DAVRANIŞ SERGİLEMELERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER: ÇANAKKALE İL ÖRNEĞİ¹

THE FACTORS AFFECTING THE DRIVERS OFFENSIVE BEHAVIOR IN THE TRAFFIC: CASE OF ÇANAKKALE

Bahattin HAMARAT* & Erol DURAN**

* Öğr. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Turizm Fakültesi,
Turizm İşletmeciliği Bölümü, TÜRKİYE e-mail: bhamarat@comu.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6745-5785>

** Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Turizm Fakültesi,
Turizm İşletmeciliği Bölümü, TÜRKİYE e-mail: eroldurantr@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0116-3189>

Geliş Tarihi: 02 Eylül 2020; Kabul Tarihi: 13 Ekim 2020

Received: 02 September 2020; Accepted: 13 October 2020

ÖZET

Trafik kazaları genellikle sürücü ve araç, hava şartları, yol ve çevre özelliklerine bağlı nedenlerle meydana gelmektedir. Trafik kazaları üzerinden yapılan analizler kazaların büyük oranının sürücülerin davranışlarından kaynaklandığı belirtilmektedir. Araştırmada sürücülerin trafikteki davranışlarının, saldırgan davranış sergilemesinde önemli bir faktör olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmada veriler anket tekniği ile elde edilmiştir. Bu kapsamda 214 sürücüye yönelik veri elde edilmiş ve analiz edilmiştir. Anket formunda heyecan arama, risk alma, bilgilenme, zorlama ve saldırganlık boyutlarına yönelik ölçekler yer almıştır. Gizil değişkenler arasındaki ilişkiler yapısal eşitlik modeli ile araştırılmıştır. Modelde sürücülerde trafiğe yönelik bilgilenme artarken trafikte heyecan arama ve riskli davranışlarda azalma belirlenmiştir. Sürücülerde heyecan arama ve risk alma davranışları artarken diğer sürücülere ve paydaşlara saldırgan davranışların arttığı belirlenmiştir. Bir diğer bulgu ise sürücülerde trafikte heyecan arama artarken zorunlu hallerde trafik kurallarına uyum azalırken riskli davranışlarda artış olduğu belirlenmiştir. Trafikte, sürücülerin trafik noktalarına yönelik davranışlarının, saldırgan davranışa olan etkisine yönelik önemli bir kanıt elde edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Trafik, sürücü davranışı, heyecan arama, risk alma, saldırganlık, yapısal eşitlik modeli.

¹ Bu Çalışma, 6-7 Eylül 2018 tarihleri arasında Ukraine Lviv kentinde yapılan III. International Rating Academy Congress on Applied Sciences kongresinde "Trafik Canavarı Olmak Ya da Saldırgan Olmamak" isimli çalışmanın genişletilmiş halidir.

ABSTRACT

Traffic accidents are usually happens with reasons connected driver and vehicle, weather conditions, road and environment features. Analyses made on traffic accidents indicates that, main proportion of the accidents derive from drivers' behaviors. In this study the weight of drivers' behaviors in traffic on displaying aggressive behavior was examined. The questionnaire technique employed to obtain the data. In this context, the data from 214 drivers obtained and analyzed. Taking risk, enlightenment, straining, and aggression dimensions are the scale of the questionnaire form. The relationship between latent variables examined by employing Structural Equation Modelling (SEM). The model specified that increase on drivers' knowledge about traffic rules cause decrease on seeking excitement and risky behaviours. Increases on drivers seeking excitement on traffic and behaviours of taking risk cause increase on aggressive behaviours to the other drivers and stakeholders. The another finding is that when the seeking excitement on traffic increases, adapting to the traffic rules on compulsory cases decreases and risky behaviours increases. It investigated that, when the behaviors of taking risk and searching excitement increases, the behavior of aggression increasing too.

Key words: Traffic, driver behavior, searching excitement, taking risk, aggression, structural equation modelling

1. GİRİŞ

Trafik günümüzde neredeyse hiçbir bireyin dışında kalamayacağı bir olgudur. Günlük yaşantının bir yerinde bireyler mutlaka trafikte sürücü, yaya, yolcu veya bir şekilde trafiğin bir parçası olarak yer alır. Trafik olgusu insan, araç ve yol faktörlerinden ve bu faktörler arasındaki etkileşimden oluşmaktadır. Trafik sosyolojisinde iyi-kötü karşıtlığında söz konusu trafik ihlalleri veya suçları olduğunda kötü veya hatalı kategorisinde kimse yer almamaktadır. Sürücülerin yer aldığı sosyal yaşamda her bir sürücü kendi benliğinde mükemmelliğini tartışmasız olarak görmektedir. Bu durum diğer kişi veya sürücülere yönelik ötekileştirici, suçlayıcı davranışları ve saldırganlığı doğurmaktadır.

Trafikte meydana gelen ve suç oluşturabilecek davranışlar bireyin kendisinden ya da toplumsal nedenlerden oluşabilecek sosyolojik bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Trafik sosyolojisinin bireysel nedenlerinden bazıları bireyin becerisi, deneyimi, kişilik özellikleri ve eğitim ve bilgisidir. Trafik suçlarının toplumsal nedenleri ise sürücü kültürü, biçimsel olmayan sosyal normlar, çevre baskısı, medyayla oluşturulan trafik sistemi, gelenekler, sosyal değişme, trafikteki rol modeller, dönemin toplumsal koşulları olarak sıralanabilir. Trafik suçlarının devlete bağlı nedenlerinden bazıları ise caydırıcı unsurların etkili bir şekilde devreye sokulmaması, bu unsurların bireyler tarafından adeta ceza kesme merkezli hazırlanmış algısı, yasama ve denetimde yetersizlikler, trafik eğitiminde etkinlik sağlanamaması, karayollarında ve çevre düzenlemelerindeki eksiklikler olarak sıralanabilir (Ceylan 2015).

Türkiye'de trafik kazalarının nedenleri altında sosyal, kültürel ve hukuksal nedenler yer almaktadır. Bu kapsamda karayolu alt yapısı, trafik yönetimi, araç ve trafik koşulları, çevre koşulları, bunların içerisinde en önemlisi olan insan faktörüdür. Hemen hemen trafik kazalarının tümünde kurallara uymayan sürücü davranışları söz konusudur (Eygü 2018). Kazaların faktörlere göre oranları incelendiğinde, sürücülerin kusurlarının önemli düzeyde olduğu görülmektedir. Sürücü davranışları, sürücünün yol ve aracın teknik özelliklerine yönelik bilgilerinin kısıtlılığı, heyecan arayışı ve trafik güvenliğini riske sokacak eylemler gerçekleştirilmesi, ölümlü kazalara neden olan ana sebeplerdendir. Bu durum sürücülerin sürüş sırasındaki tutumlarının, davranışlarının, zihinsel ve bilişsel süreçlerinin incelenmesini gerekli kılmaktadır. Trafik sistemi içerisinde yer alan, sürücü, yaya ve yolcuların tutum ve davranışlarının şekillenmesinde özellikle toplumun genel trafik kültürü ve güvenlik bilincinin önemi büyüktür.

Sürücünün kurallara karşı ihmalkâr tutumları ile diğer sürücülere ve araçlara karşı yaklaşımı sürücünün trafikteki davranışını anlamada önemlidir. Sürücünün sürüş esnasında, duygularını yönetememesi, öfkelenmesi, sürüş sırasında heyecan arama isteği trafik kazalarına neden olan temel sürücü davranışlarıdır (Sümer ve Özkan 2002). Sürücü davranışları ve becerileri trafikte insan faktörünü anlamak ve açıklamak için en önemli özelliklerdendir. Bu özellikler ne derecede olumlu yönde, sürücüde yer edinirse, trafik içerisindeki güvenlik de sağlanmış olacaktır.

Araştırmada sürücülerin trafik bilgisi, arabalar hakkında edindiği bilgilerle beraber bu bilgilerin trafikte heyecan aramaya ve riskli davranış sergilemelerine olası etkileri incelenmiştir. Bu etkilerin saldırgan davranış göstermeye nedensel bir faktör olabilecek unsurların ortaya çıkartılmasına çalışılmıştır.

2. İLGİLİ YAZIN

Sürücülerin, trafikteki davranışları arasında ilişkileri araştıran ya da sürücü davranışlarının ölümlü, yaralanmalı ya da hasarlı kazalara etkisinin belirlenmesine yönelik yapılan bazı çalışmalar var olup bu çalışmaların bazı örnekleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Sürücülerin Trafikteki Davranışları ve Trafik Kazalarına Yönelik Bazı Çalışmalar.

Çalışmanın Künyesi	Delice M, (2013) Sürücüyü Öfkeliendiren Davranışların ve Sürücülerin Bu Davranışlara Verdiği Tepkilerin İncelenmesi
Amaç	Trafik kazalarında önemli bir yer alan sürücülerin davranışları ve bu davranışların kazalarla ilişkisi incelenmiştir. Araştırmada sürücüyü öfkeliendiren davranışlar ve sürücülerin bu davranışlara verdiği tepkileri belirlemeye çalışılmıştır. Ayrıca sürücünün verdiği tepkilerin çeşitli özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği belirlenmiştir.
Yöntem	Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılarak Erzurum merkezindeki sürücülerden veriler toplanmıştır. Ankette Sürücü Öfkeli Ölçeği ve Sürücü Öfke İfadesi Envanteri kullanılmıştır. Ortalamalar arasındaki farklılıklar MANOVA ile araştırılmıştır. Ölçek boyutları bağımlı değişken alınarak regresyon analizinden yararlanılmıştır.
Sonuç	Araştırmada, sürücülerin en çok, diğer sürücülerin saldırgan ve düşmanca hareketlerine öfkeliendikleri ve öfkelerini en çok sözel olarak gösterdikleri belirlenmiştir. Sürücülerin öfkeleri arttıkça saldırganlıkları da artmaktadır. Ayrıca sürücülerin öfke ve saldırganlık davranışları cinsiyet, yaş, medeni durum ve trafik kazası sayısına göre farklılaştığı belirlenmiştir.
Çalışmanın Künyesi	Bektaş S, M.A Hınıs (2008) Şehir İçi Trafik Kazalarına Etki Eden Faktörlerin Lojistik Regresyon Modeli İle İncelenmesi: Aksaray Örneği.
Amaç	Aksaray ili şehir içi trafik kazalarına karışan yayaların, bisikletli veya motosikletli ve taşıt sürücülerinin çeşitli özelliklerinin kazaya etkisini belirlemek amaçlanmıştır.
Yöntem	Veri olarak Aksaray’da 2000-2003 yılları arasında gerçekleşen kazalara yönelik kayıtlar alınmıştır. Kaza sonuçları (maddi hasarlı veya ölümlü ya da yaralanmalı) bağımlı değişken alınmıştır. 15 faktör ise bağımsız değişken olarak ele alınmış ve bağımlı değişkene etkisi lojistik regresyonla incelenmiştir.
Sonuç	Lojistik regresyon analizi sonucunda bağımlı değişkeni etki eden değişkenler mevsim, zaman, yolun kaplama cinsi, yol yüzeyi, sürücü yaşı ve yıl cinsinden sürücü belgesine sahip olma değişkenleri bulunmuştur.
Çalışmanın Künyesi	Sümer N (2002) Trafik Kazalarında Sosyal Psikolojik Etmenler: Sürücü Davranışları, Becerileri ve Sosyal Politik Çevre
Amaç	Çalışmanın amacı trafik güvenliği ve sürücü davranışları arasındaki ilişkiyi sosyo psikolojik açıdan ele almak ve ülkemizdeki durumu psiko-politik yaklaşımla analiz etmektir.
Yöntem	Çalışmada literatürden yararlanılarak kuramsal bir tartışma yapılmıştır.
Sonuç	Trafik kazalarının nedeninin trafik ihlalleri olduğu, sürücü davranışlarında sürüş yeteneklerine aşırı güven olduğu ve güvenli sürüş becerileri ile sürücünün performansı arasında asimetric bir ilişkinin olduğu belirtilmiştir. Trafikte sürücülerin riskli araç kullanmasının trafik güvenliğini etkilediğine değinilmiştir.

Tablo 1 (Devamı). Sürücülerin Trafikteki Davranışları ve Trafik Kazalarına Yönelik Bazı Çalışmalar.

Çalışmanın Künyesi	Yüksel İ (2002) Sürücü Davranışlarının Stres Oluşturucu Değişkenlere Bağlı Olarak Öngörülmesi
Amacı	Sürücü davranışlarını etkilediği düşünülen stres yaratıcılarını belirlemesidir.
Yöntem	Araştırmada veriler rassal örneklem yöntemiyle Ankara’da kent içi öğrenci servisi yapan 63 sürücüden anket tekniği ile elde edilmiştir. Araştırmada kaza yapma-yapmama, hızlı araç kullanma-kullanmama, alkollü araç kullanmaktan suçlu bulunma-bulunmama davranışları bağımlı değişken ve bu davranışları etkilediği düşünülen 24 stres yaratıcısı faktör ise bağımsız değişken olarak belirlenmiştir. Faktörlerin bağımlı değişkene etkisi diskriminant analizi ile ölçülmüştür.
Sonuç	Bağımlı değişkenin trafik kazası yapan-yapmayan olduğu diskriminant fonksiyonunda ‘Zor yollarda tetikte olurum’ maddesi ile ‘diğer sürücülerin yanlış bir şey yapması keyfimi kaçırır’ maddeleri anlamlı bulunmuştur. Bağımlı değişkenin hızlı araç kullanmaktan suçlu-suçsuz bulunma değişkeninde ise ‘araç kullanmak beni genellikle saldırgan yapar’ maddesi anlamlı bulunmuştur. Son olarak bağımlı değişkenin alkollü araç kullanmaktan suçlu-suçsuz olmak değişkenin alındığı modelde ‘araç kullanmak beni genellikle saldırgan yapar’, ‘yoğun trafikte daha tedirgin olma’ ve ‘trafiğin yoğun olduğu saatlerde genellikle sabırsız olurum’ maddeleri önemli bulunmuştur.
Çalışmanın Künyesi	Özen E vd. (2014) Trafik Kazalarının Nedenlerine İlişkin Düşünceler ve Trafikte Farkındalık: Uşak İli Örneği
Amacı	Uşak halkının trafik kazalarının nedenlerine ilişkin düşüncelerini belirlemeyi ve trafik kazaları ile ilgili algı düzeylerini ölçmektir.
Yöntem	Araştırmada veriler, Uşak ilinde rasgele seçilen 506 kişilik bir grup ile anket tekniği ile elde edilmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin özelliklerine göre, trafik kazalarının nedenleri, bireylerin trafik ile ilgili farkındalık düzeyleri arasındaki farklılıklar incelenmiş ve kazaya neden olan özellikler belirlenmiştir.
Sonuç	Analiz sonuçlarına göre, trafikteki kazalarda sürücü ve yayaların önemli kusurları olduğu belirlenmiştir. Trafik kazaların yolların teknik ve fiziksel olarak önemli sorunlar taşımamasından kaynaklandığı görüşü ön plana çıktığı belirlenmiştir. Trafikle ilgili farkındalık düzeyine ise, bireylerin trafik kuralları ve trafikle ilgili yetkili birimler hakkında yetersiz bilgiye sahip oldukları belirlenmiştir. Ayrıca, trafikte bireylerin nezaket ve saygı konusunda yetersiz oldukları belirlenmiştir.
Çalışmanın Künyesi	Eygü H, (2018) Trafik Kazalarını Etkileyen Faktörlerin Yapısal Eşitlik Modeli İle İncelenmesi
Amacı	Çalışmanın amacı Ankara ilinde 2010-2015 yılları arasında meydana gelen ölümlü, yaralanmalı ve maddi hasarlı kazaları etkileyen faktörler ve etkileri incelenmek olarak belirlenmiştir.
Yöntem	Veriler Emniyet Genel Müdürlüğünden “trafik kaza tespit tutanakları” incelenerek oluşturulmuştur. Trafik kazalarına yönelik oluşturulan model yapısal eşitlik modeli ile sınanmıştır. Sınama AMOS hazır yazılımı ile gerçekleştirilmiştir.
Sonuç	Modelde kaza boyutu gizil değişkeni (ölümlü, yaralanmalı ve maddi hasarlı) açıklanmaya çalışılmış ve kaza boyutunun açıklanmasında yer ve konumun öneminin olmadığı ancak kaza türü, hava şartları, çevresel faktörler ve sürücü faktörünün etkili olduğu belirlenmiştir. Etkili olan bu değişkenlerin ölümlü-yaralanmalı-maddi kaza boyutunu artırdığı belirlenmiştir.

Tablo 1 (Devamı). Sürücülerin Trafikteki Davranışları ve Trafik Kazalarına Yönelik Bazı Çalışmalar.

Çalışmanın Künyesi	Demirkol İ. C., Tosun H., Yüksel Y. (2016) Tehlikeli Araç Kullanma: Kamuda Çalışan Şoförlerin Emniyet Kemerini Kullanımı
Yöntem	13 farklı kamu kurumunda çalışan 400 şoförden elde edilen veriler analiz edilmiştir.
Sonuç	Çalışmada emniyet kemeri kullanma ile trafikte heyecan duyma ve heyecan arama faktörleri arasındaki ilişki incelenmiş, emniyet kemeri takanların trafikte daha fazla heyecanlandıkları ortaya çıkmıştır. Heyecan aramaya bir ilişki bulunamamıştır.
Çalışmanın Künyesi	Jonah B. A. (1986) Accident risk and risk-taking behavior among young drivers.
Yöntem	Çalışmada gençlerin risk alma davranışını belirlemeye dönük anket tekniği ile elde edilen veriler analiz edilmiştir.
Sonuç	Araştırmada yaş oranı düştükçe trafikte emniyet kemeri kullanımı vb kurallara uyma davranışının azaldığı, trafikte risk alma davranışının ise arttığı belirlenmiştir.
Çalışmanın Künyesi	Şendağ E, Z (2010) Yaş, Eğitim Düzeyi, Heyecan Arayışı, İç-Dış Denetim Odağı Ve Saldırganlık İle Trafik Kuralı İhlali Yapma Ve Trafik Kazasına Karışma Arasındaki İlişkiler
Amacı	Araştırmada bazı demografik değişkenler (yaş ve eğitim düzeyi) ve bazı kişilik özellikleri (heyecan arayışı, saldırganlık ve iç-dış denetim odaklı olma) ile tehlikeli araç kullanma nedeniyle alınan trafik ceza sayısı ve karışılan trafik kaza sayısı arasındaki ilişkiler incelenmiştir.
Yöntem	Araştırmanın örneklemini en az beş yıldır aktif olarak araç kullanan ve sürücülük performanslarının değerlendirilmesi için bir psikoteknik değerlendirme merkezine başvuruda bulunan 318 erkek sürücüden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak kullanılan bazı ölçekler, Trafikte Heyecan Arayışı Ölçeği, Saldırganlık Envanteridir. Analizinde aşamalı regresyon ve Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır.
Sonuç	Trafik cezası alma ile saldırganlık, heyecan arama arasında aynı yönde anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Saldırganlık ile heyecan arama değişkenleri arasında da aynı yönde ilişki belirlenmiştir.
Çalışmanın Künyesi	Oktay E, Alkan Ö (2010) Temel Bileşenler Analizi Yöntemiyle Toplu Taşıma Araçlarından Memnuniyeti Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Erzurum İli Örneği
Amacı	Erzurum il merkezinde ikamet eden yetişkin bireylerin Erzurum'daki toplu taşıma araçlarından duydukları memnuniyet belirlenmek
Yöntem	Araştırmada veriler anket tekniği ile toplanmış ve ortak faktör yapıları temel bileşenler analizi ile belirlenmiştir.
Sonuç	Araştırma anketinde, araç personelinin (sürücülerin) trafikteki davranışları (araçta sigara içme durumu, cep telefonu kullanma, trafik kurallarına uyum, radyo ve teyp dinleme gibi) sorgulanmıştır. Böylelikle sürücülerin riskli veya heyecan aramalarına yönelik sorular sorulmuş ve 'Araç şoförleri araç kullanırken radyo ve teyp dinlemezler' 'Araç şoförleri araç kullanırken cep telefonlarını kullanmazlar' ve 'Araç personeli araçta sigara içmezler' maddeleri bir faktör olarak belirlenmiştir.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Trafik kazalarının önemli nedenlerinden birisi sürücülerin davranışlarıdır. Sürücü davranışı, trafik psikolojisi içinde farklı açılardan değerlendirilen yaygın bir araştırma konusu olmakla beraber araştırmada sürücünün trafikte saldırgan davranışına neden olabilecek etkenler incelenmiştir. Bu bağlamda sürücünün aracıyla veya trafikle olan bilgilenmesinin/bilgisinin trafikte heyecan arama ve risk almasında önemi araştırılmıştır. Bu davranışların ve trafikte karşılaşılan önleyici tedbirlere yönelik uyumluluklarının diğer bir ifadeyle zorlamaların saldırgan davranışa etkisi incelenmektedir.

Delice'ye göre (2003) saldırganlık, bireyin korku, öfke, düşmanlık ve rekabet gibi hislerinin etkisiyle ortaya çıkan ve karşısındakine zarar vermeyi, engel olmayı, korkutmayı ve savunmayı amaçlayan fiziksel ve/veya sözel davranış biçimidir. Saldırganlık eylemlerinde çoğu zaman amaç, hedefine ulaşma, istediğini elde etme çabasıdır. Saldırganlık, iki taraf arasında bir tarafın diğer tarafa hükmetme, sözünü geçirme, üstün gelme çabası neticesinde ortaya çıkmaktadır. İki taraf arasında genelde karşı tarafa göre kendini daha güçlü algılayan birey veya topluluk tarafından saldırganlık uygulanmaktadır. Trafikte saldırganlık ise, trafik ortamında başkalarına zarar verme niyetli yapılmış her hangi bir fiziksel, duygusal veya psikolojik davranış olarak tanımlanabilmektedir (Delice 2003). Trafikte saldırgan davranışlar korna çalma, yakın takip, hız yapma, zikzak yaparak ilerleme, diğer sürücülere bağırma, el kol hareketi yapma, küfretme, uzun farları açık araç kullanma, özellikle öndeki sürüş yapan araç sürücüsüne yönelik sürekli selektör yapma gibi davranışlardır. Ayrıca teknolojik olarak üstün veya kamyon gibi hacim olarak daha büyük araçlar tarafından küçük araçların sıkıştırılması, yolunun kapatılması son anda yolundan çekililmesi gibi davranışlar heyecanla birlikte tehdit unsurları içermektedir. Bu davranışların saldırgan davranış olarak tanımlanabilmesi için diğer sürücüye karşı doğrudan ve bilerek uygulanması gerekmektedir.

Bir diğer saldırgan davranışın ise trafikte risk almak olduğu yoğunlukla belirtilmektedir. Risk almak, hayatın her aşamasında karşımıza çıkan bir davranış bir olgudur. Risk, bireylerin karar vermelerinde olumsuzlukları davranışın olumsuz etkileyebilecek olayların gerçekleşme olasılığı, diğer bir ifadeyle olayların gerçekleşme olasılığının bilindiği durum karşısında belirsizlik olarak tanımlanabilmektedir. Trafikte risk almak ise sürücülerin sürüş esnasında kabul görmemiş davranışların zorlanması, rasyonel davranılmaması olarak ifade edilebilir. Trafikte risk almak trafikte heyecan aramanın ötesinde, trafik kurallarını ve güvenliğini riske sokarak yapılması zor olan ve genellikle ölümlü, yaralanmalı veya hasarlı kaza yapma olasılığının yüksek olduğu davranış sergilemektir ve genel risk alma unsurundan farklı olarak olumsuz sonuçları, karşı tarafı daha sık ve şiddetli bir şekilde etkileyebilmektedir.

Sürücülerde risk alma, saldırgan davranış sergilemenin dışında aşırı hız yapma, teknolojisi daha güçlü araçla yarışma, trafik kurallarına uymama, makas atma gibi maceraperest davranışlarda sergilemektedir. Heyecan Türk Dil Kurumu tarafından durgun ve olağan durumundan herhangi bir biçimde uzaklaşılması hali olarak tanımlanmaktadır. Geçmiş çalışmalar incelendiğinde heyecan arama, risk alma, ruh sağlığına ilişkin faktörler ve saldırganlığın trafik kazalarına yakınlıkla en yüksek düzeyde ilişkili kişilik özellikleri olduğu gözlenmektedir (Sümer, Özkan, 2002).

Yüksek düzeyde heyecan arayan ve risk alan kişilerin yaptıkları işlerde dikkatlerini seçici olarak zevk ya da ödüle yönelttikleri, düşük düzeyde heyecan ve risk arayanların ise dikkatlerini daha çok olası olumsuz sonuçlar üzerinde yoğunlaştıkları ileri sürülmektedir. Bu da heyecan ve risk arayan sürücülerin trafik kurallarına uyma ve olası kazalardan kaçınma konusundaki dikkatlerini sınırlandırmaktadır (Sümer, Özkan, 2002). Araştırmalarda sürücülerin eğitim seviyelerine göre de trafikte öfke ve saldırganlık davranışları farklılık göstermektedir. Trafikte öfke ve saldırganlık davranışının sürücülerin, eğitim seviyesi, sürücülük tecrübesi, trafik kazası sayısı ve trafik cezası sayısı gibi özellikler açısından farklılaştığını göstermektedir (Delice 2013). Sürücüler eğitimleri boyunca toplumsal normlara uygun davranış gelişimleri sağlasalar da eğitimle beraber bilgi/bilgilenme donanımları da gelişmektedir. Araştırmada sürücülerin öğrenme, araştırma veya gözlem yolu ile çaba sarf ederek elde ettiği veya herhangi bir çaba sarf etmeksizin ulaştığı dışardan verilen olgular, bilgilenme olarak ele alınmıştır. Böylelikle sürücülerin araçlarıyla ve trafik sosyolojisi ile ilgili edindikleri her türlü bilginin trafikteki davranışlarını etkilemesi beklenecektir.

Trafik, ulaşım yollarının yayalar ve her türlü taşıt tarafından kullanılması olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan hareketle trafikte kuralların ve davranışların yasaları ve normları vardır. Bu yasalar veya normlar trafik güvenliği için bir zorunluluktur. Zorunluluk/zorlama trafikte bir sürücünün trafik güvenliğini zora sokabilecek davranışlardan, meydana gelebilecek tehlikeden kendisini veya başkasını korumak zorunda hissetmeden, normal şartlarda suç teşkil eden bir eylemin işlenmesini önleyici tedbirlerin farkına vararak davranışından vazgeçmesi olarak tanımlanmıştır. Diğer bir ifadeyle suç olabilecek bir davranıştan, trafik polisini veya arabasını, kamera ya da radar gibi önleyici unsurları görerek istemeyerek de olsa istenen davranışı sergilemesidir.

4. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE SINIRLILIKLARI

Gelişen teknoloji ve bilginin sonucunda her birey için ulaşım önemli bir sorun olarak günlük yaşamında yer almaktadır. Gerek sürücü gerek yaya olarak trafikte gerçekleşen olumlu veya olumsuz davranışlar gerek yerli bireyleri gerek ise bölgeye gelen turistleri etkilemektedir. Trafikte yaşanan sorunlar gerek turistin geldiği bölgeden olan tatmin düzeyi olsun gerek günlük yaşamına devam eden bireylerin iş performanslarına olsun yansımaktadır. Dolayısıyla trafikte yaşanan trafik sosyolojisi çoklu bir disiplinle incelenmesi gereken bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın amacı ulaşımın vazgeçilmezi olarak sürücülerin trafikteki davranışlarının saldırgan davranışa etkisini belirlemek oluşturmaktadır.

- Birçok sürücünün, bu tür araştırmalara zaman ayırmak istememesi, personellerin zaman kaybına sebep olacağını düşünmeleri ve sürücülerin bilgi paylaşmaktan kaçınmaları, çalışmanın, araştırma anakütlesini oluşturan sürücülerin tümüne uygulanamamasına sebep olmuştur.
- Araştırmanın Çanakkale’de yapılmış olması da sınırlılıklardan bir tanesidir. İlçelerden merkeze geliş gidişlerin yoğun olmasına rağmen, merkezde yaşanan trafik sorununun paydaşlarından olan ilçelerdeki sürücülere ulaşılabilmesi diğer bir sınırlılık olarak çalışmada yer almıştır.
- Anket formlarında katılımcıların ifadeleri algılama ve yanıtlarda samimiyet düzeyi de bir sınırlılık etkeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın anakütlesini Çanakkale’de yaşayan sürücüler oluşturmaktadır. Değerlendirmeye alınabilen 214 sürücüye yönelik veriler araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmayı nicel verilerle desteklemek amacıyla anket tekniğine başvurulmuş ve veriler anket tekniği ile toplanmıştır. Anketler, örneklem grubuna bizzat ulaşılarak elden dağıtılmış ve anında sürücüler tarafından doldurulmasıyla elde edilmiştir. Anketlerin sürücüler tarafından doldurulma süreci 15 günlük bir süreçte gerçekleşmiştir. Sürücülere 220 anket doldurtulmuş ancak 214’ü kullanılabilir bulunarak değerlendirilmeye alınmıştır. Ankette yer alan ölçekler Likert ölçeği tarzında hazırlanmış olup yanıtlar 5 noktadan oluşmaktadır. Gizil değişkenler arasındaki ilişkiler yapısal eşitlik modeli ile araştırılmıştır.

5.1. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Araştırmada beş farklı ölçek kullanılmıştır. Ölçekler; heyecan arama, saldırganlık, risk alma, zorlama ve trafik sosyolojisine yönelik bilgi ölçeklerinden oluşmaktadır. Bu ölçeklerin yanı sıra, ankette, örneklemin kategorik özelliklerini ortaya koymak üzere hazırlanmış dokuz soru vardır. Bunlar; yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, ehliyet tipi gibi sorulardan oluşmaktadır.

Sürücülerin trafikte saldırganlığına nedensel faktör olabilecek değişkenlerin belirlenmesine yönelik ölçek Demirkol vd (2016)’nın “Tehlikeli Araç Kullanma: Kamuda

Çalışan Şoförlerin Emniyet Kemeri Kullanımı” çalışmasında kullandıkları ve 14 maddeden oluşan ölçek baz alınarak hazırlanmıştır. On dört maddeden oluşan ölçek, literatürden yararlanılarak motifiye edilmiş ve 29 maddeli bir ölçek haline getirilmiştir.

5.2. Yapısal Eşitlik Modeli

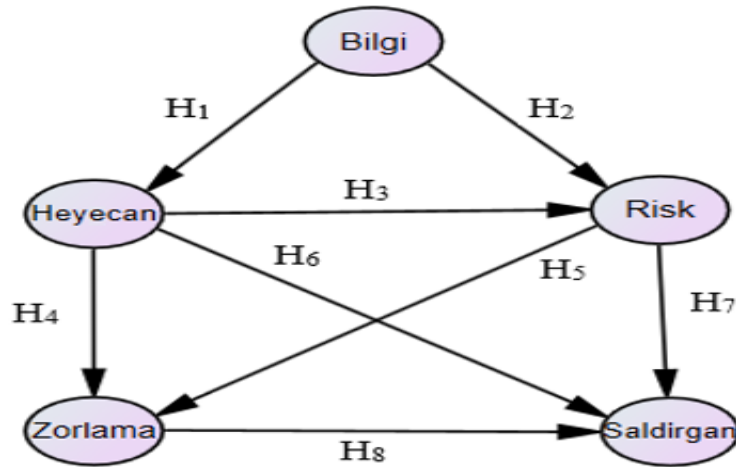
Yapısal eşitlik modelleri (YEM) gözlenen ve gözlenemeyen (gizil-latent) değişkenler arasındaki nedensel ilişkilerin sınanmasında kullanılan kapsamlı bir istatistiksel tekniktir. YEM gizil değişkenler seti arasında bir nedensellik yapısının var olduğunu ve gizil değişkenlerin gözlenen değişkenler aracılığıyla ölçülebildiğini varsayar (Yılmaz, 2004). YEM verilen bir modeldeki gözlenen değişkenlere (hem bağımlı hem bağımsız) ilişkin ölçüm hatalarını açıkça hesaba katan bir yöntemdir. YEM aynı zamanda değişkenler arasında doğrudan ve dolaylı etkileri belirleme olanağı sağlayan bir yöntemdir (Yılmaz, Çelik 2009; Hamarat ve diğ. 2014).

5.3. Araştırmanın Modeli ve Hipotezler

Araştırmada sürücülerin trafikteki davranışlarının ve trafik ve araç bilgisinin saldırganlığa etkisi incelendiğinden Grafik 1’de yer alan model sınanmıştır. Modelde sürücülerin heyecan arama, risk alma ve zorlama boyutlarında saldırganlığa direk ilişkiler araştırılmıştır. Sürücülerin trafik ve araçlarla bilgisini belirlemeye yönelik boyut, heyecan aramaya ve risk almaya yönelik ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla sürücülerin bilgi düzeylerinin saldırganlığa dolaylı bir katkı sağlayıp sağlamadığı belirlenmiş olacaktır. Araştırmada Tablo 1’de özetlenen araştırma bulgularından hareketle aşağıdaki hipotezler önerilmiştir.

- H₁: Sürücülerde trafik ve araç bilgisi artarken trafikte heyecan arama azalır.
- H₂: Sürücülerde trafik ve araç bilgisi artarken trafikte riskli davranıştan kaçılır.
- H₃: Sürücülerde trafikte heyecan arama artarken riskli davranışta artış sağlanır.
- H₄: Trafikte heyecan arayan sürücüler zorlama ile trafik kurallarına uyum göstermez.
- H₅: Sürücülerde riskli davranış artarken zorlama ile trafik kurallarına uyumda artış gözlenir.
- H₆: Trafikte heyecan arayan sürücülerde saldırgan davranışlarda artış gösterir.
- H₇: Trafikte riskli davranan sürücülerde saldırgan davranışlarda artış gösterir.
- H₈: Sürücülerde zorlama ile trafik kurallarına uyumda artış saldırganlıkta da artış sağlar.

Grafik 1. Araştırma Modeline Yönelik Yollar ve Hipotezler

6. BULGULAR

Sürücülerin trafikteki davranışlarının ve trafik ve araç bilgisinin saldırganlığa etkisinin incelendiği araştırma toplam 214 sürücüye ait veriler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Sürücülerin % 65,4'ü erkek sürücülerden oluşurken % 34,6'sı kadın sürücülerden oluşmaktadır. Sürücülerin % 69,6'evli sürücülerden oluşmakta olup ve bu sürücülerin % 83,9'u en az bir çocuğa sahip olduğu belirlenmiştir. Bekar olan sürücülerin oranı % 30,4 olup bu sürücülerin % 26,2'sinin en az bir çocuğa sahip olduğu belirlenmiştir. Sürücülerin % 36,9'u 46 ve daha fazla yaşa sahip olup % 26,4'ü 26-35 yaş aralığında yer almaktadır. Sürücülerin % 22,4'ü ise 18-25 yaş aralığında olup en genç toplumu oluşturmaktadır. Son olarak yaşı 36-45 arasında bulunan sürücüler ise toplumun % 14,5'ini teşkil etmektedir. Sürücülerin eğitimde mod sınıfının lise olduğu ve toplumun % 36,0'sından oluştuğu belirlenmiştir. En az ön lisans mezunu sürücülerin oranı ise 33,6 olduğu belirlenmiştir. Ortaokul mezunu sürücülerin oranı % 16,8, ilkökul mezunu olan sürücülerin oranı ise % 13,6 olarak hesaplanmıştır. Sürücülerin mod geliri 2001-3000 TL arasında olup toplumun % 36,9'una karşılık gelmektedir. Geliri 1000 TL ve daha az olan sürücülerin oranı % 12,1 olup, geliri 1001-2000 TL arasında olan sürücülerin oranı ise % 24,8 olarak hesaplanmıştır. Gelir durumu 3001-4000 TL arasında olan sürücülerin oranı % 14,5, geliri 4001 ve üzer olan sürücülerin oranı ise % 11,7 olarak hesaplanmıştır. Toplumda en çok gözlenen sürücü belgesi B (otomobil, minibüs, kamyonet) tipi belgeden oluşmaktadır. C tipi (Kamyon) sürücü belgesine sahip sürücülerin oranı % 2,3, E tipi (otobüs) sürücü belgesine sahip sürücülerin oranı ise % 19,2 olarak hesaplanmıştır. Sürücülerin % 0,5'inin ise F tipi (lastik tekerlekli traktör) sürücü belgesine sahip olduğu belirlenmiştir. Sürücülerde sürücü belgesine sahip oldukları yıl sayısı da gözlenmiş ve sürücülerin % 50,5'inin 1-10 yıl arası sürücü belgesine sahip olduğu belirlenmiştir. 11-20 yıl arası sürücü belgesine sahip olanları oranı ise % 22,9, 21-30 yıl arası sürücü belgesine sahip olanların oranı ise % 19,2 olarak belirlenmiştir. Sürücü belgesine 31 ve daha fazla yıla sahip olan sürücüler ise toplumun % 7,5'undan meydana gelmektedir. Sürücülerin % 31,3'ü, herhangi bir trafik kazasına karışmış sürücülerden oluşmaktadır.

Ankette yer alan ölçeklerin güvenilirliği ve doğruluğu araştırılmış, güvenilirliğin bir ölçüsü olarak Cronbach's Alpha (CR) istatistiği, ölçeklerde yer alan maddelerin doğruluğu ise doğrulayıcı faktör analizi ile incelenmiştir. Ölçeklerin güvenilirlikleri incelenmeden önce ve analizde ifadeler simetrik hale getirilmiştir. Bu anlamda heyecan arama, saldırganlık ve riskli davranış ölçekleri olumsuz değerlendirilmiş ve ölçeklere verilen puanların artması heyecan arama, risk alma/riskli davranış sergileme ve saldırganlığın yüksekliğini göstermektedir. Bilgi/bilgilenme ve zorunluluk hallerinde trafik kurallarına uyumun yüksekliği olumluluğu göstermektedir. Tüm boyutlarda Cronbach's Alpha istatistiği anlamlı bulunmuştur. Cronbach's Alpha istatistiği en küçük 0,750 olmak risk alma boyutunda, en yükseği ise 0,922 ile zorlama boyutunda elde edilmiştir. Her bir ölçek ayrı ayrı ele alınarak, soru bütün korelasyonlar incelenmiş, negatif korelasyona sahip soru bulunmamıştır. Ayrıca ölçeklerden çıkarıldığında güvenilirliği yükselten herhangi bir soruya rastlanmamıştır. Ancak araştırma modelinin sınanmasında bilgilenme boyutunda yer alan 'Aracımın servisinde aracım ile ilgili teknik bilgiler edinirim' maddesi boyuttan çıkartılmıştır. Ölçek soru ortalamalarına bakıldığında en küçük ortalama 1,727 ile risk alma boyutunda elde edilmiştir. En yüksek ortalama ise 3,337 ile zorlama boyutunda elde edilmiştir. Araştırmada güvenilirlik analizi ile doğrulayıcı faktör analizi birlikte ele alınmış ve tüm boyutlar tek tek ele alınarak doğrulanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizinden sonra araştırma modeli yapısal eşitlik modeli ile sınanmıştır. Güvenirlik analizi sonuçları ve tanımlayıcı istatistikler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Ölçeklere Yönelik Güvenirlilik Analizi Sonuçları ve Bazı Tanımlayıcı İstatistikler

Boyut*	Maddeler	\bar{X}	SS	Soru bütün korelasyon	Silindiğinde CR
H1	Trafikte rekabetten kaçırım.	1,71	,985	,488	,788
H2	Takip mesafelerine yeteri kadar uyarım.	1,61	,802	,616	,772
H3	Riskten kaçınmam.	2,03	1,216	,554	,778
H4	Hız sınırına uyarım.	1,68	,840	,547	,781
H5	Telefonla konuşurken araba kullanırım.	2,65	1,340	,494	,795
H6	Şehir içi araç kullanımım çok hızlıdır.	1,79	,988	,609	,768
H7	Araç kullanırken dikkat dağıtıcı şeyler yaparım (yemek yeme, telefonla konuşma v.b).	1,96	1,083	,558	,776
Cronbach's Alpha=0,8054 Ölçek ortalama=1,918 Ortalama ölçek varyans= 1,106					
S1	Kızdığımı belli etmek için kornaya basarım.	3,23	1,428	,626	,685
S2	Bir sürücüye kızdığım zaman onu kovalarım.	1,85	1,088	,613	,698
S3	Kavşak dönüşlerine dikkat etmem.	1,56	,772	,416	,762
S4	Trafikte beni rahatsız edenlere yönelik tepki gösteririm.	2,95	1,430	,544	,720
S5	Araç içinde bıçak, beysbol sopası, levye v.b aletler bulundurmamı uygun görüyorum.	2,15	1,341	,521	,726
Cronbach's Alpha=0,764 Ölçek ortalama=2,348 Ortalama ölçek varyans= 1,532					
R1	Emniyet kemeri takmaktan kaçınırım.	1,85	1,155	,399	,741
R2	Düzenli aralıklarla araç bakımını yaptırırım.	1,59	,762	,377	,738
R3	Uykusuzken araç kullanabilirim.	2,34	1,225	,557	,700
R4	Dikiz aynalarının kullanımına dikkat ederim.	1,51	,704	,476	,723
R5	Yaya geçitlerinde önceliği yayalara veririm.	1,65	,884	,521	,709
R6	Alkollü iken araç kullanabilirim.	1,56	,951	,491	,714
R7	Zorda kalmadıkça dönüşlerde sinyal vermem.	1,59	,876	,505	,712
Cronbach's Alpha=0,750 Ölçek ortalama=1,727 Ortalama ölçek varyans= 0,909					
B1	Trafikle ilgili medya kampanyalarıyla her zaman ilgilenen bir sürücüyüm.	2,70	1,205	,724	,718
B2	Şoför olarak sürücülerin seminerlerini takip ederim.	2,42	1,155	,674	,736
B3	Bir sürücü olarak güvenli sürüş konusunda televizyon programı izlerim.	2,73	1,206	,739	,712
B4	Görsel basında araç tanıtımlarını izlerim.	3,19	1,181	,618	,754
B5	Aracımın servisinde aracımın ilgili teknik bilgiler edinirim.	4,21	,853	,176	,859
Cronbach's Alpha=0,803 Ölçek ortalama=3,049 Ortalama ölçek varyans= 1,272					
Z1	Trafik polisi arabasını görürsem trafik kurallarına uyarım.	3,40	1,658	,916	,880
Z2	Bir radar gördüğümde trafik kurallarına uyarım.	3,52	1,621	,931	,878
Z3	Trafikte bir polis arabası bana yakın sürdüğünde trafik kurallarına itaat ederim.	3,53	1,629	,921	,880
Z4	Kameraları fark ettiğimde trafik kurallarına uyarım.	3,43	1,645	,917	,880
Z5	Trafik polisi gördüğümde karşı şeritten gelen araçları uyarırım.	2,82	1,544	,357	,981
Cronbach's Alpha=0,922 Ölçek ortalama=3,337 Ortalama ölçek varyans= 1,624					

*H: Trafikte heyecan arama, S: Saldırganlık, R: Riskalma/riskli davranış, B: Bilgi/bilgilenme, Z: Zorunluluk/zorunlu hallerde trafik kurallarına uyum

Sürücülerin trafikteki davranışlarının saldırgan davranışa etkisini belirlemeye yönelik araştırma modeli yapısal eşitlik modeli ile sınanmıştır. Araştırma modelinin sınanmasına yönelik elde edilen uyum ölçüleri modelin uygun olduğunu diğer bir ifadeyle ölçülen değişkenler arasında gözlenen kovaryans matrisi ile gizil kovaryans matrisinin uyumunu göstermektedir. Elde edilen uyum ölçüleri Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Araştırma Modeline Yönelik Uyum Ölçüleri

Uyum ölçüleri	İyi uyum	Kabul edilebilir uyum	Ölçüm modeli
$\chi^2/sd.$	$0 \leq \chi^2/sd. \leq 2$	$2 < \chi^2/sd. \leq 3$	1,718
RMR	$0 \leq RMR \leq 0,05$	$0,05 < RMR \leq 0,1$	0,094
GFI	$0,95 \leq GFI \leq 1$	$0,90 \leq GFI < 0,95$	0,974
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1$	$0,90 \leq NFI < 0,95$	0,965
CFI	$0,97 \leq CFI \leq 1$	$0,95 \leq CFI < 0,97$	0,976
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 < RMSEA \leq 0,08$	0,058

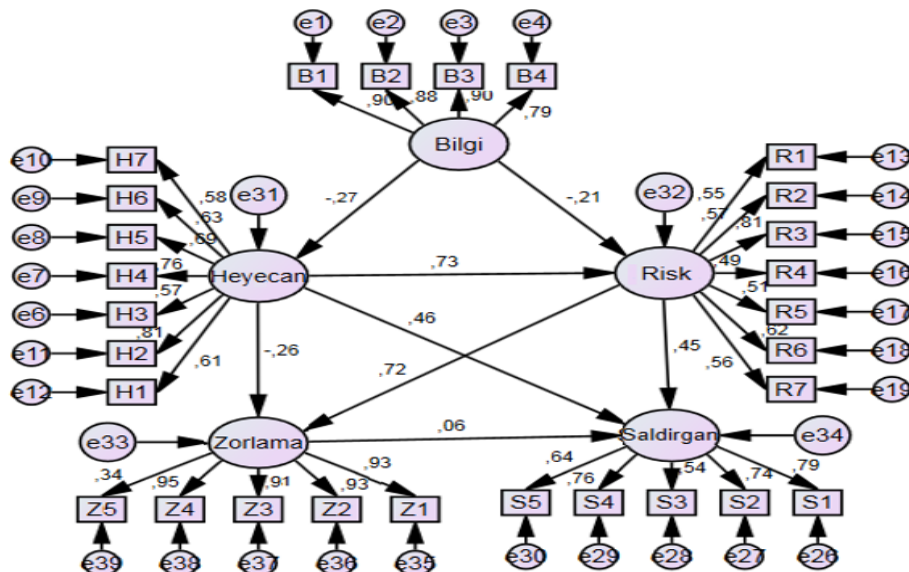
Grafik 1’de yer alan araştırma modeline yönelik uyum ölçütlerinin iyi uyum veya kabul edilebilir uyum sınırları içerisinde olduğu belirlendikten sonra modele yönelik kurulan hipotezlere için aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

- Sürücülerin bilgileneşmesi ile trafikte heyecan arama arasında ters yönde istatistiksel açıdan anlamlı 0,27 birimlik bir ilişki belirlenmiştir ($Z = -2,522$ $P = 0,012$). Sürücüler araçları ve trafikle ilgili bir birimlik bir bilgi artışında trafikte heyecan aramalarında 0,27 birimlik bir azalma gerçekleşmektedir. Dolayısıyla H_1 desteklenmiştir. Bu durum kurallara yönelik bilgi ve sosyal farkındalık düzeyi arttıkça, yaşanacak heyecan duygusunun getirdiği haz sal tatmin düzeyinden ziyade, olası olumsuz koşullara yönelik algının daha fazla ön plana çıktığını göstermektedir. Dolayısıyla birey, anlık haz tatmininden ziyade kendisine ve çevresine olabilecek olumsuzlukları öncelemektedir.
- Sürücülerin bilgileneşmesi ile trafikte risk alma arasında ters yönde istatistiksel açıdan anlamlı 0,21 birimlik bir ilişki belirlenmiştir ($Z = -2,215$ $P = 0,027$). Sürücüler araçları ve trafikle ilgili bir birimlik bir bilgilendiklerinde trafikte heyecan aramalarında 0,21 birimlik bir azalma gerçekleşmektedir. Dolayısıyla H_2 desteklenmiştir. Olası olumsuz sonuçlara yönelik farkındalık düzeyi, oluşması öngörülen riske yönelik katılım düzeyini düşürmektedir.
- Sürücülerin trafikte heyecan arama ile risk alma arasında aynı yönde istatistiksel açıdan anlamlı 0,73 birimlik bir ilişki belirlenmiştir ($Z = 4,714$ $P = 0,0001$). Sürücülerin trafikte heyecan aramalarında gerçekleşen bir birimlik artış, risk almalarında 0,73 birimlik bir artış göstermektedir. Dolayısıyla H_3 desteklenmiştir. Trafikte sürücülerde heyecan aramak veya heyecan oluşturan davranışlar sergilemek, aynı zamanda risk taşıyan davranışlar sergilemesini artırmaktadır.
- Sürücülerin trafikte heyecan arama ile zorunlu hallerde trafik kurallarına uyum arasında ters yönde istatistiksel açıdan anlamlı 0,26 birimlik bir ilişki belirlenmiştir ($Z = -2,232$ $P = 0,026$). Sürücülerin trafikte heyecan aramalarında gerçekleşen bir birimlik artış, zorlama ile trafik kurallarına uyumda 0,26 birimlik bir azalış göstermektedir. Dolayısıyla H_4 desteklenmiştir. Bu durum, olası sonuçların farkında olsun ya da olmasın heyecan unsurunu tercih edenlerin bu tercihlerinde risk alma unsurunu da dikkate aldıklarını göstermektedir. Bir bakıma sürücüler risk unsuru ile heyecanı aynı potada değerlendirmektedir. Kurallara uymamakta önemli bir risk faktörü olarak ortaya çıkmaktadır. Trafikte heyecan arayan sürücü zorunluluk

hallerinde dahi kurallara uymamakta ve trafikte kargaşa oluşturabilecek davranışlar sergileyebilmektedir.

- Sürücülerin trafikte risk alma ile zorlama ile trafik kurallarına uyum arasında aynı yönde istatistiksel açıdan anlamlı 0,72 birimlik bir ilişki belirlenmiştir ($Z = 3,763$ $P = 0,0001$). Sürücülerin trafikte risk almalarında gerçekleşen bir birimlik artış, zorlama ile trafik kurallarına uyumda 0,72 birimlik bir artış göstermektedir. Dolayısıyla H_5 desteklenmiştir. Trafikte risk arayan veya risk alan sürücülerin zorunluluk halinde trafik kurallarına uymamayı da risk faktörü olarak görmedikleri belirlenmiştir. Dolayısıyla riskli davranış sergileyen sürücü zorunlu hallerde trafik kurallarına uyum göstermektedir.
- Sürücülerin trafikte heyecan arama ile trafikte saldırgan davranış gösterme arasında aynı yönde istatistiksel açıdan anlamlı 0,46 birimlik bir ilişki belirlenmiştir ($Z = 3,076$ $P = 0,002$). Sürücülerin trafikte heyecan aramalarında gerçekleşen bir birimlik artış, sürücülerde trafikte saldırgan davranış göstermelerinde 0,46 birimlik bir artış göstermektedir. Dolayısıyla H_6 desteklenmiştir. Trafik kurallarına uymamak aynı zamanda ilgili yazında da belirtildiği üzere önemli bir saldırgan davranış faktörü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan araştırma ilgili yazını da yüksek oranda desteklemektedir. Heyecan arayışındaki her bir sürücünün, aldıkları risk oranındaki artış ya da bu kapsamda uymadıkları her bir kural aynı zamanda trafikteki diğer sürücülerini de olumsuz etkileyecektir.
- Sürücülerin trafikte riskli davranış sergilemeleri ile trafikte saldırgan davranış gösterme arasında aynı yönde istatistiksel açıdan anlamlı 0,45 birimlik bir ilişki belirlenmiştir ($Z=2,762$ $P= 0,006$). Sürücülerin trafikte riskli davranış sergilemelerinde gerçekleşen bir birimlik artış, trafikte saldırgan davranış göstermelerinde 0,45 birimlik bir artış göstermektedir. Dolayısıyla H_7 desteklenmiştir. Sürüş halinde bulunan sürücü özellikle heyecan arama davranışı içerisinde ve trafikte risk alıyorsa kuralları ihlal ediyor ve saldırgan davranış sergilemekte, aldıkları risk oranında trafikteki diğer sürücülerini de olumsuz etkileyecektir.
- Sürücülerin trafikte zorunlu hallerde trafik kurallarına uyum ile trafikte saldırgan davranış gösterme arasında aynı yönde 0,06 birimlik bir ilişki belirlenmiştir. Ancak belirlenen bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($Z = 0,758$ $P = 0,448$). Dolayısıyla H_8 desteklenmemiştir. Elde edilen sonuçlar Grafik 2’de verilmiştir.

Grafik 2. Araştırma Modeline Yönelik Yollar ve Korelasyonlar

7. TARTIŞMA

Yapılan araştırmalar, emniyet kemeri takmama, kırmızı ışıkta geçme, aşırı hız yapma vb. kural dışı davranışlar sergileyen sürücülerin çok daha yüksek risk taşıyan, trafik kazalarına karışma veya diğer trafik suçlarını işleme potansiyeli yüksek sürücüler grubunda olduklarını belirtmektedir (Jonah, 1986; Demirkol vd., 2016; Mohamed ve Bromfield, 2017). 2016 yılı verilerine göre dünya nüfusunun % 54,48'i kentlerde yaşamaktadır (www.nufus.mobi). Bu durum kent hayatının yoğun alt ve üst yapı sorunlarıyla boğuşmasına yol açmaktadır. Bu sorunlarla baş etme yöntemlerinden en önemlisi olarak da toplumu oluşturan tüm kurumların sorumlu olduğu normlar ve kurallar örüntüsü olarak görülmektedir. Yoğun çalışma hayatı ve kent kalabalığından kaynaklı zorlu yaşam koşulları, bireyleri toplumsal yaşamı kolaylaştıracak kurallara uyma ya da biriktirmiş oldukları stresi atmaya dönük, içinde yoğun risk ve heyecan barındıran rekreasyonel faaliyetlere yönelme ikilemi ile karşı karşıya bırakmaktadır. Turizmin pek çok alanında uygulanan ve risk ve heyecan barındıran aktivitelerin aksine, trafikte aranan risk ve heyecana dönük faaliyetler toplumsal yaşamı daha da zorlaştırdığı gibi çevreye de zarar verebilmektedir.

Araştırmada sürücülerin trafikte heyecan arama, risk alma gibi davranışlarının saldırgan davranışa ne yönde etki ettiği belirlenmeye çalışılmıştır. Gizil değişkenler arasındaki etkiler yapısal eşitlik modeli ile araştırılmıştır.

Elde edilen bulgular kapsamında toplumsal kurallara uyum sergilemeye dönük kurallar ve normlara yönelik farkındalık düzeyi arttıkça ilgili kurallara uymamanın maliyetlerine yönelik farkındalık düzeyinin de arttığını görmek mümkündür. Araştırmada da görüldüğü üzere kurallara uymamanın getirdiği bireysel ve çevresel maliyetlerin farkındalığı, risk ve heyecan aramaya dönük faaliyetlere yönelik eğilimi düşürmekte ya da turizm faaliyetleri içerisindeki başka rekreasyonel uygulamalara yönlendirebilmektedir. Dolayısıyla farkındalık ve bilgi düzeyinin artması saldırgan trafik davranışlarının da azalmasına sebep olmaktadır. Zira araştırma sonuçları heyecan arayanların daha saldırgan trafik davranışı sergilediklerini, kurallara ve uymama maliyetlerine yönelik bilgi ve farkındalık düzeyi yüksek olanların ise saldırgan davranış sergilemediklerini göstermektedir.

Araştırmada trafikte heyecan arayan sürücülerde zorunlu hallerde trafik kurallarına uyum azalırken riskli davranış gösteren sürücülerde ise zorunlu hallerde trafik kurallarına uyum artmaktadır. Heyecan arama riskli davranışı artırırken riskli davranış sergileme ile aynı sonucu veya benzer sonuçlar ortaya çıkartmamaktadır. Heyecan davranışı, sürücünün duygularıyla ilişkili olan bir duygu olup, olumlu veya olumsuz şekillerde de ortaya çıkabilmektedir. Sürücü olumlu veya olumsuz durumlarda heyecanı yaşayabilmekte ve duyguların yönetimi problemini yaşayabilmektedir. Sürücü kurallara uyma veya uymama noktasında duygularını iyi yönetememesinden kaynaklı olarak trafik kurallarına uymayabilmektedir. Böylelikle duygularının etkisiyle kuralları ikinci plana ata kurallara uymamaktadır. Riskli davranışta ise olumsuz unsurlar devreye girdiği için korumacı refleks değişimi gerçekleşmektedir. Sürücü korumacı refleksle rasyonel davranarak zorunlulukla da olsa kurallara uymaya özen göstermektedir. Sürücünün, kendisini korumaya alması, davranışlarında rasyonel boyutlarda ilerlemesine ve kurallara uyma faktörünün ön plana çıkmasına sebep olabilmektedir. Heyecan unsuru ise hem olumlu hem de olumsuz durumda da yaşanması amaçlı olarak yürütüldüğü için, temel amaç duyguları optimize/maksimize etme olduğu için zorunlu bile olsa kurallara uyumu azaltmakta ve kuralları, duygulardan sonra öne çıkartmaktadır.

Risk ve heyecan, monotonlaşmış kent yaşamından kurtulmak için bireylerin sıklıkla başvurdukları ve bu amaçla turizm faaliyetlerine katıldıkları ana motivasyon unsurlarındandır. Trafikte risk ve heyecan aramayanların bu duyguları karşılamaya dönük olarak ne tür turizm faaliyetlerine katılım gösterdiklerini belirlemek bir sonraki araştırma problemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- BEKTAŞ, S., HINIS, M. A. (2008). Şehir İçi Trafik Kazalarına Etki Eden Faktörlerin Lojistik Regresyon Modeli İle İncelenmesi: Aksaray Örneği. Selçuk Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi, c.23, s.3.
- CEYLAN, Y. (2015). Trafik Suçlarının Sosyolojik Nedenleri, 6. Karayolu Trafik Güvenliği Sempozyumu Seçilmiş Bildiriler – 2, Acar Matbaacılık. Ss:118-126
- DELİCE, M. (2013). Sürücüyü Öfkeli Nedenleyen Davranışların ve Sürücülerin Bu Davranışlara Verdiği Tepkilerin İncelenmesi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2013 17 (2): 251-273
- DEMİRKOL, İ. C., TOSUN, H., YÜKSEL, Y. (2016). Tehlikeli Araç Kullanma: Kamuda Çalışan Şoförlerin Emniyet Kemeri Kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Vol. 15, No. 2, ss. 139-152.
- EYGÜ, H. (2018). Trafik Kazalarını Etkileyen Faktörlerin Yapısal Eşitlik Modeli İle İncelenmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar-2018, Cilt:17 Sayı: 66, Ss:837-850
- HAMARAT, B., GÜLER, O., DURAN, E., GÜMÜŞ, M. ve TUFAN, E. (2014). Çevresel tehdit, çevresel bilinç ve çevresel tutum, çevre odaklı davranış etkiler mi? Çanakkale sivil toplum kuruluşları örneği. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 26-56.
- JONAH, B. A. (1986). Accident Risk and risk-taking behavior among young drivers. *Accident Analysis & Prevention*, 18(4),255-271.
- MOHAMED, M., BROMFIELD, N. F. (2017). Attitudes, driving behavior, and accident involvement among young male drivers in Saudi Arabia. *Transportation Research part F*. Vol. 47, pp. 59-71.
- OKTAY, E., ALKAN, Ö. (2010). Temel Bileşenler Analizi Yöntemiyle Toplu Taşıma Araçlarından Memnuniyeti Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Erzurum İli Örneği, 11. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, 2010-05-30, Sakarya.
- ÖZEN, E., GENÇ, E., KAYA, Z. (2014). Trafik Kazalarının Nedenlerine İlişkin Düşünceler ve Trafikte Farkındalık: Uşak İli Örneği *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Vol.1.1, No.1. ss.1-19
- SÜMER, N., ÖZKAN, T. (2002). “Sürücü Davranışları, Becerileri, Bazı Kişilik Özellikleri ve Psikolojik Belirtilerin Trafik Kazalarındaki Rollerini”. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(50), 1-22.
- SÜMER, N. (2002). Trafik Kazalarında Sosyal Psikolojik Etmenler: Sürücü Davranışları, Becerileri ve Sosyal Politik Çevre, *Türk Psikoloji Yazıları*, 5 (9-10)1-36
- ŞENDAĞ, E. Z. (2010). Yaş, Eğitim Düzeyi, Heyecan Arayışı, İç-Dış Denetim Odağı Ve Saldırganlık İle Trafik Kuralı İhlali Yapma ve Trafik Kazasına Karışma Arasındaki İlişkiler, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Sosyal Psikoloji Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- YÜKSEL, İ. (2002). Sürücü Davranışlarının Stres Oluşturucu Değişkenlere Bağlı Olarak Öngörülmesi, *Erciyes Üni. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 19, Temmuz-Aralık, Ss:173-182
- <http://www.nufus.mobi/dunya/nufus/kentlesme>, (Erişim, Ağustos 2018)

AVRUPA KUŞKUCULUĞUNUN PARLAMENTO'DAKİ SESİ KİMLİK VE DEMOKRASİ GRUBU

THE VOICE OF THE EUROSCEPTICISM IN THE EUROPEAN PARLIAMENT IDENTITY AND DEMOCRACY GROUP

Hasan BOZTÜRK *

* Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi,
Avrupa Birliği Çalışmaları, TÜRKİYE e-mail hasanbozturk@hotmail.com.
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6313-6939>

Geliş Tarihi: 16 Eylül 2020; Kabul Tarihi: 21 Ekim 2020
Received: 16 September 2020; Accepted: 21 October 2020

ÖZET

Avrupa bütünleşme sürecine yönelik karşıt görüşler, Birliğin kurulduğu dönemlerde görülse de son yıllarda Birliğin varlığına ve politikalarına karşı yapılan eleştiriler, Avrupa Birliği'nde Avrupa kuşkuculuğunun artmasına yol açmıştır. İlk olarak 1980'li yıllarda Margaret Thatcher tarafından kullanılan ve özellikle Maastricht Antlaşması ile gündeme gelen Avrupa kuşkuculuğu, günümüzde Birliğin geleceğinin sorgulanması açısından oldukça önemli bir gündem maddesini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, öncelikle Avrupa Birliği'nde Avrupa kuşkuculuğu kavramının temellerini ortaya koyduktan sonra, parti temelli kuşkuculuk üzerinden Avrupa Parlamentosu'nda Avrupa kuşkucusu partilerin temsili konusuna odaklanacaktır. 2019 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde Avrupa kuşkucusu partilerin, önceki seçimlerin aksine farklı gruplara dağılmak yerine, bir çatı altında toplanarak tek sesli hareket etmeye başlamaları, Avrupa Birliği'nde kuşkuculuğun öneminin arttığının önemli bir göstergesidir. Bu bağlamda çalışma, kuşkuculuğu Kimlik ve Demokrasi Grubu (Identity and Democracy Group) üzerinden ele alıp, açıklamaya çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Kuşkuculuğu, Avrupa Parlamentosu, Siyasi Partiler

Jel Kodları: F53, D72

ABSTRACT

Although the opposing views on the European integration process were seen during the establishment of the European Union, the criticisms made against the existence and policies of the Union in recent years have led to an increase in Euroscepticism in the European Union. Euroscepticism, which was first used by Margaret Thatcher in the 1980s and came to the fore especially with the Maastricht Treaty, constitutes a very important agenda item in terms of questioning the future of the Union. In this direction, the study will focus on the representation of Eurosceptic parties in the European Parliament through party-based Euroscepticism, after firstly laying down the foundations of the concept of Euroscepticism in the European Union. In the 2019 European Parliament elections, unlike previous elections, Eurosceptic parties gathered under one roof and started to act monophonically instead of

dispersing among different groups, which is an important indicator of the increasing importance of Euroscepticism in the European Union. In this context, the study will try to explain and address Euroscepticism through the Identity and Democracy Group.

Key Words: *Euroscepticism, European Parliament, Political parties*

Jel Codes: *F53, D72*

1. GİRİŞ

Avrupa Birliği tarihinde, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kuruluşundan günümüze, bütünleşmeye yönelik eleştiriler hep var olmuştur. Ancak Birliğin karşı karşıya kaldığı siyasi ve ekonomik krizlerin artması, Birliğe yönelik kuşkucu eleştirilerin de artmasına yol açmıştır. Genelde bütünleşme sürecine yönelik eleştiriler şeklinde ifade edilse de siyasi bir varlık olarak Avrupa Birliği'nin varlığına yönelik eleştirilerin yapıldığı da gözlenmektedir. Bu bağlamda Birliğin demokratik meşruiyetini sağlama konusunda yapılan çalışmalar da Avrupa kuşkuculuğunu azaltmak adına önem teşkil etmektedir. Ancak Birliğin demokratikliği ve Birliğe yönelik kuşkucu eleştiriler arasındaki ilişkiden ziyade, bu çalışma, Avrupa Birliği'ndeki kuşkucu seslerin Avrupa Parlamentosu'nda nasıl kendine yer bulduğu ile ilgilenmektedir.

Avrupa kuşkuculuğunun tarihi incelendiğinde kavramın Avrupa Birliği bağlamında ilk kez 1980'li yıllarda Margaret Thatcher tarafından ortaya atılan bir terim olduğu bilinmektedir. Ancak Birleşik Krallık temelli bir kavram olan Avrupa kuşkuculuğu, bu ülkeyle sınırlı kalmayarak hem Avrupa kıtasına yayılmış hem de Anayasal Antlaşma'nın reddedilmesi, Fransa ve Hollanda'daki 2005 referandumları ve 2008 İrlanda referandumunda Lizbon Antlaşması'nın reddedilmesi gibi Birliğin kurumsal işleyişinde de kendini göstermiştir.

Çalışmanın önemi, özellikle Brexit sürecinde ve sonrasında Avrupa kuşkuculuğunun hem Avrupa'daki siyasi partilerin söylemlerinde hem de Avrupa vatandaşları arasında gittikçe yükselmesinden ileri gelmektedir. Bu bağlamda öncelikle Avrupa kuşkuculuğu kavramı üzerinde durulacak, türleri ve hangi alanlarda yaygın olarak ele alındığı açıklanacak, son olarak da Avrupa Parlamentosu'nda Avrupa kuşkucusu partilerin temsili ve parti gruplaşmalarındaki son durumları ortaya konacaktır. Böylece Avrupa kuşkuculuğunun Avrupa'da ve siyasi düzeyde artan önemi anlaşılmasına çalışılacaktır.

2. AVRUPA KUŞKUCULUĞU KAVRAMI VE TÜRLERİ

Akademik anlamda ve medyada ilk defa 1980'li yıllarda kullanılmaya başlanan Avrupa kuşkuculuğu (Euroscepticism) kavramı, Avrupa bütünleşmesine ve hatta Avrupa Birliği'nin kendisine yönelik karşıtlığı nitelendirmektedir (Ullan ve Örnek, 2015: 52). Terim, 'Euro' ve 'Scepticism' kavramlarının birleşimi olarak bilinmektedir. Scepticism yani kuşkuculuk, bir durum veya nesneye karşı şüpheli olmak şeklinde tanımlanmaktadır. 'Euro' ile birlikte kullanıldığında ise Avrupa kuşkuculuğu şeklinde ifade edilmekte ve hem Avrupa Birliği'ne hem de Birliğin politikaları ile ilgili konulara şüphe ile yaklaşmak anlamına gelmektedir (Hobolt ve Diğ, 2011: 3). Avrupa kuşkuculuğu terimi ilk kez 1980'li yıllarda İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher tarafından Avrupa Topluluğu'na karşı çıkılması anlamında kullanılmıştır (Saygın ve Ullan, 2016: 77). Bu tarihten sonra konuyu ele alan birçok çalışma yapılmakla birlikte, ilk çalışmanın Ian Ward tarafından 1996 yılında ortaya konduğu bilinmektedir. Ward çalışmasında, Avrupa Topluluğu'nun bir parçası olmanın teorik ve pratik sonuçlarını ve ayrıca entegrasyona karşı olmanın nedenlerini tartışmış, Avrupa kuşkuculuğu ile ilgili önemli bulguları netleştirmiştir (Ward, 1996: 88). Ancak Avrupa kuşkuculuğu konusunda

en önemli çalışmaların Paul Taggart tarafından yapıldığı kabul edilmektedir. Taggart'a göre, Avrupa kuşkuculuğu, Avrupa bütünleşme sürecine doğrudan muhalefet etmek anlamına gelmektedir (Taggart, 1998: 365). Bu tanımın çok geniş bir anlamı içermesi, kavramın iki önemli sınıflandırmayla açıklanmasına imkân tanımaktadır. Bu sınıflandırma ise Taggart ve Szczerbiak tarafından yapılmıştır. 'Hard and soft Euroscepticism' şeklinde ifade edilen sınıflandırma, sert ve yumuşak Avrupa kuşkuculuğu olarak kullanılmaktadır. Taggart ve Szczerbiak'a göre 'sert Avrupa şüpheciliği' (Hard Euroscepticism), Avrupa ekonomik ve siyasi bütünleşme sürecinin tamamının reddedilmesi ve Avrupa Birliği (AB) üyesi olmaya karşı çıkmak anlamına gelmektedir. 'Yumuşak Avrupa şüpheciliği' (Soft Euroscepticism) ise Avrupa bütünleşmesinin bütününe değil, Birliğin bazı politikalarına veya bazı kurumsal faaliyetlerine karşı çıkılması olarak nitelendirilmektedir (Taggart ve Szczerbiak, 2004: 4).

Taggart ve Szczerbiak dışında Avrupa kuşkuculuğu konusu 2000'li yıllardan itibaren artan ölçüde incelenmeye başlanmıştır. Kuşkuculuğun teorik ve analitik temellerini açıklamaya yönelik yapılan birçok çalışma bulunmaktadır. Terimin kavramsallaştırılması sürecinde Kopecky ve Mudde (2002) ya da Sørensen (2008)'in de çok önemli çalışmaları mevcuttur. Özellikle Kopecky ve Mudde, Taggart ve Szczerbiak'ın yumuşak ve sert Avrupa kuşkuculuğu sınıflandırmasını genişletmiş, bu kavramların yanı sıra Avrupa siyasi partilerinin ve Avrupa halkının Avrupa bütünleşmesi konusundaki duruşunu açıklamak için 4 farklı kavram daha öne sürmüşlerdir. Bunları Avrupa hayranları (Euro-enthusiasts), Avrupa pragmatistleri (Europragmatists), Avrupa kuşkucuları (Eurosceptics) ve Avrupa karşıtları (Eurorejects) şeklinde ele almıştır (Kopecky ve Cas Mudde, 2002: 300). Sert ve yumuşak Avrupa kuşkuculuğu sınıflandırmasının ötesinde Flood (2002), Conti (2003), ve Vasilopoulou (2011) da farklı sınıflandırmalar ortaya atmalarına rağmen, Taggart ve Szczerbiak'ın Avrupa kuşkuculuğu ayrımı birçok kişi tarafından kabul edilmiş ve Avrupa kuşkuculuğu süreçlerini açıklamak için en çok başvurulan sınıflandırma olmuştur.

Sert ve yumuşak Avrupa kuşkuculuğunun yanı sıra, kuşkuculuğun milliyetçi duygular bağlamında ideolojik olarak gelişebildiği ya da özellikle siyasi partiler tarafından stratejik olarak da yönlendirilebildiği bilinmektedir. İdeolojik Avrupa kuşkuculuğunda değerler, normatif politik hedefler veya politikalar çerçevesinde vatandaşların milliyetçi duyguları yönlendirilerek, Birliğin politikalarına veya kendisine karşı çıkanların kuşkucu duruş sergilemeleri sağlanabilmektedir. Konuya stratejik anlamda yaklaşıldığında ise, siyasi partilerin pragmatik olarak kuşkuculuktan yararlandıkları, yeni seçmenleri kendi taraflarına çekmek, var olan seçmenler üzerindeki etki güçlerini artırmak için Avrupa kuşkucusu söylemler geliştirebildikleri görülmektedir (Rovny, 2004: 37).

Bu noktada önemli bir farklılaşmadan da bahsedilmesi gerekmektedir. Sert ve yumuşak Avrupa kuşkuculuğu sınıflandırması kuşkuculuğun politikalar bağlamında uygulama düzeyini ifade ederken, kuşkuculuğu kimin uyguladığını açıklamaya çalışan başka bir sınıflandırma daha bulunmaktadır. Buna göre Avrupa kuşkuculuğu uygulaması iki şekilde değerlendirilebilir. İlki parti temelli Avrupa kuşkuculuğu, ikincisi ise kamuoyu kuşkuculuğudur (Sørensen, 2008: 2). Taggart, terimi ilk araştırma konusu yaptığında genel anlamda parti temelli kuşkuculuğu ele aldığı için, partilerin kimlik siyaseti uygulama ve çatışma çözümü adına politikaları seçmek için Avrupa kuşkuculuğundan yararlandıklarını ifade etmiştir (Taggart, 1998: 369). Kamuoyu kuşkuculuğu ise, vatandaşların Avrupa Birliği'ne, Birliğin kurumlarına ve işleyişine yönelik duydukları şüphe olarak açıklanmış ve yine birçok çalışmanın konusunu oluşturmuştur (Taggart ve Szczerbiak, 2004: 6).

Bu çalışma kamuoyu kuşkuculuğundan ziyade parti temelli kuşkuculuk üzerinde yoğunlaşacaktır. Avrupa'daki siyasi partilerin kuşkucu propagandaları üzerinden özellikle aşırı sağ partilerin faaliyetlerinin birçok çalışma tarafından ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmalar genellikle tek bir ülkenin Avrupa kuşkucusu politikalarını incelemekte ya da iki ya da daha çok

ülkenin kuşkuculuk seviyelerinin ve faaliyetlerinin karşılaştırılması söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda en çok karşılaştırmalı politika analizleriyle karşılaşılmakta (Marks ve Hooghe, 1999), (Almeida, 2010); tek ülkeli analizlerde de en çok Birleşik Krallığın ele alındığı görülmektedir (Ford ve Diğ. 2012). Bunun yanı sıra Fransa, İtalya, Avusturya, Macaristan ve Polonya da Avrupa kuşkuculuğunun yoğun olduğu ülkeler olarak, sıklıkla araştırma konusu olmuşlardır.

Avrupa siyasetinde Parlamento seçimleri kurumsal ve demokratik anlamda önem teşkil etmektedir. Son yıllarda artan Avrupa Birliği karşıtı fikirler, Avrupa kuşkuculuğunu, Avrupa siyasi yapısında incelenmesi gereken temel bir olgu haline getirmiştir. Özellikle 2008 ekonomik krizinin etkileri, Avrupa Birliği'nin karşı karşıya kaldığı göçmen sorunu gibi olaylar, son on yılda aşırı sağ partilerin gündeminde üst sıralarda yer almakta ve etkili bir propaganda unsuru olarak kullanılmaktadır (Ulltan, 2016: 151). Taggart ve Szczerbiak'a göre 2008 ekonomik krizi öncesinde Avrupa kuşkuculuğunun artmasına yol açan üç önemli faktör bulunmaktadır. Bunlardan ilki Maastricht Antlaşması'nın onay sürecindeki referandumda ortaya çıkmıştır. İkincisi yine referandumlarla ilgilidir, Avrupa bütünleşme sürecinde ortak politikaların belirlenmesinde yaşanan tıkanmalar kuşkuculuğu artırmıştır. Son faktör ise Birliğin genişleme prosedürü olarak değerlendirilmektedir (Taggart ve Szczerbiak, 2002: 3). Yaşanan bu değişim ve dönüşümler hem Avrupa siyasi partilerinin yeni söylemler geliştirmelerine imkân tanımış hem de Avrupa vatandaşlarının bu dönüşümlere kuşkuyla yaklaşmasına yol açmıştır. Bu değişim sürecinde sadece aşırı sağ partilerin değil hem sağ hem de sol görüşlü partilerin Avrupa Birliği'nin kendisine ya da bazı politikalarına karşıt görüşte oldukları söylenebilmektedir (Sutcliffe, 2010: 3). Bu durum, çalışmanın kapsamının tek bir ülke ya da ülke karşılaştırmasına yoğunlaşmaktan öte, Avrupa Parlamentosu'nda partilerin Avrupa kuşkucusu görüşlerinin siyasi parti grupları bağlamında incelenmesini önemli hale getirmektedir.

3. AVRUPA PARLAMENTOSU YAPISI VE SİYASİ TEMSİL

Avrupa Toplulukları içerisinde Avrupa Parlamentosu'nun oluşumu 1951 Paris Antlaşması ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'na, 1957 Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerji Topluluğu (AAET)'na ve 1992 Maastricht Antlaşması'na dayanmaktadır. Bu süreçte tam bir yasama organı olarak kabul edilmeyen Parlamento'nun yetkileri kurucu antlaşmaların yenilenmesiyle sürekli artırılmış, günümüzde yasama yetkisini Bakanlar Konseyi ile paylaşır hale gelmiştir (Saygın, 2013: 202).

Avrupa Parlamentosu, AB kurumları içinde doğrudan halk tarafından seçilen organ olarak önem arz etmektedir. Avrupa Parlamentosu üyeleri 1979 yılına kadar üye devletlerin ulusal parlamentoları arasında hükümetler tarafından belirlenen milletvekillerinden oluşmaktaydı (Ülger, 2007: 70). İlk doğrudan seçimler 1979 yılında yapılmış ve bu dönemde 410 parlamenter seçilmiştir. Birlik 12 üyeli hale geldiğinde 518, 15 üye varken 626, 25 üye varken 732 olmuş, Bulgaristan ve Romanya'nın üyeliği ile 785 parlamenter Parlamento'ya seçilmiştir. AB üyesi ülkelerin her bir vatandaşı beş yılda bir Parlamento seçimlerinde oy kullanmaktadır. Başlangıçtan günümüze genişlemeler çerçevesinde değişim gösteren Parlamenter sayısı, 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile 751 ile sınırlandırılmıştır. Hangi ülkenin kaç parlamenter ile temsil edileceği konusu, üye devletlerin nüfuslarına göre belirlenmektedir (Ülger, 2015: 116-117). Buna göre, ülkelerin Parlamento'da temsil edileceği üye sayısı en az 6, en fazla 96 olabilecektir. Lizbon Antlaşması ayrıca, Parlamento'ya yeni yasama yetkileri getirmiş ve AB'nin karar verme sürecinde Bakanlar Konseyi ile eşit şartlarda yer almasını sağlamıştır. Parlamento'nun diğer kurumlarla çalışma şekli değiştirilmiş ve karar mekanizmasındaki etkisi artırılmıştır. Tüm bu reformlar, Parlamento seçimlerinde verilen oylarla Birliğin geleceğine dair daha da fazla söz sahibi olunmasını beraberinde getirmiştir (Reçber, 2010: 178-179).

Avrupa Parlamentosu kurumsal yapısı ve işleyişi bakımından değerlendirildiğinde, AB kararlarına etki etmesi bağlamında başka bir uluslararası örgüte benzemediği ifade edilebilmektedir. Günümüz hukuki durumu ve etki gücü açısından AB üyesi ülkelerin hükümetlerinin istemeyeceği kararları alabilecek kadar bağımsız niteliğe sahipken diğer uluslararası örgütlerdeki benzer parlamentoların böyle bir yeteneği olmadığı söylenebilmektedir. Bunlar daha çok danışma görevi görmektedirler (İnat ve Cicioğlu, 2014: 642). Avrupa Komisyonu'nun Birliğin yürütme görevini üstlenmesinin (Saygın ve Ultan, 2016: 31) aksine Avrupa Parlamentosu üye devlet vatandaşlarının demokratik menfaatlerini ve siyasi görüşlerini temsil etmektedir. Dolayısıyla Parlamento'da üyeler, ülkelerini değil kendilerine oy veren Avrupa vatandaşlarının siyasi görüşlerini yansıtmaktadır (Canbolat, 2014: 165).

Aşağıdaki tabloda Avrupa Parlamentosu'nun tarihsel olarak geçirdiği dönüşüm sergilenmeye çalışılmıştır. Doğrudan seçimlerin uygulandığı 1979 yılından 2014 yılına kadar 8 Parlamento dönemi boyunca, Parlamento'daki parlamenter sayıları, üye devlet sayıları, siyasi grup sayıları, ulusal siyasi parti sayıları ve siyasi gruplara ait ulusal delegelerin sayısı paylaşılmıştır.

Tablo 1. Tarihsel Olarak Avrupa Parlamentosu'ndaki Siyasi Dağılım

	1979	1984	1989	1994	1999	2004	2009	2014	2019*
Parlamento Üye Sayısı	410	434	518	567	626	732	736	751	751
Üye Devlet Sayısı	9	10	12	12	15	25	27	28	28
Siyasi Grup Sayısı	7	8	10	9	8	7	7	7	7
Ulusal Siyasi Parti Sayısı	57	67	103	97	127	168	176	191	182

* Brexit öncesi 2019 Parlamento seçim sonuçlarını göstermektedir.

Kaynak: (Giulio Sabbati, "European Parliament: Facts and Figures", European Parliamentary Research Service, Briefing November 2014, p.4.) Aktaran: (Yatağan, Akman ve Kiriş, 2017: 13). 2019 Seçim sonuçları için: (European Parliament, 2020).

Avrupa Parlamentosu seçimleri en son 23-26 Mayıs 2019 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu seçim sonuçlarına göre Parlamento'da 7 siyasi parti grubu ve bağımsız üyeler görev yapmaktadır. Siyasi grupları şu şekilde sıralamak mümkündür (European Parliament, 2020):

- Avrupa Halk Partisi Grubu (Hristiyan Demokratlar) (EPP)
- Avrupa Parlamentosu Sosyalistler ve Demokratlar İlerleyen İttifak Grubu (S&D)
- Avrupa Muhafazakârlar ve Reformcular Grubu (ECR)
- Yeşiller/Avrupa Serbest İttifakı Grubu (Greens/EFA)
- Avrupa Birleşik Sol-Kuzeyli Yeşil Sol Konfederal Grup (GUE/NGL)
- Yenilenen Avrupa (Renew Europe)
- Kimlik ve Demokrasi Grubu (IDG)

Avrupa Halk Partisi Grubu-Hristiyan Demokratlar (EPP) ve Sosyalistler ve Demokratlar İlerleyen İttifak Grubu (S&D) Parlamento'nun en köklü iki parti grubu olarak başlangıçtan beri varlıklarını korumaktadır. Merkez sağ ekseninde kendisine yer bulan Hristiyan Demokratlar, halkın hizmetinde daha güçlü ve kendine güvenen bir Avrupa hedeflemektedir. Sosyalist demokratlar ise Avrupa düzeyindeki tüm sosyalistleri, sosyal demokratları ve işçi partilerini bünyesinde barındırmaktadır (Gül, 2009: 68).

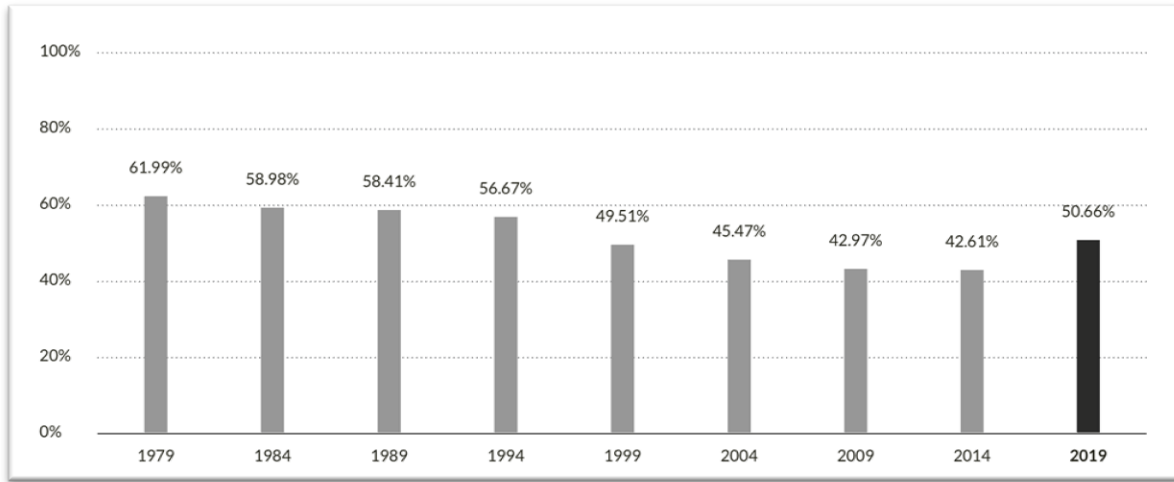
Avrupa Parlamentosu'nda bir siyasi grup oluşturulabilmesi için 25 üyenin bir araya gelmesi gerekmektedir. Aynı zamanda üye devletlerin en az dörtte biri grup içinde yer almak

zorundadır. Üyelerin birden fazla siyasi partiye üye olamayacağı kuralının yanı sıra bazı üyeler herhangi bir siyasi gruba bağlı kalmadan bağımsız olarak görev yapmaktadır (European Parliament Election Results, 2020).

Parlamento üyeleri Parlamentoda ulusal kimliklerinin ötesinde siyasi gruplar halinde oturmaktadır. Bir siyasi parti grubunun içerisinde farklı siyasi görüşlere sahip kişilerin bulunması, Avrupa Parlamento sistemini ulusal parlamentolardan ayıran en önemli farklılıklardan bir tanesidir. Parlamenterler ulusal çıkarlardan öte Avrupa'nın ve Birliğin çıkarlarını göz önünde bulundurarak hareket etmektedirler, dolayısıyla genelde üyesi oldukları siyasi grubun görüşlerini savunmaktadırlar. Ancak istisnai olarak ulusal, bölgesel ya da sektörel çıkarlarına göre faaliyette buldukları durumlar da söz konusu olabilmektedir (Yatağan, Akman ve Kiriş, 2017: 14).

Birliğin demokratik açıklığının kapatılması tartışmalarında da karşılaşıldığı üzere Avrupa vatandaşlarının karar alma sürecine dâhil olmaları hedeflenmektedir. Vatandaşların Parlamento seçimlerinde verdikleri oylar, dolayısıyla tercihleri, doğrudan Avrupa Birliği'nin şekillenmesi üzerinde etkili olmaktadır (Ultan, 2018: 12). Ancak Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılım oranları incelendiğinde, vatandaşların beklenen oranda oy kullanmaya katılmadıkları görülmektedir.

Grafik 1. Avrupa Parlamentosu Seçimlerine Yıllara Göre Katılım Yüzdeleri

Kaynak: European Parliament (<https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/previous-elections>), [Erişim Tarihi: 09 Eylül 2020].

Birliğin son zamanlarda karşı karşıya kaldığı krizler, vatandaşların özellikle 2019 Parlamento seçimlerindeki katılımını artırmıştır. Bu bağlamda Parlamento seçimleri önemli hale gelmekte, ulusal partilerden oluşan siyasi grupların Avrupa'nın karşı karşıya kaldığı sorunlara yönelik seçmenlere politika seçenekleri sunması, seçmenlerin tercihlerini ortaya koymasından kolaylık sağlamaktadır. Böylece vatandaşların Parlamento seçimlerinde oy kullanarak politika yapma sürecine katkı sağlamaları söz konusu olmaktadır (Yatağan, Akman ve Kiriş, 2017: 15).

Parlamento'daki siyasi parti grupları, Avrupa'daki tüm siyasi görüşlerin temsil edildiği önemli bir ortam olmaktadır. Bu bağlamda Avrupa kuşkuçusu partilerin temsiliyle ilgili Parlamento'daki durumun da incelenmesi gerekmektedir.

4. AVRUPA PARLAMENTOSU'NDA AVRUPA KUŞKUCULUĞU

Avrupa kuşkuculuğunun siyasi anlamda gelişmesi, bazı temel sorunlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Özellikle aşırı sağ yükselişiyile de incelenebilecek bu sorunları üç gelişme çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Bunlardan ilki, 2004 yılında Avrupa Birliği'nin on üye ülkeyi bünyesine dâhil ederek yaşadığı genişleme sürecidir. Doğu bloğu ülkelerinin Birliğe katılmasıyla birlikte ekonomik anlamda ortaya çıkan dengesizlikler ve AB fonlarında yaşanan azalma birçok vatandaşın durumdan memnuniyetsizlik duymasına yol açmıştır. İkinci gelişme ise 2008 yılında yaşanan ekonomik krizdir. Ülkelerin yaşadığı ekonomik sıkıntılar, hükümetlerin uyguladığı kemer sıkma politikaları, vatandaşların ekonomik sorunlar yaşamasına sebep olmuş, bu durum da aşırı sağ partiler tarafından sıklıkla propaganda unsuru olarak kullanılmıştır. Son olarak da göçmen krizinden söz etmek gerekmektedir. Birliğin son dönemde karşı karşıya kaldığı en önemli insani krizlerden biri olan göçmen krizi, aşırı sağ partilerin gündeminde üst sıralarda yer almaktadır. Yaşanan bu krizlere merkez sağ ve merkez sol partilerin bir çözüm bulamamaları, aşırı sağ partilerin ve hatta bazı ülkelerde aşırı sol partilerin, yine bu krizleri söylemlerinde ele alma eğilimlerinin devam etmesiyle sonuçlanmaktadır (Elbir, 2019).

Avrupa ülkelerinin siyasi parti sistemlerinde aşırı sağ önderliğinde Avrupa kuşkucusu fikirler gittikçe artmaktadır. Avrupa kuşkuculuğunu en önemli argümanları olarak savunan partilerde de artış görülmektedir. Bu partiler tutarlı vizyonları ile Avrupa Parlamentosu'nda da bir güç haline gelmeye başlamışlardır. Bu durum, ilk olarak 2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde kendini göstermiş; 751 sandalyeden 212'si Avrupa kuşkucusu partiler tarafından paylaşılmıştır. Bu rakam parlamenterlerin %28,3'üne tekabül etmektedir. Dolayısıyla 2014 Parlamento seçimlerinde parlamenterlerin 4'te 1'inden fazlası Avrupa kuşkucusu partilerin üyeleri olmuştur. 2019 yılındaki Parlamento seçimlerinde de tablo değişmemiş, 751 sandalyeden 213'ü Avrupa kuşkucusu partiler tarafından kazanılmıştır. Bu durum Parlamento'nun %28,4'ünün Avrupa kuşkucusu partilerden oluştuğunu göstermektedir. Ancak bu oran Brexit süreci sonrası değişmiş, Birleşik Krallığın parlamenter sandalye sayılarının eksilmesi ile 2020 yılı itibarıyla var olan 705 sandalyenin 185'inin (%26,2) Avrupa kuşkucusu partiler tarafından kullanılması söz konusu olmuştur (European Parliament Election Results, 2020).

Avrupa kuşkuculuğuyla ilgili gelişmeler incelendiğinde sağ-sol yelpazesindeki dağılımın da 2014 yılından 2019 yılına değişim gösterdiği gözlemlenmektedir. Sol görüşlü olan veya ılımlı sağ olarak nitelendirilen Avrupa kuşkucusu kesimin sandalye sayılarında azalma, bunun yanı sıra aşırı sağcı Avrupa kuşkucusu partilerin sandalye sayılarında artış olması söz konusu olmuştur (Treib, 2020: 6-7).

Avrupa kuşkucusu partilerin Avrupa'nın yaşadığı krizlerden beslendiğini söyleyen çalışmalar bulunmaktadır. Ancak 2019 seçimlerinin de gösterdiği üzere, bu partilerin oy oranlarında düşüş görülmemektedir. Treib'in 2020 yılında yayınladığı çalışma da bu görüşü desteklemektedir (Treib, 2020: 6). Bu durum, Avrupa kuşkuculuğunun partiler tarafından sadece krizlerin olumsuz etkilerden faydalanarak oy toplamaya çalışmanın da ötesine geçtiğini göstermektedir. Avrupa kuşkuculuğunun 2019 Parlamento seçimlerinde ne kadar yüksek oranda temsil edildiğinin önemli bir göstergesi de 2019 seçimleri sonrasında 27 AB üyesi ülkeden sadece Romanya, Slovenya, Malta ve Lüksemburg'un Parlamento'da kuşkucu temsilcilerinin olmamasıdır (European Parliament Election Results, 2020).

2019 Parlamento seçimleri önceki seçimlerden Avrupa kuşkucusu partiler bağlamında ayrılmaktadır. Bu seçimin önemi, Avrupa Parlamentosu'nda ilk defa Avrupa kuşkucusu bir aşırı sağ grubun ortaya çıkmış olmasından ileri gelmektedir. Bu grup 'Kimlik ve Demokrasi Grubu' (Identity and Democracy Group/IDG) adıyla anılmaktadır. IDG, 73 parlamenter ve iki büyük

aşırı sağ partiyi bünyesinde barındırmaktadır. Bunlardan biri Fransa'nın Ulusal Cephe Partisi (Rassemblement National) iken, diğeri de İtalya'nın Lig Partisi (Lega)'dır. Bu iki partinin yanı sıra, Almanya, Avusturya, Belçika, Finlandiya, Çekya, Danimarka, Estonya ve Hollanda'dan da Avrupa kuşkucusu parlamenterler IDG grubu içerisinde yer almaktadırlar.

Tablo 2. 2019 Parlamento Seçimlerinde Kimlik ve Demokrasi Grubundaki Parti Dağılımı

Ülkeler	Partiler	Parlamenter Sayıları
İtalya	Lega	28
Fransa	Rassemblement National	22
Almanya	Alternative for Germany	11
Avusturya	Freedom Party	3
Belçika	Vlaams Belang	3
Finlandiya	Finns Party	2
Çekya	Freedom and Direct Democracy	2
Danimarka	Danish People's Party	1
Estonya	Conservative People's Party of Estonia	1
Hollanda	Party for Freedom	1

Kaynak: European Parliament (<https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/previous-elections>), [Erişim Tarihi: 09 Eylül 2020].

2019 yılı seçimleri ertesinde oluşturulan Kimlik ve Demokrasi Grubuna dâhil olan parlamenterlerin, 2014 yılı seçim sonuçları sonrasında genelde bağımsız aday olarak Parlamento'da buldukları; İtalya, Fransa, Almanya, Avusturya, Belçika ve Hollanda'nın Avrupa kuşkucusu parlamenterlerinin büyük bir çoğunluğunun 'Avrupa Milletler ve Özgürlük Grubu' (Europe of Nations and Freedom Group/ENF)'na dâhil oldukları; Finlandiya ve Danimarka'dan parlamenterlerin ise Avrupa Muhafazakârlar ve Reformcular Grubu (ECR) içerisinde temsil edildikleri görülmektedir (European Parliament, 2020). 2014 yılında bu şekilde dağıtık bir Avrupa kuşkucusu tablo varken, 2019 yılı itibariyle özellikle aşırı sağ görüşlü Avrupa kuşkucusu partilerin tek bir çatı altında toplanmaları, Avrupa kuşkuculuğunun hem vatandaşlar düzeyinde hem de kurumlar düzeyinde ne kadar önemli hale geldiğinin bir göstergesidir. Avrupa basınında seçimlerden sonra yapılan değerlendirmeler de aşırı sağ görüşlü siyasi partilerin Avrupa'da başarılı sayılan siyasi hareketler içerisinde sayıldığını ifade etmektedir, aşırı sağın Parlamento'nun %10'unu oluşturması ve 5. sıradaki parti grubu olarak temsil edilmesi bu doğrultuda ele alınmaktadır (Elbir, 2019).

Başkanlığına İtalya Lig Partisi'nden Marco Zanni'nin seçildiği, Parlamento'nun yeni aşırı sağ parti grubu olan Kimlik ve Demokrasi Grubunun öncelikleri; yeni iş alanları yaratarak istihdamı artırma, ekonomik büyümeye odaklanma, güvenliği artırma, yasa dışı göçle mücadele ve AB'yi daha az bürokratik hale getirme şeklinde ifade edilmektedir. Temel ilkeleri arasında demokrasi, egemenlik, kimlik, kültür ve özgürlüklerin sağlanması gibi konular bulunmaktadır. Kimlik ve Demokrasi Grubu, üyelerinin siyasi projelerinin demokratik ilkelere ve temel haklar şartına uygun olarak yürütüleceğini ifade etmekte, bu bağlamda herhangi bir otoriter veya totaliter projeye bağlılığı veya bağlantıyı kabul etmeyeceklerini belirtmektedir. Avrupa kuşkucusu fikirleri doğrultusunda, devletlerin ve halkların egemenliğinin uluslar arasındaki iş birliğine dayandığına ve bu nedenle bir devlet üstü veya uluslar üstü model oluşturmak için tasarlanmış herhangi bir politikayı kabul etmeyeceklerini açıklamışlardır. Ulusal egemenliğin

uluslar üstü organlara ya da Avrupa kurumlarına herhangi bir şekilde devredilmesine karşı çıkmak, ID Grubunun en önemli ilkeleri arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra, halkların ve ulusların kendilerine özgü kimliklerinin ve kültürlerinin korunmasına önem vermektedirler. Özgürlükler konusuna da vurgu yapan parti grubu, siyasi hareketlerini bireysel özgürlükleri savunmaya dayandırmakta ve dijital özgürlükler ile ifade özgürlüğünün korunmasının da üzerinde durmaktadır (IDG Website, 2020).

Sonuç itibariyle Avrupa kuşkucusu aşırı sağ partilerin yumuşak ya da sert kuşkuculuk fark etmeksizin tek bir parti grubu çatısında toplanmaları, Parlamentoda tek sesli hareket etme imkânına sahip olabilmeleri ve ulusal düzeyde savundukları siyasi görüşlerini kurumsal düzeyde de savunabiliyor hale gelmeleri, Avrupa kuşkuculuğunun hem ulusal hem de Birlik düzeyinde ne kadar önemli olduğunu kanıtlar niteliktedir.

5. SONUÇ

Tarihsel perspektiften bakıldığında, Avrupa'da yaşanan krizlerin Avrupa Birliği'ne ve Avrupa Birliği politikalarına şüpheyle bakılmasına yol açtığı görülmektedir. Avrupa kuşkuculuğu olarak adlandırılan bu durum, genellikle genişleme süreçlerinde ortaya çıkmış, egemenlik devrine sıcak bakmayan ülkeler Birlik üyesi olmak istemelerine rağmen, çıkarları doğrultusunda Birliğin bazı politikalarına çekince ile yaklaşmışlardır. Genişleme süreçlerinde yeni üyelere istisnalar (opt out) verilmesiyle de karşılaşılan bu durum, Avrupa kuşkuculuğunun artmasıyla da bağlantılı görülmektedir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, sol görüşlü Avrupa kuşkucusu partilerin argümanlarının, ekonomik kriz sonrası uygulanan kemer sıkma politikalarından vatandaşların duyduğu rahatsızlık şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum özellikle İtalya ve İspanya gibi ülkelerde söz konusu olmuştur. 2008 ekonomik krizinin etkili olduğu bu ülkelerde yolsuzluk konusunda yönetimdeki siyasi partilerin zor dönemlerden geçmesinin yanı sıra (Cicioğlu ve Cicioğlu, 2020: 110), kemer sıkma politikalarının da etkisiyle vatandaşların hem ülke siyasi sistemine hem de Avrupa'ya karşı kuşkucu bakışının artmasına yol açmıştır.

Sağ görüşlü partilerin ise daha çok yabancı düşmanlığı, ırkçılık, milliyetçilik, İslamofobi ve bunlara ek olarak yine ekonomik krizin olumsuz etkilerini söylemlerinde sıklıkla kullandıkları ifade edilebilmektedir. Ancak özellikle 2019 seçimlerinden sonra sert ve yumuşak kuşkuculuk düzeylerinde iki tarafta da yumuşama olduğu gözlemlenmektedir. Her ne kadar AB düzeyinde karar alma mekanizmalarının şeffaf olmamasından şikayetçi olsalar da Birlikten çekilme yönündeki söylemlerin yerine, politikaların dönüştürülmesi, dolayısıyla Birliğin dönüştürülmesi şeklindeki söylemlerin daha çok kullanıldığı görülmektedir.

Avrupa kuşkuculuğu konusundaki çalışmaların Birleşik Krallık ve Brexit süreci üzerinde yoğunlaştığı söylenebilmektedir. Bu durum, kavramın Birleşik Krallık çıkışlı olmasından kaynakladığı gibi, Brexit sürecinin zorluğu karşısında bazı sert Avrupa kuşkucusu söylemlerin yumuşak söylemlere evrilmesi açısından da konunun önem teşkil ettiğini ifade etmek gerekmektedir.

Avrupa kuşkuculuğu konusunda yapılmış birçok çalışma olmasına rağmen, çoğunluğu ülke karşılaştırması yapmış ya da tek bir ülkedeki kuşkuculuğu ele almıştır. Parlamento temelinde yapılan çalışmalar da bulunmakla birlikte, Kimlik ve Demokrasi Grubu üzerinden bir Avrupa kuşkuculuğu incelemesinin daha önce yapılmamış olması, çalışmanın alana sunduğu katkı şeklinde değerlendirilmektedir. Avrupa ülkeleri siyasi partileri bağlamında kuşkuculuk son on yılda sıklıkla dile getirilse de kuşkuculuğun Parlamento'da bir siyasi grup şeklinde ortaya çıkması, Avrupa kuşkucusu partilerin sadece ulusal düzeyde değil, Parlamento düzeyinde de seslerini duyurabilmeleri açısından önem teşkil etmektedir.

Çalışmada Avrupa kuşkuculuğunun Parlamento'da temsili konusu ele alınmıştır, dolayısıyla parti temelli Avrupa kuşkuculuğu konusu incelenmiştir. Ancak seçim sonuçlarının sert veya yumuşak kuşkuculuk bağlamında nasıl ele alındığı ve kamuoyu kuşkuculuğunun Avrupa siyasi partilerinin söylemlerine nasıl yansıdığı, başka çalışmaların konusunu oluşturabilecektir.

KAYNAKÇA

- ALMEIDA, D. (2010). "Europeanized Eurosceptics? Radical Right Parties and European Integration", *Perspectives on European Politics and Society*, 11 (3), 237-253.
- CANBOLAT, İ. (2014). *Avrupa Birliği ve Türkiye-Uluslar Üstü Sistemle Ortaklık*, Bursa: Alfa Aktüel.
- CİCİOĞLU, Ş. ve CİCİOĞLU, F. (2020). "Avrupa Birliği'nde Aşırı Sağa Etki Eden Faktörlerden biri olarak Ekonomik Kriz (2008-2018)", *Turkish Studies-Social*, 15 (2), 107-125.
- CONTI, N. (2003). 'Party Attitudes to European Integration: A Longitudinal Analysis of the Italian Case'. *EPERN Working Paper 13* (Guildford: European Parties Elections and Referendums Network).
- ELBİR, H.Ç. (2019). "Avrupa Birliği Yeni Yönetim Kadrosuna Kavuştu", *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, Rapor No:21.
- European Parliament Website, "European Parliament Election Results", 2020, <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/tools/comparative-tool/>, [Erişim Tarihi: 10 Eylül 2020].
- European Parliament Website, "European Parliament", 2020, <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/previous-elections>, [Erişim Tarihi: 09 Eylül 2020].
- FLOOD, C. (2002). 'Euroscepticism: A Problematic Concept', Paper presented at the UACES 32nd Annual Conference and 7th Research Conference, Queen's University Belfast.
- FORD, R.; GOODWIN, M.J. and CUTTS, D. (2012). "Strategic Eurosceptics and polite xenophobes: Support for the United Kingdom Independence Party (UKIP) in the 2009 European Parliament elections", *European Journal of Political Research*, 51, 204-234.
- GÜL, H. (2009). "Avrupa Birliği Sürecinde Avrupa Siyasi Partileri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (3), 53-73.
- HOBOLT, S.B.; VAN DER BRUG, W.; DE VREESE, C.H.; BOOMGAARDEN, H.G.; HINRICHSSEN, M.C. (2011). "Religious Intolerance and Euroscepticism", *European Union Politics*, Published online, 1-21.
- IDG Website, "Identity and Democracy Party", <https://www.id-party.eu>, [Erişim Tarihi: 02 Eylül 2020].
- İNAT, K. ve CİCİOĞLU, F. (2014). "Avrupa Birliği", Ed. Şaban Kardeş ve Ali Balcı, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları, 641-654.
- KOPECKY, P. and MUDDE, C. (2002). "The Two Sides of Euroscepticism Party Positions on European Integration in East Central Europe", *European Union Politics*, 3 (3), 297-326.
- MARKS, G. and HOOGHE, L. (1999). "National Parties and the Contestation of Europe". In T. Banchoff & M.P. Smith (eds.), *Legitimacy and the European Union*. London: Routledge.
- REÇBER, K. (2010). *Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku ve Temel Metinleri*, Bursa: Alfa Aktüel.
- ROVNY, J. (2004). "Conceptualising Party-based Euroscepticism: Magnitude and Motivations", Eds. Marc Vuijsteke, Anja Fiedler and Pierpaolo Settembri, *Does Euroscepticism have a Passport?*, Belgium, Collegium, No.29, 31-48.

- SABBATI, G. (2014). "European Parliament: Facts and Figures", *European Parliamentary Research Service*, Briefing November 2014.
- SAYGIN, D. (2013). "Dünden Bugüne Avrupa Parlamentosu", İçinde: E. Tezcan (ed.), *Başlangıçtan Günümüze Avrupa Birliği Kurumları*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- SAYGIN, D. ve ULTAN, M.Ö. (2016). "Avrupa Birliği'nde Demokrasi Yolunda Bir Adım: Komisyon Başkanlığı Seçimi Üzerine Bir Sınav", *Journal of Awareness*, 2 (1), 31-44.
- SAYGIN, D. ve ULTAN, M.Ö. (2016). "Ekonomi ve Siyaset Bağlamında İngiltere-Avrupa Birliği İlişkileri: Tarihsel Bir Analiz", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 12 (23), 71-102.
- SØRENSEN, C. (2008) 'Love Me, Love Me Not: A Typology of Public Euroscepticism'. *EPERN Working Paper 19* (Guildford: European Parties Elections and Referendums Network).
- SUTCLIFFE, J.B. (2010). "The Roots and Consequences of Euroscepticism: An Evaluation of the United Kingdom Independence Party", Paper prepared for presentation at 'European Integration: Past, Present and Future', Wilfred Laurier University, Waterloo, Ontario, 30 April-1 May 2010, pp.1-27.
- TAGGART, P (1998). "A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems", *European Journal of Political Research*, 33, 363-388.
- TAGGART, P. and SZCZERBIAK, A. (2004). "Contemporary Euroscepticism in the party systems of the European Union candidate states of Central and Eastern Europe", *European Journal of Political Research*, 43, 1-27.
- TAGGART, P., and SZCZERBIAK, A. (2002). "The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States", 'Opposing Europe Research Network' Working Paper, No.6.
- TREIB, O. (2020). "Euroscepticism is here to stay: What cleavage theory can teach us about the 2019 European Parliament elections", *Journal of European Public Policy*, DOI: 10.1080/13501763.2020.1737881.
- ULTAN, M.Ö. (2016). *Avrupa Birliği'nde Yasa Dışı Göçün Önlenmesi ve Ülke Uygulamaları*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- ULTAN, M.Ö. (2018). "Avrupa Birliği Hukuku Bağlamında Yetki ve Demokrasi Açığı Sorunlarına Siyasal Bir Bakış", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16 (1), 1-17.
- ULTAN, M.Ö. ve ÖRNEK, S. (2015). "Euroscepticism In The European Union", *International Journal of Social Sciences*, 4 (2), 49-57.
- ÜLGER, İ.K. (2007). *Avrupa Birliği'nin ABC'si*, Ankara: Sinemis Yayınları.
- ÜLGER, İ.K. (2015). *Avrupa Birliği Rehberi*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- VASILOPOULOU, S. (2011). 'European Integration and the Radical Right: Three Patterns of Opposition', *Government and Opposition*, 46 (2), 223-244.
- WARD, I. (1996). "Identifying the eurosceptic", *Res Publica*, 2 (1), 87-100.
- YATAĞAN, A.G., AKMAN, E. ve KİRİŞ, H.M. (2017). "Karşılaştırmalı Çerçeve de Avrupa Parlamentosunda Siyasal Gruplar", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19 (33), 12-23.

CULTURAL TOURISM OF MONTENEGRO ¹

Nikola M. VUKČEVIĆ* & Nina VUKČEVIĆ**

** Teaching Assistant at Faculty of Arts and Communication,
University of Donja Gorica, Podgorica,
MONTENEGRO, e-mail: nikola.vukcevic@udg.edu.me
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0515-0353>*

*** PR Manager of National Tourism Organisation of Montenegro,
Ministry of Sustainable Development and Tourism of Montenegro,
MONTENEGRO, e-mail: nina.vukcevic@montenegro.travel
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9974-527X>*

Received: 07 October 2020; Accepted: 21 October 2020

ABSTRACT

In this paper the proposed approaches to the management of cultural tourism and tourism in general are considered. The first is a review of the historical context of cultural tourism, and, through the collection of the opinions of numerous authors, an overview of the concept itself. Then there was a parallel between broken concepts, culture and tourism, and synergy and networking of these two terms. Furthermore, Montenegro is taken to be the study case, as country which has been recognizable in previous years, as one of the prosperous tourist countries in the region and beyond. Montenegrin cultural tourism and tourism in general were analyzed since the restoration of Montenegrin independence in 2006. The SWOT method was used, the application of which were obtained qualitative results that define the guidelines and suggestions for further development of cultural tourism and tourism in general in Montenegro.

Keywords: *Culture, tourism, cultural tourism, tradition, Montenegro.*

¹ *This study is the revised form of the manuscript, presented at "3rd International Conference on Awareness" on 5-7 December 2019, Çanakkale / TURKEY*

1. INTRODUCTION

First of all, it is very important to emphasize that the topic is extremely broad and that the purpose of this analysis is to inspire other authors to carefully study this complex and broad issue. Thus, a general approach is made in the paper and certain results are obtained that represent a segment of this massive topic.

The paper primarily looks at the historical context of cultural tourism itself and tourism in general. As in most things, the focus of collecting the first historical facts, which testify to the existence of a certain type of cultural tourism and tourism in general, is in ancient times. Of course, for this to be interpreted, it is necessary to move into the context of that time. Opinions from various authors have been collected, with some reflecting on the pre-Columbian period and some cultural tourism and tourism in general being studied in the postmodern era. The collection of numerous analyzes by these authors was intended to facilitate our understanding of this phenomenon today.

The paper draws a parallel between the various concepts, culture and tourism, and gives an overview of the networking of these two concepts into one - cultural tourism.

Using the well-known and affirmative method, SWOT analysis, a qualitative research of Montenegrin cultural tourism has been made since the restoration of Montenegrin independence in 2006. In this way, proposals for further development of cultural tourism and tourism in Montenegro in general were defined.

2. METHODS

SWOT analysis unifies 4 groups of parameters in one place and points to their connection. By combining the parameters, we get a clearer picture of the position of the organization and more easily arrive at a solution to the problem of choosing a strategy in the upcoming situations. So in SWOT analysis:

- **strength** is the capacity that an organization currently has and can use to achieve its goals;
- **weakness** is the lack of an organization that prevents it from achieving its desired goals;
- **opportunity** is one or more promising situations in the organization's environment;
- **threat** is one or more possible adverse situations in an organization's environment.

This managerial method is implemented on two levels (Perović 1998: 147):

The first level refers to the collection and systematization of the basic factors from the organization and its environment that affect the functioning of the business system. At this level, facts about the market, competition, financial resources, equipment, employees, inventories, management, etc. are collected.

The second level aims to put the facts gathered in relation to the capabilities, dangers, potentials and weaknesses of the organization.

After forming a matrix, it is necessary to consider it from several angles: how to take advantage of the advantages, consider the possibility of overcoming the weaknesses, locate the possibility to maximize the opportunities provided, find a way to minimize threats (Vujović, Perović, Krivokapić, Jovanović 2014: 248).

3. CULTURAL TOURISM THROUGH HISTORY

The period of ancient Rome is known for the fact that people have already visited places where traces of older cultures and civilizations were found. One of the more important reasons people traveled, especially in the 17th century, was the acquisition of a higher level of education. These journeys were characteristic of the life of the aristocracy at the time, but later it became the custom of the middle class. In the second half of the 19th century, the term "attraction" appeared for the first time. The understanding of this concept was related to what is extremely attractive and creates the influx of a large number of tourists to a particular place (Pančić 2006: 215). The motivation for travel, until the First World War, gave the cultural contents of cities, so their visits were extensive. Unfortunately, during the war period a large number of cities were destroyed, and with them their culture. Little was taken of it, since the existence was threatened during those war years. Tourism, and culture, are gaining momentum after the Second World War. At that time, culture was still scarce, and tourism was no longer reserved for a privileged group of people, it became mass consumption, and later one of the most promising forms of employment in the world. It is conditioned to become one of the world's leading industries (Vukonić 2008: 111-122).

More precisely to talk about the beginnings of cultural tourism or even to determine the exact period of its creation, objectively, is not possible for several reasons. First, each trip can be characterized as a cultural one because the traveler, intentionally or by accident, must come to know the cultural customs and the elements by coming to another place. Second, and in the pre-Columbian era people traveled and, in some way, were cultural tourists. A trip was then a privilege reserved for the rich, which is the main motive of the trip was warfare, the spread of the faith, but also exploring different destinations and cultures. Increasing the level of education and the possibility of good earnings, by the end of the 20th century, have contributed significantly to the emergence of the postmodern tourists. This type of tourist could organize his trip with a clear, pre-determined goal. In this place, he does not expect a break, but actively develops his own interests, complemented by local differences, which refines and allows progress to his existing knowledge (Jelinčić 2008: 52-53).

4. THE RELATIONSHIP BETWEEN CULTURE AND TOURISM

The notion of cultural tourism, both in theory and in practice, should be viewed through the interaction of its parts, so it will be perceived very broadly and will include numerous aspects of life and human activity. Reflecting on culture, it needs to be broadly defined, in order to include the links that keep it connected with tourism. Culture, in this case, gets the form of a process (escapes from static and immutability), and tourism, by its dynamism, contributes to both of them continually changing. Greg Richards believes that culture, as one complex whole, is based on the concept of a broad spectrum of lifestyles. The reason is that it does not cover only the material forms of a culture of an environment, but also the daily interaction on the guest-host relationship, which means that it constantly creates the exchange of cultural elements (Richards 1996: 266).

It could be said that language brings together modern nations, and culture remains to distinguish them. In this, on the one hand, there is the possibility of mutual understanding, and on the other hand - the beauty of diversity (Gačev 2011: 14). It is precisely this beauty of diversity that is realized through tourism, as a segment in which there is a collision of cultures and the exchange of their contents. It is inevitable that culture is a prerequisite for the development of tourism, but also tourism plays an important role in all of this - it valorizes culture. Montenegro, as a country that until recently had developed a large corpus of economic activities, has a tourism in the 21st century as the primary prosperous economic branch. The fact is that culture and tourism are tightly connected today. In this relation, it is desirable that

the result is cultural tourism, and not a tourist culture, which may be a strategic mistake in the case of Montenegro.

It is characteristic for tourists that, when they are not in their place of residence, are more relaxed, they pay less attention to the opinion and perception of the environment about them, they dress more casually, etc. However, this application of commformism can often negatively affect local residents, disrupting their daily habits and endangering their tradition. In such situations it appears the feeling of harming traditional identity among the locals, which causes emotional attachment to their cultural aspects and customs that derive from the tradition (Koncul 2004: 211).

5. MONTENEGRIN CULTURAL TOURISM AND TOURISM IN GENERAL– PROPOSALS FOR PROGRESS

Montenegro has good conditions for development of all types of tourism, since it has beautiful beaches, mountainous region in the north, rich cultural heritage and well preserved natural environment. Montenegro was a well-known tourist resort during the 1980s, but because of the wars waged in the surrounding states during the 1990s, its image of a tourist destination was tarnished. Montenegrin tourism did not begin to recover until the early 2000s, and since then the number of tourists and overnight stays has increased significantly. Almost all of Montenegro's economic activities are focused on tourism development. The Government of Montenegro has set itself the goal of developing Montenegro into an elite tourist destination.

Image 1. Montenegro location

Source: <https://www.alamy.com/stock-photo-red-arrow-pointing-montenegro-on-the-map-of-europe-continent-129379131.html>

Tourism in Montenegro today, directly and indirectly, accounts for over 25% of GDP (social gross product). What should be mentioned at the beginning is that Montenegrin tourism takes place for several months during the year - therefore, it is not actual throughout the year. In order to overcome this, it is also necessary to respond to some of the challenges such as: the development of infrastructure and human resources that is conditioned by market growth; the rapid development of client needs; the need to develop new markets and new products, etc. To have a better insight into the state of tourism in Montenegro, it is good to mention some figures. Namely, the registered accommodation capacity is about 120,000 beds. However, a large number of apartments and holiday homes are not registered for the provision of tourist accommodation, but it is issued. Consequently, MONSTAT estimates that the real figure reaches up to 300,000 beds. The problem that occurs in people who bypass the registered issuance of their homes for tourists is projected to reduce transparency, which directly affects the lower supply and lower earnings for caterers (URL – 3, 2008). Next we will see that since

independence in 2006, Montenegro has benefited from tourism in the first two years. Of course, this does not imply that independence has contributed to the development of tourism, but has played a significant role. This is presented in Figure 1 presented by the Ministry of Tourism and Environmental Protection of Montenegro in the Tourism Development Strategy of Montenegro until 2020.

Image 2. Montenegro location

Source: <http://ontheworldmap.com/montenegro/montenegro-location-on-the-europe-map.html>

Figure 1: Policy set by the Government of Montenegro for 2007

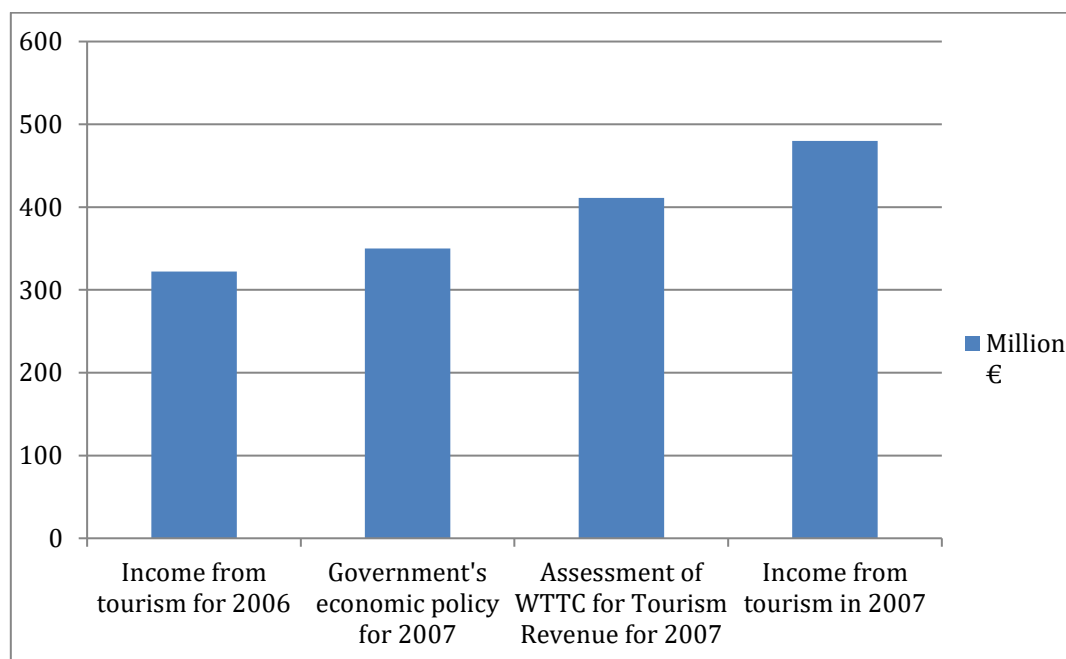

Figure 1 shows the forecast and policy set by the Government of Montenegro for 2007, and on the other hand, we see the assessment of the World Travel and Tourism Council. According to the Government, our country is supposed to earn 350 million euros from tourism in 2007, while the previously mentioned WTTC said that numeral will rise to 411 million euros. In the end, the achieved result was 480 million euros, which exceeded all estimates and turned out very affirmatively for the tourism of Montenegro (URL – 3, 2008).

Furthermore, the preview of tourism in Montenegro is supported by a well-known method. The SWOT analysis provides qualitative data that makes it possible to make strategically important decisions.

On the basis of the collected and available informations, the SWOT analysis of Montenegro as a tourist destination was made, presented in Table 1.

Table 1: SWOT analysis of Montenegro as a tourist destination

Strengths	Weaknesses
<ul style="list-style-type: none"> - Broad offer in a small space - Climate and geographical position - Natural values - Cultural – historical heritage - Traditional recipes - food and drink - Favorable ambience for foreign investors - Good relations with countries from the region - Various cultural events and manifestations - The tradition and continuity of the festivals and other events 	<ul style="list-style-type: none"> - Insufficient accommodation capacities - Lack of awareness of the importance of tourism - Lack of qualified staff to work in tourism - Low level of service quality - The impurities of the beaches - Inadequate supporting infrastructure (water supply, road infrastructure and parking) - Lack of areas with the status of protected area in coastal areas - Insufficient offer of cultural events and festivals out of season - Insufficient use of existing heritage values in the development of cultural tourism - The focus of cultural content on the local audience - Lack of networking cultural and tourist entities - Lack of innovation in the creation of cultural tourism programs - Unattractive promotion (poor visual solutions) - Overlapping events and manifestations
Opportunities	Threats
<ul style="list-style-type: none"> - Growth of international demand for tourism oriented towards nature - Current integration in the EU - Development of regional tourist centers - Private – public partnership - Openness for cooperation with renowned artists and experts from the world - Membership in international associations (MEDCRUISE - the Association of Mediterranean and adjoining seas cruise ports) as an opportunity to promote the cultural elements of the destination 	<ul style="list-style-type: none"> - VAT increase - Increase in transport costs - The impacts of climate change - Unplanned construction - Poor traffic infrastructure - Lack of necessary equipment to respond to weather disasters - Deficit of the beach area with public property status - Nonfunctionality of certain cultural heritage objects - Lack of cultural infrastructure in case of bad weather

From the SWOT analysis of Montenegro as a tourist destination, we can see that, when it comes to strengths, the most important things to single out would be a wide range of services in a small area; climate and geographical position of the country; and the tradition and continuity of the festivals and other events. Namely, the ability to stay on the mountain from which the sea is distant for some two hours of driving is rare feature of any country in the world, which rank us as one of the first destinations that have this privilege.

Thanks to its geographical position the climate of Montenegro is very varied – Mediterranean in the south, moderate-continental in basins and valleys and mountain climates (URL – 4, 2014). Regarding the tradition and continuity of holding the festivals and other events, Montenegro has a very rich repertoire that has established growth intensity for years and is gaining an increasingly important place in the region. Here, among other things, are included: Bar Chronicle, Music Days, Sun Scales, Sailing Regatta, Cetinje Cultural Summer, Durmitor Ring, etc (URL – 5, 2015).

The most important factors that point to the weakness of the Montenegrin tourist brand are the insufficient accommodation infrastructure, the lack of awareness of tourism for the purpose of valorisation of tourist resources, as well as the insufficient offer of cultural events and events out of the season. That Montenegro is deficient in the case of accommodation capacities during the season, is confirmed by the fact that the National Tourism Organization

of Montenegro, in its Program of Work for 2017, identified this as one of the most significant problems to be faced as soon as possible. Namely, this problem is a limiting circumstance for Montenegrin tourism and directly affects the strengthening of competition and the weakening of the position of the Montenegrin destination at the international level (URL – 2, 2018). The built consciousness of the caterers on the significance of tourism is very important and represents one of the crucial preconditions for the long-term survival of this branch of economy. The aim is that tourists are staying in a friendly and homely atmosphere with flexible prices, not local caterers to come to quick profits that will provide tourism in Montenegro for a short period of time. In the end, local tourism organizations have to make a greater offer of cultural events and events out their seasonal programs in their work programs, because in this way they strengthen their position among the competitive countries and create the possibility for potential growth of tourist inflows throughout the year.

In the third element of analysis, one of the main potentials is the development of regional tourist centers. Here, it is understood that Montenegro, in the context of tourism, is positioning itself as a leading country among its neighbors. It is also worth mentioning the possibility of even more popularization of our destination through accession to the European Union, where the borders, and the market, open to the whole of Europe. Given that Montenegro is a country of small capacities in relation to larger European countries, its accession to international organizations, such as MEDCRUISE (the Association of Mediterranean and adjoining seas cruise ports), is very important in order to promote it as an attractive cultural destination. It is important to note here that port Kotor is a member of this organization, which does not mean that it should be stopped and left by the side of port Bar, as well as other ports of the Montenegrin coast (URL – 1, 2018).

It seems that the threat to which we should pay the most attention is unplanned construction – especially the Montenegrin coast. Montenegro, in a tourist context, has the potential to stand out itself from other destinations by applying a clear and concise vision of its construction. Namely, a good urban plan is required, based on principles and excluded from any deviations. His constant changes, accompanied by the material exploitation of individuals, create city chaos and disorder, which is not a permanent and coexistent solution for the continuous progress of tourism in Montenegro. What is very important here to mention refers to the often VAT increase. This requires a price increase at the state level, and if prices are higher every year, and tourists will be less. And finally, the revaluation of one part of the cultural heritage would enrich the cultural corps provided to tourists and raise the level of cultural appeal and attractiveness.

6. CONCLUDING REMARKS

In addition to the historical context of cultural tourism, the relation between the concepts of culture and tourism, the most attention is devoted to analyzing the situation of Montenegrin cultural tourism, as well as its importance for the Montenegrin economy at a given moment and in the future.

A matrix was shown through SWOT analysis, where the targeted content are deviant elements of Montenegrin cultural tourism, as well as the chances for further improvement, which is possible through the implementation of a policy of economic growth and development of Montenegro.

Based on the presented factors in Table 1, it was concluded that Montenegrin cultural tourism is in a relatively good and sustainable situation, whose further progress and prosperity can be realized through the application of adequate strategic moves that in the near future should be carried out as objectively implemented by the Ministry of Sustainable Development and Tourism.

REFERENCES

Books:

- GAČEV, G., 2011, *Mentaliteti naroda sveta*, Službeni glasnik, Beograd, ISBN: 978-86-519-1130-2.
- JELINČIĆ, D. A., 2008, *Abeceda kulturnog turizma*, MEANDARMEDIA, Zagreb, ISBN: 9789537355180.
- KOMBOL PANČIĆ, T., 2006, *Kulturno nasljeđe i turizam*, Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin, Hrvatska, UDK: 008+338.48.
- KONCUL, N., 2004, *Položaj turizma u globalnim i europskim integracijskim procesima*, Naše more (more i turizam), Dubrovnik, ISSN: 0469-6255.
- PEROVIĆ, M. J., 1998, *Menadžment, informatika, kvalitet*, CIM Centar, pp. 147., Kragujevac, ISBN: 8680581305, 9788680581309.
- RICHARDS, G., 1996, *Annals of Tourism Research – Production and consumption od European Cultural Tourism*, Elsevier Science, pp. 266, New York, ISSN: 0160-7383.
- VUJOVIĆ, A., PEROVIĆ, M., KRIVOKAPIĆ, Z., JOVANOVIĆ, J., 2014, *Industrijski inženjering*, Mašinski fakultet Univerziteta Crne Gore, Podgorica, pp. 248, ISBN: 978-9940-527-36-5.
- VUKONIĆ, B., 2008, *Povijesni gradovi i njihova turistička razvojna opcija*, Acta Turistica Nova, Zagreb, pp. 111 – 122, ISSN: 03534316.

Web pages:

- URL – 1 MEDCRUISE – The Association of Mediterranean Cruise Ports, 2018, *Port Members – Kotor* (Main informations) [online], Santa Cruz de Tenerife, <http://www.medcruise.com/port-members>, [Date Accessed: 15 february 2020].
- URL – 2 Ministarstvo održivog razvoja i turizma, 2018, *Program rada Ministarstva održivog razvoja i turizma za 2018. godinu* [online], Crna Gora, <http://www.mrt.gov.me/rubrike/spi/spi-planovi>, [Date Accessed: 17 february 2020].
- URL – 3 Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine, 2008, *Strategija razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020. godine* [online], Podgorica, <http://www.bjelasica-komovi.me/wp-content/uploads/2015/01/Strategija-razvoja-turizma-Crne-Gore-do-2020.-godine-1.pdf>, [Date Accessed: 17 february 2020].
- URL – 4 Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, 2014, *Geografija – klima* [online], Crna Gora, <http://www.me/index.php/cg/geografija/klima>, [Date Accessed: 10 february 2020].
- URL – 5 Visit Montenegro (Breathtaking Beauty), 2015, *Crna Gora – Manifestacije i festivali* [online], Crna Gora, <https://me.visit-montenegro.com/montenegro/events-and-festivals/7/>, [Date Accessed: 11 february 2020].

SÖZLÜ KÜLTÜR VE YAZI TAKINTISI

ORAL CULTURE AND WRITING OBSESSION

Elif KANCA*

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Sosyoloji Bölümü, TÜRKİYE e-mail: elifkanca@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4260-7017>

Geliş Tarihi: 08 Ekim 2020; Kabul Tarihi: 23 Ekim 2020

Received: 08 October 2020; Accepted: 23 October 2020

ÖZET

Kültür tarihi içinde, sözlü kültür anlatıları, bilgi ve deneyimin aktarımında öncelikli bir konumdadır. Ancak, politik bir araç olarak ve zorunlulukla devreye giren yazılı geleneğin baskın kültürü karşısında, sözlü kültür devreden çıkmasa da anlam ve işlev değişikliğine uğramıştır. Dahası, sözlü anlatıların, bilimsel araştırma konusu olmasıyla birlikte, araştırmacıların zihninde hâkim olan metinsevcilik nedeniyle, anlam değişimi yeni bir boyut daha kazanmıştır. Sözlü kültür anlatıları, metinsevciliğin hâkim olduğu toplumlarda, geçmişin kalıntıları ve kültürel miras olarak keyfi, hayali kurmacalar olarak değerlendirilmişlerdir. Öte yandan, sözlü kültürün hâkim olduğu toplumlarda, sözlü anlatılar yerine getirdikleri işlevlerden hareketle, toplumsal bellekte yer etmekte ve toplumsallığın yeniden üretiminde önemli işlevler yerine getirmektedir. Bu nedenle, sözlü anlatıların anlaşılması ve çözümlenmesinde, üretildikleri toplumsallıktan hareket edilmesi gereklilik taşımaktadır. Bu çalışma, yazılı kültür ve sözlü kültür farklılığına ve sözlü anlatıların anlaşılmasında, antropolojik perspektifin önemine odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sözlü Kültür, Yazılı Kültür, Antropolojik Yaklaşım

ABSTRACT

In cultural history, oral cultural narratives have a priority in the transfer of knowledge and experience. However, in the face of the dominant culture of the written tradition, which has come into play as a political tool and necessarily, although the oral culture did not disappear, its meaning and function changed. Along with the fact that oral narratives are the subject of scientific research, the meaning change has gained a new dimension due to the textualism that prevails in the minds of researchers. Oral cultural narratives have been evaluated as arbitrary, imaginary fictions as remnants of the past and cultural heritage in societies dominated by textuality. On the other hand, in societies where oral culture is dominant, verbal narratives take place in the social memory based on the functions they perform and fulfill important functions in the reproduction of sociality. Therefore, in understanding and analyzing the verbal narratives, it is necessary to start from the sociality they are produced from. This study focuses on the difference between written and oral culture and the importance of an anthropological perspective in understanding oral narratives.

Keywords: Oral Culture, Written Culture, Anthropological Approach

1. GİRİŞ

“Bize her şeyi, olası her biçimde söyleme olanağı sunulmuş; oysa biz, bir şeyi, kendine özgü bir biçimde söylemek zorundayız”
I. Calvino

Bilgi ve deneyimin aktarılması, ister akademik bir makale ile olsun, isterse bir masalla, temelde kendine özgü “anlatma biçimi”nde ifadesini bulur. “Bir şeyi, kendine özgü bir biçimde söyleme zorunluluğu” ve bu hali mümkün kılan gelenek, anlatılarımıza içinde varolacağı toplumsallık üzerinden değer yükler. Anlatmanın “araçları”nın – ya da sözün ve yazının- tarihi ve bu tarihin farklı yaklaşımların “kendine has tarihleriyle” yeniden inşası dolayısıyla kazandığı anlamlar arasındaki fark, anlatıların üretildiği toplumsallıktan başka değerler yüklenmesine neden olabilir. Öyleyse, anlatıların değeri ve anlatma biçimleri, bütün bu yüklerden azade edilip, kendi toplumsallığında yüklendiği anlam üzerinden “anlaşılmayı” hak etmektedir.

2. YAZI İLE SÖZ: İMKÂNLAR VE KARŞITLIKLAR

Borges’in ifadesiyle (1992:10) “Şiirsel anlatımdan düzyazıya uzanan çizgi” düşüncenin ifadesindeki değişimleri anlatmakta, etkili bir formül sunar. İki uçta yeralan anlatma halleri/gelenekleri, birbirlerine göre karşıt halleriyle, birbirlerini besleyen imkânlarıyla, insanın kendini farklı düzlemlerde anlatmasının -belki de anlamasının- tarihini kurar. “Kültürü ne olursa olsun” der Güngören (2004:132) “insan varlığının dilinden iki anlatım çıkardığını kabul etmek gerekmektedir: Akılcı, deneysel, pratik ve teknik bir anlatım; simgesel, mitsel ve sihirli bir diğer anlatım... Bu iki anlatıma iki hâl tekabül eder. Düzyazısal diye adlandırılabilir ilk hâl, algılamaya, akıl yürütmeye çabaladığımız ve gündelik yaşantımızın büyük bir bölümünü kaplayan hâldir. İkinci hâlse şiir halidir. Şiir hâli dansla, şarkıyla, tapınmayla, törenlerle ve elbette şiirle verilebilir”.

Sözlü ve yazılı kültüre ilişkin çalışmalar, her iki kültürün karşılaştırmalarından hareket edilerek yapılmakta; “yazı” söz konusu farklılığın esasını oluşturmaktadır. Ong’a göre (1995:23) bu durum, araştırmacıların zihnine hâkim olan metinselcilikten, yani her birinin okur-yazar olmasından kaynaklanmaktadır. Kelimelerin yalnızca söz ile ifade edilmesi ile “yazı”lı hale gelmesi, düşünme ve ifade etme arasında önemli bir farka işaret eder ve bu farkın anlaşılmasında “yazı” esas alınmaktadır. Sözlü kültür, bir teknoloji olarak “yazının olmadığı” ve buna bağlı olarak düşünce ve düşünceyi dile getirmenin/anlatımın “metin”den bağımsız, iletişimin söz vasıtasıyla gerçekleştirildiği ve belleğe dayalı olduğu kültürleri ifade eder (Ong 1995: 18-19, 23, 46,49, 52). Bu nedenle sözlü kültürün ürünleri, araştırmacının zihnindeki yazı takıntısıyla, indirgenmiş bir değerle anlamını bulmaktadır.

3. YAZININ TARİHİ: BİR ARAÇ OLARAK YAZIDAN KENDİNİ İNŞA EDEN YAZI KÜLTÜRÜNE DOĞRU

Phaidros adlı diyalogunda Platon (1997:117-118), yazıyı keşfeden ve keşfini firavuna “bilginin ve belleğin ilacı olarak sunan” tanrı Theuth’un öyküsünü anlatır. Keşif kendisine sunulduğunda, firavun tepkisini şöyle dile getirir: "Ey eli hünerli Theuth! (...) Harflerin babası olan sen, kendilerine duyduğun sevgi dolayısıyla, verecekleri neticenin tam aksini onlardan bekliyorsun. Harfleri öğrenenler, artık belleklerini işletmeyecekleri için, unutkan olacaklar: İşte bu bilgiyi elde etmenin sonu! Yazıya güvendikleri için, etraflarındaki şeyleri içeriden kendi kendine hatırlayacakları yerde, dışardan, kargacık burgacık izler sayesinde hatırlamaya çalışacaklar. O halde sen bellek için değil, hatırlama için bir ilaç buldun."¹

Eco'ya göre firavun bitmek bilmez bir korkuyu dile getirmektedir: “Yeni bir teknolojik gelişimin, değerli ve verimli olan bir şeyleri öldüreceği korkusu”; başka bir ifadeyle, “dışsal bir araç” olarak yazının belleği körelteceği korkusu. Yazının kullanımı belleğin işleyişinde bir değişme meydana getireceği açıktır: Sözlü olandan yazılı olana geçiş, bilgi taşıyıcısı olan insan hafızasından, “dış bellek” olarak adlandırılan ve “depolama” işlevi gören tabletler ve parşömenlerden, kitaplar ve bilgisayara geçiştir (Draaisma 2007: 66, 75). Öte yandan, yazı bir teknoloji olarak sunduğu imkânlarla yalnızca dışsal bir araç olarak kalmaz, aynı zamanda insan bilincinde de önemli değişimlerin vasıtası olur. Teknik olarak yazı yazma, bilginin “çıplak bellekten çok daha etkin bir araçla tutanağının tutulmasını, biriktirilmesini, tasnif edilmesini sağlamıştır” (Oskay 2001:196).

Yazı vasıtasıyla oluşturulan dış bellek ile bilginin bu işleniş ve kullanımını, kültürel sistemde önemli bir farklılığa, Assmann'ın (2001: 21) ifadesiyle toplumdaki “bağlayıcı yapı”larda bir değişme, neden olur. İşlevleri, “ortak deneyim, beklenti ve eylem mekânlarından bir ‘simgesel anlam dünyası’ yaratarak, birleştirici ve bağlayıcı gücüyle güven ve dayanak imkânı” sağlamak olan bağlayıcı yapılar, toplumsal birliği mümkün kılarlar. Yazıyla “ritüel bağdaşık” yerini “metinsel bağdaşıklığa” bırakır. Böylece “taklit etme ve saklama” eylemi yerini “yorumlama ve hatırlama” eylemine bırakacaktır (Assmann 2001: 22). Dış belleği mümkün kılan yazı, “kaydedilen haber ve bilgilerin canlanıp beklenmedik ölçüde yaygınlaşmasını sağlar, ama aynı zamanda doğal belleğin kapasitesinin kullanımını azaltır” (Assmann 2001: 28).

Yazının hızla ve baskın bir biçimde kültür tarihi içinde yerini bulması, yarattığı en temel imkân olan “bilgi depolama ve yayma” işlevi ile ilgilidir ve bu işlev bir zorunluluğun sonucudur. Bu zorunluluk kendini ilk metinlerin “elçilik kurumu işlevi”² özelliği taşımasında göstermektedir. İletişimin “yayılmış, dağılmış hali”, ileti ve bilgilerin (kültürel anlamı) korunabileceği, depolanabileceği, kaydedilip yeniden devreye sokulabileceği bir dış alan sistemini zorunlu kılmıştır. Yazı, kültürel anlam dolaşımının tipik alanları olan “**ekonomi** (bu alanın tipik örneği olarak Ön Asya’da hesap için kullanılan taşları gösterebiliriz), **politik iktidar** (Mısır) ve kimliği garanti altına alacak **efsaneler** (bu alanın tipik örneği ise Avustralya’nın ‘churingaları’ ve ‘kahramanlık şarkıları)’” sözlü aşamada geliştirilen işaretleme sistemleri olan “ara bellek”ler vasıtasıyla geliştirilmiştir (Assmann 2001: 26-27; vurgular bana aittir). Yazı ile devlet arasındaki ilişkinin rastlantısal olmayıp, devlet hizmetinde yazılı belgelerin kullanılmasıyla devlet sistemi ile yazı teknolojisinin birbirlerini karşılıklı etkilediği (Krader 1993: 149); kayıt tutma ve yazının kültürel bir sistem olarak toplumsal farklılaşmayı yaratıp bürokrasinin yolunu açtığı düşünülmektedir (Cohen 1993: 90). Debord’a (1996: 75) göre dilin yazı vasıtasıyla ulaştığı bağımsızlık, iktidarın toplumdan bağımsızlaşmasıyla özdeştir; “Yazıyla birlikte, artık canlıların dolaysız ilişkilerine taşınmayan ve bu ilişkilere aktarılmayan bir bilinç ortaya çıkar: Kişisiz bir hafıza, toplumu yönetmenin hafızası”.

Childe (1996: 130-134), Sümer ve Mısır örneklerinden hareket ederek, yazının “kentsel ekonomik gereksinimlerin sonucu” doğmuş olduğunu ve insan deneyiminin uzaktaki kişilere (gerek zaman gerekse de mekân düzleminde) aktarım aracı olarak önemli bir rol oynamış olduğunu göstermektedir. Ancak söz konusu yazı sistemleri³, ekonomik yaşamın gerektirdiği bir uzmanlık olarak gelişmiş ve siyasal iktidarın pratik gerekleri için araçsallaştırdığı sistemler olarak kullanılmıştır. İdeografik ve hiyeroglif yazı sistemleri başlangıçta, konuşulan dilin yazılabildiği sistemler değildir. Bu yazı sistemlerinin işaretleri sesleri değil, nesnelere gösteren simgelerdir. Bu açıdan Yunan alfabesi, kendinden önceki yazı sistemlerinden önemli bir fark yaratarak, ünlü sesleri de alfabesine dâhil edebilmiş ve “sese tam görüntü katmış”tır (Ong 1995: 110).

4. KİTABI ZİHNİN, SÖZLÜ KÜLTÜRE BAKIŞININ TARİHİ

Sözlü kültürden, yazılı kültüre geçişi daha açık hale getirecek olan ve kökeni Antik Çağ'a dek uzanan "Homeros sorunu"nu olarak adlandırılan çalışmalar, 19. yüzyılda başlayan ve Kitab-ı Mukaddes eleştirileriyle eş zamanda ilerleyen "Homeros" yorumlarıyla önem kazanır. Ancak bu yorumlama çalışmalarının beslendiği gelenek, antik Yunan'a kadar uzanan "akılcı"lığın etkisi altındadır. Antik Yunan uygarlığı, adım adım yazılı kültüre geçerken - "Yunanistan'da bir yazı devrimi yaşanmamıştır; yazı sözlü geleneği bir anda gözden düşürmemiştir" (Hartog 1997: 260)- *mythografia* (mityazımı) kendisinden önceki sözlü gelenekle hesaplaşma içindedir.⁴ 19. yüzyıl çalışmalarında hâkim olan gelenek, Ksenophens'ten Aristoteles'e kadar antik Yunan düşünce dünyasının "akıl" süzgecinden geçirilerek sınırları çizilmiş, dolayısıyla akılcılaştırılmış düşünce geleneğinin kendisidir (Detienne 2000: 792) ve söz konusu akılcılığın etkisi Homeros destanlarının asıl yapısının uzun bir dönem görülmesine engel olmuştur (Ong 1995: 31).

Akılcılığın bu etkisinin kırılmasında önemli bir rol oynayan İngiliz diplomat ve arkeolog Robert Wood, Homeros'un okuma yazma bilmediğini ve destanları güçlü belleğiyle yarattığını; sözlü kültür ve yazılı kültürde belleğin işleyişinin farklı olduğunu öne sürer: "Homeros belleğinin nasıl çalıştığını açıklayamadıysa da, Wood, destanlara özgü niteliği kazandıran unsurun masa başında öğrenilen beceriden ziyade, tüm halka ait bir yetenek olduğunu ileri sürmüştür" (Ong 1995: 32). Böylece, sözlü kültür geleneği içinde üreten "sözlü kültür ozanı" ile yazılı kültürde "yaratıcı" sayılarak yüceltilen şair kavramı farkı ortaya konulmuş olur. Milman Parry'nin başlatıp, erken ölümünden dolayı Albert B. Lord'un sürdürdüğü ve Eric A. Havelock ve diğer araştırmacıların devam ettirdiği İlyada ve Odysseia sözlü kültürün düşünce sisteminin farklılıklarının anlaşılması ve incelenmesinde bir çıkış noktası olmuştur (Ong 1995:18; Detienne 2000: 792). Sözlü kültüre yönelik yeni bakış açıları, diğer sosyal bilimlerinde katkısı ile genişleyerek "sözlü ve yazılı kültürün" özelliklerini açıklayan kapsamlı bir literatürü oluşturur.

5. SÖZLÜ KÜLTÜRÜN DÜŞÜNME SİSTEMİ: BİLGE OLARAK ŞAİR

Tarihsel olarak "(s)öz, yazıdan daha eski ve daha yaygındır", her toplum yazıyı geliştirmeden önce sözellik aşamasından geçmiştir (Sönmez 1990: 119); bununla birlikte bireysel ya da tarihsel/toplumsal olarak ele alındığında yazıya geçiş geriye dönüşü olmayan bir deneyimdir; okuryazarlıkla beraber "ilk sözelliğin" düşünme ve anımsama kategorileri silinip gider (Sanders 1999: 14). Diğer taraftan, yazının yaşama girmesi sözlü kültürün yok olmasına yol açmamış; her iki kültür bir arada varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir.⁵ Yazının belirli bir grubun tekelinde olduğu hallerde "belirli yazılı metinlerin içeriğinin okuryazar olanlardan olmayanlara doğru bildirilmesi" gereklilik taşır (Goody 2001: 168). Söz konusu bildirim gerekliliği olduğu alanlar (sözgelimi din alanı gibi), sözlü kültürün düşünme ve ifade etme biçimine ait özelliklerini taşımaya devam etmesini sağlasa da yazılı kültür, kültürel yaşamın farklı alanlarında kullanılmaya başlanması ve okuryazarlığın yaygınlaşmasıyla baskınlık kazanacaktır.⁶

Sözlü kültürde, insanın yaşam pratiklerini bilgiye dönüştürmesi, saklaması ve aktarması, kendine özgü söylemsel işleyişi ve dilsel araçlarıyla bambaşka bir biçimde gerçekleşmektedir. Yazı ile kelimeler "somut bir nesne" görünümüne bürünürken, söylenen söz geriye bir şey bırakmamaktadır. Bu nedenle sözlü kültür için bilginin "hatırlanması ve aktarılması" bir üslup sorunu oluşturur. Oskay (2001: 194), sözlü kültürün temel anlatım biçimi olarak "şiir"sel üslubun⁷ özelliklerini ve gerekliliğini şu şekilde açıklamaktadır: "Sözü uzatmayan, zengin açılımlara yatkın bir biçimde çok incelikle ifade edilmiş, akılda kalması için de uyaklı, ritimli söz dizeleri, deneyimlerin bilgiye evrimlendirilip toplumun belleğinde saklanmasını kolaylaştırıyor". Dolayısıyla üslubun şiirselliği sözlü kültürün hâkim olduğu

toplumlar için edebi/estetik değer ve işlevin ötesinde bir anlama işaret etmektedir; sözlü kültürde şiirsellik bilginin sözle dile getirilme imkânı ve zorunluluğuna dairdir. Caudwell'in (1988: 21) de işaret ettiği gibi söz konusu şiirsellik, “modern anlamda şiir” ile sözlü anlatıların şiirselliğinin “biçimsel” benzerliğinden yani her ikisinin de ritmik ya da ölçülü anlatım özelliği göstermesindedir.⁸ Dolayısıyla, edebiyat tarihçilerinin şiir olarak adlandırdıkları şey, aslında sözellikte bilginin dile getirilmesinin ve formüle edilebilmesinin imkânı olarak “tekrarlı ve ritimli” anlatım gerekliliği ile ilgilidir (Sanders 1999: 23). Tam da bu nedenle şair sözcüğü kimi eski toplumlarda “bilen insan” anlamı taşımaktadır (Oskay 2001: 194). Şiirsel anlatım, sözlü kültür toplumlarında farklı bilgi alanlarında kullanılan bir üsluptur. Örneğin, “Hesiod, bir din eserinde, bir çiftçiler kılavuzunda şiirsel bir çatı kullanmanın doğal olduğunu düşünürdü. Solon, siyasal özdeyişlerini, yasama meclisindeki özdeyişlerini doğal bir şeymiş gibi ölçülü söylerdi. Hindistan’da metafizik kurgular mısralar halindeydi. Mısır gökbilimi ve evrenbilimi biçim olarak şiirsel” (Caudwell 1988: 22). Dolayısıyla, sözlü kültür anlatılarının, şiirsel biçimi, edebi bir ürün ortaya koyma amacı taşımaz; ancak yazılı kültürden bakan zihin anlatıların bu biçiminden dolayı, içeriğinden bağımsız olarak indirgeme hatasına düşebilir.

Benjamin’e (1995: 80-81) göre masal ve efsane gibi sözlü olarak aktarılan türlerin gerilemesinde roman türünün doğuşu yer almakta; sözlü kültür anlatıcısının ‘ deneyimden çekip aldığı hikayesine ’ karşılık, romancının tek başına üretimi her iki anlatım türü arasında kritik bir farklılık yaratmaktadır. Benzer biçimde Belge (2006:17-18) de roman ve “eski edebiyat türleri”nin farklı düşünce sistemlerinin ürünleri olduğuna işaret ederek, sözlü ve yazılı geleneğin özelliklerini karşılaştırmaktadır. Belge’ye göre bir yazın türü olarak romanın beslendiği düşünce geleneğine kaynaklık eden, Descartes’la başlayan -kendi gözlemleriyle kanıtlayamadığı hiçbir şeye inanmayan dolayısıyla doğruluğun bireysel bir sorun olduğu-modern düşüncenin aksine, sözlü kültür ürünleri “doğru”luklarını geleneksel kalıplara uygunluklarıyla kanıtlamak zorundadırlar. Sözlü kültür ürünlerinde, edebi göreneklerin belirlediği bir atmosferde, genel insan tiplerinin hikâyeleri anlatılmaktadır. Hikâye edilen bu kişiler, “ya mitolojik ya da alegorik”tirler; bu nedenle zorunlu olarak genel ve evrenseldirler. Evrensellik, zaman dışılığı da beraberinde getirir, söz konusu olan mitolojik bir zamandır ve tıpkı zaman gibi mekân da “stilize” edilmiş, çoğu kez de belirsizdir. Böylece, roman ve sözlü edebiyat geleneği üslup bakımından da birbirinden bütünüyle ayrılır. Şiirsel ifade etme biçimi yerini romanla birlikte düz yazıya bırakmıştır. Söz konusu iki anlatım türü arasındaki farkı Belge şöyle özetlemektedir:

İki çeşit edebiyat arasında başlıca ayırım şudur: sözlü edebiyatın ozanı, kendinden önce yaşayan ozanların yüzyıllar boyunca geliştirmiş oldukları destan dilini kullanır, yazılı edebiyatın şairi ise kendi dilini kendi yaratır. (...) (ozanın) belleğine yerleştiği bir sürü kalıp vardır, onların birkaçını bir araya getirip söyleyiverir. (...) Ozan çıraklığı süresinde, belli şiirleri değil, bütün şiirleri meydana getiren belirli kalıpları, formülleri ezberlemiştir. Bunları sırası geldikçe ard arda dizerek İlyada’dan çok daha uzun bir şiiri bile ezberden okuyabilir (Belge 2006: 407).

Sözlü kültür anlatılarının temel özelliği olan “kalıplaşmış deyiş”ler (ya da hazır kalıplar/klişeler) “tekrarlanarak bilginin (bir süre için) depolandığı temel birimlerdir” (Sanders 1999: 18). Kalıplaşmış deyişler, aynı zamanda “deneyimin zihinsel düzenlenişini, düşünce tarzını belirler” (Ong 1995: 151). Sözlü kültür anlatıcısı, kalıplar vasıtasıyla bilinen öyküleri bir araya getirip anlatısını kurar. Eco, bunu “deneyim düzensizliğine biçim vermek” olarak tanımlamaktadır. Adorno’nun anlaşılmasız olanı anlamanın imkânı olarak gördüğü “klişeleştirme ve kişileştirme” paradoksal bir çözümdür. En erken gelişme evresine uzanan “iyi ve kötü”, “biz ve başkaları”, “ben ve dünya” gibi katı ikilikler, “anlaşılmasız olanı anlama”yı sağlar ve “kaotik olacak bir gerçekliği zihinsel öngörü ve kabaca düzenleme yoluyla göğüslememize olanak vermek bakımından gerekli yapılar olarak” hizmet ederler (Adorno 2003: 129). Kişisel olan

deneyimlerin, ortak dil/bilinç içinde paylaşımı tanıdık olanın sağladığı güveni yaratmaktadır. “Sözlü kültürde bilgi, bireysel bir deneyim değil toplumsal bir olgudur; o yüzden kimse bir diğerinden daha aptal ya da akıllı sayılmaz. Kabilede anlatılan söylenceler ve öyküler, çocuklara anlatılan masallar aracılığıyla, bilgi herkesin çevresinde ayrı ayrı dokunan ortak bir bilinci oluşturur, bilgiye herkesle birlikte varılır” (Sanders 1999: 22). Bu durum, sözlü anlatının bir metin değil, “sosyal bir olay” olması ile ilgidir (Başgöz 2002: 1). Böylece en genel haliyle iletişimi kuran ve bilginin imkânını oluşturan “kalıplaşmış deyişler” toplumsal olana dâhil olmanın yolunu ve “kişiye kılavuzluk edecek yararlı kuralları içerirler” (Bascom 2007: 21). Söz konusu kılavuzluk düşünceyi denetleme ve biçimlendirme işlevi gördüğü kadar, toplumsal kuran referans ortaklıklarıyla beraber düşünsel ortaklığı da sağlar. Etki toplumsaldan bireye ve tekrar toplumsala dönen bir seyir izler.⁹ Sözlü anlatıları ve daha geniş olarak bütün anlatıları, imkânları ve gereklilikleri bağlamında, Eco şu şekilde açıklamaktadır:

Hiç kimse doğrudan şimdiki zaman içinde yaşayamaz: Hepimiz bireysel ve kolektif şeyleri ve olayları, belleğin birleştirici işlevi aracılığıyla derliyoruz (ister mitoslar söz konusu olsun, ister tarih). (...) Bireysel ve kolektif belleğin oluşturduğu bu karmaşık yapı, yalnızca geriye doğru da olsa yaşamımızı uzatıyor ve zihnimizin gözleri önünde bir ölümsüzlük vaadinin belirmesine yol açıyor. (...) Öyleyse, kurmaca anlatıların bizi neden bu kadar büyülediğini anlamak kolaydır. Gerek dünyayı algılamak, gerek geçmişi yeniden kurmak için yararlandığımız o sınırsız yeteneği kullanma olanağını sunmaktadır bize (Eco 1995: 148-149).

6. SONUÇ:

Sözlü Geleneği Anlamada Bir İmkan Olarak Mitosun Yaşadığı Toplular

Mitos, destan ve masal gibi, sözlü kültür anlatıları ilişkin farklılıkları ortaya koymak, anlatıların taşıdığı “yapı birliği” (Eliade 1993:186) nedeniyle ilk elde çözülmesi zor bir sorunu karşımıza çıkarır. Öyle ki kimi araştırmacılar mitos, efsane, masal arasına yapılan ayırmadan doğan anlatı çeşitliliklerini edebi alana ilişkin bir sorun sayarak, söz konusu çeşitliliği bir bütün olarak görme eğilimindedirler.

Aslında mitos, destan ve masalın sergilediği yapısal birlik –yüklendikleri değerler bir bütün olarak dışarıda bırakıldığında- içerik (anlatının öyküsü) ve biçimlerin (anlatının söylemi) örtüşme göstermesindedir. Lévi-Strauss, anlatıların taşıdığı yapısal birliğin nedenini şöyle açıklamaktadır: “Biçim ve içerik aynı türdendir, aynı çözümlenmeye bağlanır. İçerik gerçekliğini yapısından alır, biçim denilen şey de içeriği oluşturan, yerel yapıların bir yapıda düzenlenişidir” (akt. Yücel 1982: 56). Böylece, içerik ve biçimden kaynaklanan karmaşık bağlantıların nedeni ve farklılığı görünür kılınabilmektedir.

Öte yandan sözlü kültürün her bir ürünü, “mitosun henüz yaşadığı toplumlar”¹⁰ (Eliade 1993: 12) ya da özet bir ifadeyle “tüm evrenin gizemini açıklayan bir mitosa sahip” (Güngören 2004:173) olan toplumlarda, yaşantı içinde -aslında-‘işlevsel’ olarak farklı bir ‘anlam’ taşımaktadır. Barthes’ın da işaret ettiği gibi insanlar sözlü anlatılarla bir “kullanım bağıntısı içindedir” (1990:180). Ontolojik düzeyden gelen bu ölçüt, sözlü anlatı türlerinin toplumun belleğinde konumlandığı yere işaret etmektedir ve bu bağlamda kurulacak soruların formüle edilebilmesi için faydalı gözükmektedir.

“Mitosun henüz yaşadığı” toplumlar sözlü anlatılarını, onlara yükledikleri anlamlar üzerinden rahatlıkla ayırabilmekte; anlatının yaşantı içindeki işlevini, anlamını ve/veya ölçütünü oluşturmaktadır. Toplumlar, bu ölçüt vasıtasıyla anlatıları belleklerinde konumlandırmaktadırlar. Anlatıların taşıdıkları “anlam” aynı zamanda neden anlatıya bu anlamın atfedildiğini göstermektedir: Mitos kutsaldır, toplumun kozmogonisini sunar, bütün sonuçların -yani bugünün-başladığı olayları anlatır. Destan (epik) ile tarih kurulumu, ataların tanrısal bir

düzlemdeki yapıp etmelerini ve yine toplumun bugüne ulaşması anlatılır. Sıradan insanın başı, sonu belli macerası olan masalda ise, “(k)ahraman ‘yukarıdaki dünyanın’ bir elçisi olmak şöyle dursun, bir tür gözlemciye, doğüstü çatışma karşısında şaşırıp kalan fani bir seyirciye daha yakındır; sonra kahraman, başta tam da neyin söz konusu olduğunu pek bilmeksizin, zaferin ödülleri toplamak üzere yavaş yavaş olayın bir parçası haline gelir” (Jameson 2008: 176).

Mitos, epik, masal gibi sözlü anlatıların, metinselliğin merceği altında, hayali/uydurma kategorisine, gerçekliğin en dış sınırında, muğlak bir konuma yerleştirilmeleri, bilimsel ve eleştirel tutumla ilgilidir. Bu tavır, hakikati bilimsel bilgiyle eşitleyen modern zihin için anlaşılabilir. Ancak, sözlü anlatılar değerini ve anlamını, onları üreten ve yaşayan toplumların belleğinde bulurlar. Dolayısıyla, sözlü anlatıların anlaşılmasının imkânı, onları üreten toplumsallığı anlamaktan geçmektedir. Anlatıların bilgiyle ilişkisi, üretildikleri toplumsal zihindeki konumlarıyla, toplumun onlarla ne yapmak niyetinde olduğundan hareketle anlaşılabilir. Borges’in (1992:8) ifadesiyle “Bir dil bir gelenek, gerçekliği kavramak için bir yoldur, keyfi bir simgeler topluluğu değil”.

KAYNAKÇA

- ADORNO, T.W. (2003), *Otoriteriyen Kişilik Üstüne* (çev. Doğan Şahiner), İstanbul: Om Yayınevi.
- ARIÈS Philippe ve Georges DUBY. (2006), *Özel Hayatın Tarihi 2* (çev. Roza Hakmen), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ASSMANN, Jan. (2001), *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik* (Çev. Ayşe Tekin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAKHTIN, Mikhail. (2001), *Karnavaldan Romana* (Der. Sibel Irzık; çev. Cem Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BARTHES, Roland. (1998), *Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş* (çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat), İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- _____ (1990), *Yazı ve Yorum* (çev. Tahsin Yücel), İstanbul: Metis Yayınları.
- BASCOM, William R. (2003), “Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar” (çev. R.N. Aktaş, B. Aktepe, B. Değer, A.Doğan, Y. Özay, K. Serdaroğlu), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar* (yay.haz. G.Ö.Eker, M.Ekici, M.Ö. Oğuz, N.Özdemir), Ankara: Milli Folklor Yayınları, 468-505.
- BAŞGÖZ, İlhan. (2002), “Giriş”, *Sibirya’dan Bir Masal Anası* (Mark Azadovski), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BELGE, Murat. (2006), *Edebiyat Üstüne Yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- _____ (2008), *Genesis: “Büyük Ulusal Anlatı” ve Türklerin Kökeni*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BENJAMIN, Walter. (1995), *Son Bakışta Aşk, Walter Benjamin’den Seçme Yazılar* (yay.haz. Nurdan Gürbilek), İstanbul: Metis Yayınları.
- BORGES, Jorge Luis. (1992), *Altın ve Gölge* (çev. Selahattin Özpallabıyıklar), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- CHILDE, Gordon. (1996), *Kendini Yaratan İnsan* (çev. Filiz Ofluoğlu). İstanbul: Varlık Yayınları.
- CAUDWELL, Christopher. (1988), *Yanılsama ve Gerçeklik* (Çev. Mehmet H. Doğan), İstanbul: Payel Yayınevi.
- COHEN, Ronald. (1993), “Devletin Kökenleri” *Erken Devlet* (ed. H.J. Claessen ve P. Skalnik) (çev. Alaeddin Şenel), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- DEBORD, Guy. (1996), *Gösteri Toplumu ve Yorumlar* (çev. Ayşen Ekmekçi- Okşan Taşkent), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- DETIENNE, Marcel. (2000), “Mit ve Yazı: Mitograflar” *Mitolojiler Sözlüğü II. Cilt* (ed. Yves Bonnefoy) (Yay. Haz. Levent Yılmaz; çev. Nusat Çıka), Ankara: Dost Yayınları, 792-793.
- DRAAİSMA, Douwe. (2007), *Bellek Metaforları* (çev. Gürol Koca), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- EAGLETON, Terry (2005). *İdeoloji* (çev. Muttalip Özcan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- ECO, Umberto. (2003) “Bitkisel ve Mineral Bellek: Kitapların Geleceği” (çev. İnci Ötügen) <http://weekly.ahram.org.eg/2003/665/bo3.htm>.

- _____ (1995), *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti* (Çev. Kemal Atakay), İstanbul: Can Yayınları.
- EDWARDS, Michael. (2000), “Edebiyat ve Mitoloji. Bir Başka Örnek: XX. Yüzyıl İngiliz Şiiri”, *Mitolojiler Sözlüğü* I.cilt (ed. Yves Bonnefoy) (Yay. Haz. Levent Yılmaz), Ankara: Dost Yayınları, 202-205.
- ELIADE, Mircea. (1993), *Mitlerin Özellikleri* (Çev.Sema Rifat), İstanbul:Simavi Yayınları.
- EMİROĞLU, Kudret. (2003) “Sözlü Kültür”, *Antropoloji Sözlüğü* (ed. K.Emiroğlu ve S. Aydın), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 748-749.
- EFLATUN. (1971), *Devlet* (çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M.Ali Cimcoz), İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971.
- FOUCAULT, Michel (2001), *Kelimeler ve Şeyler* (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi.
- GÜNGÖREN, Ahmet. (2004), *Sineantropos: Marjinal Antropoloji Yazıları*, İstanbul: Yol Yayınları.
- GOODY, Jack. (2001), *Yaban Aklın Evcilleştirilmesi*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- HARTOG, François. (1997), *Herodotos'un Aynası* (çev.Emin Özcan), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- JAMESON, Fredric. (2008), *Modernizm İdeolojisi: Edebiyat Yazıları* (çev. Kemal Atakay ve Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- KRADER, Lawrence. (1993), “Devletin Asya Göçebeleri Arasındaki Kökeni” *Erken Devlet* (ed. H.J. Claessen ve P. Skalnik) (çev. Alaeddin Şenel), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- ONG, Walter J. (1995), *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözüün Teknolojileşmesi*, İstanbul: Metis Yayınları.
- OSKAY, Ünsal. (2001), *Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım*, İstanbul: YKY.
- SANDERS, Barry. (1999), *Öküzün A'sı* (Çev. Şehnaz Tahir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SÖNMEZ, Sevim. (1990), “Sözlü Dil/Yazılı Dil” *Dilbilim Araştırmaları* (yay. kur. G.Durmuşoğlu, K. İmer, A. Kocaman, S. Özsoy), Ankara: Hitit Yayınevi, 119-122.

NOTLAR

- ¹ Mısırlı tanrı Theuth, yazıyı bulduğu için hırsızlık ve dine saygısızlıkla suçlanmıştır (Edwards 2000:204). Firavunun sözleri vasıtasıyla dillendirilmiş olan yazıya ilişkin düşünceler toplumsal sistemde olumsuzlanan bir dönüşümün başlamış olduğunu, dolayısıyla tanrı Thoth'un hırsızlık ve saygısızlıkla suçlanma "neden"ini – en azından nedenlerinden birini- anlamamızı sağlamaktadır.
- ² Assmann (2001: 26), söz konusu işlevi K.Ehlich'in, metinlerin "tekrarlanan bildirim" özelliğine dayanarak ortaya koymaktadır.
- ³ Farklı yazı sistemlerinin farklı uygarlıklarda bağımsız olarak geliştiği kabul edilmektedir. Yazı sistemlerinin kronolojik gelişimi genel olarak şu şekilde sıralanmaktadır: "Aşağı yukarı MÖ 3500 yıllarında Mezopotamya çivi yazısı; MÖ 3000'de çivi yazısından etkilenmiş olduğu düşünülen Mısır hiyeroglifi; MÖ 1200 yıllarında Minos veya Mikenai 'B çizgi' yazısı; MÖ 3000-2400 yıllarında Hint yazısı; MÖ 1500 yıllarında Çin; MS 50 yılında Maya ve MS 1400 yılında Aztek yazısı (Ong 1995: 105)".
- ⁴ "Yunanlıların, logograf (anlatı yazarı/düzyazı yazarı) dediği ilk tarihçiler; düşüncenin, siyasal eylemin ayrılmaz parçasına dönüşeceği bir yeni bellek aracı olarak yazıyı seçerler. Bu yeni belleme yolu, işitilen sözler, ağızdan kulağa dolaşıp duran hikâyeler ve anılarla birlikte sözel türde bir gelenekle; geçmişten aktarılan ama kanıtlanması mümkün olmayan hikâyeleri kabul edenleri mahkûm eden ve sadece gözüyle görenin bilenebileceğine inanan yeni araştırmacıların egemen takıntıları arasındaki sınır bölgesinde oluşur" (Detienne 2000: 792).İki geleneğin -sözlü ve yazılı (destan ve düzyazı)- arasında kalan Herodotos ise kendinden sonra gelen logografların eleştirisine ve "tarihçi olmadığı" suçlamalarına maruz kalacaktır (Hartog 1997: 14-21).
- ⁵ Sözellikte ve okuryazarlıkta "konuşma dili"nin de farklılaşmış olduğunu göstermesi bakımından Sönmez'in (1990:121) soruları ilgi çekicidir: "Acaba yazı formasyonuna sahip kişilerin bir başka deyişle yazı dilinin normlarına göre konuşmak isteyen kişilerin dilini konuşma dili olarak kabul etmek mi gerekir?" ya da "Argo, konuşma dili olarak kabul edilebilir mi?".
- ⁶ Örneğin, Ortaçağ Avrupa'sında, kökeninde "günah çıkarma" pratiğinin (bireyin manevi bir serüvenin kahramanı olarak sahnelemeye en uygun anlatım biçimi olarak) olduğu düşünülen günlükler ve itirafnameleri oluşturan yazın türü ile yine Ortaçağ Avrupa'sında başlangıçta ticari kayıtların tutulup, aile mülkünü yönetme ve mirasçılara görevlerini hatırlatıp öğütler verme özellikleri gösteren aile tarihleri ve bunların giderek dönüşen biçimleri olarak günlükler, farklı iki kaynağın (dini ve dindışı/ekonomi), kültürel hayat ile bir yazın türünün karşılıklı etkileşimi,yeni bir yazma biçiminin oluşturucularıdır (Aries ve Duby 2006: 565–557).
- ⁷ Şiirsel anlatıma bağlı olarak, sözlü kültür ürünlerinin yapısal özellikleri ağırlıklı olarak edebiyat alanı içinde incelenmektedir. Sözlü ve yazılı biçimler arasındaki ayırım, edebiyat araştırmaları sayesinde fark edilmiştir. Milman Parry'nin başlayıp, Albert B. Lord'un, Eric A. Havelock ve diğer araştırmacıların tamamladığı İlyada ve Odysseia metin incelemeleri, bu alanda önemli bir çıkış noktası kabul edilmektedir (Ong 1995:18). Diğer taraftan, "(s)özlü kültür, geleneksel kültür veya sözlü gelenek başlığı altında uzun zaman folklorun çalışma alanı olarak yalnızca sözlü olarak aktarılan halk edebiyatını ifade etmiştir" (Emiroğlu 2003: 749). Ancak sözlü kültür işlevsel olarak edebiyat olmanın ötesine geçmekte, bir tür 'bilgi alanı'ni oluşturmaktadır. Dolayısıyla biçimsel olarak edebiyat alanının konusu olmanın ötesinde bir nesne özelliğine ve buna bağlı bir işleve sahiptir.
- ⁸ Caudwell (1988: 33) sözlü kültür anlatılarını "tören giysisi giydirilmiş şiir" olarak nitelendirmektedir. İnsanın kendisini doğayla uyum içinde hissedebildiği bu dönemi Schiller 'naif şiir çağı' olarak adlandırır (akt. Benjamin 1995: 89).
- ⁹ Kalıp yarguların, referans noktaları oluşturma özelliğini Eco'nun (1995: 144-145) Casablanca filmini çözümlemesi üzerinden açıklayabiliriz: Casablanca günü gününe oluşturulmuş bir senaryonun ürünüdür ve öykünün nasıl biteceğini senaristleri bile bilmez. Sonu belirsiz bu öyküye senaristler ve yönetmen, sinema ve anlatı tarihinin bütün klişelerini yerleştirirler ve böylece film bir tür müzeye dönüşür. Film bu haliyle "kendinden önceki farklı kaynakların tam olarak gerçekleştirilememiş bir

bileşkesi” gibidir. “Tam da bu nedenle film, her biri bir alıntı, bir arketip niteliği kazanan sökülebilir parçalar halinde kullanılabilir.” Filmi bir kült nesnesine dönüştüren, parçalara ayrılabilir bir özellik göstermesidir. Eco’ya (1995: 145) göre kutsal kitapların başarısı da –benzer özelliği sergilemesinden dolayı- parçalara ayrılabilme özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Diğer yandan Belge (2008: 27) klişeleşmenin “parodi”nin imkânını oluşturduğunu söyler. Tarihsel olarak klişeleşmenin sonuçlarının mizaha dönüşümünün en önemli örneği Cervantes’in Don Kişot vermektedir (Bakhtin 2001: 123). Ortaçağ roman de chevalerie (şövalye romanı) geleneğinin bir parodisi olan Don Kişot, aynı zamanda bu türün nihayetini de beraberinde getirir. Şövalyelik romanlarını bir reçete olarak kullanan Don Kişot “maceraları, yolları ve dolambaçlarıyla, sınırı çizmektedir: eski benzerlikler ve işaret oyunları onda sona ermektedir” (Foucault 2001: 83).

¹⁰Eliade’nin “mitosun henüz yaşadığı toplumlar” ifadesi, aslında bilim ve felsefenin kullandığı karşıtlığa gönderme yapar gibidir: “irrasyonalliteden rasyonalizme geçiş (Wilson, 1970), mitleştirici düşünceden mantıksal amprizme geçiş (Cassirer, 1944) ya da mantık öncesinden mantıksal olana dönüşüm (Lévy-Bruhl, 1910)” gibi. Oysa mitolojik düşüncenin temel özelliği olarak varsayılan evreni açıklama girişimi modern/ussal/bilimsel özelliklere sahip toplumlarda da varlığını devam ettirmektedir. Eagleton’a göre (2005: 264) inancın yaygın olarak kabul edilmesi ve kendisine bağlı olanlarda psikolojik bir işlevi yerine getirmesi onu mit olarak kabul etmemizi sağlıyorsa, “(i)nsanlığın bütün sorunlarının çözümü bilimdedir” iddiası bu görevi hakkıyla yerine getirmektedir.

Öte yandan, mitoloji-ideoloji tartışmasının önemini yok saymadan -bu çalışmanın sınırlarının dayandığı bir alanda bırakarak- bizce söz konusu karşıtlığı kuran önemli nedenlerden biri, Goody’nin de ifade ettiği gibi, yazıya sahip toplumlar ile yazısız toplumlar –yazının kendisinin düşünsel ve toplumsal yapıları uğrattığı değişimlerin bir sonuç olması koşuluyla- gibi görünmektedir.

YURDA DÖNEN İŞÇİLERİN SOSYO-EKONOMİK STATÜLERİ VE SİYASAL TUTUMLARI¹

SOCIO-ECONOMIC STATUS AND POLITICAL ATTITUDES OF THE WORKERS RETURNING HOME

Nigar Neşe KEMİKSİZ*

* Dr., Anka Enstitüsü,

TÜRKİYE, e-mail: n.kemiksiz@ankaenstitusu.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2622-3977>

Geliş Tarihi: 31 Ağustos 2020; Kabul Tarihi: 23 Ekim 2020

Received: 31 August 2020; Accepted: 23 October 2020

ÖZET

Bu makale, Türk işgücü göçünün yurda dönen işçilerin siyasi tutum ve davranışları üzerindeki etkisini incelemektedir. Ankara'nın Yenimahalle ilçesinde gerçekleştirilen bir alan araştırmasının sonuçlarına dayanan çalışma; araştırma örnekleminde yer alan işçilerin yurtdışına gitmeden önceki sosyo-ekonomik statülerini, yurtdışına ne şekilde ve niçin gittiklerini, yurtdışındaki ve geri döndükten sonraki sosyo-ekonomik statülerini ve son olarak siyasi tutum ve davranışlarını kapsamaktadır. Makalede yurtdışındaki Türk işçilerinin homojen bir kitle oluşturmadığı dikkate alınarak, tüm göç sürecinin ve siyasi tutum ve davranışların, işçilerin yurtdışına gitmeden önceki sosyo-ekonomik statülerine bağlı olduğu varsayımı ileri sürülmektedir. Bu çerçevede, işçi göçünün tek başına sosyal ve politik dönüşüm yaratabilecek bir olgu olmadığı, ancak belli koşullar altında böyle bir etkiye yol açabileceği sonucuna varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk İşçi Göçü, Almanya, Dönen İşçiler, Siyasi Tutumlar

ABSTRACT

This study examines the impact of Turkish labour migration on political attitudes and behaviour of the workers returning home. It is based on the results of a field study conducted in Yenimahalle District, Ankara. It covers the socio-economic status of the sample workers prior to their going abroad, why and how they went away, their socio-economic status while living abroad and since returning home, and finally their political attitudes and behaviour. The study takes into consideration the fact that the Turkish workers abroad do not form a homogeneous mass, and it is assumed that the entire process of the labour migration as well as their individual political attitudes and behaviour depended on their respective socio-economic status prior to their moving abroad. It is to be concluded, therefore, that the labour migration is not a phenomenon by itself capable of creating social and political transformation, but under specific conditions, could influence such a trend.

Key Words: Turkish Labour Migration, Germany, Returning Workers, Political Attitudes.

¹ Bu çalışma, Yurtdışına İşgücü Göçü ve Bu Olgunun Dönen İşçilerin Siyasi Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi (Ankara Üniversitesi, 1989) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından hızlı bir kalkınma sürecine giren Batı Avrupa ülkelerinin, çeşitli ekonomik ve demografik etkenlerin yol açtığı işgücü açıklarını Akdeniz bölgesinin nispeten az gelişmiş ve işgücü fazlasına sahip ülkelerinden karşılama yoluna gitmeleri, Güney Avrupa'dan Kuzey ve Batı Avrupa'ya geniş hacimli bir işgücü akımına neden olmuştur.

Türkiye, bu akıma 1960'lı yıllarda ve nispeten geç katılmış olmasına karşın, giderek en önemli işgücü ihracatçısı ülkelere biri durumuna gelmiş ve Batı Avrupa ülkelerinin yabancı işçi alımını durdurdukları 1973 yılına dek yurtdışındaki Türk işçilerinin sayısı büyük bir hızla artmıştır. 1973'ten sonra ise işgücü akımının yönü ve niteliği değişmiş, Batı Avrupa'ya bu kez yoğun bir "aile göçü" başlamış, işçi göçü ise 1980'lerde Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine, 1990'lardan sonra eski Sovyet coğrafyasındaki ülkelere yönelmiştir. Aile birleşmeleri, yurtdışındaki doğumlar ve yurtdışında kalış sürelerinin uzaması, sığınmacı ve mülteci göçü, kaçak/düzensiz göç gibi nedenlerle Batı Avrupa'daki Türk vatandaşlarının sayısı giderek artmış, günümüzde önemli büyüklükte ve ulus-ötesi yurttaşlık, diaspora, sınır aşırı topluluk gibi kavramlarla tanımlanan Türkiye kökenli göçmen toplulukları oluşmuştur. Bugün Avrupa ülkelerinde hemen hemen yarısı buldukları ülke vatandaşlığına geçmiş beş milyondan fazla Türkün yaşadığı tahmin edilmektedir.

Göçün diğer bir boyutunu, özellikle 1980'li yıllarda alıcı ülkelerin teşvik politikalarıyla yoğunluk kazanan dönüşler oluşturmuştur. Dönerlerin sayısı ile ilgili net rakamlar bulunmamakta, ancak en az iki milyon kişinin döndüğü tahmin edilmektedir. 1980'lerin sonundan itibaren düşüş eğilimine geçen dönüşlerin son yıllarda yeniden artmakta olduğu, bunun kesin dönüşten ziyade sınır aşırı topluluk kavramına da uygun düşecek tarzda geçici sürelerle dönüş ya da her iki ülkede birden yaşama şeklinde gerçekleşmekte olduğu belirtilmektedir. Sonuç olarak, 1960'lı yıllarda geçici bir olgu olarak başlayan işçi göçü, günümüzde tamamıyla farklı bir nitelik ve boyut kazanmış durumdadır.

Türk dış göçü ile ilgili çeşitli araştırmaların tespit ettiği en önemli noktalardan biri, bu göçün, özellikle başlangıçta son derece seçkin bir karaktere sahip olmasıdır. Göçe katılan işçiler geride bıraktıkları nüfusa göre daha eğitimli, genç ve nitelikli olmuşlar ve çoğunlukla bir iş ve meslek sahibiyken yurtdışına gitmişlerdir. Dolayısıyla göçe katılan işçilerin büyük bir bölümü için dış göç işsizliğe karşı bir çare olarak değil, kazanç düzeylerini yükseltecek ve ekonomik sıçrama yapmalarını sağlayacak bir fırsat olarak görülmüştür. İşçilerin yurda dönüşlerinde sanayi işçisi olarak çalışmayı değil, bağımsız-küçük işyerleri açarak ticaret ve hizmet sektörlerine yönelmeyi planladıkları, kendilerini esnaf, tüccar, eşraf gibi toplumsal kümelerle özdeşleştirdikleri ve sosyal kökenlerini aşmayı amaçladıkları pek çok araştırmacı tarafından saptanmış önemli bir diğer olgudur. Oysa işçi göçünün ilk yıllarında, yurtdışında nitelik ve beceri kazanarak yurda döner işçilerin Türkiye'nin sanayileşme çabalarına olumlu katkılarda bulunacakları görüşü geniş destek görmüştür. Bu görüşü savunanlara göre, döner Türk işçileri yalnız sanayileşmeye değil, genel olarak modernleşmeye olumlu etkide bulunacaklar, yurtdışında benimsedikleri Batılı, demokratik değerlerin taşıyıcıları ve modernleşmenin öncüleri olacaklardır. İşçi göçünü, işçi gönderen gelişmekte olan ülkelere bir çeşit ekonomik ve sosyal kalkınma yardımı olarak gören dengeli büyüme kuramının öngörülerini yansıtan bu görüşe göre, döner işçilerin siyasal ilgi ve katılım düzeyleri yüksek, demokratik inançları güçlü kişiler olması gerekmektedir.

Buna karşılık, Türk işçilerinin buldukları ülkelerde sosyal ve siyasal bir tecride uğradıkları, gettolarda, toplumun diğer kesimlerinden uzak ve soyutlanmış bir hayat yaşadıkları, böyle marjinal bir kitleden yurda dönüşünde yenilik öncüsü rolü oynamasını beklemenin yanlış olacağı görüşü ileri sürülmüştür. İşçi göçünün gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler

arasındaki eşitsizliği daha da arttıracaklarını savunan eşitsiz büyüme ya da merkez-çevre ilişkileri kuramının öngörülere doğrultusunda şekillenen bu görüş çerçevesinde işçilerin siyasal ilgi ve katılım düzeyleri düşük, siyasal etkinlik duyguları da zayıf kişiler olması beklenmelidir.

Söz konusu yaklaşımlardan hangisinin daha geçerli olacağı belli koşulların gerçekleşmesine bağlı görünmektedir. Yurtdışına gidiş öncesi elverişli sosyo-ekonomik özelliklere sahip işçilerin dış göç deneyimlerinin daha olumlu geçmesi, içine girdikleri toplumla daha yoğun iletişimlerinin olması ve bu toplumun değerlerini daha fazla benimsemeleri söz konusu olabilecektir. Tersine, gidiş öncesi elverişsiz sosyo-ekonomik özelliklere sahip olan işçiler, içine girdikleri toplumun kurumlarına, üyelerine, dolayısıyla değerlerine uzak kalacaklardır.

Yurtdışından dönen işçilerin siyasal tutum ve davranışlarının incelendiği bu çalışmada, yurtdışına gidiş öncesi sosyo-ekonomik durumun, gerek yurtdışındaki gerek dönüş sonrası çalışma ve yaşama koşullarını, uyum ve yeniden uyum süreçlerini belirleyen ana etken olduğu, dolayısıyla siyasal tutum ve davranışlarda da belirleyici faktör olduğu kabul edilmektedir. Buna göre, gidiş öncesi sahip oldukları özellikler nedeniyle yurtdışı deneyimleri daha başarılı geçen, yurtdışında nispeten daha iyi yaşama ve çalışma koşullarına sahip olan, içinde yer aldıkları toplumla iletişime daha açık ve etkileşim olanakları daha fazla olan işçilerin siyasal tutum ve davranışlarında olumlu değişiklikler olması olasılığı daha güçlü görülmektedir. Dolayısıyla eğitim düzeyi yüksek, kent kökenli ve üst gelir gruplarındaki işçilerin siyasal açıdan daha katılımcı ve etkin bir grup oluşturacakları, demokratik değerlere bağlılıklarının da daha güçlü olacağı varsayılmaktadır.

Diğer yandan, yurtdışına gidiş amaçları toplumsal kökenlerini aşmak olan işçilerin, dönüşlerinde bu amaçlarını gerçekleştirdikleri ölçüde, yeni sosyo-ekonomik statülerine uygun siyasal görüşleri benimseyecekleri, siyasal tercihlerini bu yönde belirleyecekleri kabul edilmektedir. Dolayısıyla, gidiş amaçlarını gerçekleştirmiş işçilerin statükocu görüşleri benimseyecekleri ve tutucu/sağcı partileri destekleyecekleri varsayılmaktadır.

Çalışmanın amaç ve varsayımları doğrultusunda, 1986 yılında Ankara'nın Yenimahalle ilçesinde, Almanya'dan kesin dönüş yapmış ve döneli en az bir yıl olmuş, 50'si kadın 100 işçiyi içeren bir alan araştırması yapılmıştır. Örneklem giren kadın-erkek işçilerin tümü yurtdışında belli sürelerle çalışmıştır. Örneklem yaklaşık ¼'ünü yurtdışına ikinci kuşak olarak gidenler oluşturmaktadır. Bunların tümü yurtdışındaki ailelerinin yanına sonradan ve nispeten büyük yaşlarda giden işçi çocuklarıdır.

Alan araştırması, ilke olarak anket uygulamasına dayanmakla birlikte, ayrıca derinlemesine görüşmeler de yapılmıştır. Anket uygulaması işçilerin evlerinde ya da işyerlerinde yüz yüze görüşme yoluyla gerçekleştirilmiştir. Yenimahalle ilçesi, çok sayıda dönen işçiyi barındırması ve Eylül 1986 Milletvekili Ara Seçimi'nin yapıldığı seçim çevrelerinden biri olması nedeniyle araştırma alanı olarak seçilmiştir. Böylece dönen işçilerin oy davranışları ve genel olarak siyasal katılımları konusunda daha sağlıklı bilgilere ulaşılabileceği düşünülmüştür. Oy davranışlarının incelenmesi nedeniyle örneklem -1986 yılı itibarıyla seçme yaşı olan- 21 yaşından büyük işçiler alınmıştır. Araştırma örneklemini temsil edici bir nitelik taşımadığı için, elde edilen sonuçların sadece örneklem giren işçiler açısından geçerli olduğu belirtilmelidir.

Görüşülen işçilere; yurtdışına gidiş öncesi sosyo-ekonomik durumları, yurtdışına gidiş neden ve biçimleri, yurtdışındaki ve dönüş sonrasındaki sosyo-ekonomik durumları ile siyasal tutum ve davranışlarına ilişkin olarak siyasal bilgi, siyasal ilgi, siyasal etkinlik, oy kullanma, demokratik değerlere bağlılık ve siyasal tercihleri ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Aşağıdaki bölümde araştırma bulguları özetlenmektedir.

2. ALAN ARAŞTIRMASI SONUÇLARI

2.1. Yurtdışına Gidiş Öncesi Sosyo-Ekonomik Durum

Türkiye'den yurtdışına işgücü göçü, başlangıçta büyük ölçüde alıcı ülkelerin ekonomik gereksinimlerine göre düzenlenmiştir. Gönderilen işçi sayısı bu ülkelerdeki konjonktürel gelişmelere bağlı olarak belirlenmiş, alıcı ülkeler yalnız niceliksel olarak değil, niteliksel olarak da işçi ihracını kendi ihtiyaçları doğrultusunda yönlendirmişlerdir. Türkiye'nin saptadığı bazı politikalar aracılığıyla işçi göçüne yön verme çabaları ise fazla başarılı olamamıştır. İşçi göçü genç, sağlıklı, eğitilmiş ve nitelikli işgücünün dış ülkelere gitmesine yol açmıştır. Yurtdışına gönderilenler geride bıraktıkları genel nüfusa göre daha seçkin bir kitle oluşturmuşlardır (Gitmez, 1983: 112). Bu işçiler çoğunlukla kırsal ya da kentsel işgücünün orta veya üst-orta kesimlerinden gelmişlerdir (Paine, 1974: 123). İşçi göçünün başlangıç yıllarında işsizlerin ve/veya niteliksiz işçilerin yurtdışına gideceği, böylece yurtiçindeki istihdam baskısının hafifleyeceği ve dışarıdan nitelik edinerek dönecek işçilerin Türk ekonomisi için ciddi bir kazanç olacağı beklentilerinin aksine, gidenlerin çoğunluğunu iş sahibi kimseler oluşturmuş, ayrıca önemli ölçüde nitelikli işçi yurtdışına gitmiştir. Yurtdışına gidiş öncesi işsiz olanların oranı; Abadan araştırmasında % 14 (1964: 67), Tuna araştırmasında erkek işçiler için % 2,9 (1967: 23), Aker araştırmasında % 0,3 (1972: 43), İş ve İşçi Bulma Kurumu/İİBK) araştırmasında % 5,4 (1974: 15) olarak bulunmuştur. Öte yandan, 1964-1971 arasında yurtdışına giden işçilerin % 27 ile % 35,7'sini nitelikli işçiler oluşturmuştur (Devlet Planlama Teşkilatı/DPT, 1972: 676). Ayrıca, işçilerin yaklaşık 2/3'ünün sanayi kesiminden yurtdışına gittiği saptanmıştır (Tuna, 1967: 24; Aker, 1972: 44). Dolayısıyla, yurtdışına gidenlerin hangi kesim ve mesleklerden olacağını belirleyen ana etken, Türkiye'nin özel koşullarından çok, alıcı ekonomilerin talep süzgeci olmuştur (Aker, 1972: 44).

Diğer yandan, yurtdışına giden işçilerin çoğunun evli olduğu bilinmektedir. Abadan araştırmasında işçilerin % 55,7'sinin (1964: 64), Aker araştırmasında % 84'ünün (1972: 34), Alman Federal Çalışma Kurumu'nun 72 Örneklem araştırmasında ise erkek işçilerin % 86'sının, kadınların da % 78'inin evli olduğu (1974: 12) saptanmıştır.

Dış göçün başlangıcında belli bölge ve kentler işgücü gönderiminde ağırlıklı yer almıştır. 1963-1979 yılları arasında yurtdışına giden işçilerin % 33,3'ü Marmara, % 23,1'i Orta Anadolu, % 15'i Ege, % 12,5'i Karadeniz, yaklaşık % 10'u ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden çıkmış, yani yurtdışına işçi göçünün % 77,5'i Türkiye'nin gelişmiş bölgelerinden olmuştur (Çezik, 1980: 3). Bu dağılım, alıcı ülkelerin nitelikli ve eğitilmiş işçi taleplerine uygun özellikteki işçilerin en yüksek oranda bulunduğu bölgelerin işgücü gönderiminde ilk sıraları aldıklarını, dolayısıyla işçi göçünün bölgesel dağılımında da alıcı ülke taleplerinin belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, yurtdışı istihdam olanaklarını ülke düzeyinde eşit bir biçimde dağıtmak amacıyla alınan bazı önlemler çerçevesinde işçi gönderiminde bölgelerarası denge bir ölçüde de olsa sağlanmıştır. Bu önlemler, yurtdışında çalışmak için az gelişmiş bölgelerden başvuranlara iki, gelişmekte olan bölgelerden başvuranlara ise bir yıllık öncelik tanınmasını ve işçi taleplerinin tahsisinde Köy Kalkınma Kooperatifleri (KKK)'ne üye olanlar ile doğal afetlere uğrayan bölgelerden başvuranlara belli oranlarda pay ayrılmasını öngörmüştür. Böylece, geleneksel göç merkezlerinden İstanbul ve Trakya ile Ankara ve Orta Anadolu bir ölçüde gerilemiş, bunların yerine Kuzey ve Batı Anadolu geçmiştir (Abadan-Unat, 1972: 27; Paine, 1974: 73).

İşçi gönderiminde giderek kısmi bir bölgelerarası denge sağlanmasının yanı sıra, yurtdışına giden köy kökenli işçilerin oranında da zamanla yükselme meydana gelmiştir. İİBK verilerine göre, yurtdışına gitmeden önce il merkezlerinde oturanların oranı 1971'de % 37,06 iken 1974'de % 26,97'ye düşmüş, buna karşılık bucak ve köylerde oturanların oranı % 42,54'den % 45,11'e yükselmiştir. (İİBK, 1974: 11).

Araştırma örnekleminimize giren işçilerin yurtdışına gidiş öncesi sosyo-ekonomik durumları da yukarıdaki özelliklerle benzerlik göstermektedir. Görüşülen işçilerin % 48'i gidiş öncesi bir işe sahip bulunmakta, çalışanların % 31'ini işçiler, % 19'unu memurlar, % 36'sını esnaf, zanaatkar gibi küçük sanat erbabı, % 10'unu ise çiftçiler oluşturmaktadır. İşçi olduğunu belirtenlerin % 53'ü niteliklidir, ancak nitelikli işçilerin tüm çalışanlar içindeki oranı % 17'dir. Çalışmayanların çoğunluğunu ekonomik açıdan aktif nüfusun dışında kalanlar ve çalışması karşılığı ücret elde etmeyen ev kadınları ya da yardımcı aile efradı durumundakiler meydana getirmekte, gidiş öncesi işsiz olanların oranı ise yalnızca % 2 düzeyinde bulunmaktadır. Çalışanların % 23'ü yurtdışına gitmeden önce 6-12 yıl, % 40'ı ise 12 yıldan fazla bir süredir çalışmakta olduğunu belirtmiştir. Bu durum, işçilerin büyük bir bölümünün yerleşik bir iş düzeni olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Görüşülen işçilerin % 56'sı ilkökul, % 19'u ortaokul, % 8'i lise, % 6'sı meslek okulu, % 2'si yüksek okul düzeyinde eğitim görmüştür. Okuryazarların oranı % 3, okuryazar olmayanların oranı, tamamı birinci kuşak işçilerden olmak üzere % 6'dır. Okuryazar olmayanların oranı Abadan, Tuna ve Aker araştırmalarında sırasıyla % 2,8, % 1,4 ve % 9,3 olarak bulunmuştur (Abadan, 1964: 61; Tuna, 1967: 11; Aker, 1972: 35). Görüşülen işçilerin % 62'si evli, % 38'i bekarıdır. Örnekleminizde yer alan işçilerin ¼'ünü ikinci kuşak olarak yurtdışına gidenlerin meydana getirmesi, bekarların oranının nispeten yüksek çıkmasına neden olmuştur. Görüşülen işçilerin yaklaşık 2/3'ü kentsel, 1/3'ü kırsal yerleşim yerlerinden ve % 75'i (% 56'sı Ankara'dan olmak üzere) İç Anadolu bölgesinden yurtdışına gitmiştir. Örnekleminize ilişkin bulgular, görüşülen işçilerin geride bıraktıkları grupların seçkin üyeleri olduklarını ve yerleşik ev ve iş düzenlerini terk edip yurtdışına gittiklerini göstermektedir. Bunun başlıca nedeni, yurtdışına gidişlerindeki ana amacın gelir düzeylerini yükseltmek olmasıdır.

2.2. Yurtdışına Gidiş Neden ve Biçimleri

Yurtdışına gidiş neden ve biçimleri ile ilgili bulgulara göre, görüşülen işçilerin yarısından çoğu (%55), daha fazla kazanç sağlama düşüncesiyle yurtdışına gitmiştir. Buna karşılık, görüşülenlerin % 24'ünü oluşturan ikinci kuşak ile kadın işçilerin çoğunun yurtdışına gidiş nedeni aile birleşmesidir. Bu yolla gidişlerin, özellikle Almanya'nın yabancı işçi alımını durdurduğu 1973 yılından itibaren yoğunluk kazandığı görülmektedir. İşsizlik ve topraksızlık nedeniyle yurtdışına gidenlerin oranı, kırsal yerleşim yerlerinden gidenlerde kentsel yerleşim yerlerinden gidenlere oranla daha yüksektir.

Batı Avrupa ülkelerine işçi olarak gidebilmek için kullanılan başlıca kanallar; İİBK'ya başvurmak, KKK üyelerine ayrılan kontenjandan yararlanmak, ismen davet edilmek, aile birleşmesi yoluyla gitmek ya da turist (kaçak) olarak gitmek şeklinde olmuştur. En masrafsız ve garantili yol olması nedeniyle İİBK aracılığıyla yurtdışına çıkış tercih edilir bir kanal olmakla birlikte, belli bazı işlemler ve bekleme listeleri nedeniyle bu şekilde yurtdışına gitmenin uzun zaman alması, yurtdışına gidecek işçileri başka kanallar aramaya yöneltmiştir. KKK kontenjanından yurtdışına çıkışlar oldukça sınırlı düzeyde gerçekleşmiş, bu kanalla yurtdışına gidebilen işçi sayısı öngörülen kontenjanın bile altında kalmıştır (Van Renselaar ve Van Velzen, 1976: 116). İİBK listelerinde beklemeye ya da yaş, eğitim gibi belli koşulları yerine getirmeye gerek kalmaksızın yurtdışından yapılacak davetin yeterli olduğu ismen çağrılı gitmek uygulamada en çok kullanılan yollardan biri olmuştur. Ocak 1965-Ocak 1975 arasında dış ülkelere giden işçilerin % 33,8'i ismen çağrılı gitmiştir (Penninx ve Van Renselaar, 1976: 9-10). Gidiş kanalları arasında en riskli olanının turist (kaçak) olarak gitmek olduğu, bu şekilde yurtdışına gidenlerin belli bir iş garantisi olmaksızın, ağır çalışma koşullarını ve düşük ücretleri kabul ederek çalışmak zorunda kalacakları ve ekonomik krizlerden en fazla etkilenen grubu oluşturacakları açıktır. Bu nedenle yurtdışına gidiş kanalı, işçilerin yurtdışındaki yaşama ve çalışma koşullarını ve dolayısıyla dönüş sonrası konumlarını da etkileyen önemli bir faktör durumundadır.

Örnekleminizde yer alan işçilerin % 47'si yurtdışına İİBK kanalıyla, % 34'ü aile birleşmesi yoluyla gitmiştir. Yurtdışında nispeten daha istikrarlı bir statüye işaret eden İİBK kanalıyla gidişlerin yanı sıra, özellikle kırsal kökenli erkek işçilerin azımsanamayacak bir bölümü (% 21) yurtdışına turist (kaçak) olarak gitmiştir. Bu işçilerin İİBK tarafından aranan belli özellikleri taşımadıkları için yasal olmayan yolları denedikleri, ileri yaşlarda yurtdışına gidenlerin kırsal kökenli işçiler arasında yoğunlaşmasından da anlaşılmaktadır. Buna karşılık, kentsel yerleşim yerlerinden giden birinci kuşak işçilerin çoğunluğu 19-30 yaş grubunda toplanmıştır. Görüşülen birinci kuşak işçilerin yarısından çoğunun bu yaş grubunda bulunması, işçi göçünün seçici özelliğini bir kez daha göstermektedir. Abadan araştırmasında yurtdışına giden işçilerin yaş ortalaması 28 (1964: 27), Aker araştırmasında ise 29,5'tur (1972: 32). Yurtdışına gidiş kanallarının, işçi göçünün belli aşamaları ile yakından bağlantılı olduğu, yurtdışına gidiş yılları ile birlikte incelendiğinde net bir biçimde görülmekte, İİBK kanalıyla gidişler 1973 yılından önce ağırlık taşıırken, Almanya'nın yabancı işçi alımını durdurduğu 1973'ten sonra aile birleşmesi yoluyla ve turist (kaçak) olarak gidişler yoğunluk kazanmaktadır. Aynı şekilde, yurtdışına gidenlerin sayısında da 1972-1973 yıllarından itibaren azalma başlamaktadır. Görüşülen işçilerin % 62'si 1970-1971 ve öncesinde, % 38'i ise 1972-1973 ve sonrasında yurtdışına gitmiştir. İşçilerin çoğu yurtdışına yalnız gitmiştir ve bu oran özellikle evli erkeklerde yüksektir. Örnekleminizdeki ikinci kuşak erkeklerin çalışma yaşına yakın çağlarda yurtdışına götürüldükleri ve gerekli formaliteleri tamamladıktan sonra bir iş bularak ailelerinin gelire katkıda bulunmalarının amaçlandığı, daha küçük yaşlarda yurtdışına götürülen ikinci kuşak kadınların ise ya eğitim ya da kardeşlerine bakmaları için ailelerinin yanına getirildikleri anlaşılmaktadır. İkinci kuşak üyelerinin % 27'si yurtdışında öğrenimine devam etmiştir.

2.3. Yurtdışındaki Sosyo-Ekonomik Durum

Yurtdışındaki çalışma yaşamına ilişkin bulgular, yurtdışına gidişle birlikte işçilerin gidiş öncesi yaptıkları işler ile yurtdışındaki işleri arasında önemli farklılıkların ortaya çıktığını ve büyük ölçüde sanayi işçiliğine kayma olduğunu göstermektedir. Gidiş öncesi sanayi sektöründe çalışan işçilerin oranı % 23 iken yurtdışında bu oran % 66'ya yükselmiştir. Gidiş öncesi hizmet sektöründe çalışanların oranı % 44, yurtdışında aynı sektörde çalışanların oranı ise % 16'dır. Yurtdışına gitmeden önce tarım ve ticaret sektörlerinde çalışanların oranı da büyük ölçüde düşmüştür. Sanayi işçiliğine geçiş, bu işçilere yeni bir statü kazandırmamakta, zira çoğu yurda döndüğünde sanayi işçiliğini sürdürmeyi değil, bağımsız bir işyeri açarak hizmet sektörüne yönelmeyi düşünmektedir. İşçilerin bu ana gayesi, mesleki eğitim imkanlarına da fazla ilgi duymamalarına yol açmaktadır. Nitekim, görüşülen işçilerin % 75'i yurtdışında mesleki ya da hizmet içi eğitim görmemiştir. İşçilerin % 56'sı yurtdışında bir ya da birden fazla sayıda iş değiştirdiğini belirtmiştir. Başlıca iş değiştirme nedeni daha fazla kazanç sağlamaktır. İşçilerin yaptıkları işler, işteki statüleri ve bunda meydana gelen değişiklikler incelendiğinde, çoğunun özel bir beceri veya uzmanlaşma gerektirmeyen işlerde çalıştığı ve yukarı doğru hareketliliğin hemen hemen hiç söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. % 56'sı niteliksiz işçi olarak çalışan işçilerin yalnızca % 3'ü ilk işinde usta yardımcısı, usta veya ustabaşı konumunda olduğunu belirtmiştir. Son işte bu oran ancak % 5'e yükselmektedir. Yurtdışındaki kazanç düzeyi işçilerin nitelik durumlarının yanı sıra cinsiyetlerine göre de önemli farklılıklar göstermektedir. Daha eğitilmiş olan nitelikli işçilerin kazanç düzeyleri de daha yüksektir.

Almanya'daki Türk işçileri arasında sendikalaşma oranları ile ilgili verilere göre 1964'de sendika üyesi olan Türk işçilerinin oranı % 14,6 (Abadan, 1964: 159) iken 1971'de Batı Berlin'deki Türk işçileri arasında yapılan çalışmada bu oran % 41,9 olarak bulunmuştur (Kudat, 1979: 102) Almanya'daki tüm Türk işçileri içinde sendika üyesi olanların oranı ise % 27 olarak tahmin edilmiştir (Kudat ve Özkan, 1976: 65). Örnekleminizde yer alan işçilerin de % 49'u bir Alman sendikasına üye olduğunu belirtmiştir. İşçiler, yabancı dil bilgilerinin

yetersizliği ve bilgi eksikliği gibi nedenlerle çalışma yaşamlarında tek başlarına çözemedikleri sorunların sendika aracılığıyla çözüme kavuştuğunu ve sendika üyeliğinin somut yararlarını gördükleri için sendika üyeliği konusunda olumlu tutuma sahiptirler. Eğitimsiz işçiler arasında sendika üyesi olanların yüksek oranda bulunması, bu görüşü güçlendirmektedir. Sendikaya yüksek üyelik oranı, sendikanın işçilerce toplumdaki güvensiz durumlarına karşı bir savunma aracı olarak görüldüğünü (Rist, 1978: 131) ve çoğu için sendikanın yabancı toplumla iletişimde başlıca kanal olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, Alman sendikalarının yabancı işçilerin işgücüne entegre olması için diğer ülke sendikalarından daha çok çaba göstermesi ve normal sendika görevlerinin ötesinde refah sağlama işlevi üstlenmelerinin de (Castels ve Kosack, 1973: 130) bunda rolü olsa gerektir.

Göçün ilk yıllarında yurtdışına yalnız gidenlerin oranı yüksek iken yabancı işçilere yönelik politikalara bağlı olarak ailelerin getirilmesi ve yurtdışında medeni durumda meydana gelen değişiklikler nedeniyle zamanla aile bileşimi değişmiş ve yalnız olanların oranı düşerken aileleriyle birlikte olanların oranı yükselmiştir. Yurtdışına gidiş öncesi % 62 olan evli işçi oranı yurtdışında % 78'e çıkmış, bekarların oranı ise % 38'den % 21'e inmiştir. Yurtdışında yalnız olanların oranı başlangıçta % 57 iken % 23'e düşmüş, aileleriyle olanların oranı da % 43'ten % 77'ye çıkmıştır. Çekirdek aile egemen aile biçimi haline gelmiştir. Yurtdışında en yüksek oranda yalnız yaşayanlar gidiş öncesi kırsal yerleşim yerlerinde oturan evli erkeklerdir.

Görüşülen işçilerin içinde buldukları toplumla ilişkilerini değerlendirebilmek amacıyla yabancı dil bilgileri, Almanlarla görüşme dereceleri, arkadaş grupları, yabancı kitle iletişim araçlarını (KİA) izleme ve yabancı KİA'ya açıklık durumları ile yabancı topluma uyum sorunları incelenmiştir. Ancak her şeyden önce işçilerin yurtdışında kalış sürelerine bakmak gerekmektedir. Örneğimizdeki işçilerin % 14'ü yurtdışında 5 yıldan az, % 24'ü 6-10 yıl arasında, % 42'si 11-15 yıl arasında, % 20'si ise 15 yıldan fazla kalmıştır. İşçilerin uzun sayılabilecek bu kalış süreleri zarfındaki yabancı dil bilgilerine bakıldığında; bilmeyenlerin oranı % 1, az-çok bilenlerin oranı % 51, orta derecede bilenlerin oranı % 17, iyi derecede bilenlerin oranı ise % 31'dir. İkinci kuşak işçilerin % 54'ü Almancayı iyi derecede bilmekte iken birinci kuşak işçilerin çoğu, sadece günlük gereksinimlerini karşılayacak düzeyde Almanca öğrenmiştir. Kentsel yerleşim yerlerinden gidenler ile eğitim düzeyi yüksek olanların yabancı dil bilgileri daha fazladır. Yabancı dil bilgisinin yetersizliği, Alman toplumuyla sınırlı iletişime yol açan nedenlerden biri olmakla birlikte, yabancı işçilere karşı uygulanan politikalar ve Alman toplumunun yabancı işçilere yönelik dışlayıcı tutumu da iletişim kopukluğunda önemli rol oynamıştır.

Almanlarla görüşme dereceleri sorulduğunda işçilerin % 47'si oldukça sık görüştüğünü, % 43'ü sadece işyerinde görüştüğünü, % 8'i oldukça az görüştüğünü, % 2'si hiç görüşmediğini belirtmiştir. Almanlarla görüşme sıklığı, kentsel yerleşim yerlerinden gidenlerde, eğitim ve yabancı dil bilgisi yüksek olanlarda ve ikinci kuşak işçilerde daha fazladır. Yurtdışındaki arkadaş grupları sorulduğunda da "hepsi Türk" diyenlerin oranı birinci kuşak işçilerde % 36, ikinci kuşak işçilerde % 25, "hepsi Alman" diyenlerin oranı birinci kuşak işçilerde % 4, ikinci kuşak işçilerde % 17, "çoğu Alman, diğerleri Türk" diyenlerin oranı birinci kuşak işçilerde % 11, ikinci kuşak işçilerde ise % 25 olmuştur.

İşçilerin Alman toplumu ile iletişimlerinde önemli bir diğer husus, yurtdışında KİA izleme alışkanlıkları ve yabancı KİA'ya açıklıklarıdır. Bu amaçla, işçilerin yurtdışında gazete okuma ve radyo ve televizyon izleme alışkanlıkları ile izledikleri yayınların hangi dilde olduğu araştırılmıştır. (Genel eğilim aynı yönde olduğundan burada yalnızca gazete izleme alışkanlıklarına ilişkin bulgular sunulmuştur). İşçilerin % 85'i yurtdışında gazete okuduğunu, % 15'i ise okumadığını belirtmiştir. Gazete okumayanların çoğunluğunu kadınlar, eğitim düzeyi düşük olanlar ve kırsal yerleşim yerlerinden gelenler oluşturmaktadır. Gazete okuyanların % 76'sı sadece Türk gazetelerini, % 18'si Türk ve Alman gazetelerini, % 2'si ise

yalnızca Alman gazetelerini okuduğunu belirtmiştir. Birinci kuşak ile ikinci kuşak arasındaki farklılık KİA konusunda da sürmektedir. Birinci kuşak işçilerin % 81'i yalnızca Türk gazetelerini okurken, ikinci kuşakta bu oran % 62'ye düşmekte, buna karşılık ikinci kuşak işçilerde yalnızca Alman gazetelerini okuduğunu belirtenlerin oranı % 10 iken birinci kuşak işçiler arasında sadece Alman gazetesi okuyan bulunmamaktadır. Her iki dildeki gazeteleri de okuduğunu belirtenlerin oranı ise birinci kuşakta % 19, ikinci kuşakta da % 29'dur. Kadınlar Almanca ve her iki dildeki gazeteleri erkeklerden daha yüksek oranda okumaktadırlar. Bu durum, büyük ölçüde yabancı dil bilgileri diğer gruplardan fazla olan ikinci kuşak kadınlardan kaynaklanmaktadır. Kentsel yerleşim yerlerinden gidenler ve eğitim düzeyi yüksek olanların da yabancı gazeteleri okuma oranı daha yüksektir. Yurtdışında en çok okunan Türk gazeteleri, işçilerin belli bir siyasal partiyi ya da görüşü temsil eden gazetelerden çok, yüksek tirajlı ve tarafsız gazeteleri tercih ettiklerini ortaya koymaktadır (Abadan, 1964: 189). Görüşülen işçilerin yurtdışında en fazla okudukları gazete Hürriyet'tir (%72), onu Tercüman (% 18), Günaydın (% 4) ve Milliyet (% 2) izlemektedir. Hürriyet'in o dönemde yurtdışında en yaygın dağıtım ağına sahip gazete olduğu da dikkate alınmalıdır. Gazetelerin en çok okunan sayfaları % 38 ile yurt haberleridir, işçilerin % 32'si gazetelerin tüm sayfalarını okuduğunu, % 16'sı ise en çok dünya haberlerini okuduğunu belirtmiştir. Birinci kuşak işçiler yurt haberlerini ikinci kuşaktan daha yüksek oranda okumaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe dünya haberlerini okuyanların oranı yükselmektedir.

Görüşülen işçilerin % 25'i Alman toplumuna uyum sağladığını, % 75 gibi büyük bir bölümü ise sağlayamadığını belirtmiştir. Uyum sorununa etki eden faktörler arasında cinsiyet, eğitim, yerleşim alanı ve yurtdışında kalış süresi öne çıkmaktadır. Kadınların, eğitim düzeyi yüksek olanların, getto dışında oturanların (işçilerin % 82'si Türklerin yoğun olduğu yerleşim alanlarında yaşamıştır) ve yurtdışında uzun süre kalanların Alman toplumuna daha fazla uyum sağladığı görülmüştür. Yabancı toplumla iletişime daha açık oldukları halde ikinci kuşak işçilerin birinci kuşak işçilerden daha az uyum sağladıkları dikkat çekmiştir. İkinci kuşağın iki farklı toplumun/kültürün çoğu kez birbiriyle ters düşen etkilerine aynı anda maruz kaldığı göz önüne alındığında, bu çapraz baskıların ikinci kuşak üyelerinin –özellikle örneklemedeki ikinci kuşak kadınların- Alman toplumuna uyum güçlüğünde önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır. Uyum sağlayamama nedenlerine bakıldığında, ikinci kuşağın, birinci kuşağın tersine yabancı kültüre fazla direniş göstermediği, ancak yabancı toplumun kurallarını da benimseyemediği ve yabancı düşmanlığından daha çok etkilendiği görülmektedir. İkinci kuşağın Alman toplumuyla iletişime daha açık olmasının uyum açısından tek başına fazla anlam taşımadığı, bu iletişimin içeriğinin de çok önemli olduğu böylece ortaya çıkmaktadır. Genel olarak uyum sağlayamama nedenleri incelendiğinde, işçilerin % 43'ünün “alışkanlıklarını değiştirmek istememe”, % 41'inin “yabancı toplumun kurallarını, alışkanlıklarını benimseyememe”, % 8'inin “yabancı düşmanlığı”, % 8'inin de diğer nedenlerle uyum sağlayamadıklarını belirttikleri görülmüştür.

Bu bulgular çerçevesinde, görüşülen işçilerin yurtdışında içe kapalı bir grup oluşturdukları, çoğunlukla gettolarda yaşadıkları, yabancı toplumun üyeleriyle sınırlı ilişkiler kurdukları, genellikle de uyum güçlüğü çektikleri belirtilebilecektir.

2.4. Dönüş Sonrası Sosyo-Ekonomik Durum

Yurtdışından geri dönen işçilerle ilgili olarak yapılan ilk çalışmalar, geri dönüş nedenleri arasında ailevi etkenlerin başta geldiğini göstermiştir. Bu durum, özellikle kırsal kesimden yurtdışına giden erkek işçiler bakımından geçerlidir. 1960'lı yıllarda ya da 1970'li yılların ilk yarısında yurtdışına giden ve evli olmasına karşın yurtdışında yalnız yaşayan bu ilk grup işçiler, yurtdışında endüstriyel yaşama uyum güçlükleri ile karşılaşmışlar, dönüşlerinde genellikle çıktıkları kırsal yerleşim yerlerine yerleşmişler ve dönüş nedeni olarak çoğunlukla ailevi nedenleri göstermişlerdir (Abadan-Unat, 1988: 11). Ayrıca, nitelsiz, ağır işlerde ve ekonomik krizlerden en çok etkilenen ikincil işgücü kesiminde çalışmaları kaçınılmaz olan

kırsal kökenli işçilerin işsizlik sorunuyla karşılaşmaları da önemli bir dönüş nedenidir (Gitmez, 1983: 133). Ankara köylerinde gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçlarına göre, dönen erkek işçiler için en önemli dönüş nedeni işsizliktir (Yasa, 1979: 133). Ayrıca sağlık sorunları da önemli bir dönüş nedeni olmaktadır. Boğazlıyan araştırmasında bu nedenle dönüş yaptığını belirten işçiler % 27,6 gibi yüksek bir orana ulaşmıştır (Penninx ve Van Velzen, 1976: 204).

1970’li yılların ikinci yarısından itibaren, özellikle aile birleşmesi yoluyla gidişlerin artması nedeniyle ikinci kuşak üyelerinin büyük sayıya ulaşması ve bu kuşağın artan eğitim ve uyum sorunları, işçiler için giderek daha çok önem kazanan bir dönüş nedeni olmaya başlamıştır. Geç yaşlarda gittiği için eğitim sistemine giremeyen, girse de başarılı olamayan veya yurtdışında doğup büyüdüğü için “Almanlaşacağından” korkulan ikinci kuşak üyelerini koruma endişesi, aileler için başlıca dönüş nedenlerinden biri durumuna gelmiştir (Abadan-Unat, 1988: 14)

Bunun yanı sıra, 1980’li yıllarda yabancı işçilerin geriye dönüşünü özendirmeye yönelik sistemli çabaların ve büyüyen yabancı düşmanlığının, daha geniş çaplı bir dönüş hareketine yol açtığı ve bu yıllarda dönen işçilerin, alıcı ülkelerle ilgili yapısal faktörlerden daha fazla etkilendikleri görülmektedir (Abadan-Unat, 1988: 13). Bursa Uludağ Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen araştırmanın (Akçaylı ve diğ., 1987: 75) sonuçlarına göre, dönüş nedenlerinin % 37’si alıcı ülkelerin yabancı işçileri etkileyen politikaları ve tutumları ile ilgilidir. Bunlar; yaşanan ülkedeki işsizlik, yabancı düşmanlığı, geri dönüş primi ve beklemeksizin emeklilik hakkından faydalanma, oturma ve çalışma izninin uzatılmaması şeklinde belirtilmektedir. Birinci sırada ise çocukların okul ve yetişme sorunları gelmektedir.

Örneğimizde yer alan işçiler için de çocukların bakım ve eğitim sorunları ile alıcı ülkelerle ilgili yapısal faktörlerin önemli dönüş nedenlerini oluşturduğu, bununla birlikte, ailevi nedenlerin ve sağlık sorunlarının da önemlerini korudukları görülmektedir. Dönüş nedenlerine yurtdışına gidiş yaşına göre bakıldığında, ikinci kuşak için ailevi nedenler, yani ailelerinin kararına uyarak yurda dönme, birinci kuşak için ise çocukların bakım ve eğitim sorunları en önemli dönüş nedenini oluşturmaktadır. Birinci kuşak işçilerin, çocuklarının kendi kültürlerinden kopmasını önleme düşüncesinin Türkiye’ye dönüşlerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, çocukların Almanya’da önemli eğitim sorunlarıyla karşılaşması ve çoğunun başarı sağlayamaması, çocuklarının geleceğine ilişkin beklenti düzeyleri diğer yabancı işçi ailelerinden çok daha yüksek olan Türk ailelerde (Vassaf, 1983: 41) çocuklarının Türkiye’de daha başarılı olacağı inancına yol açtığını ileri sürmek mümkündür. Esas itibarıyla son derece seçici olan Alman okul sistemi, yabancı ve Türk işçi çocuklarına karşı daha da eleyici işlev görmekte, çocuklar henüz eğitimlerinin ilk yıllarında sistemin dışına itilmektedir. 1970’li yılların sonunda Almanya’da öğrenim çağındaki Türk çocuklarının yalnız % 3,9’u Mesleki Eğitim Okulu’na (Realschule), % 6,9’u yüksek öğrenime hazırlayan liseye (Gymnasium) ve ancak % 1,5’i yüksek öğrenim kurumlarına girebilmekteydi. (Adem, 1979: 75) Birinci kuşak işçiler için sağlık sorunları, en önemli ikinci dönüş nedenidir. Alıcı ülkelerle ilgili yapısal faktörlerin etkisiyle yurda dönen birinci kuşak işçilerin oranı da % 21’dir.

Görüşülen işçilerin geri dönüş yıllarına bakıldığında, % 55’inin 1983-84 yıllarında, yani Almanya tarafından kabul edilen Geriye Dönüşü Özendirme Yasası’nın yürürlükte kaldığı dönemde, % 22’sinin 1981-82 yıllarında, % 15’inin 1981 öncesinde, % 8’inin ise 1984 sonrasında döndüğü görülmektedir. Yurda dönüş nedeni olarak işçilerin yalnızca % 3’ünün kesin dönüşü teşvik önlemlerinden yararlanma amacını göstermesine karşın, dönüşlerin 1983-84 yıllarında yoğunlaşması, bu önlemlerin zaten yurda dönmeyi düşünen işçiler üzerinde etkili olduğunu düşündürmektedir. 1982-84 arasında Almanya’dan 315 bin civarında Türk işçisi geri dönüş yapmıştır (Şen, 1986: 77). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın 1987’deki verilerine göre 1982’den sonra Almanya’dan ayrılan Türk vatandaşlarının sayısı 438.009’dur (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 1988: 6). Geri dönüşler sonraki yıllarda giderek

azalmıştır. Türkiye, esas itibarıyla geri dönüşleri teşvik etmemiş, ancak kendi arzusuyla dönen işçi ve ailelerinin topluma uyumlarını sağlamak amacıyla eğitim, istihdam, konut ve sosyal güvenlikle ilgili konularda işçilere yardımcı olmayı amaçlamıştır (Barışık ve Dündar, 1988: 6).

Diğer yandan, yurtdışına gidiş öncesi oturulan yerleşim yerine göre dönüş yılı incelendiğinde, kentsel yerleşim yerlerinden gidenlerin % 50'sinin, kırsal yörelerden gidenlerin ise % 64'ünün 1983-84 yıllarında dönüş yaptığı görülmektedir. Kırsal yörelerden giden işçilerin yüksek oranı, yurtdışında kendilerini daha istikrarsız durumda gören işçilerin söz konusu önlemlerden daha fazla yararlandıklarını göstermektedir.

Yurda dönen işçilerin yeniden uyumlarını belirleyen ana etken ekonomik uyumdur. İşçinin yurtdışına gitmesine yol açan temel faktörler ekonomik olduğundan, yurda döndüğünde yeniden uyumunu sağlayacak etmenler de birinci derecede ekonomik olmaktadır. İşsizliğin yaygın ve işsizliği azaltmaya yönelik önlemlerin yetersiz kaldığı bir sosyo-ekonomik yapıya dönen işçi, kendisini dış göçe zorlayan olumsuz ekonomik koşulları bertaraf etmeye ya da aşmaya yardımcı olacak bireysel ve maddi olanakları ölçüsünde yeniden uyum sağlayabilmektedir (Güven, 1986: 82). Şüphesiz ki, salt bireysel ve maddi olanaklar değil, aynı zamanda işçilerin ekonomik kararlarını gerçekleştirmeye elverişli bir ortamın varlığı da yeniden uyum sürecinde etkili olmaktadır. Dolayısıyla ülkedeki ekonomik koşullar, dönüş yapılan bölgelerin ekonomik özellikleri ve işçilerin beklentileri ile olanakları, bir bütün halinde ekonomik uyumun gerekli öğelerini meydana getirmektedir.

Dönen işçilerin ekonomik seçimleri ile ilgili araştırmalar, işçilerin büyük çoğunluğu için amaçlananın, sosyal statülerini değiştirecek, bağımsız, küçük işyeri sahipliği olduğunu ortaya koymuştur (Gitmez, 1983: 190; DPT, 1974: 28; Tuna, 1967: 34; T.C. Merkez Bankası, 1986: 571). İşçiler yurtdışında uzun yıllar katlandıkları ağır çalışma ve yaşama koşullarından sonra başkasına bağımlı bir statüde işçi olarak çalışmayı istememekte, elde ettikleri kazanımlarla toplumsal kökenlerini aşmayı, hiyerarşik konumlarını yükseltmeyi amaçlamaktadırlar. Böylece dönen işçiler, küçük burjuva değerlerini benimsemeye yatkın bir ara tabaka oluşturmakta ve kendilerini daha çok esnaf, bağımsız küçük üretici ve ticaret kesimiyle özdeşleştirmektedirler (Güven, 1986: 91). Diğer yandan, yakın çevrelerinin bu işçilerden beklediği de, başarılarını simgeleyen bağımsız işyerleri açmalarıdır. Bunu gerçekleştiremeyen işçiler başarısız görülmekte, toplumsal saygınlıklarını kaybetmektedirler (Gitmez, 1983: 240). Bağımsız işyeri, dönen işçi için toplumsal hiyerarşide yükselme, itibar kazanma ve bu yolla kendini kanıtlama anlamına gelmektedir.

Dönen işçilerin kişisel çözümlerden başka seçeneklerinin olup olmadığı da yanıtlanması gereken önemli bir sorudur. Başlıca amaçları, kendileri ve çocukları için gelir ve istihdam sağlayacak bir iş kurmak olan işçilerin, bu amaçlarını gerçekleştirebilmelerine yardımcı olacak politikaların geliştirilmemiş olması, kendi girişimleriyle başlattıkları işçi şirketleri hareketinin yönlendirilemeyerek büyük ölçüde başarısızlığa uğraması, KKK'nın daha başlangıçta bu amaca hizmet edemeyeceğinin anlaşılması, işçilerin söz konusu girişimlere güvenlerinin kalmamasına yol açmış, tasarruflarının devlet öncülüğü ve garantisinde değerlendirilememesi, işçileri kamusal politika ve önlemlere karşı ilgisiz bırakmıştır.

Dönen işçilerin ücretli işçi olarak çalışma eğilimlerini zayıflatan diğer etkenler arasında; emeklilik, sağlık durumu ve yaş durumunun elverişsizliği de belirtilmelidir. İşçi olarak çalışmak isteyenler ise vasıf koşullarındaki uyumsuzluk, Türkiye'deki yüksek işsizlik, çalışma şartlarının ağırlığı, ücret düşüklüğü, istihdam güvenliğinin olmaması ve iş kazaları ile meslek hastalıklarını önleyici tedbirlerin yetersizliği gibi faktörler nedeniyle iş piyasası dışında kalmaktadırlar (Akçaylı ve diğ., 1987: 86). Bununla birlikte, Uludağ Üniversitesi tarafından yapılan araştırmada, yurda döndükten sonra işçi olarak çalıştığını belirtenlerin % 44,3 gibi yüksek bir orana ulaşması dikkati çekmektedir. Bunun başlıca nedenlerinin yurtdışında yeterli

tasarrufun yapılamamış olması, döndükten sonra bağımsız iş kurma deneyiminin başarısızlığa uğraması ve çalışma zorunluluğu gibi, esas olarak işçinin yurtdışı ve dönüş sonrası deneyiminin başarısızlığını yansıtan hususlar olduğu görülmektedir (Akçaylı ve diğ., 1987: 92). Yani ücretli işçiliğe yönelme, işçilerin yurtdışında kazandıkları bilgi ve birikimi değerlendirme arzularından değil, koşulların zorlamasından kaynaklanmaktadır.

Birinci kuşak için istenmeyen ücretli işçilik, genellikle ikinci kuşak için de istenmemekte, çocuklarını toplumsal-ekonomik katmanlaşma düzeninin daha yüksek basamaklarında görmeyi arzulayan “Alamancı ailenin” beklentileri, ikinci kuşağın iş-güç seçim, karar ve davranışlarına yansımaktadır (Güven, 1986: 100). İkinci kuşak, meslek seçiminde önemli ölçüde ailenin tercih ve kararlarına bağımlı olmakta ve genellikle aileye ait küçük işyerlerinde çalışmaktadır.

Dönen işçilerin yatırım yaptıkları alanların ve yöneldikleri sektörlerin Türkiye'nin öncelikleriyle ne ölçüde uygun olduğu konusuna gelince, işçilerin işyeri tercihlerinin zaten büyük doyumluk halinde bulunan hizmet sektörüne yöneldiği, birikimlerin üretken olmayan ve daha çok da ticaret-hizmet gibi sağlıklı gelişme gösteren alanlara harcanarak ülkenin kalkınma öncelikleriyle uyuşmayan bir süreç izlediği, ayrıca enflasyonist etki yaratan konut, arsa gibi gayrimenkul alımlarına yatırıldığı, çeşitli araştırma bulgularıyla ortaya konmuştur.

Örneklemimizde yer alan işçilerin dönüş sonrası çalışma yaşamlarına ilişkin en önemli bulgulardan biri, kadınların çalışma yaşamına katılımları ile ilgilidir. Kadın işçilerin neredeyse tamamı dönüş sonrası çalışma yaşamının dışında kalmıştır. Kadın işçilerin % 96'sı dönüş sonrası çalışmadığını belirtirken erkeklerde bu oran % 32'dir. Kadınların yarısı çalışmaya ihtiyacı olmadığını ya da çalışmak istemediğini bildirirken, erkeklerde aynı nedenle çalışmayanların oranı yalnızca % 6'dır. Bu durum, kadınlar için yurtdışındaki çalışma yaşamının yalnızca belirli bir süre ve belirli amaçlar gerçekleştirilene kadar katlanılması gereken geçici bir olgu olarak görüldüğünü, bu amaçlar gerçekleştirildikten sonra ise çalışmanın istenmeyen, itibar kaybettirici bir durum olduğunu göstermektedir. Çalışmama nedenleri arasında % 39'la ilk sırayı alan çalışmaya ihtiyaç duymama/istememe şikkını, % 22 ile sağlık durumunun elverişsizliği izlemekte, kadınların oranının nispeten düşük olmasına karşılık, erkeklerin % 31'i bu nedenle çalışmadığını belirtmektedir. Sağlık sorunlarının önemli bir dönüş nedeni olduğu hatırlandığında yurtdışında uzun ve yorucu bir çalışma dönemi geçirildiği anlaşılmaktadır. Üçüncü sıradaki çalışmama nedeni, kadınlarda % 15, erkeklerde de % 13 oranıyla yurda döndükten sonra iş bulamama olarak belirtilmiştir. Bu durum, yurtdışından nitelik kazanmadan ve nispeten ileri yaşlarda yurda dönen işçilerin iş bulmakta güçlüklerle karşılaştığını ortaya koymaktadır. Emekli olduğu ya da yaşı uygun olmadığı için çalışmadığını belirtenlerin oranı % 11 iken, çocukların bakım-eğitim sorumluluğu (% 6), henüz iş kuramama (% 3), eşin onaylamaması (% 3), çevrenin hoş karşılamaması (% 2), diğer çalışmama nedenlerini oluşturmaktadır. Gidiş öncesi işçilerin % 52'si çalışmaz iken dönüş sonrasında bu oran yukarıda belirtilen nedenlerle % 64'e çıkmıştır.

Dönüş sonrası yapılan işlere bakıldığında ise görüşülen işçilerin büyük bir bölümünün genel eğilime uygun olarak bağımsız işlere yöneldikleri görülmektedir. İşçilerin % 67'si esnaf, % 11'i zanaatkar, % 8'i serbest (pazarlamacı, muhasebeci vb.), % 8'i işçi, % 3'ü memur, % 3'ü de tüccar olarak çalıştığını belirtmiştir. Yurtdışına gitmeden önce işçi, zanaatkar ve memur olarak çalışanların oranında dönüş sonrasında önemli bir düşüş meydana gelmiş, buna karşılık esnaf, tüccar ve serbest meslek sahibi olanların oranında büyük bir yükselme olmuştur. Yapılan işler bakımından yurtdışına gidiş öncesi oturulan yerleşim yerine göre fazla bir farklılık bulunmamaktadır. Dönüş sonrasında kente yerleşme nedeniyle çiftçilik tamamen ortadan kalkmıştır. İşçilerin bağımsız ticari faaliyetlere kaydığını gösteren bu bulgular, dönen işçilerin ülke sanayisinde oynamaları öngörülen rollere ilişkin beklentilerin gerçekleşmediğini ve

işçilerin kendilerine uygun görülen rolleri değil, kendilerinin uygun gördüğü “patron-işçi” rolünü benimsediklerini ortaya koymaktadır.

Örneklemin küçüklüğü, ikinci kuşağın mesleki yönelimlerini sağlıklı bir şekilde değerlendirmeyi engellemektedir. Ancak eldeki verilere dayanarak söylenebilecek şey, aile koşulları elverişli olan işçilerin babaları gibi bağımsız ticari faaliyetlere yöneldikleri, elverişli olmayanların ise bağımlı statüde çalışmak durumunda kaldıklarıdır. Öte yandan, ikinci kuşak olarak yurtdışına giden erkeklerin % 89’u yurda döndükten sonra çalıştığı halde, ikinci kuşak kadınlar arasında hiç çalışan olmaması, bu kadınların da anneleri gibi davrandığını göstermektedir.

İşçilerin yurtdışındaki tasarruflarıyla yatırım yapıp yapmadıkları ve yatırım yapmayı tercih ettikleri alanlar, ekonomik durumlarında gidiş öncesine göre meydana gelen değişiklikleri açık bir biçimde yansıtmaktadır. İşçilerin % 64’ü yurtdışındaki tasarruflarıyla bir ya da birden fazla yatırım yaptığını belirtmiştir. Kentsel yerleşim yerlerinden gidenlerin % 31’i yatırım yapmadığını belirtirken, kırsal yerleşim yerlerinden gidenlerde bu oran % 44’e çıkmaktadır. Erkek işçilerin % 24’ü, kadın işçilerin ise % 48’i yatırım yapmamıştır. Bu bulgulardan, yurtdışındaki çalışma ve ücret koşulları görece daha iyi olan erkek ve kentsel kesim çıkışlı işçilerin daha fazla tasarruf imkanına sahip oldukları ve daha fazla yatırım yaptıkları sonucu çıkmaktadır. Ancak, kadınların yatırım yapma oranlarındaki düşüklüğün, yatırımların aile adına yapılmasından kaynaklanabileceği göz önüne alınmalıdır. İşçilerin % 96’sı bir ya da daha fazla yatırımla birlikte konuta yatırım yapmıştır. Onu bir ya da daha fazla yatırımla birlikte işyeri izlemekte (%32), arazi ise en düşük oranda yatırım yapılan alanı oluşturmaktadır (% 26). Kırsal yerleşim yerlerinden giden işçilerin araziye yatırım yapma oranı daha yüksektir.

İşçilerin gelir düzeyleri incelendiğinde % 35’i alt-orta veya alt gelir grubunda, % 39’u ise üst-orta ya da orta gelir grubunda yer almakta, % 19’luk bir kesim ise ortalamanın oldukça üstünde gelir elde etmektedir. İşçilerin % 33’ünün birikmiş parası olduğu, % 64’ünün konut, işyeri veya arazi biçiminde bir yatırımı bulunduğu, yine % 64’ünün çalışmadığı ve çalışanların seçtikleri iş türleri dikkate alındığında, genel bir değerlendirmeye, görüşülen işçilerin büyük bölümünün dış göçe katılmakla ekonomik açıdan amaçladıklarını gerçekleştirdikleri söylenebilir. İşçilerin % 89’unun Almanya’ya gittiğine memnun olduğunu belirtmesi de, bu görüşü güçlendirmektedir.

İşçilerin yurda dönüşlerinde yapacakları işlerin ve yatırım alanlarının saptanmasında ve yeniden uyumlarında, yerleşim yerlerinin seçimi önemli bir faktör durumundadır. Örnekleminimize giren işçilerin % 56’sının yurtdışına gitmeden önce Ankara’da oturduğu dikkate alındığında, % 44’ünün gidiş öncesi Ankara dışında oturmakta iken dönüş sonrasında bu kente yerleştiği anlaşılmaktadır. Ankara’ya yerleşmede başta gelen nedenler, iş olanakları (% 36) ve çocukların eğitimi (% 27) ile akraba/tanıdıkların Ankara’da olmasıdır (% 15). Ankara’ya yerleşme nedenleri yurtdışına gidiş öncesi oturulan yerleşim yerine göre incelendiğinde, kentsel yerleşim yerlerinden giden işçilerin iş olanaklarını, kırsal yerleşim yerlerinden gidenlerin ise çocukların eğitim gereklerini daha önemli buldukları görülmektedir. Kırsal kesimdeki yetersiz eğitim olanaklarının, çocuklarının iyi bir tahsil görmesini arzulayan kırsal kökenli işçileri kente yerleşmeye yönelttiği anlaşılmaktadır. Akraba/tanıdıkların Ankara’da olması nedeniyle bu kente yerleştiklerini belirten işçilerin tümünün kırsal kökenli işçiler olması, yeni bir iş kurarken yakın çevrenin rehberliğine başvurma ve yeni yerleşilen kente fazla yabancılaşarak uyum sağlama gereksinimleriyle açıklanabilir. Birinci kuşak işçiler için en önemli dönüş nedeninin çocuklarının eğitim sorunları olduğu dikkate alındığında, görüşülen işçilerin dönüş nedenleri ile yerleşim yerlerinin seçimi arasında paralellik olduğu, yerleşim yerine ilişkin planların dönüş amaçlarına uygun olarak yapıldığı dikkati çekmektedir.

İşçi göçünün aile yapısına etkileri konusunda yapılan araştırmalar, “Alamancı aile” olarak adlandırılan ve giyim-kuşam biçimi, yemek yeme ve temizlik alışkanlıkları, “Alamancı zevkine” göre ve çoğu gösterişçi tüketim eşyalarıyla döşenmiş yeni konutları, üyelerinin bireyci bir kişiliğe bürünmesi, elde edilen maddi olanaklar sonucu değişen iş alanları ve çocuklarına ilişkin yükselen beklenti düzeyleri ile yurtdışına gitmemiş ailelerden farklı özellikler gösteren bir aile türünün ortaya çıktığını (Yasa, 1979: 86-87), göç olgusunun aile bileşiminde önemli değişiklikler meydana getirdiğini, ailede karar verme ve otorite dağılımında, doğurganlık eğilimlerinde, cinsler arası ilişkilerde, aile sorumlulukları ve iş bölümünde değişikliklere yol açtığını ve kadınların bağımsız hareket edebilme durumlarını etkilediğini (Abadan-Unat, 1984: 27) ortaya koymuştur. Kadınların dış göç hareketine katılması, aile içindeki toplumsal rollerde, karar alma süreci ve aile bütçesinin denetiminde değişikliklere yol açmıştır. Özellikle yalnızca kadının veya her iki eşin birlikte çalıştığı durumlarda aile gelirinin tahsis biçimi konusunda kadınlar daha çok söz sahibi olmuştur. Ancak kadınların dış göç sonucu çalışma yaşamına girmeleri, aile içindeki statülerini yükseltmiş, aile bütçesinin yönetim ve denetiminde etkilerini arttırmış ise de geleneksel tutumlarda fazla değişikliğe yol açmamıştır. Aile içi görev dağılımı, otorite ve karar verme sürecinde genellikle radikal dönüşümler olmamakta, olsa bile bunların yurda döndükten sonra yaşama şansı pek bulunmamaktadır. Bu tür yeniliklere karşı koyan bir çevrede tek başlarına kalan kadınlar için dönüşle birlikte geriye doğru bir uyum süreci başlamaktadır. Kadınlar çevreleriyle aralarındaki sürtüşmeyi en aza indirmek için öğrendiklerinin önemli bir bölümünü unutmaya, aynı zamanda eski davranış ve alışkanlıklarını yeniden diriltmeye zorlanmaktadırlar (Kudat, 1974: 16).

Dönüş sonrası ailede otorite dağılımının incelenmesi, yukarıdaki tespitlere uygun olarak, kadınların aile bütçesinin kontrolü ve yönetimine ilişkin etkilerinin daha fazla olduğunu, önemli ailevi konularda ise erkeklerin karar verdiğini göstermektedir. Aile bütçesi ile ilgili konularda kadın ve erkeğin ortaklaşa karar verdiğini belirtenlerin oranı % 49 iken, diğer konularda ortaklaşa karar verildiğini belirtenlerin oranı % 33, sadece erkeğin karar verdiğini belirtenlerin oranı ise % 49’dur. Ailede kararların kimin tarafından alınması gerektiği sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında kadınların % 54’ü kadın ve erkeğin aynı ölçüde karar vermesi gerektiğini belirtirken erkeklerde bu oran % 44’e inmekte, sadece erkeğin karar vermesi gerektiğini belirten kadınların oranı % 34 iken erkeklerin oranı % 48’e çıkmaktadır. Dolayısıyla kadınların aile bütçesi üzerindeki denetimleri dönüş sonrasında da devam etmekle birlikte, diğer konularda erkeğin geleneksel üstünlüğünün sürdüğü anlaşılmaktadır.

Görüşülen işçilerin gidiş öncesi ve dönüş sonrası aile biçimleri karşılaştırıldığında ilk göze çarpan nokta, çekirdek aile oranında % 61’den % 82’ye doğru bir yükseliş olmasıdır. Gidiş öncesi çekirdek ailenin nispeten düşük oranı, ailelerin iç veya dış göç nedeniyle parçalanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim gidiş öncesi % 20 olan parçalanmış aile oranı, dönüş sonrasında % 5’e düşmüştür. Dönüş sonrası kentsel kesime yerleşme nedeniyle ataerkil geniş ailenin % 12’den % 1’e düşerek neredeyse tamamıyla ortadan kaybolduğu görülmektedir. Buna karşılık, geçici geniş ailelerin oranında % 5’ten % 9’a doğru bir yükselme olduğu gözlenmektedir. Geçici geniş aile üyesi işçilerin % 67’si gidiş öncesi kırsal yerleşim yerlerinde oturanlardan meydana gelmektedir. Yalnız ya da bekar olan işçilerin oranında ise gidiş öncesi ile dönüş sonrası arasında fark bulunmamaktadır.

Görüşülen işçiler için önem taşıyan toplumsal yeniden uyum koşullarının tespiti amacıyla “yaşadığınız topluma uyum sağlayabilmeniz en önemli gördüğünüz koşul hangisidir” sorusuna verilen yanıtlar, farklı uyum süreçleri ve tiplerinin varlığını işaret etmiştir. İşçilerin % 37’si en önemli toplumsal uyum koşulunun, insan ilişkilerinde eşitlik ve manevi değerlere saygı olduğunu belirtirken, % 28’i düşünce özgürlüğü, % 24’ü sosyal güvenlik haklarının ve yeterli ücretlerin sağlanması, % 3’ü toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşama tam katılım, % 8’i ise hepsi yanıtı vermiştir. Eğitim, cinsiyet, yurtdışına gidiş yaşı ve gidiş öncesi

oturulan yerleşim yeri gibi değişkenlere göre incelendiğinde, insan ilişkilerinde eşitlik ve manevi değerlere saygıyı en önemli toplumsal uyum koşulu olarak görenlerin, kırsal kökenli, eğitim düzeyi düşük, birinci kuşak kadın ve erkekler, sosyal güvenlik haklarının ve yeterli ücretlerin sağlanmasını en önemli toplumsal uyum koşulu olarak görenlerin kır/kent çıkışlı ikinci kuşak erkekler, düşünce özgürlüğünü temel toplumsal uyum koşulu kabul edenlerin ise kır/kent çıkışlı, öğrenim düzeyi yüksek ikinci kuşak kadınlar olduğu görülmektedir. İnsan ilişkilerinde eşitlik ve manevi değerlere saygının en önemli toplumsal uyum koşulu olarak belirtilmesi konusunda alan araştırması sırasındaki gözlemlere dayanarak, işçilerin özellikle maddi çıkar düşüncesiyle insanlar arasında ayırım yapılmasından duydukları hoşnutsuzluğu dile getirmek istediklerini vurgulamakta yarar vardır. Görüşülen işçilerin büyük bir bölümü, yurtdışında zengin, yoksul, okumuş ya da cahil, iş önlüğünü giydikten sonra herkesin eşit olduğunu, bir devlet dairesinde veya büroda herhangi bir çıkar ve ayırım gözetilmeksizin herkesle aynı ölçüde ilgilenildiğini, Türkiye’de ise ancak parası ya da “torpili” olanın işini halledebildiğini, sokakta, çarşıda, devlet dairesinde büyük ölçüde maddi çıkar düşüncesiyle davranıldığını ve insan ilişkilerinde dürüstlükten, doğruluktan uzaklaşıldığını ifade etmişlerdir. Bu çerçevede, özellikle birinci kuşak işçiler bakımından değer çatışması denilemese de bir değer uyumsuzluğunun söz konusu olduğu, dış göçü sosyo-ekonomik statülerinde sıçrama yaratacak bir araç olarak gören işçilerin, toplumdan yeni statülerine uygun davranışlar bekledikleri için insan ilişkilerinde eşitlik kavramına özel önem verdikleri düşünülebilir. Sosyal güvenlik hakları ve yeterli kazanç temininin, henüz birinci kuşak gibi işyeri ve gelir garantisi elde edememiş, çoğu çalışan ikinci kuşak erkekler için en önemli toplumsal uyum koşulu olması anlaşılabilir bir durumdur. Küçük yaşlarda yurtdışına giden, eğitim düzeyleri yüksek ikinci kuşak kadınların düşünce özgürlüğünü en önemli toplumsal uyum koşulu olarak görmeleri ise aslında uyumsuzluğun dışavurumu olarak da nitelendirilebilir. Pek çok “özgürlüğünü” yurtdışında bırakan ve yurda dönüşte diğer gruplardan daha yoğun bir yabancılaşma duygusuyla karşılaşan ikinci kuşak kadınların yeniden uyum konusunda daha problemli bir grup oluşturduğu çeşitli araştırmacılar tarafından ortaya konmuştur (Hisli 1986: 10; Tufan, 1987: 148). Ancak, Kağıtçıbaşı (1975: 238) tarafından da saptandığı gibi, kişinin uyumu yurda döndüğü ilk evrede bile çok düşük düzeyde değildir ve düzenli bir gelişmeyle bir yıl içinde optimum düzeyine yükselmektedir. Bu tespitin, özellikle yurtdışına gitmekle amaçladıklarının çoğunu gerçekleştiren birinci kuşak kadın-erkek işçiler açısından geçerli olduğu söylenebilir. Mesleki uyum sorunları çözüldüğü ölçüde ikinci kuşak erkekler için de yeniden uyum süreci daha problemsiz geçebilecektir. İkinci kuşak kadınların ise başarılı bir yeniden uyum süreci için anlaşıldığı kadarıyla yurtdışında öğrendikleri pek çok şeyi unutmaları gerekmektedir.

2.5. Siyasal Tutum ve Davranışlar

Yurtdışından dönen işçilerin siyasal tutum ve davranışları ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışmanın gerçekleştirildiği tarihe kadar konuya ilişkin bir araştırma yapılmamıştır. Dönen işçilerle ilgili çalışmalar, esas olarak işçilerin tasarruf ve yatırımları ile ikinci kuşağın uyum ve eğitim sorunları üzerinde yoğunlaşmıştır. Oysa dış göçün ilk yıllarında, modernleşmeci görüşlerin geniş kabul gördüğü, işçi göçünün toplum kalkınması için zorunlu olan “köy liderlerinin” yetişmesine katkıda bulunacağına (Bireçin, 1966: 200-201), işçilerin yurda döndüklerinde çevrelerine “medeni” hayat ve davranışlar konusunda örnek olacaklarının (Köktağ, 1961), “Batı kültürünün” işçilerin şahsında köylere, kasabalara kadar nüfuz edeceğinin (Tuna, 1965: 12) savunulduğu dikkate alındığında, konuya daha fazla ilgi gösterilmesi beklenirdi. Bu çalışmada dönen işçilerin Batılı değerlerin taşıyıcıları, modernleşmenin öncüleri olup olmadığı sorusu siyasal tutum ve davranışlar bakımından cevaplanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede araştırma örneğinde yer alan işçilerin siyasal bilgi, siyasal ilgi, siyasal etkinlik, oy verme, demokratik değerlere bağlılık ve siyasal tercihleri ele alınmıştır.

Siyasal bilgi, siyasal sistemin işleyişi hakkında bilgi sahibi olmak şeklinde tanımlanmakta ise de (Kalaycıoğlu, 1983: 42) işçilere siyasal sistemle ilgili bilgi soruları yerine, kendilerini yakından ilgilendiren konularda kararlar alan, politikalar oluşturan siyasal kuruluşlarla ilgili sorular yöneltilmesi uygun görülmüş ve yurtdışındaki Türk işçilerine yönelik politikalarını beğendikleri Alman ve Türk siyasi partileri araştırılmıştır.

Yabancı işçilere yönelik politikalarını beğendikleri Alman siyasi partileri ile ilgili soruya verilen yanıtların dağılımı, işçilerin en fazla beğendikleri partinin % 60 oranıyla Sosyal Demokrat Parti (SPD) olduğunu göstermektedir. Buna karşılık Hıristiyan Demokrat Birliği (CDU) % 6, Yeşiller ise % 3 oranında işçi tarafından beğenilmektedir. Hiçbir partinin politikasını beğenmediğini belirten işçilerin oranı % 13 iken, % 18 oranında işçi de soruyu yanıtızsız bırakmıştır. Soruyu yanıtızsız bırakan erkeklerin oranı % 2 iken, kadınlarda bu oran % 34'e çıkmaktadır. Kadınlar yurtdışındaki işçilere yönelik politikaları beğenilen Türk siyasi partileri ile ilgili soruyu da % 38 oranında yanıtızsız bırakmışlardır. Buradan hareketle, kadın göçmen işçilerin kendileri ile ilgili politikalara karşı ilgi-bilgi düzeylerinin erkeklerden oldukça düşük olduğu söylenebilir. Cinsiyetin, eğitim, meslek, gelir gibi değişkenlerden bağımsız olarak siyasal katılma üzerindeki etkisi (Baykal, 1970: 64) ve kadınların siyasal katılma, dolayısıyla siyasal ilgi ve bilgi düzeylerinin erkeklerden düşük bulunduğu dikkate alınırsa, yukarıdaki bulgunun bu konudaki tespitlere uygun düştüğü anlaşılmaktadır.

SPD hem kadın hem erkek işçilerin en fazla beğendiği parti olmakla birlikte, kadınlarda bu partiyi beğenenlerin oranı (% 42), erkeklerden (% 78) oldukça düşüktür. CDU erkek işçiler, Yeşiller ise kadın işçiler tarafından daha çok beğenilmektedir. Erkeklerin % 10'u, kadınların ise % 16'sı hiçbir partiyi beğenmemektedir. Yurtdışına gidiş yaşına göre beğenilen partilere bakıldığında birinci kuşak işçilerin SPD'yi daha yüksek oranda beğendiği, Yeşillerin ise ikinci kuşak tarafından daha çok beğenildiği anlaşılmaktadır. İkinci kuşak işçilerin % 29'u soruyu yanıtızsız bırakmıştır. Bunun yurtdışına daha küçük yaşlarda gitmeleri nedeniyle siyasi partiler ve politikaları hakkında fazla bilgiye sahip olmamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Eğitim düzeyi ile beğenilen parti arasında oldukça güçlü bir ilişki olduğu, eğitim düzeyi yükseldikçe SPD ve Yeşiller'i beğenenlerin oranının yükseldiği, CDU'nun daha düşük eğitimlilerce beğenildiği, hiçbir partiyi beğenmeyenler ile soruyu cevapsız bırakanların oranının eğitim düzeyi düştükçe yükseldiği görülmektedir. Yabancı işçilere yönelik yaklaşım ve politikaları daha liberal olan SPD ve Yeşiller'in eğitim düzeyi yüksek olan işçilerce, buna karşılık daha katı bir yaklaşıma sahip olan CDU'nun daha düşük eğitim düzeyindekilerce beğenilmesi, eğitim düzeyi yüksek olanların siyasal bilgi düzeylerinin de yüksek olduğunu göstermektedir. Soruyu yanıtızsız bırakanlarla hiçbiri şeklinde cevaplayanların düşük eğitim gruplarında yoğunlaşması, eğitim düzeyi düşük olanların siyasal bilgi düzeylerinin de düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Gidiş öncesi oturulan yerleşim yerine göre bakıldığında da kentsel yerleşim yerlerinden giden işçilerin SPD'yi kırsal kökenli işçilerden daha yüksek oranda beğendiği, hiçbir partiyi beğenmeyenler ile soruyu yanıtızsız bırakanların kırsal kökenli işçiler arasında daha yüksek oranda olduğu görülmektedir. Bu durum, eğitim düzeyleri daha düşük olan kırsal kökenli işçilerin siyasal bilgi düzeylerinin de daha düşük olduğunu göstermektedir.

Siyasal bilgi düzeyi daha yüksek olan işçilerin yabancı işçilere karşı daha liberal yaklaşımlara sahip Alman siyasi partilerini beğenmesi, sınıfsal ya da ideolojik nedenlerden değil, grup çıkarı yönünde davranılmasından kaynaklanmaktadır. Görüşülen işçilerin çoğu, Almanya'da kazanmış oldukları sosyal hak ve güvenceleri, sağladıkları maddi imkanları Sosyal Demokrat yönetime bağlamaktadır. Dolayısıyla beğenilen Alman partilerinden yola çıkarak işçilerin siyasal tercihlerinin sosyal demokrat partiler yönünde olduğunu ileri sürmek mümkün değildir.

Görüşülen işçilerin yurtdışındaki işçilere yönelik politikalarını beğendikleri Türk siyasi partileri ile ilgili soruya verdikleri cevaplarda göze çarpan ilk nokta, soruyu “hiçbiri” şeklinde yanıtlayanların yüksek oranıdır (% 47). Bu oran erkeklerde (% 50) kadınlardan (% 44) daha yüksektir. Soruyu yanıtsız bırakanların oranı % 23’tür. Kadınların % 38’i, erkeklerin % 8’i soruyu cevaplamamıştır. “Hiçbiri” şeklindeki yanıtların yüksek oranı, işçilerin soruyu cevapsız bırakmamak amacıyla değil, gerçek düşüncelerini yansıttığı için bu şıkkı tercih ettiklerini göstermektedir. İşçiler yurtdışında “sahipsiz bırakıldıklarını”, “Almanların insafına terk edildiklerini”, yurda getirdikleri dövizlerden başka bir şeyle ilgilenilmediğini düşünmekte ve Türk siyasi partilerinin yurtdışındaki işçilere yönelik politikalarının bu açıdan hiçbir farklılık göstermediğini belirtmektedirler. Beğenilen partiler içinde ise % 21 ile Anavatan Partisi (ANAP) ilk sırayı almakta, erkeklerin bu partiyi kadınlardan daha çok beğendikleri görülmekte, % 6 ile ikinci sırada yer alan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’sini de yalnızca erkek işçiler beğenmektedir. Adalet Partisi ve Milli Selamet Partisi’ni beğenenlerin oranı ise sırasıyla % 2 ve % 1’dir.

Siyasal partilerin beğenilme nedenleri arasında, çocukların eğitim sorunlarının çözülmeye çalışılması (% 28) ve sosyal güvenlik haklarının korunması (% 28) başta gelmektedir. Çocuklarının geleceğine ilişkin beklenti düzeyleri yüksek olan, yurda dönüş kararlarını almada, dönüş sonrası yerleşim yerlerini seçmede çocuklarının eğitimi konusuna büyük önem veren işçiler, siyasal iktidarlardan da çocuklarının geleceğine ilişkin politikalar geliştirilmesini beklemekte, aynı zamanda uzun ve yıpratıcı çalışma yılları sonunda sosyal güvenlik haklarının korunmasını istemektedirler. Bu bulgular, işçilerin beğenilerini gerçekçi temellere oturttuklarını ve Alman partileri ile ilgili beğenilerinde olduğu gibi, grup çıkarı yönünde davrandıklarını ortaya koymaktadır.

Siyasal bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla işçilere beğendikleri Alman ve Türk siyasi partileri ile ilgili yöneltilen sorulara verilen yanıtlar, işçilerin kendilerini ilgilendiren konularda bilgi düzeylerinin yüksek sayılabileceğini, politika ve uygulamalarının somut yararını gördükleri siyasi partileri beğendiklerini, bu açıdan özellikle kentli, eğitim düzeyi yüksek, erkek ve birinci kuşak işçilerin daha bilinçli olduklarını göstermektedir.

Siyasal konulara ilgi duymak, siyasal olayları izlemek, bireyin siyasal yaşamda daha faal bir rol oynamasını, siyasal bilgi birikiminin artmasını teşvik etmekte ve gerek doğrudan gerek siyasal bilgi düzeyinin dolaylı etkisi nedeniyle siyasal katılma üzerinde önemli etkide bulunmaktadır (Kalaycıoğlu, 1983: 41). Siyasal ilgi; siyasal bilgi ve katılmanın yanı sıra, siyasal etkinlik duygusu ile de karşılıklı bir etkileşim içindedir. Görüşülen işçilerin siyasal ilgi düzeylerini ölçmek amacıyla siyasal konulardaki tartışma sıklıkları araştırılmıştır. İşçilerin % 25’i arkadaşlarıyla-komşularıyla “sık sık”, % 44’ü “ara sıra”, % 31’i ise “çok seyrek” olarak siyasal konularda tartıştığını belirtmiştir. Tartışma sıklıkları cinsiyete göre incelendiğinde erkeklerin (% 30) kadınlardan (%20) daha sık tartışma yaptığı, dolayısıyla siyasete daha fazla ilgi duyduğu görülmektedir. Kadınların siyaseti “erkek işi” olarak görmelerinin ve bu yönde içselleştirdikleri cinsiyet rollerinin, onları siyasete daha az ilgi duymaya yönelttiği anlaşılmaktadır. Eğitim ile siyasal konularda tartışma sıklığı arasında doğrusal ve pozitif bir ilişki gözlenmekte, yurtdışına gidiş öncesi oturulan yerleşim yeri ile siyasal konularda tartışma sıklığı arasındaki ilişki de büyük ölçüde eğitimin dolaylı etkisiyle açıklanabilecek nitelikte görünmektedir. Siyasal konularda seyrek tartışma yaptığını belirten kentli işçilerin oranı % 25 iken, kırsal kökenli işçilerde bu oran % 42’ye yükselmektedir. İkinci kuşağın siyasal ilgi düzeyi birinci kuşağa oranla daha az olmakla birlikte, cinsiyete göre önemli farklılıklar göstermekte, ikinci kuşak erkekler siyasal konularda daha fazla tartışma yaparken ikinci kuşak kadınlar siyasal ilgi düzeyi en düşük grubu oluşturmaktadır. Alt gelir grubundaki işçilerin siyasal konularda tartışma sıklıkları orta ve üst gelir grubundaki işçilerden daha azdır. Eğitim düzeyi düşük işçilerde de aynı durumun gözleendiği dikkate alındığında, düşük sosyo-ekonomik

statünün siyasal ilgiyi olumsuz yönde etkilediğini söylemek mümkündür. Örneklemimizdeki işçiler için düşük sosyo-ekonomik statünün yurtdışına gidiş amacının gerçekleştirilemediğine işaret ettiği de göz önünde bulundurulmalıdır. Gazete okuma alışkanlığı ile siyasal konularda tartışma sıklığı arasında ise beklenebileceği gibi, olumlu bir ilişki gözlenmektedir. Yurtdışında gazete okuduğunu belirten işçilerin oranı % 85 iken bu oran yurda dönüşte % 89'a çıkmaktadır. Yurtdışında Türkiye ile ilgili haberleri daha fazla takip eden işçilerin dönüş sonrasında yurt haberlerine ilgilerinin azaldığı, buna karşılık dünya haberlerine daha çok ilgi gösterdikleri görülmektedir. Siyasal konularda tartışma sıklığı ile ilgili bulgular; erkeklerin kadınlardan, eğitim ve gelir düzeyi yüksek olanların düşük olanlardan, kentli işçilerin kırsal kökenli işçilerden ve birinci kuşağın ikinci kuşaktan daha sık siyasal tartışma yaptığını göstermiştir. Bu bulgulara dayanarak, yurtdışı deneyimi gidiş öncesi sosyo-ekonomik özellikleri nedeniyle daha başarılı geçmiş ve gidiş amaçlarını gerçekleştirmiş işçilerin, dönüş yaptıkları toplumun sosyal ve siyasal hayatıyla da daha hızlı bütünleştikleri ve siyasete daha fazla ilgi duyan bir grup oluşturdukları söylenebilir.

Yurttaşların siyasal düzeni etkileyebileceklerine olan inançları ve kendilerinde bir siyasal güç görmeleri, siyasal etkinlik duygusu olarak tanımlanmaktadır (Alkan, 1979: 40). Siyasal katılma ile siyasal etkinlik duygusu arasında yakın bir bağlantı bulunmaktadır. Ayrıca bu tutum, demokratik, katılımcı toplumların temelinde yatan felsefeyi oluşturmaktadır. “Batılı” değerleri Türkiye’ye taşımaları beklenen işçilerin siyasi etkinlik duygularının ölçülmesi bu açıdan da önem taşımaktadır. Görüşülen işçilere siyasi etkinlik duygularını ölçmek amacıyla “sizi yakından ilgilendiren konularda yöneticileri etkileyebildiğiniz düşüncesinde misiniz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. İşçilerin % 25’i bu soruyu evet, % 71’i hayır diye cevaplamış, % 4’ü ise yanıt vermemiştir. Görüldüğü gibi, işçilerin siyasi etkinlik duyguları oldukça zayıftır. Siyasal etkinlik duygusu ve ilgili değişkenler arasındaki bağlantıların incelenmesi, burada da erkeklerin, eğitim ve gelir düzeyi yüksek olanların ve birinci kuşaktakilerin siyasal etkinlik duygularının daha güçlü olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, siyasal ilgi düzeyinden farklı olarak kırsal kökenli işçilerin siyasal etkinlik duyguları kentli işçilerden daha yüksek bulunmuştur (%28’e karşılık % 23). Türkiye’de köylü kadınların, köylü erkeklerden, siyasal bilgisi az olanların da, daha bilgililerden yüksek etkinlik duygusu göstermesini “gerçekleri yanlış değerlendirmeden doğan bir etkinlik duygusu” olarak yorumlayan Alkan’ın (1979: 42) bu görüşünün, örneklemimizdeki kırsal kökenli işçiler açısından da geçerli olduğu söylenebilir.

İşçilerin oy kullanma davranışlarını tespit etmek, yalnız siyasi katılımları hakkında değil, genel olarak politikaya yaklaşımları hakkında da fikir vereceği için önemli görülmüş ve Eylül 1986 Milletvekili Ara Seçimi’ndeki katılımları incelenmiştir. Burada dikkat çeken ilk nokta, görüşülen işçilerin % 38’inin, zorunlu olduğu halde seçimde oy kullanmamış olmasıdır. Oy vermeme davranışının, siyasal sistemden desteğini çekmenin simgesel bir belirtisi olduğu ve genellikle siyasete yabancılaşan bireylerin oy kullanmadığı dikkate alındığında (Ergil, 1980: 111), siyasal etkinlik duygusu da zayıf olan işçilerin oy kullanmama nedenlerini incelemek önem kazanmaktadır. Cinsiyete göre bakıldığında, kadın ve erkek işçiler arasında seçime katılım açısından farklılık bulunmamaktadır. Seçime katılmayanların oranı iki cinste de % 38’dir. Gelir ile oy kullanma davranışı arasındaki bağlantı oldukça güçlü olup, gelir düzeyi düştükçe oy kullanmayanların oranı yükselmekte ve alt gelir grubunda en yüksek orana ulaşmaktadır. Kırsal kökenli işçilerde de oy kullanmayanların oranı (% 42) kentli işçilerden (% 36) yüksek bulunmuştur. Yurtdışına gidiş yaşına göre incelendiğinde ikinci kuşak kadınlarda oy kullanmayanların yüksek oranı (% 67) dikkati çekmektedir. Yurtdışına nispeten küçük yaşlarda götürülen ve bir bölümü de yurtdışında öğrenim gören ikinci kuşak kadınların dönüş sonrası pek çok özgürlüklerini unutmak zorunda oldukları ve en önemli toplumsal yeniden uyum koşulu olarak “düşünce özgürlüğünü” göstermelerinin uyumsuzluklarının dışavurumu olduğu sonucuna ulaşılmıştı. Bu kadınların toplumla bütünleşememelerinin, siyasi

alandaki da oy kullanmama, siyasete yabancılaşma şeklinde kendisini gösterdiği anlaşılmaktadır. Buna karşılık, ikinci kuşak erkeklerin oy kullanma oranlarındaki yükseklik (% 67), sistemden beklentilerinin fazla olduğunu göstermektedir. Bu erkeklerin en önemli toplumsal yeniden uyum koşulu olarak “sosyal güvenlik hakları ve yeterli ücretlerin sağlanmasını” göstermeleri de yukarıdaki görüşü doğrulamaktadır. Oy kullanmayan eğitimsiz işçilerin tamamı, ilköğrenimli işçilerin ise % 80’i birinci kuşak kadın ve erkek işçilerdir. Eğitimle yakından bağlantılı olan gazete okuma sıklığının oy kullanma davranışı üzerinde olumlu etkisi olduğu gözlenmektedir. Oy verme davranışı ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi, birinci kuşak kadın-erkekler ile ikinci kuşak erkeklerin, ikinci kuşak kadınlardan, kentli işçilerin kırsal kökenlilerden, üst gelir grubundaki işçilerin de alt ve orta gelir gruplarındaki işçilerden daha yüksek oranda oy kullandıklarını göstermiştir.

Bu şekilde, yurtdışına gidiş öncesi sosyo-ekonomik durumun tüm göç süreci ve siyasal davranışlar üzerinde belirleyici olduğu, gidiş öncesi sahip oldukları özellikler nedeniyle yurtdışı deneyimlerinde başarı sağlayan, yurtdışına gidiş amaçlarını gerçekleştiren, bu nedenle de dönüş sonrası ekonomik-toplumsal yeniden uyumda daha başarılı olan işçilerin, siyasete karşı daha ilgili, etkin ve katılımcı olacakları varsayımı büyük ölçüde doğrulanmıştır. Aşağıdaki bölümde ise işçilerin demokratik değerlere bağlılıkları inceleme konusu yapılmaktadır.

Demokratik değerlere bağlılıklarını öğrenmek amacıyla işçilerin, “siyasetin herkes tarafından anlaşılabilir bir olgu olup olmadığı” ve “genel seçimlerin halkın gerçek isteklerini yansıtıp yansıtmadığı” konusundaki tutumları araştırılmıştır. Bu şekilde işçilerin, yurttaşların ülke yönetimi ve politika ile ilgili konulardan anlamaları ve seçimler yoluyla ülke yönetiminde söz sahibi olmaları prensibine dayanan demokratik felsefeye bağlılıklarının incelenmesi amaçlanmıştır.

Siyasetin herkes tarafından anlaşılır bir olgu olup olmadığına ilişkin tutumlar, demokratik değerlere bağlılık açısından olduğu kadar, siyasal katılma ve siyasal etkinlik duygusu ile de bağlantılıdır. Bireyler siyasetin anlaşılır bir olgu olduğunu düşündükleri ölçüde kendilerini siyasal konularda daha etkin hissedeceklerdir. Siyasal sistemin nasıl işlediğini anlamayanlar ise siyasetin rastlantısal ve denetlenemez bir olgu olduğunu düşüneceklerdir. (Ergil, 1980: 114). Anlamsızlık duygusunun siyasal yabancılaşmaya yol açan önemli faktörlerden biri olduğu göz önüne alındığında, siyasetin anlaşılabilirliğine ilişkin tutumların, siyasal etkinlik ve katılma açısından da önemli olduğu düşünülmektedir. Görüşülen işçilerin % 64’ü siyasal konuların herkes tarafından anlaşılabilir olduğu hususunda olumsuz, % 31’i olumlu tutuma sahiptir. % 5’i ise bu konuda bir tutum belirleyememiştir. Cinsiyete göre incelendiğinde, kadınların erkeklerden daha olumlu tutuma sahip oldukları (% 32’ye karşılık % 30), bunun kırsal kökenli kadınların olumlu tutumlarından kaynaklandığı görülmektedir. Siyasal konuların herkes tarafından anlaşılabilirliği konusunda en olumlu tutuma kırsal kökenli kadınlar sahip bulunmakta (% 35), onları kentli erkekler ile kentli kadınlar izlemekte, kırsal kökenli erkekler ise en olumsuz tutuma sahip grubu oluşturmaktadır. Eğitimin bu konudaki tutumları olumlu yönde etkilediği, eğitim düzeyi yükseldikçe olumlu tutuma sahip olanların oranının da yükseldiği görülmektedir. Eğitim düzeyi düşük olan işçilerin siyasal sistemin işleyişi, siyasal kararların oluşum süreci gibi konularda bilgi sahibi olmamaları ve siyasetin anlaşılabilir bir olgu olduğunu düşünmeleri, siyasal etkinlik duygularının zayıf, siyasal ilgi ve katılım düzeylerinin de düşük olmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla bu işçilerin anlamsızlıktan kaynaklı bir siyasal yabancılaşma içinde olduklarını söylemek mümkündür. Aynı gözlemin alt gelir grubundaki işçiler açısından da geçerli olduğu, bu gelir grubundaki işçilerin % 69’unun siyasal konuların herkes tarafından anlaşılabilirliğini düşünmesine karşılık, üst gelir grubundaki işçilerde bu oranın % 57 olmasından anlaşılmaktadır. Birinci kuşak işçiler siyasal konuların herkes tarafından anlaşılabilirliği konusunda ikinci kuşak işçilerden daha olumlu tutuma (% 32’ye % 29) sahip olmakla birlikte, ikinci kuşak kadınların, yalnız ikinci kuşak

erkeklerden değil, birinci kuşak kadın ve erkeklerden de daha olumlu tutuma sahip buldukları görülmektedir. İkinci kuşak kadınların siyasal etkinlik duygularının zayıf, siyasal ilgi ve katılım düzeylerinin de düşük olduğu halde, siyasetin anlaşılır bir olgu olduğu konusundaki olumlu tutumları, bu kadınların düşük sosyo-ekonomik statüye sahip işçilerden farklı olarak, siyasal yabancılaşmalarının anlamsızlıktan değil, “kendini tecrit eğiliminden” kaynaklandığını düşündürmektedir. Tecrit eğilimli yabancılaşmanın, temel yerleşik kuralları benimsememiş ya da kısmen benimsemiş (Ergil, 1980: 115) kişilerce seçilmiş bir davranış biçimi olması, değer çatışması içindeki ikinci kuşak kadınların siyasetten uzaklaşmaları hususuna bir ölçüde açıklık getirmektedir.

İşçilerin “seçimlerin halkın gerçekten istediği kişileri işbaşına getirdiği” konusundaki görüşlerine gelince % 47’si olumlu, % 37’si olumsuz görüş belirtmiş, % 16’sı ise kararsız kalmıştır. Bu konuda hem olumlu hem olumsuz görüş belirten erkeklerin oranı kadınlardan yüksek olmakla birlikte, olumsuz görüş belirten erkeklerin oranı (% 44), kadınlardan (%30) oldukça yüksektir. Birinci kuşak kadınların birinci kuşak erkeklerden daha olumlu tutuma sahip oldukları (% 51’e, % 46) görülmektedir. Eğitim ile seçimlerin halkın gerçek isteklerini yansıtmasına ilişkin tutumlar arasında olumsuz sayılabilecek bir ilişki olduğu, eğitim düzeyi yükseldikçe olumsuz tutumların da güçlendiği gözlenmektedir. Gelir ile seçimlerin halkın gerçek isteklerini yansıtmasına ilişkin tutumlar arasındaki ilişkiye bakıldığında, en olumlu tutuma sahip olanların orta gelir grubundaki işçiler olduğu, alt ve üst gelir grupları arasında bu açıdan fark olmadığı görülmektedir. Kırsal kökenli işçiler kentli işçilerden daha olumlu tutuma sahip bulunmaktadır (% 53’e % 44). Kentli işçilerin olumsuz tutumlarını eğitimin dolaylı etkisiyle açıklamak mümkündür. İkinci kuşak erkekler, seçimlerin halkın gerçek isteğini yansıtmasına ilişkin tutumları en olumlu grubu meydana getirmekte, bu da siyasal sistemden beklentileri en fazla grup olduklarını bir kez daha göstermektedir.

Demokratik değerlere bağlılık ile ilgili bulgular, yurtdışına gidiş öncesi sahip oldukları özellikleri nedeniyle yurtdışı deneyimleri daha başarılı geçen, içinde yer aldıkları toplumla iletişime daha açık ve iletişim olanakları daha fazla olan işçilerin demokratik değerlere bağlılıklarının da daha güçlü olacağı varsayımını ancak kısmen doğrulamıştır.

Araştırma örneğine giren işçilerin siyasal tercihlerini öğrenmek amacıyla 28 Eylül 1986 Milletvekili Ara Seçimi’nde hangi partiye oy verdikleri sorulmuş, oy kullananların % 45’i ANAP’a, % 18’i Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP)’ye, % 10’u Doğru Yol Partisi (DYP)’ne, % 3’ü Demokratik Sol Parti (DSP)’ye, % 2’si Hürriyetçi Demokrasi Partisi (HDP)’ne oy verdiğini belirtmiş, % 23’ü ise soruyu yanıtsız bırakmıştır. Alan araştırmasının gerçekleştirildiği Yenimahalle ilçesinde seçime katılma oranı % 74, 2 olmuş, geçerli oyların % 38, 0’ını ANAP, % 23,8’ini SHP, % 18,1’ini DYP, % 6,3’ünü DSP, % 4,1’ini Milliyetçi Çalışma Partisi, % 3,9’unu Refah Partisi, % 2,7’sini HDP, kalanını da diğer küçük partiler ve bağımsızlar almıştır (DİE, 1986: VIII).

Ara seçimde oy verilen partiler cinsiyete göre incelendiğinde hem kadınların hem erkeklerin en yüksek oranda oy verdikleri partinin ANAP olduğu, ancak kadınların erkeklerden daha yüksek oranda ANAP’ı desteklediği, SHP’ye ise erkeklerin kadınlardan daha yüksek oranda oy verdiği görülmektedir. DYP ve DSP ise erkekler ile kadınlardan eşit oranda oy almıştır. Hem birinci hem ikinci kuşak işçilerin sağ partilere daha fazla oy verdiği, ancak ikinci kuşak erkeklerin sol partileri daha yüksek oranda desteklediği görülmektedir. İkinci kuşak erkeklerin sosyal güvenlik hakları ile yeterli ücret sağlanmasını en önemli toplumsal yeniden uyum koşulu olarak gösterdikleri hatırlandığında, bu yöndeki politikalara daha çok ağırlık veren partilere yönelmeleri tutarlı görünmektedir. Bilindiği gibi, genellikle bir hoşnutsuzluk ifadesi ve gereksinimlerin karşılanmamış olduğunun göstergesi olarak yorumlanan sol partilere oy verme, gelir güvenliği, tatmin edici iş ve statü ihtiyaçlarının giderilmesiyle yakından bağlantılıdır (Lipset, 1986: 219). Eğitim ile oy verilen parti arasındaki ilişkiye bakıldığında sağ

partilerin (ANAP, DYP, HDP) ilk ve yüksek öğrenim düzeylerinde en yüksek oranda olmak üzere her eğitim düzeyindeki işçilerce, sol partilerin (SHP, DSP) ise orta öğrenim düzeyinde daha yüksek olmak üzere ilk ve orta öğrenimli işçilerce desteklediği görülmektedir. Gelir düzeyine göre oy verilen partilere bakıldığında, sağ partilerin üst gelir grubunda yer alan işçiler, sol partilerin ise alt ve orta gelir grubundaki işçiler tarafından desteklediği, gelir değişkeninin parti tercihlerinde önemli bir rolü olduğu anlaşılmaktadır. Yurtdışına gidiş öncesi oturlan yerleşim yerleri ile oy verilen parti arasındaki ilişki incelendiğinde sağ partilerin kırsal kökenli işçilerce, sol partilerin ise kentli işçilerce daha fazla desteklediği görülmekte ise de gelir değişkeniyle kontrol edildiğinde yerleşim yerinin etkisi büyük ölçüde ortadan kalmakta, hem kırsal kökenli hem kentli işçiler arasında alt gelir gruplarındaki işçiler daha çok sol partilere, üst gelir gruplarındaki işçiler ise daha çok sağ partilere oy vermektedir. Üst gelir gruplarındaki işçilerin sağ partileri desteklemesinin, bu işçilerin yurtdışına gidiş amaçlarını gerçekleştirmiş, yani yeni bir sosyo-ekonomik statü kazanmış olmalarıyla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Sosyal akışkanlığın siyasete en önemli etkilerinden biri, toplumsal konumlarını değiştirenlerin büyük bölümünün, saygın sınıflarla özdeşleştirilen tutucu partilere oy vermesidir (Lipset, 1986: 247). Bu çerçevede, yurtdışına gidiş amaçlarını gerçekleştiren kırsal kökenli ya da kentli, hemen her eğitim düzeyinde, birinci kuşak, üst gelir grubundaki işçilerin, yeni statülerine uygun siyasal görüşleri benimsedikleri, oylarını bu yönde kullandıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, işçilerin yeni sosyo-ekonomik statülerine uygun siyasal görüşleri benimseyerek tutucu/sağcı partileri destekleyecekleri varsayımı büyük ölçüde doğrulanmış olmaktadır.

3. SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'nın güneyinden kuzeyine ve batısına doğru yönelen işgücü göçüne 1960'lı yıllarda katılan Türkiye, belli bir göç politikası oluşturmamış, bu hareketi neredeyse "kendiliğinden" bir akışa bırakmıştır. İşçi göçünün alıcı ülke talepleri doğrultusunda yönlendirilmesi, özellikle başlangıçta, yurtda kalan nüfusa göre oldukça "seçkin" bir kitlenin yurtdışına gitmesine yol açmıştır. Nitekim, alan araştırması bulguları da aynı eğilime işaret etmiştir. Görüşülen işçilerin büyük bölümü kentsel yerleşim yerlerinden, belli bir meslek sahibiyken ve en verimli çağlarında yurtdışına gitmiştir. İşçilerin eğitim düzeyleri de geride bıraktıkları nüfustan daha yüksektir. Yurtdışına gidiş nedenlerinin incelenmesi, işçilerin yurtdışına işsizlik-topraksızlık gibi nedenlerle değil, gelir düzeylerini yükseltmek amacıyla gittiklerini göstermiştir. Böylece Türk işçilerinin yurtdışına bir ekonomik sıçrama yapmak ve yeni bir sosyo-ekonomik statü edinmek amacıyla gittikleri tespiti bir kez daha doğrulanmıştır.

İşçilerin yurtdışına gidiş amaçlarını, yeterli tasarruf sağlayarak yurda dönüşlerinde bağımsız bir işyeri sahibi olmak şeklinde belirlemeleri ve kendilerini esnaf, tüccar, eşraf gibi toplumsal kümelerle özdeşleştirmeleri, yurtdışında uzun yıllar sanayi işçisi olarak çalışmalarına karşın, bu statüyü benimsememelerine yol açmıştır.

Örneğimizdeki işçilerin yurtdışında içe dönük bir grup oluşturdukları, yabancı toplum üyeleri ve kurumları ile sınırlı ilişkiler kurdukları, arkadaşlarını genellikle Türkler arasından seçtikleri, Türklerin yoğun olduğu yerleşimlerde yaşadıkları ve uyum güçlüğü çektikleri görülmüştür.

Yurda dönüş sonrasında çalışma yaşamından büyük ölçüde çekilmeleri, kadınların yurtdışındaki çalışma deneyimlerini, amaçlanan birikimin bir an önce gerçekleşmesini sağlayacak geçici bir olgu, bir görev gibi gördüklerini ortaya koymaktadır. Kadınların yurtdışındaki çalışma yaşamları ve maddi kazanımları, aile içindeki statülerini yükselterek, özellikle parasal konularda söz sahibi olmalarına yol açmış olmasına karşın, dış göçün ailedeki otorite dağılımına olumlu yönde etkide bulunduğunu söyleyebilmek güç görünmektedir.

Dönüş sonrası yatırımların çoğunlukla konut alımına yöneldiği ve dönüş yapılan yerleşim yerinin özelliklerine uygun düştüğü görülmüştür. Esasen dönüşte seçilen yerleşim yeri

de, işçilerin dönüş nedenlerine uygunluk göstermekte ve çocuklarının iyi bir eğitim görmesini arzulayan işçilerin, eğitim olanaklarının daha fazla olduğu kentlere yerleşmeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Dönüş sonrası işçilerin çoğunlukla ticari faaliyete yönelmeleri, ortanın üstünde bir gelir düzeyi tutturmaları, yurtdışında özlemini duydukları, yeni bir toplumsal tabakanın üyesi olma amaçlarının büyük ölçüde gerçekleştiğini göstermiştir. Bu durum, gidiş öncesi sosyo-ekonomik özellikleri nedeniyle daha avantajlı durumda bulunan işçiler açısından özellikle geçerlidir.

İşçilerin siyasal tutum ve davranışları ile ilgili bulgular, kendilerini ilgilendiren konularda siyasal bilgi düzeylerinin yüksek sayılabileceğini, işçi hak ve çıkarlarıyla ilgili tutumlarının da olumlu olduğunu ortaya koymakla birlikte, genelde siyasal ilgi ve katılım düzeylerinin düşük, siyasal etkinlik duygularının zayıf, demokratik değerlere ilişkin tutumlarının olumsuz olduğunu, siyasal tercihlerinin de tutucu partilere yöneldiğini göstermiştir. Dolayısıyla yurtdışına işçi göçünün, işçilerin Batılı değerleri benimsemelerine ve yurda döndüklerinde modernleşmenin öncüleri olmalarına yol açacağı şeklindeki modernleşmeci görüşler, araştırma bulgularımızca desteklenmemiştir. Ancak bu, hiçbir olumlu etkileşim olmadığı anlamına gelmemelidir. Eğitim, köken, yaş gibi özellikleri nedeniyle yabancı toplumla iletişime, kültürel alışverişe daha açık olan işçilerin siyasal değer, tutum ve davranışlarında bu toplumların siyasal kültürlerinden etkilenme olasılıkları daha güçlüdür.

Yurtdışına giden işçilerin homojen bir kitle oluşturmadığı gerçeğinden yola çıkan bu çalışmada, yurtdışına gidiş öncesi sosyo-ekonomik durumun tüm göç süreci ile siyasal tutum ve davranışlar üzerinde belirleyici etken olduğu kabul edilmiştir. Bu çerçevede, dış göç deneyiminin tek başına olumlu değişiklikler yaratan bir olgu olmadığı, ancak belli şartlar altında böylesi etkilere yol açabileceği ya da bu yöndeki eğilimleri pekiştireceği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- ABADAN, N., 1964, *Batı Almanya 'daki Türk İşçileri ve Sorunları*, Ankara: DPT Yayınları.
- ABADAN-UNAT, N., 1972, Türkiye'nin Dış Göç Akımı ve Sosyal Hareketlilik, *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 27 (4), 17-52.
- ABADAN-UNAT, N., 1984, Uluslararası Göç Akımının Kadınların Toplumsal Rollerini Üzerindeki Etkisi, *Prof. Dr. Aziz Köklü'nün Anısına Armağan*, Ankara: A.Ü. SBF Yayınları, 1-31.
- ABADAN-UNAT, N., 1986, Türk Dış Göçünün 24 Yıllık Bilimsel Bilançosu. 1960-1984, *Türk Dış Göçü 1960-1984. Yorumlu Bibliyografya*, (haz.) N. Abadan-Unat ve N. Kemiksiz, Ankara: A.Ü. SBF Yayınları, 1-57.
- ABADAN-UNAT, N., 1988, The Socio-Economic Aspects of Return Migration in Turkey, *International Migration of Middle Easterners and North Africans: Comparative Perspectives* Konferansı'na sunulan bildiri, 19-21 Mayıs 1988, California.
- ADEM, M., 1979, Dünya Çocuk Yılında Yurtdışındaki Türk Çocuklarının Eğitim Sorunları Seminerinin Değerlendirilmesi, *Yurtdışındaki Türk Çocuklarının Eğitim Sorunları*, Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, 73-77.
- AKÇAYLI, N. ve diğ., 1987, *Yurtdışından Kesin Dönüş Yapan Türk İşçilerinin Türkiye'de Emek Piyasası Üzerindeki Etkileri*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- AKER, A., 1972, *İşçi Göçü*, İstanbul: Sander Yayınları.
- ALKAN, T., 1979, *Siyasal Toplumsallaşma*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BARIŞIK, A. ve DÜNDAR, H., 1988, *Türkiye'ye Dönen İşçilerin Topluma Uyum Sağlamalarını Kolaylaştırmak İçin Uygulanan Politikalar*, Ankara: DPT Yayınları.
- BAYKAL, D., 1970, *Siyasal Katılma. Bir Davranış İncelemesi*, Ankara: A.Ü. SBF Yayınları.
- BİRERÇİN, M., 1966, Dış Ükelere İşgücü Sevkinin Sosyal ve Ekonomik Hayatımızdaki Etkileri, *Sosyal Siyaset Konferansları (18.Kitap)*, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, 199-205.
- CASTLES, S. ve KOSACK, G., 1973, *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe*, Oxford: Oxford University Press.
- ÇALIŞMA ve SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI, 1988, *1987 Yılı Yurtdışı İşçi Hizmetleri Raporu*, Ankara.
- ÇEZİK, A., 1980, *Yabancı Ükelere Giden Türk İşçilerinin Bölgesel ve Kentsel Dağılımları ve Konunun Kentleşme Olgusu İle İlişkisi*, Ankara: DPT Yayınları.
- DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ, 1986, *Milletvekili Ara Seçimi Sonuçları*, Ankara.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, 1972, *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, 1974, *Yurtdışından Dönen İşçilerin Sosyo-Ekonomik Eğilimleri Üzerinde Bir Çalışma*, Ankara.
- ERGİL, D., 1980, *Yabancılaşma ve Siyasal Katılma*, Ankara: Olgaç Yayınevi.
- FEDERAL ÇALIŞMA KURUMU, 1974, *72 Örneklem Araştırması. Almanya'da Çalışan Yabancı İşçilerin İstihdam, Aile ve İkamet Sorunları*, Ankara, İİBK Yayınları.
- GİTMEZ, A., 1983, *Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler*, İstanbul: Alan Yayıncılık.

- GÜVEN, H. S., 1986, Yurda Dönen Türk İşçilerinin Mesleki Uyumları Konusunda Bazı Gözlemler, *İkinci Kuşak Türklerin F.Almanya ve Türkiye’de Mesleki Uyumları*, (ed.) N.Akçaylı, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 81-103.
- HİSLİ, N., 1986, *Geri Dönüş Yapan İkinci Kuşağın Psikolojik Uyum Sorunları*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- İŞ ve İŞÇİ BULMA KURUMU, 1974, *Yurtdışındaki Türk İşçileri ve Dönüş Eğilimleri*, Ankara.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç., 1975, *Dış Ülke Yaşantısının Etkileri*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- KALAYCIOĞLU, E., 1983, *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma*, İstanbul: İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.
- KÖKTAĞ, C., 1966, Dış Memleketlerdeki İşçilerimizle İlgili Bazı Meseleler, *Sosyal Siyaset Konferansları (18.Kitap)*, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, 151-170.
- KUDAT, A., 1974, *Sociological Impacts of Turkish Migration*, Berlin: International Institute of Comparative Social Studies.
- KUDAT, A., 1979, *International Labor Migration: A Description of the Preliminary Findings of the West Berlin Migrant Worker Survey*, Berlin: International Institute of Comparative Social Studies.
- KUDAT, A. ve ÖZKAN, Y., 1976, *Internal and External Migration Effects on the Experience of Foreign Workers in Europe*, Berlin: International Institute of Comparative Social Studies.
- LIPSET, S.M., 1986, *Siyasal İnsan* (Çev. M. Tuncay), Ankara: Teori Yayınları.
- PAINE, S., 1974, *Exporting Workers. The Turkish Case*, Oxford: Cambridge University Press.
- PENNINX, R. ve VAN VELZEN, L., 1976, Göçmen İşgücü, Boğazlıyan İlçesi, *Göç ve Gelişme*, (ed.) N.Abadan-Unat ve diğ., Ankara: Ajans-Türk Matbaası, 173-208.
- PENNINX, R. ve VAN RENSELAAR, H., 1976, Bugünkü Avrupa Ekonomisindeki Durgunluktan Önceki ve Sonraki Türk İşçi Göçünün Evrimi, *Göç ve Gelişme*, (ed.) N.Abadan-Unat ve diğ., Ankara: Ajans-Türk Matbaası, 5-27.
- RIST, R.C., 1978, *Guestworkers in Germany. The Prospect for Pluralism*, New York: Praeger Publishers.
- ŞEN, F., 1986, F.Alman Hükümetinin Yabancılarla İlgili Olarak Aldığı Yeni Önlemler ve Bu Önlemlerin Ülkede Yaşayan Türkler Üzerindeki Etkileri, *F.Almanya’da Yaşayan Türkler ve Sorunları*, (ed.) N.Akçaylı, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 77-84.
- T.C. MERKEZ BANKASI, 1986, *Yurtdışındaki Vatandaşlarımızın Tasarruf Eğilimleri Araştırması*, Ankara.
- TUFAN, B., 1987, *Türkiye’ye Dönen İkinci Kuşak Göçmen İşçi Çocuklarının Psiko-Sosyal Durumları*, Ankara: DPT Yayınları.
- TUNA, O., 1965, Türkiye’de İstihdam Meseleleri ve Batı Memleketlerine İşgücü Akımı, *Türkiye’de İşçi Ücretleri*, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, 3-14.
- TUNA, O., 1967, *Yurda Dönen İşçilerin İntibakı Sorunları*, Ankara: DPT Yayınları.
- VAN RENSELAAR, H. ve VAN VELZEN, L., 1976, Gelişme İçin Dışa İşgücü Göçünü Kullanmayı Amaçlayan Kamusal ve Özel Girişimler, *Göç ve Gelişme*, (ed.) N. Abadan-Unat ve diğ., Ankara: Ajans-Türk Matbaası, 107-148.

- VASSAF, G., 1983, *Daha Sesimizi Duyurmadık. Avrupa'daki Türk İşçi Çocukları*, İstanbul: Belge Yayınları.
- YASA, İ., 1979, Dış Göçler ve Alamancı Aile, *Sosyoloji Konferansları (17.Kitap) Ord. Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken Özel Sayısı*, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, 83-87.
- YASA, İ., 1979, *Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme*, Ankara: TODAİE Yayınları.

UMURBEY ÇAYI HAVZASI'NDA (ÇANAKKALE-LAPSEKİ) TARIMI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN COĞRAFI ANALİZİ¹

GEOGRAPHIC ANALYSIS OF FACTORS AFFECTING AGRICULTURE IN UMURBEY RIVER BASIN (ÇANAKKALE-LAPSEKİ)

Canan Zehra ÇAVUŞ* & Cennet KIRMIZI ERDAL**

* (Sorumlu Yazar) Dr. Öğretim Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü TÜRKİYE. e-mail: cekrem@comu.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9544-4901>

** Coğrafya Öğretmeni, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek
Lisans Mezunlu, TÜRKİYE. e-mail: cennetkrnz@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6737-3520>

Geliş Tarihi: 08 Eylül 2020; Kabul Tarihi: 01 Ekim 2020
Received: 08 September 2020; Accepted: 01 October 2020

ÖZET

Tarım, insanın beslenme ihtiyacının karşılanmasında temel besin maddelerini üretmesi, diğer sektörlere girdi sağlaması, istihdam yaratması, ihracata doğrudan veya dolaylı katkıları sebebiyle ekonominin vazgeçilmez bir sektörüdür. Teknolojik gelişmeler ve modern tarım yöntemlerinin uygulanması, beraberinde tarımsal etkinliklerin yürütüldüğü havzaların doğal ve beşeri potansiyelinin belirlenmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu çalışmada; Umurbey Çayı Havzası'nda tarım üzerinde etkili olan doğal ve beşeri çevre faktörlerini ortaya koymak ve dolayısıyla havzada tarımın gelişmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bu amaçla, havzaya ait topografik haritalar ve çeşitli istatistikler kullanılmıştır. Araştırma sahasının mekânsal özelliklerini daha net açıklayabilmek için ArcGIS10 programından yararlanılmıştır. Çalışma süresince yapılan arazi çalışmaları havzanın tarımsal etkinliklerinin mevcut durum analizi, bunlara etki eden fiziki ve beşeri faktörlerin ve sorunların belirlenmesinde büyük bir katkı sağlamıştır. Umurbey Çayı Havzası tarım açısından büyük bir potansiyele sahiptir. 2018 yılı itibari ile havzanın 339.354 dekar olan toplam alanının 81.549 dekarını tarım alanları oluştururken 86.670 ton bitkisel üretim yapılmıştır. 19.247 dekar tarım alanı ise 2018 yılında tarımsal faaliyetlerde değerlendirilmemiştir. Havzada yazın azalan yağışlar, ormanlık alanlar, dağlık ve engebeli topografya tarım alanlarını sınırlandırmaktadır. Tarımsal potansiyelin verimli kullanılamaması, sulama sorunları, toprak problemleri ve erozyon yanı sıra tarım alanlarının yerleşme tehdidi altında kalması ve yanlış arazi kullanımı, değerlendirilmeyen tarım alanları, hayvancılıkta yaşanan sıkıntılar, tarımsal ürünlerin ekonomik getirisinin düşmesi, genç nüfusun göç etmesi, tarım konusunda bilgi ve eğitim eksikliği, pazarlama ve markalaşma konusundaki yetersizlikler vb. Umurbey Çayı Havzası'ndaki başlıca problemleri oluşturur. Havzada tarımsal faaliyetlerin gelişmesine katkı sunacak çalışmaların sınırlı olması bu çalışmanın saha açısından önemini artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarım Coğrafyası, Tarımsal Potansiyel, Akarsu Havzası, Umurbey Çayı Havzası, Çanakkale.

ABSTRACT

Agriculture, is an indispensable sector of the economy due to the production of basic nutrients in meeting human nutritional needs, providing input to other sectors, creating jobs, direct or indirect contributions to exports. Technological advances and the application of modern agricultural methods make it necessary to determine the natural and human potential of basins where agricultural activities are carried out. In this study, It is aimed to identify the natural and human environmental factors that affect agriculture in the Umurbey River Basin and therefore contribute to the development of agriculture in this basin. For this purpose, topographical maps and various statistics of the the basin were used. ArcGIS10 program was also used to explain the spatial characteristics of the research site more clearly. Field studies conducted during the study period contributed greatly to the current state analysis of the agricultural activities of the basin, determining the physical and human factors and problems that affect them. This basin has a great potential in terms of agriculture. As of 2018, 81,549 decars (22.1%) of the total area of the basin (339,354 decars) were agricultural areas, while 86,670 tons of plant production were manufactured. 19,247 decars agricultural areas were not used in agricultural activities in 2018. In this basin, reduced rainfall in summer, forested areas, mountainous and hilly topography limit the agricultural areas. Inability to use agricultural potential efficiently, irrigation problems, soil problems and erosion, as well as the threat of settling in agricultural areas and improper use of land, unused agricultural areas, problems in animal husbandry, decrease in the economic return of agricultural products, migration of the young population, lack of knowledge and education on agriculture, inadequacy in marketing and branding, etc. constitute the main problems in the Umurbey Stream basin. Limited studies that will contribute to the development of agricultural activities in the basin increase the importance of this study from a field point of view.

Keywords: Agricultural Geography, Agricultural Potential, River Basin, Umurbey River Basin, Çanakkale.

1. GİRİŞ

Tarım sektörü, ülkelerin ekonomik kalkınma sürecinde stratejik bir role sahiptir. Büyüyen tarım dışı işgücüne gıda temini, sanayi üretimi ve tasarrufu için hammadde sağlaması, ekonominin diğer alanlarında gelişmeyi desteklemesi, döviz girdisi sağlaması ve yerli üreticiler için büyüyen bir pazar oluşturması bu rollerin önemli bir kısmını oluşturur (Sertkaya Doğan, 2008:92; Aliağaoğlu, 2019:368). Gelişmiş ülkelerin ekonomik refahına önemli bir katkıda bulunan tarım sektörünün, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınma süreçlerinde de etkisi önemlidir. Günümüzde çok yönlü gelişime sahip ülkeler dahi tarımsal kalkınmanın önemini vurgulamaktadır.

Büyüme oranlarındaki uzun vadeli düşüşe rağmen, dünya nüfusu son 50 yılda iki kat artış göstermiştir (URL-1). Dünya tarım alanları toplam kara alanlarının %37.1'ini oluştururken (48.6 milyon km²) son 20 yılda %5 oranında bir azalış göstermiştir. Tarımsal işgücünün toplam işgücü içerisindeki payı %43.8'den %28.1'e düşmüştür. Türkiye toplam nüfusu içinde kır nüfusunun payı giderek azalmakla birlikte bu pay %7,2'ye kadar gerilemiştir (ADNKS, 2019). Bitkisel üretim niteliğinde tarım yapılan alanlar 23.094.000 ha olmakla birlikte son 30 yıl içerisinde %1.7 oranında bir azalma göstermiştir (URL-2). Türkiye istihdam yapısının sektörel dağılımına bakıldığında tarım sektörünün payı %17 olarak belirlenmiştir. Son 30 yılda tarımda istihdam edilenlerin iktisaden faal nüfus içindeki payı %37 oranında gerilemiştir (URL-3). Tarım yapılan alanların, kırsal nüfusun ve tarımda çalışan işgücünün azalması tarımın ekonomideki rolüne ilişkin bilgi vermekle birlikte her zaman yerel ve bölgesel ekonomik yapıdaki öneminin azaldığını göstermez. Ürün deseninin ve üretim biçiminin değişmesi, tarımda mekanizasyonun artması gibi faktörler kısa vadede birim alandan elde edilen tarımsal

verimi artırsa da, coğrafi faktörlerin dikkate alınmaması uzun vadede geri dönülemez kayıplara neden olabilir.

Günümüzde doğal kaynakların kullanımı ve sürdürülebilir yönetimi önem kazanmıştır. Doğal kaynaklar üzerinde artan insan baskısı ve yanlış arazi kullanımı gibi faktörler doğal çevre unsurlarının kullanımı konusunda önlemlerin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Doğal kaynakların kullanımı, üretim süreci ve muhtemel sorunların çözümü için farklı uygulamalar, planlamalar ve yönetim çalışmaları yapılmaktadır. Sınırları doğal ortam özelliklerine bağlı olarak belirlenen havzalar, planlama ve sürdürülebilir yönetim açısından ideal ünitelerdir. Planlama çalışmaları mahalle-köy gibi mikro ölçekte; bölge, şehir, eyalet, havza ve ülke gibi daha büyük ölçekte de uygulanabilmektedir (Garipağaoğlu ve Uzun, 2019:3). Havza kavramı fiziki ve beşeri özelliklere göre farklı tanımlanabilmekte ve buna bağlı olarak da havza sınırları farklı olabilmektedir. Tarımda su varlığının belirleyici etkisi, hidrografik açıdan tanımlanan havzaların tarım için büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Tarımsal etkinliklerde verimin artırılması, arazinin potansiyeline uygun bir şekilde tarımın yürütülmesi, tarımdan kaynaklanacak çevresel sorunların en aza indirgenmesi ancak tarımın yapıldığı havzaların coğrafi ortam koşullarının dikkatle incelenmesi ile gerçekleşir. Türkiye'nin iç kaynakları değerlendirme sürecinde ve bölgesel rekabetinde tarım büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda gerek kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanması aşamasında gerekse tarım politikalarının belirlenme sürecinde coğrafi şartların bilinmesi kaçınılmazdır (Sertkaya Doğan, 2008:93-96).

Kalkınma ve mekân arasında sıkı bir ilişki olmakla birlikte, literatür kalkınmanın mekânsal boyutunun uzun süre göz ardı edildiğini göstermektedir. Günümüzde ise kalkınma araştırmalarında mekânı ön plana çıkaran bakış açıları önem kazanmıştır. (Akgiş ve Karakaş, 2019: 86). Tarımsal aktiviteler fiziki ve beşeri birtakım etkenlerle şekillenmekte, bu şekil de zamana ve mekâna göre değişiklik göstermektedir (Aliağaoğlu, 2019:368). Çalışmada kavramsal çerçeveye yönelik “*ekonomik faaliyet olarak tarımın yerel/bölgesel sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmada etkili olduğu*” ve “*tarım-ekonomik büyüme/kalkınma sorunsalı kapsamında planlamada kullanılacak birimler havza ölçeğinde olmalıdır*” yaklaşımlarından hareketle bir temel oluşturulmuştur.

Bu çalışma, temelde iki soruya yanıt aramaktadır: *Umurbey Çayı Havzası'nda yürütülen tarımsal faaliyetleri etkileyen fiziki ve beşeri faktörler nelerdir?. Havzaya ilişkin elde edilen bulgular havzanın temel sorunlarına somut öneriler geliştirilmesini sağlayabilecek mi?. Çalışma, temel kavramsal ve kuramsal yapıyı da oluşturan kısa bir giriş bölümü ile başlamaktadır. Sonraki bölümde havzanın coğrafi özellikleri coğrafi prensipler çerçevesinde değerlendirilmiş ve havzanın tarımsal yapısına ilişkin temel bulgular elde edilmiştir. Elde edilen coğrafi veriler ve istatistikler sentezlenerek mevcut durum analizi yapılmıştır. Araştırmanın esasını pozitivist yaklaşım oluştursa da yorumlayıcı yaklaşımdan da yararlanılmıştır. Bu bağlamda verilerin analizinde açıklayıcı karma araştırma deseni tercih edilmiştir. Çalışma, bulgular ışığında belirlenmiş, yaşanan sorunlara da çözüm önerileri getiren “Sonuç ve Öneriler” bölümü ile bitirilmiştir.*

2. Çalışma Alanının Konumu

Umurbey Çayı Havzası, Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümü'nde, Biga Yarımadası'nın kuzeybatısında yer almaktadır. Havzada 1 tanesi belde (Umurbey kasabası) ve 16 tanesi de köy (Gökköy, Suluca, Kangırlı, Kemiklialan, Sindal, Akçaalan, İlyasköy, Hacıgelen, Üçpınar, Harmançık, Kocabaşlar, Karaömerler, Çamyurt, Kızıldam, Kırcalar, Dumanlı ve Beyçayırı) olmak üzere toplam 17 kırsal yerleşme bulunmaktadır. Çalışmaya konu olan Umurbey Çayı Havzası'nın sınırlarını, Umurbey Çayı'nın (Burgaz Çayı) kollarıyla birlikte

Umurbey Barajı yakınlarında sonlanmaktadır. Umurbey Delta ovasının kıyıya yakın güney kesiminde lagün gölleri, bataklık ve azmak oluşumları gözlenmektedir (Parlak ve diğ., 2014: 125)

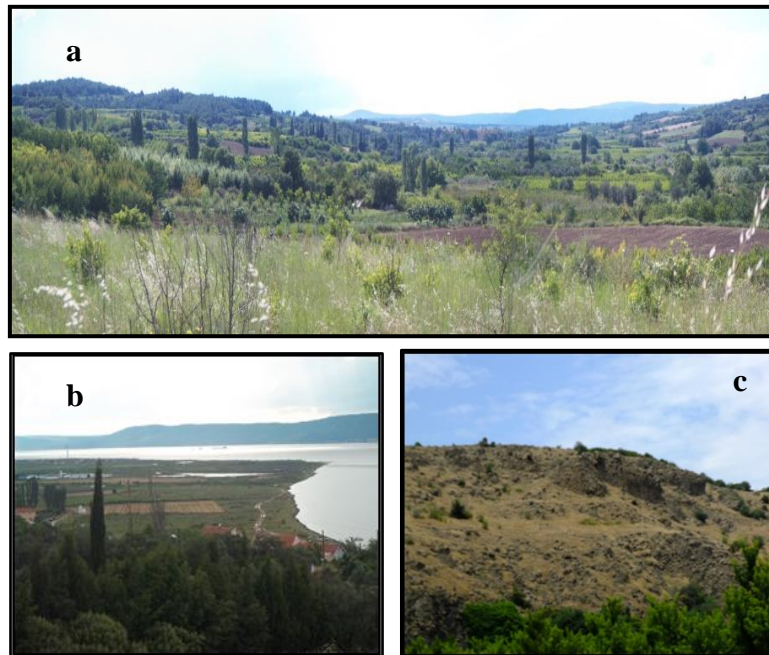
Foto 1. Somut Baba Tepesi'nden Umurbey Beldesi, Umurbey Ovası ve Çanakkale Boğazı (a), Çanakkale Boğazı yönünden Umurbey Beldesi (b)

Umurbey Çayı Havzası'nın en verimli topraklarını barındıran Umurbey Ovası'nda Umurbey Barajı'yla artan sulanabilir tarım arazileri, başta meyvecilik olmak üzere tarım ürünlerinin çeşitlenmesini sağlamıştır. İklim koşullarının uygun olması, sulama imkanlarının artması, I. Sınıf arazilerin geniş yayılışa sahip olması, eğim değerlerinin uygunluğu ve toprak drenajının iyi olması tarımın gelişmesine katkı sağlamıştır. Umurbey Ovası'nda eğimin %2, toprak derinliği 90-120 cm ve erozyon şiddetinin düşük olması verimin artmasına imkân sağlamaktadır.

Havzada dağlık ve engebeli alanların varlığı, tarım alanlarını kısıtlayan bir faktördür. Eğim değerlerinin fazla olduğu yamaçlarda tarım yapmak güçleşmekte, erozyon şiddeti artmakta ve toprak oluşum hızı azalmaktadır. Tarımı olumsuz etkileyen bu alanlar toprak derinliği fazla olmayan kayalık veya taşlık arazileri oluşturur (Foto 2).

Foto 2. Umurbey Çayı alüvyal taban düzlüğü (a), Umurbey Çayı deltası (b) Umurbey Çayı Havzası'nda tarıma elverişli olmayan alanlar

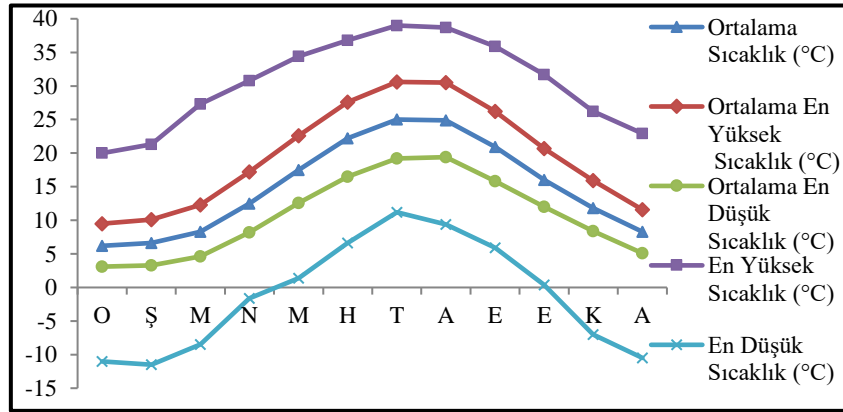

4.1.2. İklim Özellikleri

Çanakkale, bulunduğu coğrafi konumunun özelliğine bağlı olarak, Subtropikal Akdeniz iklim bölgesinde yer almakla birlikte (Türkeş ve Altan, 2014:2; Ilgar,2010:186) Akdeniz ve Karadeniz arasında bulunduğu konum itibari ile iklim açısından “Marmara Geçiş İklimi”ne dahil edilmektedir (Koçman 1993:61). Umurbey Çayı Havzası ve yakın çevresi (Kuzeybatı Anadolu) Dağlık alanların güney yamaçlarında ve Çanakkale Boğazı kıyısında tipik Akdeniz iklim özellikleri belirgin olarak yaşanırken dağların kuzey yamaçlarında Karadeniz iklimine has yağış ve sıcaklık özellikleri görülmektedir. Akdeniz makro iklim bölgesindeki yaz kuraklığı ile yağışlardaki yüksek yıllar arası değişkenlik ile bağlantılı olarak, her mevsimde etkili olabilen kurak dönemler, yöredeki su kaynakları üzerinde büyük baskı yaratır (Türkeş ve Altan, 2014:2).

Sıcaklık değerleri, havzada geniş çaplı yürütülen meyvecilik, sebzeçilik ve zeytincilik üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Havzada ölçülen aylık ortalama ve yıllık ortalama sıcaklık değerleri (15.1°C) tarımsal faaliyetler açısından uygun bir ortam oluşturmaktadır. Kış mevsiminde ortalama sıcaklıkların 6°C civarında olması zeytin tarımı için elverişlidir (Şekil 3). Meyve bahçeleri için bölge iklimine uyum sağlamış bitkiler olsa da, özellikle kış mevsiminde sıcaklıkların 0°C'nin altına düşmesi ve yaz mevsiminde yaşanan aşırı sıcakların olumsuz etkisi kaçınılmazdır. Havzada yükselti değerlerinin kısa mesafelerde değişmesi tarımsal ürünlerin yetiştirme ve olgunlaşma şartlarının farklılaşmasına yol açabilmekte; Umurbey Ovası'nda tarım ürünleri haziran başında olgunlaşırken yükseltinin arttığı tarım alanlarında bu süreç haziran sonunu bulabilmektedir. Bitkisel üretim açısından özellikle çiçeklenme döneminde ve genç meyve döneminde yaşanan minimum ve maksimum sıcaklıklar tarımsal üretimi olumsuz etkilemektedir. İlkbahar başında yaşanan sıcaklık artışlarıyla erken çiçeklenen bitkiler yaşanan don olaylarından etkiler.

Şekil 3. Çanakkale'de Ortalama Yıllık Sıcaklıklar ve Ekstrem Sıcaklıklar

Kaynak: Çanakkale Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü (2018)

Bitkilerde yüksek sıcaklığın olumsuz etkisi su eksikliği olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı yaz kuraklığından kaynaklanan su problemlerinin giderilmesi ürünlerin daha kaliteli ve verimin yüksek olmasını sağlamaktadır. Meyve bahçelerinde yazın oluşan su noksanı sulama yapılarak giderilmektedir. Bitkinin suya olan ihtiyacı meyvelerin olgunlaşma döneminde artmaktadır. Özellikle şeftali ve nektarin tarımının yoğun olduğu alanda sulama problemleri ürün kalitesi ve verimi azaltmaktadır.

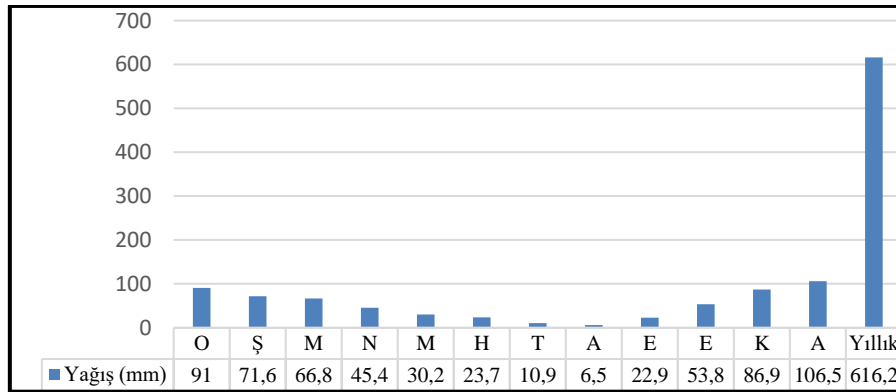
Umurbey Çayı Havzası'nda sıcaklıkların mevsimlere dağılışına bakıldığında kış sıcaklık ortalaması 7°C, ilkbahar sıcaklık ortalaması ise 12.8°C'dir. Bu da havzada tahılların çimlenmesi ve büyümesi için optimum koşulların varlığını göstermektedir (Şekil 3). Havzada kış donlu gün sayısının en yüksek olduğu mevsimdir (Aylık ortalamalar: aralık 5.6; ocak 9.3, şubat 9.8 gün). Kış mevsiminden sonra en fazla don olayının görüldüğü aylar mart ve nisan aylarıdır (mart 3.6; nisan 0.1gün). Havzada yetiştirilen kayısı, erik, şeftali gibi erken çiçek açan

meyve türleri için özellikle ilkbahar donları tehlikelidir. Havzada donlu gün sayısına ilişkin tarihsel kayıtlara bakıldığında; 1992-1993 kışında yaşanan uzun süreli don olayları nedeniyle zeytin ağaçları başta olmak üzere meyve ağaçları ciddi zararlar görmüştür. Arazi çalışması sırasında bu yıllarda yaşanan don olaylarından sonra kuruyan zeytin ağaçlarının büyük bölümünün kesildiği, yetişmesi uzun süren zeytin ağaçlarının yerini meyve ağaçlarının aldığı gözlenmiştir.

Biga Yarımadası'nda yer alan havzada yağış koşullarını ele alan önceki çalışmalara bakıldığında; Erinç (1957 ve 1984) tarafından bu sahaya en fazla yağışın kış, en az yağışın ise yaz mevsiminde düştüğü, yaz kuraklığının belirgin olduğu "Akdeniz yağış rejimi" tipine; Koçman (1993) ve Temuçin (1990) tarafından ise "Güney Marmara ve Kuzey Ege Akdeniz-Marmara geçiş yağış rejimi" tipine dahil edildiği görülmektedir. Havzada meyve ağaçlarının çiçeklendiği mart ve nisan ayları Ocak ayından sonra en fazla yağışın gerçekleştiği dönemdir (Şekil 4). Çiçeklenme döneminde yağışlı gün sayısının ve yağış miktarının artışı meyve tutumunu azaltmaktadır. Bu dönemde mantar hastalıklarını engellemek için meyve ağaçları ilaçlanmaktadır.

Toprakta gereğinden fazla bulunan su miktarı da tarım için önemli bir engel oluşturmaktadır. Olumsuz drenaj koşullarının ortaya çıkmasında yağış fazlalığı yanı sıra, eğimin az olması, ince yapılı ve killi toprakların varlığı, geçirimsiz ana kaya üzerinde yer alan derin olmayan toprak tabakası, yer altı su düzeyinin yüksek olması da önemli etkenlerdir (Tümertekin ve Özgüç, 2009: 160). Umurbey Çayı Havzası'nda tarımsal faaliyetler ilkbahardan başlayarak yaz aylarında yoğunluk kazanmaktadır. İlkbaharda suya doyan toprakta özellikle taban suyu seviyesinin yüksek olduğu Umurbey Ovası'nda drenaj sorunları domates ve biber gibi sebze fidelerinin çürümesine ve çiftçilerin ekonomik yönden zarar görmesine neden olmaktadır. Yaz aylarında ise toprakta oluşan su noksanı tarımsal faaliyetleri etkilemektedir. Bitkilerin artan sıcaklıklarla birlikte artan su ihtiyacını karşılamak güçleşmektedir. Sulu tarım alanlarında verim ve ürün kalitesi artarken, kuru tarım alanlarında verim ve kalite düşüktür.

Şekil 4. Çanakkale'de Yağışın Aylara Göre Dağılımı

Kaynak: Çanakkale Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü (2018)

Havzada ilkbaharda m²'ye düşen ve 70-110 mm arasında değişen şiddetli yağışların görüldüğü günlerde artan yüzeysel akış toprak erozyonun artırmaktadır. Şiddetli yağışlar ilkbaharda dikilen domates ve biber gibi sebze fidelerinin kırılmasına ve ağaçlarda meyve sürgünlerinin zarar görmesine neden olur. Maksimum karla kaplı gün sayısı 6 olup, denizellik ve karasallık etkisi ile karın yerde kalma süresi havza içerisinde farklılık göstermektedir. Havzada Çanakkale Meteoroloji İstasyonu verilerine göre yıllık dolu yağışı görülen gün sayısı 1.3'tür. Dolu yağışı olan gün sayısının az olmasına karşın özellikle nisan, mayıs ve haziran aylarında görülen bu tür yağışlar nedeniyle havzada üretilen ve ekonomik katkısı yüksek olan şeftali, nektarin, kayısı, elma, kiraz gibi meyvelerin yaralanması veya tamamen dökülmesi üreticiye geri dönülemez ekonomik kayıplar yaşatabilmektedir. Havzada yıllık ortalama 19.5

gün kırağı yağışı gerçekleşir (Tablo 1). Meyve sürgünleri, oluşan kırağıyla birlikte düşük sıcaklıklardan ve don olayından olumsuz etkilenebilmektedir. Don olaylarına karşın çiftçiler lastik, yağ ve saman gibi maddeleri yakarak meyve bahçelerinde don olayına karşın önlemler almaktadır.

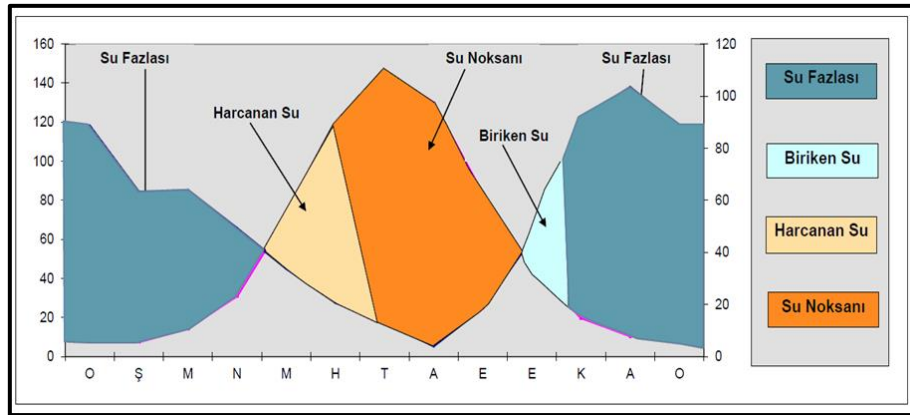
Tablo 1. Umurbey Çayı Havzası'nda Karlı, Sisli, Dolulu, Kırağılı Gün Sayısı

Ortalama	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Karlı Gün Sayısı	1.8	1.7	0.6	0	0	0	0	0	0	0	0	1.5	5.6
Sisli Gün Sayısı	2	1	1.1	0.4	0.1	0	0	0	0.1	0.5	1.1	1.3	7.6
Dolulu Gün Sayısı	0.3	0.1	0.3	0.2	0.1	0.1	0.1	0	0	0	0	0.1	1.3
Kırağılı Gün Sayısı	5.3	4.8	2.9	0.3	0	0	0	0	0	0.1	2.1	4	19.5

Kaynak: Çanakkale Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü (2018)

Akdeniz yağış rejiminin görüldüğü Umurbey Çayı Havzası'nda yağışların düzenli bir periyodu yoktur. Sonbahar, ilkbahar ve yağışın en fazla gerçekleştiği kış mevsiminde su fazlası ortaya çıkarken, ilkbahar sonlarına doğru havzada yağışlar azalmakta ve bitkilerin su ihtiyacını karşılaması zorlaşmaktadır. İlkbaharda bitkilerin çimlenme ve çiçeklenme döneminde olmaları nedeniyle su ihtiyacı artmaktadır. Hazirandan itibaren ekim ayına kadar su noksanı ortaya çıkmaktadır. Yağışların etkisi ile eylül ayından itibaren yağış koşullarında yaşanan artışla su noksanı ekim ayında ortadan kalkmaktadır (Şekil 5). Özellikle bitkisel üretim için gerekli olan su temini sorunu yaz aylarında yaşanmaktadır. Çiçeklenme döneminde devam eden yağışlar ve su fazlası sulama ihtiyacını en aza indirmektedir. Yeraltı sularında yaşanan tuzlanma, yazın kuruyan dereler bitkilerin artan su ihtiyaçlarının karşılanmasını sınırlandırmaktadır.

Şekil 5. Umurbey Çayı Havzası'nın Yıllık Su Bilançosu

Kaynak: Çanakkale Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü (2018)

Havzada eylül ayından başlayarak ortalama rüzgar hızı artmaya başlamaktadır. Kış ayları ortalama rüzgar hızlarının en fazla olduğu dönemdir. İlkbahar mevsiminden itibaren ortalama rüzgar hızları azalmaya başlar ve mayıs-haziran aylarında minimum seviyeye iner. En hızlı esen rüzgar hızı yıllık ortalama 31.6 m/sn'dir (Tablo 2).

Tablo 2. Umurbey Çayı Havzası'nda Yağışlı Gün Sayısı

Çanakkale İstasyonu	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık Ort.
Ortalama Rüzgar Hızı (m/sn)	4.4	4.6	4.3	3.8	3.5	3.3	3.8	3.8	3.6	3.8	4	4.5	4
En Hızlı Esen Rüzgar (m/sn)	35.2	38.7	31.8	34.5	32	23.6	31.8	23	32.7	28.7	33.9	33.1	31.6

Kaynak: Çanakkale Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü (2018)

Havzada etkili olan rüzgarların yıllık durumu değerlendirildiğinde kuzey sektörlü rüzgarların hakim olduğu görülmektedir (Şekil 6). Hakim rüzgar yönünün (poyraz) kuzeydoğu-güneybatı yönlü olmasında Çanakkale Boğazı'nın uzanış doğrultusu etkilidir. Sonbaharda azalan sıcaklıkların ardından başlayan poyraz, kış mevsiminde şiddetini artırmakta ve bölgenin daha da soğumasında etkili olmaktadır. İkinci sırada yer alan hakim rüzgar güneybatıdan esen lodostur. Lodos poyraza göre frekansı daha az, daha ılıman ve daha yağışlı bir hava getiren bir rüzgar çeşididir. Lodosla birlikte erken ısınma dönemlerinin belirlenmesine bağlı olarak meyve ağaçları çiçek açabilmektedir. Erken çiçeklenme dönemlerinde poyrazın etkili olması zirai don riskini artırmaktadır.

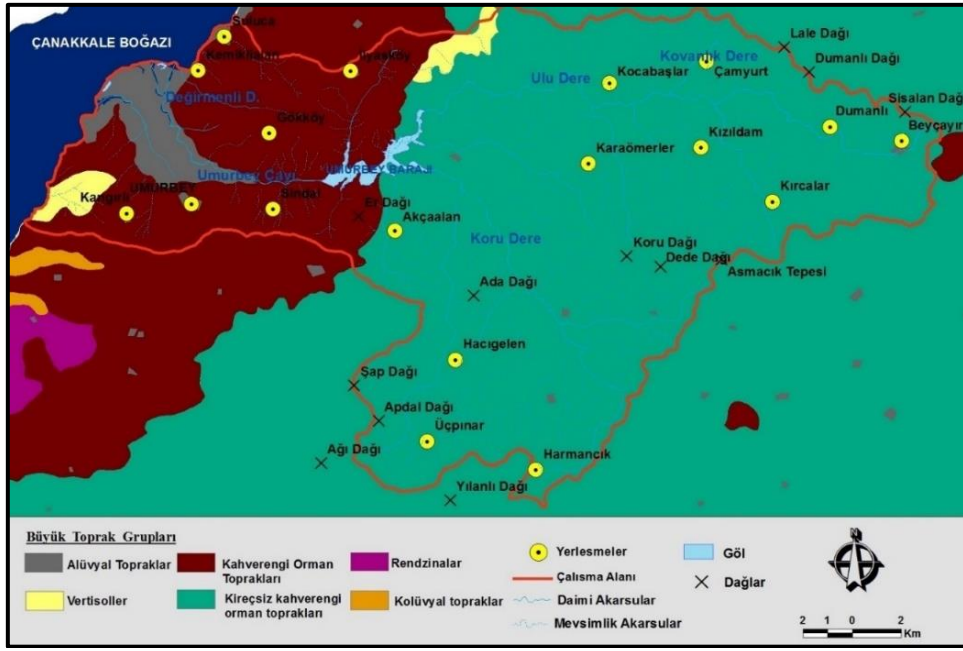
4.1.3. Toprak Özellikleri

Umurbey Çayı Havzası'nda iklim yapısı, yer şekilleri, su kaynakları ve verimli topraklar tarımın gelişmesini sağlar. Özellikle yoğun meyve ve sebze tarımının yapıldığı toprakların verimi ürünlerin kalitesini artırmaktadır. Ülkemizde gelişmeye devam eden iyi tarım uygulamalarında ana materyal topraktır. Toprakların kalitesi tarımda kullanılan gübre ve zirai müdahalelerde kullanılan girdileri azaltmaktadır. Bu durum birim alandan daha fazla ekonomik kazanç elde edilmesini sağlamaktadır. Havzada toprak gruplarının dağılımına bakıldığında: 245.536 dekarını (%72.4) kireçsiz kahverengi topraklar, 73.263 dekarını (%21.4) kahverengi topraklar, 14.199 dekarını (%4.2) alüvyal topraklar ve 6.356 dekarını (%1.8) vertisoller oluşturmaktadır.

Alüvyal topraklar havzada tarımın yoğun olarak yapıldığı toprak grubudur. Bu grup topraklar sulu tarıma uygun olduğu gibi ürün çeşitliliğinin de artmasını sağlamaktadır. Bünyelerinde bulundukları mineral fazlalığı, kök derinliği açısından uygun şartlar içermeleri, büyük oranda uygun eğim şartlarına sahip olmaları, iklimin de uygun olduğu alçak kesimlerde yayılış göstermeleri alüvyal toprakların tarımsal potansiyellerinin yüksek olmasını sağlamaktadır (Akbulak, 2009:96). Alüvyal topraklar, Umurbey Ovası ve Suluca çevresindeki kıyılarda yayılış göstermektedir (Şekil 7). I. sınıf arazi kullanım kabiliyet sınıfında olan bu topraklarda çok derin toprak sınıfında olup eğim %2'den azdır. İklim koşullarına bağlı olarak orman, çalı veya çayır bitkilerinin gelişebildiği alüvyal topraklar üzerinde kuru tarım veya sulu tarımın yoğun olarak yapılabildiği en verimli topraklardır. Sulu tarım alanı olan Umurbey Ovası'nı kaplayan alüvyal topraklarda meyve ve sebze tarımı yoğun olarak yapılmaktadır.

Kahverengi orman toprakları havzanın batı kesiminde yayılış gösterir. Umurbey Ovası ve kıyı kumulları haricinde İlyasköy-Akçaalan yerleşmelerini kaplar (Şekil 6). Kıyı kesimde bahçe, zeytin ve kuru tarım alanı toprakların büyük kısmını oluşturur. 0-300 m yükselti aralığında yayılış gösteren kahverengi orman toprakları %5 - %20 eğim değerlerine sahiptir. Sığ derinlikte ve şiddetli erozyon sınıflarına dahil edilen toprak grubu IV. ve VI. sınıf arazi kabiliyet sınıfındadır. Kireçsiz kahverengi orman toprakları Akçaalan köyü ile İlyasköy hattından doğuya doğru yükseltinin arttığı çoğunlukla orman ve fundalıklar altında geniş bir alanda yayılış gösterir (Şekil 7). Yerleşmelerin etrafında kuru tarım alanları olarak kullanılan bu topraklarda eğim değeri %30'dan fazladır. Yükselti ve eğimin arttığı alanları kaplayan kireçsiz kahverengi orman topraklarında şiddetli erozyon sınıfı ile sığ ve çok sığ toprak derinlik sınıflarına sahiptir. Toprak grubunun tamamı VII. sınıf arazi kullanım kabiliyet sınıfındadır. Umurbey Çayı Havzası'nda vertisol topraklar İlyasköy'ün doğusunda ve Kangırlı köyünün batısı ile Çanakkale Boğazı'na kadar olan dar bir alanda dağılım göstermektedir (Şekil 6). Bu topraklar %6-%12 eğim aralığında orta şiddette erozyon şiddetine sahip ve III ve IV. sınıf arazi kullanım kabiliyet sınıfına dahildir. Kuru tarım alanları olarak değerlendirilen topraklarda yağışların arttığı dönemlerde yüzey su göllenmeleri yaşanmaktadır.

Şekil 6. Umurbey Çayı Havzası'nda Büyük Toprak Gruplarının Dağılışı

Arazi Kullanım Kabiliyeti

Umurbey Çayı Havzası'nda toprakların arazi kullanım kabiliyet sınıflarına göre altı sınıf arazi bulunmaktadır (Tablo 3 ve Şekil 7).

I. sınıf araziler yalnızca Umurbey Ovası'nda görülmektedir (Şekil 7). Umurbey kasabasının kuzeyinde yer alan I. sınıf araziler Umurbey Barajı'ndan başlayarak batıya doğru uzanmaktadır. Verimli alüvyal topraklardan oluşmaktadır. Umurbey Çayı Havzası'nda yoğun tarımın yapıldığı ve sulu tarımın geliştiği sınıftır.

II. sınıf araziler Umurbey Çayı Havzası'nda en az alan kaplayan sınıftır. Bu sınıfta bulunan arazilerde şartlar iyileştirme yapılarak tarımsal faaliyetler daha verimli hale getirilebilir. II. sınıf arazi yalnızca Kangırlı köyü yakınlarından kaynaklanan Dikili Dere civarından başlayarak dar bir alanda batıya doğru yayılmıştır. Güvenlik Dere'nin ikiye ayırdığı ikinci sınıf arazi dar bir alanda görülmektedir. %0-2 aralığında eğim değerine sahip arazide toprak tekstürü kumlu tın, siltli tın, tın şeklindedir. 90-120 cm arasında değişen toprak derinliği ve orta derecede drenaj koşullarına sahiptir.

III. sınıf araziler toplam alan içinde %0.9'luk oranıyla 2.933 da alanda bulunur. İlyasköy'ün doğusunda tek bir noktada yer alan bu arazide killi ve drenajı iyi olmayan vertisol topraklar hakimdir. Yükseltisi 300 m civarında olan alanda çok sayıda dere bulunmaktadır. Bölgedeki derelerin düzensiz rejime sahip olmaları ve artan eğimle birlikte taşkın dönemlerinde araziye tehdit etmektedir.

IV. sınıf araziler toplam alan içinde %10'luk oranıyla 33.791 da alanda görülmektedir. Bu arazilerden kuru tarım alanları, fundalık ve mera alanları olarak kullanılmaktadır. Tarım amaçlı kullanımda masraf gerektiren çevresine göre yükselti ve eğimin arttığı arazilerdir. Bozuk drenaja sahip arazide taşkın riski yüksek toprak kalitesi ve derinlik özellikleri bakımından olumsuzluklar içermektedir. Toprakların başlıca sorunlarından olan tuzlanma ve toprak erozyonu bu arazilerin temel sorunlarından. Umurbey Çayı Havzası'nda dağılışı gösteren IV. Sınıf arazilere bakıldığında; Kangırlı köyü kuzeyi, Güvenlik Dere ve Çanakkale Boğazı arasında yer alırlar. Umurbey Çayı'nın kuzeyinde Suluca köyü ve Gökköy arasında Çanakkale Boğazı'na kadar olan kısımda yer almaktadır. Akçaalan köyü kuzeydoğusunda Köydere çevresinde dar bir alanda yer alır.

Tablo 3. Umurbey Çayı Havzası'nda Toprak Gruplarının Dağılımı

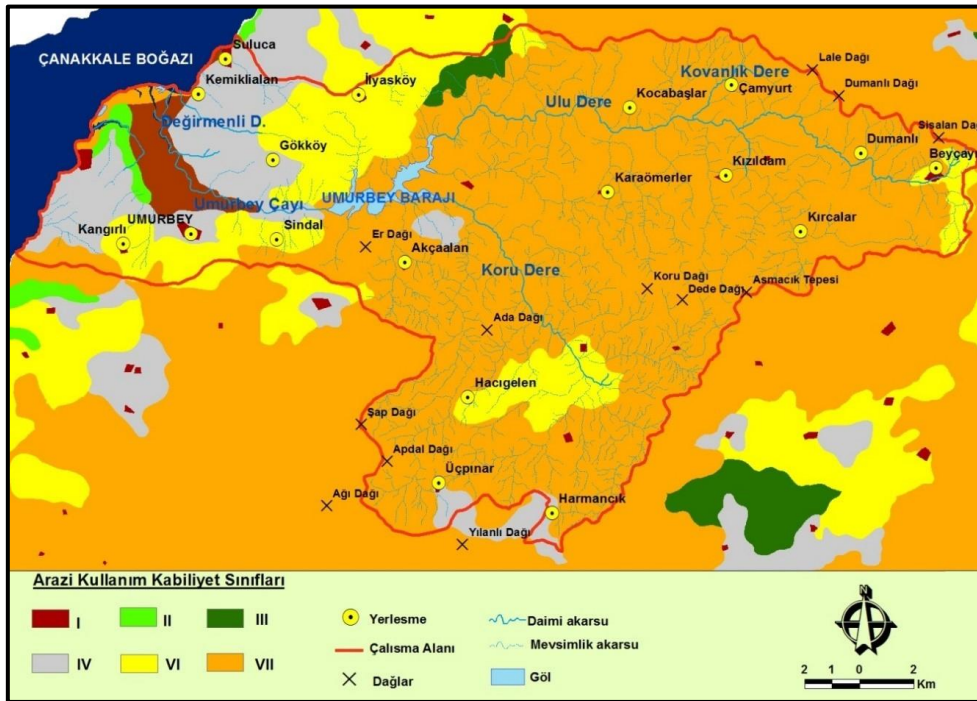
Arazi kullanım kabiliyet sınıfları	Kapladığı Alan (dekar)	Oran (%)
I. Sınıf	9.326	2.7
II. Sınıf	2.402	0.7
III. Sınıf	2.933	0.9
IV. Sınıf	33.791	10
VI. Sınıf	47.241	13.9
VII. Sınıf	243.661	71.8
Toplam	339.354	100

Kaynak: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1999

VI. sınıf araziler toplam alan içinde %13.9'luk oranıyla 47.241 dekar alanda görülmektedir. Tarımsal faaliyetlere uygun olmayan bu arazi grubu mera veya orman alanları olarak kullanıma elverişlidir. Kangırlı, Umurbey ve Sindal yerleşmelerinin güneyinde, Gökköy ve İlyasköy arasında, Hacıgelen köyü kuzeydoğusunda dar bir alanda ve Beyçayırı köyü doğusunda dağılım gösteren arazilerdir.

VII. sınıf araziler toplam alan içinde %71.8'lik oranıyla 243.661 dekar alanda görülmektedir. VII. sınıf arazi, çok eğimli, erozyona fazla uğramış, taşlı ve arızalı olup, kuru, bataklık gibi bazı elverişsiz toprakları içermektedir. Umurbey Çayı Havzası'nda en fazla görülen arazi sınıfıdır. Sindal ve İlyasköy hattından başlayarak doğuya doğru Çamyurt, Beyçayırı ve Harmancık köylerinin çevresine kadar geniş bir alanda dağılım göstermektedir. Arazide kireçsiz kahverengi orman toprakları yer almaktadır. Umurbey Çayı Havzası'nda V. sınıf ile VIII. sınıf araziler bulunmamaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Umurbey Çayı Havzası'nda Arazi Kullanım Kabiliyet Sınıfları

Eğim, Toprak Erozyonu ve Toprak Derinliği

Umurbey Çayı Havzası'nda eğimli alanların dağılışına bakıldığında; düz ve düze yakın eğimli alanlar toplam alanın %4.1'ini oluşturur. Bu alanlar Umurbey Ovası ve Çanakkale Boğazı kıyılarında yer alan aşınım düzlüklerini oluşturur. Eğimin %6-%12 arasında değıştiğı 33.982 da alan bulunmaktadır. Bu alanlar Umurbey Ovası'nı çevreleyen alçak düzlüklerdir. Eğimin arttığı bu alanlar kuru tarım sahalarıdır. Eğimli alanlarda bitki örtüsünün olmaması ve yüzeysel akışlarla erozyon şiddeti artmıştır.

Tablo 4. Umurbey Çayı Havzası'nda Eğim Sınıfları

Eğim Sınıfları (%)	Kapladığı alan (dekar)	Toplam alana oranı (%)
0 - 6	13.939	4.1
6 - 12	33.982	10
12 - 20	43.326	12.8
20 - 30	80.781	23.8
30 +	167.326	49.3
Toplam	339.354	100

Eğimin %12-%20 arasında olduğu 43.326 da alan Kangırlı köyünden başlayarak Akçaalan köyüne kadar uzanan ve Gökköy ile İlyasköy'ü çevreleyen alçak tepelerin eğimli yamaçlarını kapsar. Hacıgelen ve Beyçayırı çevresi ise diğer eğim sınıfını barındıran sahalardır. Eğimin % 20-%30 arasında değıştiğı 80.781 da alan ise dağlık kütlelerin alçak kısımlarındaki eğimli yamaçlardır. Eğimin %30'dan fazla olduğu sahalarda Umurbey Çayı Havzası'nda en geniş alanı oluşturur.

Topografyanın kısa mesafelerde değıştiğı Umurbey Çayı Havzası'nda eğim arttıkça erozyon şiddeti de artmaktadır. Eğim değerlerinin az olduğu Umurbey Ovası'nda erozyon şiddeti az iken Şap Dağı ve Dumanlı Dağı'nın oluşturduğu kütlelerin eğimli yamaçlarında erozyon şiddeti artmaktadır. Eğimli yamaçların fazla olmasına karşın araziye kaplayan orman varlığının fazla olması erozyonun şiddetini azaltmaktadır. Umurbey Çayı Havzası'nda yerleşmelerin çevresindeki ormanların tahrip edilmesi sonucu oluşan kuru tarım alanlarında toprak kaybı artmaktadır. Yanlış arazi kullanımları ve orman yangınları doğal orman varlığını giderek azaltmakta, bu durum Umurbey Çayı Havzası'nda da kendini göstermektedir. Havzada bitki örtüsü varlığına bakıldığında bozuk ormanların geniş alanlar kaplaması havza için önemli bir tehdit unsurudur. Bitki örtüsünün yerleşme ve tarla açma girişimleri sonucu tahrip edilmesi toprak erozyonunu hızlandırmaktadır. Bitki örtüsü taşkın riskini azaltmakta ve damla erozyonunun şiddetini yapraklarıyla azaltarak verimli toprak katmanını korumaktadırlar.

Erozyon şiddetinin dağılımına bakıldığında: %94.1'ini (319.297 da) şiddetli, %1.9'unu (6.349 da) orta ve %4'ünü (13.708 da) hiç veya az miktarda erozyon gerçekleşmektedir. Alanda çok şiddetli erozyona maruz kalan alan bulunmamaktadır (Tablo 5).

Tablo 5. Umurbey Çayı Havzası'nda Erozyon Şiddeti Sınıfları

Erozyon Şiddeti Sınıfları	Kapladığı Alan (dekar)	Toplam Alana Oranı (%)
Hiç ya da çok az	13.708	4
Orta	6.349	1.9
Şiddetli	319.297	94.1
Çok Şiddetli	-	-
Toplam	339.354	100

Umurbey Ovası ve Suluca köyü çevresinde eğimin %3'ten az olması nedeniyle erozyon şiddeti hiç ya da yok denecek kadar az görülmektedir. Yükseltinin arttığı yamaç ve tepelere doğru eğimin artması nedeniyle erozyon şiddeti artmaya başlamaktadır. İlyasköy'ün doğusunda ve Kangırlı köyü ile Çanakkale Boğazı arasında orta şiddette toprak erozyonu gerçekleşmektedir. Bu alanlarda eğim %10 civarında olması ve killi toprakların etkisiyle erozyon şiddeti artmaktadır. Killi toprakların bünyesine su alarak şişmesi sonucunda gözenekliliğin zayıflaması ile yağışlar yüzeysel akışa geçmekte ve kısa sürede toprakların derelere taşınmasıyla sonuçlanmaktadır. Şiddetli erozyonun gerçekleştiği alanlarda eğim %20'den fazladır. Bu alanlar genel olarak VI. ve VII. Sınıf arazilerden oluşmaktadır. Bu alanlarda bozuk ormanlar ve fundalıklar yer almakta ayrıca kuru tarım alanları olarak da kullanılmaktadır.

Topraklarda bitkilerin geliştiği besin maddelerini aldığı derinlik derecesi toprakların kalitesini artıran özelliklerdendir. Toprakta kalınlığa bağlı olarak bitkinin kök gelişiminde, toprağın su tutma kapasitesinde ve bitki besin maddelerinin birikim alanının geniş olmasında rol oynamaktadır. Umurbey Çayı Havzası'nda toprak derinliği dağılımına bakıldığında en büyük oran %68.9 ile (233.676 da) sığ topraklar oluşturmaktadır.

Tablo 6. Umurbey Çayı Havzası'nda Toprak Derinliği Sınıfları

Toprak Derinliği Sınıfları	Kapladığı Alan (dekar)	Toplam Alana Oranı (%)
Çok Sığ (0-30 cm)	88.931	26.1
Sığ (30-60 cm)	233.676	68.9
Orta Derin (60-90 cm)	2.921	0.9
Derin (90-120 cm)	13.826	4.1
Çok Derin (+120 cm)	-	-
Toplam	339.354	100

Havza topraklarının büyük bölümünü derin olmayan topraklar oluşturmaktadır. Umurbey Barajı'ndan doğuya doğru Karaömerler ve Dumanlı'nın güneyinden Harmancık ve Üçpınar'ı içine alan arazinin büyük bölümü sığ topraklardan oluşan kayalık yapıdadır. Bu alanların büyük bölümü ormanlarla kaplıdır. Akçaalan, Karaömerler, Kızıldam ve Hacıgelen çevresinde bulunan kayalık arazi yapısı ve sığ topraklardan oluşmakta ve bu durum tarımı güçleştirmektedir.

Havzada tarımsal faaliyetlerin yoğun yapıldığı Umurbey Ovası'nda derin (90-120 cm), İlyasköy'ün doğusunda orta derin (60-90 cm) topraklar yer alır. Akçaalan, Çamyurt ve İlyasköy arasında geniş bir alanda, Beyçayırı çevresinde Harmancık'ın güneydoğusunda ve Üçpınar ile Kangırlı'nın güney kesimlerinde çok sığ (0-30 cm) derinlikte topraklar yer almaktadır. Geniş bir alanda sığ (30-60 cm) derinliğe sahip topraklar yer almaktadır. Çok derin (120 cm'den fazla) ve toprak bulunmayan arazi sınıfına ait topraklar bulunmamaktadır. Havza'da gerçekleşen şiddetli erozyon ve toprak derinliğinin azalma süreci yoğun tarımsal faaliyetlerin yapıldığı Umurbey Ovası için önem arz etmektedir. Sığ topraklar kültür bitkilerinin su ve besin maddesi ihtiyacını karşılayamadığı için bu bitkilerin gelişmesini kısıtlamaktadır.

4.1.4. Hidrografik Özellikler

Umurbey Çayı Havzası'nın hidrografyasını; Çanakkale Boğazı, akarsular, Umurbey Barajı, sulak alanlar ve yer altı suları oluşturmaktadır (Tablo 7).

Tablo 7. Umurbey Çayı Havzası'nda Su Kaynakları

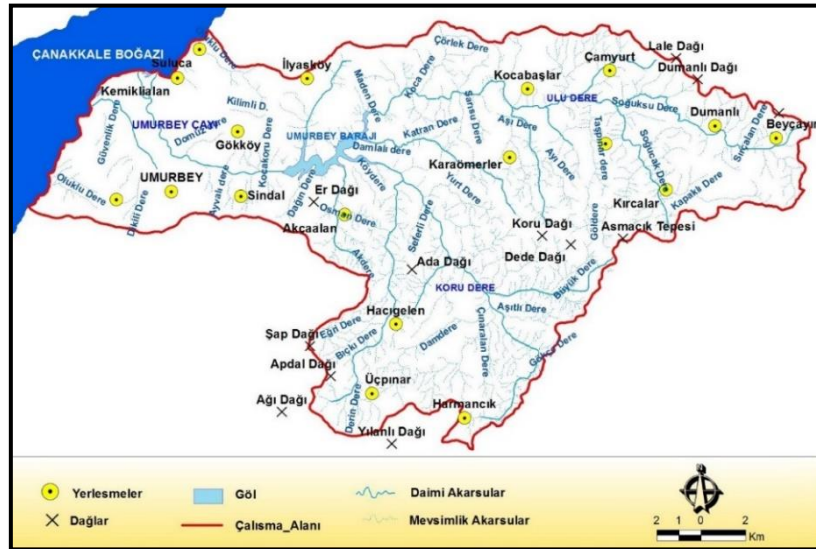
Su Kaynağı	Daimi Akarsu	Mevsimlik Akarsu	Baraj	Göl	Sulak Alan	Toplam
Sayı	15	88	1	1	2	107

Havzanın, yaklaşık 15 km uzunluğa sahip, batı sınırını oluşturan Çanakkale Boğazı; bölgenin iklimi başta olmak üzere beşeri ve fiziki unsurlarını etkileyen önemli bir su ortamıdır. Deniz varlığı özellikle sahildeki yerleşim merkezlerini önemli ölçüde canlandırmakta, bu sahanın iklimini de etkileyerek, kış mevsiminin kıyı bölgelerde yüksek kesimlere nazaran daha ılık geçmesine neden olmaktadır. Denizelliğin etkisiyle yaşanan kış ılıkılığı Umurbey Ovası ve çevresinde yükseltinin az olduğu tarım alanlarında tarımsal üretimi olumlu yönde etkiler. Boğazın varlığı tarım başta olmak üzere turizm ve ulaşım gibi ekonomik faaliyetler açısından önemli bir potansiyel oluşturur.

Havzada yer alan akarsuların düzenli bir rejimi yoktur. Sonbahar yağışları ve kar erimeleri nedeniyle Nisan ve Mayıs aylarında akım yükselmektedir. Sıcaklığın arttığı ve yağışların azaldığı dönemde akarsu akımları düşmekte ve bazı dereler kurumaktadır. Umurbey Çayı Havzası ve çevresi genel olarak en yüksek yağışın kışın, en düşük yağışın yazın kaydedildiği, Akdeniz yağış rejimi özelliği gösterir (Türkeş, 2010:380).

Doğu-batı yönlü akışı bulunan Umurbey Çayı, Umurbey Ovası'ndan geçerek Çanakkale Boğazı'ndan denize dökülmekte, dağ ekosistemlerinden aldıkları zengin besinli suları ovada yaşayan canlılara taşımakta ve Umurbey Ovası'nın sulamaktadır. Kolları olan Kuru Dere ve Ulu Dere ile birlikte toplam uzunluğu 57 km'dir (Şekil 8).

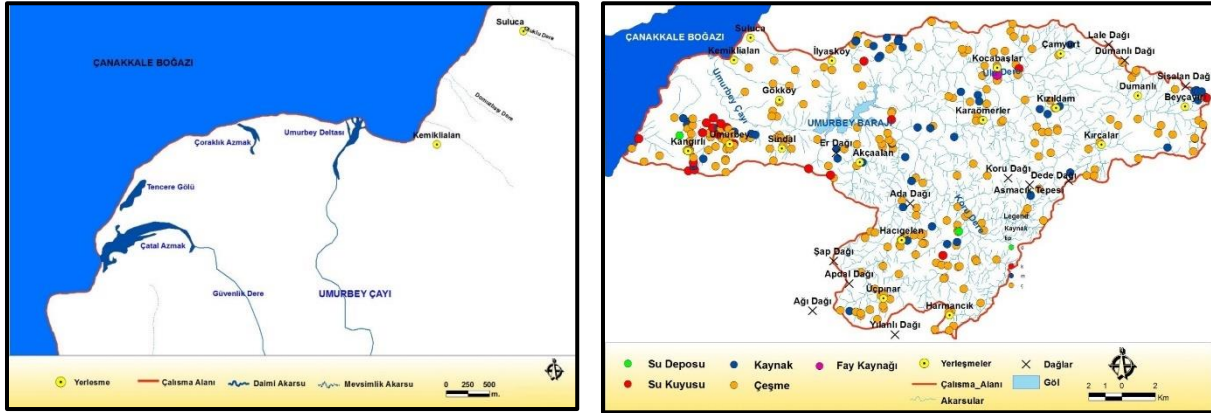
Şekil 8. Umurbey Çayı Havzası'nda Akarsu Drenaj Ağı

Umurbey Deltası, Umurbey Çayı'nın Çanakkale Boğazı'ndan denize döküldüğü alanda, 4.500 dekar büyüklüğe ve 3 m derinliğe sahip, tatlı su sazlıkları ve dönemsel olarak su gölcüklerinin olduğu Azmak adı verilen bataklık bir alandır. Azmak Deltası, sulak alan ekosisteminde birçok kuş türü ve diğer hayvan türlerine barınma, üreme ve beslenme imkanları sunan doğal bir ortamdır. Yasal bir koruma statüsü olmayan Azmak Deltasında; yapılaşma,

drenaj ve av tehdidi bulunmaktadır. Görülen kuş türlerinin başında ördek türleri ve su kuşları gelmektedir (URL-4). Çanakkale Boğazı kıyısında: Tencere Gölü, Çatal Azmak bataklığı ve Çoraklık Azmak bataklık alanları kıyıdaki diğer sulak alanları oluşturmaktadır (Şekil 9).

Şekil 9. Umurbey Çayı Deltası, Sulak Alanlar ve Umurbey Çayı Havzası'nda Su Kaynakları

Umurbey Çayı Havzası'nda tek fay kaynağı Kocabaşlar köyünün 300 m güneyindedir. Sıcaklığı 38°C, debisi 0.35 l/s'dir. Kaplıca amaçlı olarak halk tarafından kendi imkanlarıyla kullanılmaktadır. Umurbey Çayı Havzası'nda diğer su kaynaklarına baktığımızda; 215 çeşme, 4 su deposu, 19 su kuyusu ve 50 kaynak bulunur (Şekil 9). Son yıllarda azalan yeraltı suyu rezervi ve tuzlanma sorunu nedeniyle su kuyusu ruhsatı verilmemektedir. Umurbey Ovası'nda alüvyon kalınlığı ortalama 60 m'dir. Deniz suyu ile yeraltı suyu girişim sınırı bu ovada karaya doğru iyice ilerlemiştir. Bu ovada Umurbey Çayı'na yapılan yeraltı suyu boşalımı 0.7x106 m3/yıl, denize drenaj ise 1.25x106 m3/yıl civarındadır (URL-6).

5. Umurbey Çayı Havzası'nın Beşeri Özellikleri ve Tarımsal Etkinliklerle İlişkisi

5.1. Yerleşme Yapısı

Havzada yer alan 1 kasaba, 17 köy ve 6 mahalle yerleşmesi daimi yerleşmeler grubunda yer alırken; ağıl (saya) yerleşmeleri, bağ evleri ve yazlık konutlar ise geçici yerleşmeleri oluşturmaktadır. Dağlık ve engebeli topografya yerleşmelerin dağılışını ve ekonomik yapısını şekillendiren bir faktördür. Temel ekonomik geçim kaynağı hayvancılık olan yerleşmeler dağlık alanların sırt ve yamaçlarda, bitkisel üretimin geliştiği yerleşmeler ise Umurbey Ovası ve Çanakkale Boğazı kıyısındaki düzlüklerde yer almaktadır. (Tablo 8; Şekil 10).

Tablo 8. Umurbey Çayı Havzası'nda Yerleşmelerin Kuruluş Yerleri

Kuruluş yeri	Yerleşmeler
Ova	Umurbey kasabası ve Sindal köyü
Sırt	Üçpınar, Harmancık, Akcaalan, Kocabaşlar, Karaoemerler, Kızıldam, Hacıgelen köyleri ve Kundakçılar, Biberler mahalleri
Yamaç	Gökköy, İlyasköy, Çamyurt, Kangırlı, Dumanlı, Beyçayırı, Kırcalar (Kılıcalar) köyleri ve Eskikişla, Hacılar, Kuru mahalleleri
Kıyı	Kemiklialan (Sultaniye), Suluca köyleri ve Saltık mahallesi

Havzada güneye ve doğuya doğru yükselti artmakta, yerleşmelerin büyük bölümü de büyük oranda bu alanlarda kurulmuştur. Ormanlık ve eğimli alanların tarımsal etkinlikleri kısıtladığı düşünülürse, yerleşmelerin kuruluş yeri açısından doğru bir tercih yapıldığı öne sürülebilir. Hayvancılığın ekonomik faaliyet olarak yürütüldüğü yerleşmeler genel olarak yükseltisi 300-500 m arasındaki sırt ve yamaçlarda kurulmuştur (Tablo 9).

Tablo 9. Umurbey Çayı Havzası'nda Yerleşmelerin Kurulduğu Yükselti Basamakları

Yükselti Basamağı (m)	Yerleşmeler
0 - 100	Umurbey, Suluca, Kemiklialan (Sultaniye), Saltık
100 - 200	Kangırlı, Sindal, Gökköy
201 - 300	Akçaalan, Kocabaşlar, Kuru
301 - 400	İlyasköy, Çamyurt, Hacigelen, Karaömerler, Kundakçılar, Kuru, Hacılar ve Biberler
401 - 500	Beyçayırı, Dumanlı, Kırcalar, Kızıldam,
501 - 600	Üçpınar, Harmancık

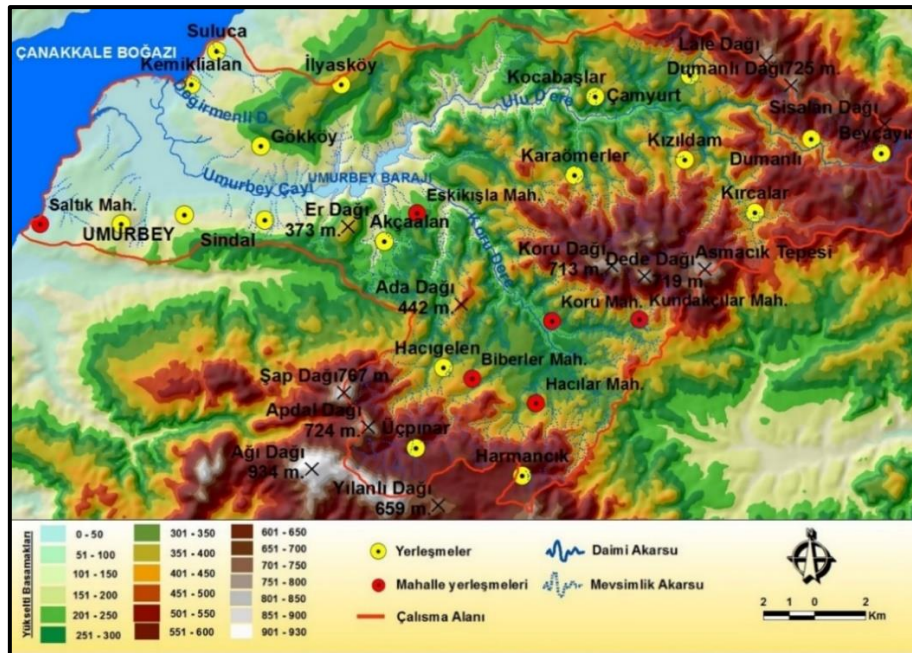
Havzanın % 62.9'u ormanlarla kaplıdır. Bu nedenle yerleşmelerin büyük çoğunluğu orman içinde ve yakınında kurulmuştur. Tarım ve hayvancılık faaliyetleri yerleşmelerin etrafındaki uygun alanlarda yürütülmektedir.

Tablo 10. Umurbey Çayı Havzası'nda Ormana Göre Yerleşmelerin Konumu.

Yerleşmenin Konumu	Yerleşmeler
Orman içi yerleşmeler	Kırcalar, İlyasköy, Kocabaşlar, Çamyurt, Kızıldam, Dumanlı, Karaömerler, Beyçayırı, Hacigelen, Üçpınar, Harmancık, Akçaalan, Hacılar, Biberler, Kuru, Eskikişla ve Kundakçılar
Orman yakını yerleşmeler	Umurbey, Gökköy, Kangırlı ve Sindal
Orman uzağı yerleşmeler	Kemiklialan, Suluca ve Saltık

Havzada nüfusun büyük bölümü tarımsal faaliyetlerin geliştiği Umurbey Ovası çevresinde kurulan (Umurbey, Suluca, Kangırlı, Gökköy, İlyasköy) yerleşmelerde toplanmıştır. Yer şekillerinin sade olduğu, ortalama yükseltinin 0-200 m arasında bulunduğu ve eğim değerlerinin azaldığı Umurbey Ovası çevresindeki yamaçlarda yerleşmeler yoğunluk kazanmıştır. Tarımsal faaliyetlerin gelişmesi havza dışına göçü azaltırken havzanın güney ve kuzeyinde, yükselti ve eğim artışına bağlı olarak tarım alanlarının kısıtlı olduğu yerleşmelerden dışarıya göç gerçekleşmektedir.

Şekil 10. Umurbey Çayı Havzası'nda Yerleşmelerin Dağılışı

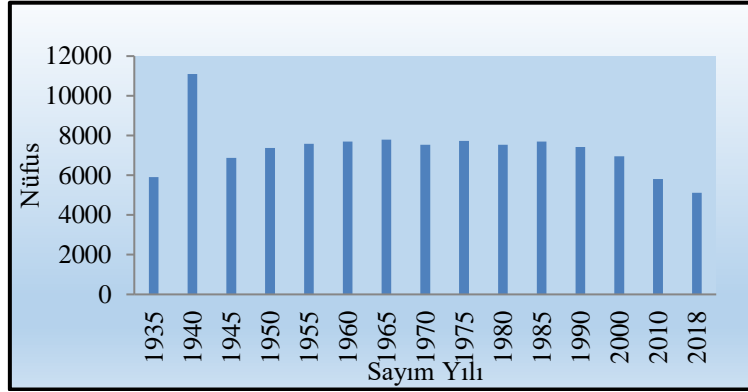
5.2. Nüfus Yapısı

Umurbey Çayı Havzası'nda 2018 yılı toplam nüfusu 5.116'dır. Toplam nüfusun 2.616'sı erkek 2.500'ü ise kadınlardan oluşmaktadır. Tüm yerleşmelerin idari sınırlarıyla oluşturduğu toplam alan 368.650 dekadır. Ancak havzanın su toplama alanı 339.354 dekadır. Yerleşme alanlarının 29.296 dekarı ise havza sınırları dışında kalmaktadır

Havzada nüfusun yıllara göre değişimi değerlendirildiğinde; 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında 5.906 olan nüfus 1940'da 11.091'e yükselmiştir. (Şekil 11). Kısa sürede bu kadar nüfus artışına neden olan faktör ise II. Dünya savaşı öncesi Çanakkale Boğazı'na konuşlanan askeri birliklerin sayısının artırılmasıdır. Bu kapsamda Umurbey kasabasına 4.000 ve Kangırlı köyüne de 1.000 kişilik askeri birlikler yerleştirilmiştir. Havzada 1935-1965 yılları arasında nüfus artışı yaşanırken 1965'den itibaren nüfus azalma sürecine girmiştir 1965-1970 sayım yılları arasında meydana gelen azalmada yurtdışına ve İstanbul'a gerçekleşen göç dalgası etkili olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarından 1960 yılına kadar havzada görülen nüfus artış eğilimi yüksek doğum oranları ve Balkan göçleriyle açıklanabilir. 1960 yılından itibaren toplam nüfusta (Şekil 11) ve nüfus artış hızında görülen azalma eğiliminde göç ve azalan doğum oranları etkili olmuştur. Havzada gerçekleştirilen saha çalışmalarında 2000 yılından itibaren uygulamaya başlanılan taşınmalı eğitimin göç hızını artırdığı tespit edilmiştir. Aileler çocuklarının özellikle ortaöğretim çağında daha iyi eğitim alması için Lapseki ve Çanakkale'ye göç etmektedir. Yükseltinin arttığı köylerde, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin ekonomik getirisinin düşmesi gibi faktörler özellikle genç nüfusun Lapseki ve Çanakkale gibi yerleşme merkezlerine göç etmelerine neden olmaktadır.

Şekil 11. Umurbey Çayı Havzası'nda Toplam Nüfusun Yıllara Göre Değişimi

Nüfus Hareketleri

Havzada nüfus hareketlerini etkileyen faktörler doğumlar, ölümler ve göçlerdir. Cumhuriyet öncesi Balkanlardan sahaya gerçekleşen göçlerde gözetilen iskan politikasında tütün, zeytin, pirinç gibi bazı tarım ürünlerinin yaygınlaştırılması düşüncesi de etkili olmuştur. Çanakkale Valiliği kayıtlarına göre bu göç hareketleriyle Lapseki ilçesi ve köylerine yaklaşık olarak 3.000 nüfus yerleşmiştir. Bu göçlerle bölgenin nüfusu artmış ve yeni yerleşmeler kurulmuştur. 1878 yılında Bulgaristan Kırcaali'den 35 hane Suluca köyüne, 1911-1923 arasında Balkan savaşları ve nüfus mübadelesiyle Bulgaristan Kırcaali'den Beyçayırı köyüne, 1925 yılında Balkanlardan 3 haneden oluşan 15 kişi Umurbey kasabasına ve 1935 yılında Romanya'dan 15 hane Suluca köyüne yerleşmiştir. Havzada temel ekonomik faaliyet olan tarım ve hayvancılığın nüfusun artış hızından etkilenme süreci kaçınılmaz olmuştur. Makine kullanımı ve gelişen modern tarımsal yöntemler tarımda insan gücü gereksinimini azaltmış ve göçle birlikte bu temel ekonomik faaliyetler de olumsuz etkilenmiştir. Özellikle İstanbul, Çanakkale ve Lapseki'ye yapılan göçler nüfus hareketlerini şekillendirmektedir. Havzada

mevsimlik göçler de meydana gelmektedir. Şeftali, domates başta olmak üzere diğer sebze ve meyvelerin hasat dönemlerinde mevsimlik işçi olarak Doğu Anadolu ve İç Anadolu'dan gelen yerli işçilerin yanı sıra Afgan ve Suriyeli göçmenler de gözlenmektedir. Kangırlı, Umurbey, Kemiklialan ve Suluca yerleşmelerinin Çanakkale Boğazı kıyılarında bulunan ikincil konutlar ise özellikle yaz mevsiminde göç almaktadır.

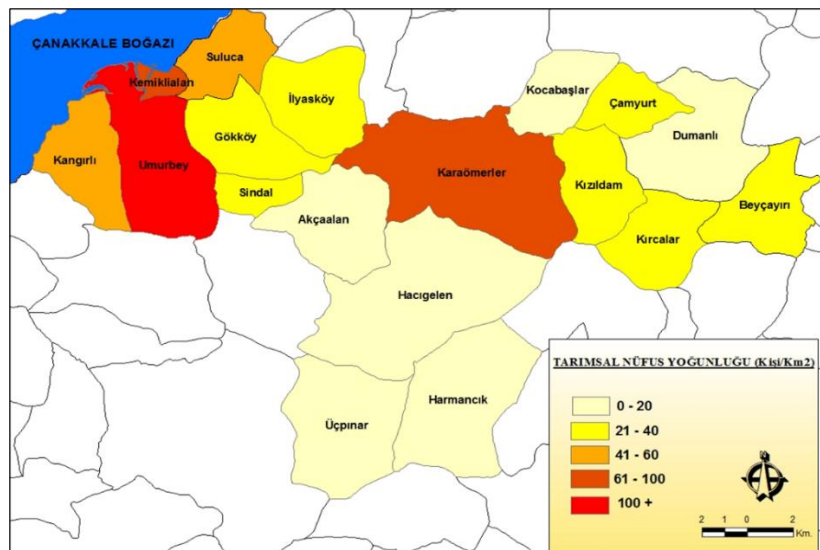
Nüfus Yoğunluğu

Umurbey Çayı Havzası'nda 5.116 nüfusun %75'i Umurbey Ovası ve Çanakkale Boğazı çevresinde kurulan yerleşmelerde, %19.8'i doğuda ve kuzeyde dağlık alanda kurulan yerleşmelerde ve %5.2'si ise güneyde dağlık ve eğimli alanda kurulan yerleşmelerde yaşamaktadır. Nüfusun büyük bölümü Umurbey Ovası etrafında bulunan, Suluca, Gökköy ve Kangırlı köyleri ve Umurbey kasabasında toplanmıştır. Havzanın batı bölümü daha yoğun bir nüfusa sahipken yükselti ve eğimin arttığı doğuya doğru nüfus yoğunluğu azalmıştır. Havzada km²'ye düşen 104 kişi ile Umurbey kasabası nüfusun en yoğun olduğu yerleşmeyi oluşturmaktadır. Bu durumda, Umurbey kasabasının coğrafi konumu ve Umurbey Ovası'nın sunduğu imkanlar etkili olmuştur. Kemiklialan köyü nüfus yoğunluğunun fazla olduğu yerleşmelerdendir. Nüfus yoğunluğunun az olduğu yerleşmeler ise: Akçaalan, Hacıgelen, Karaömerler ve Üçpınar köyleridir.

Umurbey Çayı Havzası'nda yerleşmelerin tamamı kırsal karakterlidir. 5.116 nüfusun yaşadığı havzada 83.3 km² tarım alanında tarımsal ve fizyolojik nüfus yoğunluğu 61.4 kişi olarak belirlenmiştir. Arazinin büyük bölümünün dağlık ve engebeli olması, havza topraklarının %62.5'i ormanlardan oluşması tarım alanlarını sınırlandırırken tarımsal ve fizyolojik nüfus yoğunluğunu artırmıştır (Şekil 12).

Nüfusun cinsiyet yapısı incelenecek olursa; 2018 yılı nüfus verilerine göre havza nüfusunun %51.1'i erkek nüfustan ve %48.9'u kadın nüfustan oluşmaktadır. Kadın ve erkek nüfusu arasındaki fark yaşanan doğumlarda kadın ya da erkek çocukların belli yıllarda daha baskın olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle 2000 yılından sonra genç erkek nüfusun havza dışına göç etmesiyle birlikte 2010'da kadın nüfusu erkek nüfusunu geçmiştir. Tarım ve hayvancılığın temel ekonomik faaliyet olduğu alanda insan gücüne duyulan ihtiyaçtan dolayı Umurbey kasabasında tüm zamanlarda erkek nüfusu fazla olmuştur. Özellikle kadınların havza dışından evlilikleri veya evlilik sonucunda yeni kurulan ailelerin iş imkanlarının fazla olduğu Lapseki ve Çanakkale'yi tercih etmeleri nüfusun cinsiyet dengesini bozan faktörler olarak gösterilebilir.

Şekil 12. Umurbey Çayı Havzası'nda Tarımsal Nüfus Yoğunluğu

Umurbey Çayı Havzası'nda ortalama aile büyüklüğü 2.6 kişidir. Havza ortalama aile büyüklüğü Türkiye (3.5), Çanakkale (2.7) ve Lapseki (2.8) ortalama aile büyüklüğünün altındadır. Bu durum havzada çekirdek aile yapısının yaygın olduğunu göstermektedir. Akçaalan, Beyçayırı, Kangırlı, Kemiklialan, Kocabaşlar, Sindal, Suluca ve Üçpınar bu değerin altındadır. Bu durumun ortaya çıkmasında köylerde yaşayan aile bireylerinin özellikle de gençlerin havza dışına göçü etkilidir. Hacıgelen, Harmancık, İlyasköy, Kırcalar Kızıldam ve Umurbey'de aile büyüklüğü ortalama civarındadır; Çamyurt, Dumanlı ve Karaömerler'de ise ortalamanın üzerindedir

5.3. Tarımı Destekleyen Kuruluşlar ve Tarım Alanlarının İşletme Büyüklüklerine Göre Dağılımı

Havzada tarımı desteklemek amacıyla tarımsal destekleme kooperatifleri kurulmuştur. Beyçayırı, Çamyurt, Dumanlı, Gökköy, İlyasköy, Kangırlı ve Kırcalar köylerinde 470 çiftçi üyesi olan tarımsal kalkınma kooperatifleri bulunmaktadır. Umurbey, Lapseki ve Eçialan yerleşmelerinde ise tarım kredi kooperatifleri hizmet vermektedir. Umurbey Tarım Kredi Kooperatifi'nde Akçaalan, Gökköy, Hacıgelen, Kemiklialan, Sindal ve Kangırlı köylerinden 450 üye bulunmaktadır. Lapseki Tarım Kredi Kooperatifi'ne; Beyçayırı, Dumanlı, Çamyurt, Karaömerler, Kocabaşlar, Suluca ve İlyasköy çiftçileri üyedir. Eçialan Tarım Kredi Kooperatifi'ne Harmancık, Üçpınar, Kızıldam ve Kırcalar köylerinin çiftçileri üyedir.

Umurbey Çayı Havzası'nda tarımsal işletmelere düşen tarım arazisi dağılımına baktığımızda: 81.549 dekada 1.558 tarımsal işletme yer almaktadır. Havzada 20 dekardan küçük 39 işletme yer almaktadır. Tarım arazilerinin küçük ve parçalı olması, tarımsal işletmelere düşen tarım arazilerinden alınacak maksimum verimi azaltmaktadır. Küçük işletme olarak ifade edilen 21-50 dekar arası tarım arazisine sahip 846 işletme yer almaktadır. Havzada sayıca en fazla olan tarımsal işletmeler 21-50 dekarlık işletmelerdir. Tarım alanlarının 22.593 dekarı (%54.3) küçük işletmelere aittir.

Maksimum verim getiren büyük araziye sahip tarımsal işletmeler 661 tanedir. Tarım arazilerinin 50.256 dekarını (%42.4) orta büyüklükteki tarımsal işletmeler oluşturmaktadır. Büyük tarımsal işletme grubunda 12 işletme yer almaktadır. Tarım alanlarının %0.8'ini (8.000 da) oluşturan bu işletmelerin sayısının düşük olması tarım arazilerinin parçalı yapısından kaynaklanmaktadır. Umurbey Çayı Havzası'nda 201-500 arası dekar büyüklüğe sahip işletme bulunmamaktadır.

Umurbey Çayı Havzası'nda 81.549 dekar tarım alanlarını 1.985 hane işletmektedir. 1.985 hanede tarımla uğraşan 4.549 kişi yer almaktadır (Lapseki İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2018). Toplam nüfusun %89.1'i tarımla uğraşmaktadır. İşletme büyüklüğüne düşen hane sayısı dağılımına bakıldığında: 0-50 dekar araziye sahip küçük tarımsal işletmelerde %61.1 ile 1.213 hane, 51-200 dekar araziye sahip orta büyüklükte tarımsal işletmelerde %38.2'si 758 hane ve 200 dekardan büyük araziye sahip büyük tarımsal işletmelerde %0.7 ile 14 hane tarımsal faaliyette bulunmaktadır.

Tablo 11. Umurbey Çayı Havzası'nda Tarımsal İşletme Büyüklükleri ve Hane Sayısına Oranı

Tarımsal işletme büyüklüğü (da)	Tarımsal işletme sayısı	Oran (%)	Kapladığı alan (da)	Oran (%)	Hane sayısı	Oran (%)
0 - 20	39	2.5	700	0.8	42	2.1
21 - 50	846	54.3	22.593	27.7	1.171	59
51 - 100	496	31.8	32.756	40.2	581	29.3
101 - 200	165	10.6	17.500	21.5	177	8.9
201 - 500	-	-	-	-	-	-
500 +	12	0.8	8.000	9.8	14	0.7
Toplam	1.558	100	81.549	100	1.985	100

Kaynak: TÜİK (URL-5) ve Lapseki Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (2018)

5.4. Umurbey Çayı Havzası'nda Kullanılan Tarımsal Yöntemler

Kuru ve nadaslı tarım yöntemlerinin kullanıldığı ekstansif yöntemler; sulama, gübreleme, ilaçlama ve tarımsal aletlerle desteklenen entansif yöntemler havzada yaygın olarak kullanılmaktadır. Doğal şartların sağladığı imkanlar ağırlıklı olarak uygulanan tarımsal yöntemleri belirlese de sulama imkanlarının artmasıyla modern yöntemlerin yaygınlaştığı da gözden kaçmamaktadır. Ekonomik getirinin fazla olduğu bu yöntemde nadaslı tarım terk edilmektedir.

Sebze tarımı alanlarında yılda birden fazla ürün alınabilmektedir Umurbey Barajı'nın sağladığı sulama imkanı Umurbey, Suluca, Gökköy ve Sindal yerleşmelerinde entansif tarımı geliştirmiştir. Akçaalan, Hacıgelen, Kızıldam, Kırcalar, Beyçayır, Kocabaşlar ve Suluca köyleri tarım alanlarında ise nadas uygulanmaktadır. Umurbey Çayı Havzası tarım alanlarında yaygın olarak tek tip ürün yetiştirilir. Yapılan bu uygulama ile ilaçlama, budama ve hasat dönemlerinde kolaylık sağlamaktadır. Saha çalışmalarında yapılan gözlem ve çiftçilerin verdiği bilgiler de genel olarak Umurbey Ovası'nda tek tip ürüne yönelik tarımsal etkinliklerin zaman ve maliyet açısından yarar sağladığı yönündedir. Şeftali, nektarin, kiraz ve elma meyvelerin üretiminin yoğun yapıldığı Umurbey Ovası'nda çiftçilerin büyük bölümü tarım alanlarında ağırlıklı olarak tek tip ürün ya da birkaç ürünün tarımını gerçekleştirmektedir (Foto 3).

Foto 3. Umurbey Ovası'nda meyve bahçeleri. Tek tip ürün uygulamasının yapıldığı Trabzon hurması bahçesi (a) nektarin ile zeytin tarımının birarada yapıldığı bahçe (b)

Meyve bahçelerinde ara ürün uygulaması, ürünler dikildikten sonra meyve ağaçlarının meyve vermeye başladığı döneme kadar yapılmaktadır. Meyve bahçelerinde ara ürün olarak domates, salatalık ve fasulye gibi sebzelerin tarımı yapılmaktadır (Foto 4).

Foto 4. Umurbey Ovası'nda zeytinlik içerisinde ara ürün uygulaması. Zeytinlik içerisinde domates, patlıcan, kabak (a), biber ve fasulye tarımı (b)

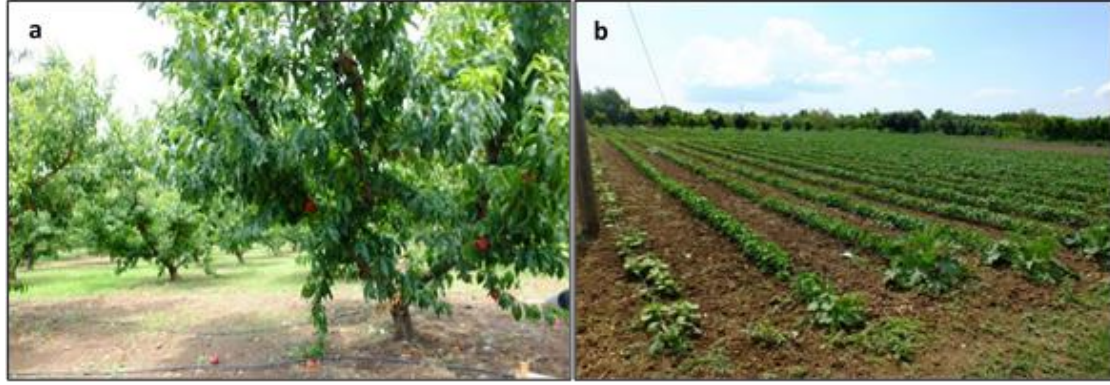
5.5. Sulama İmkanları

Düzensiz yağış rejimi ve mayıs ayında başlayan kuraklık nedeniyle tarım ürünlerinin su ihtiyacı yazın artmaktadır. Mevsimlik derelerin yazın kurumması ve yeraltı suyu kullanımının getirdiği tuzlanma problemi tarımsal faaliyetleri olumsuz yönde etkilemektedir. Umurbey Barajı'nın tamamlanmasıyla sulama kaynaklı sorunlar özellikle düz ve düze yakın tarım arazilerinde giderilmiş fakat yüksek kesimler hala bu sorun ile uğraşmaktadır. Tarım alanlarına sulama suyu; santrifüj ve sondaj ile yer altı suyu ve sulama kanallarından sağlanmaktadır. Sulamanın yetersiz olduğu alanlarda ise su tankerleri ile sulama yapılmaktadır. Tarım arazilerinin derelerden ve sulama birliklerine ait kanallardan sulanması sürecinde motopomp ve elektropomp gibi aletler kullanılmaktadır. Damla sulama gibi modern sulama yöntemleri de sahada yaygın olarak kullanılmaktadır (Foto 5). Kuru tarım alanlarında tahıl tarımı hakimken sulamanın artmasıyla Umurbey Ovası ve çevresindeki tarım alanlarında entansif yöntemle sebze ve meyve tarımı gelişme göstermiştir. Sulu tarım alanlarında şeftali, kiraz, kayısı, elma tarımı ve domates, biber, salatalık gibi sebze tarımı yapılmaya başlanmıştır. Havzada damla sulama sistemleri gibi modern sulama yöntemleri de yaygın olarak kullanılmaktadır (Foto 6).

Foto 5. Umurbey Barajı sulama kanallarından faydalanma. Umurbey Ovası güney sulama kanalı (a), sulama kanalından küçük kanallarla taşınan sular (b)

Foto 6. Umurbey Ovası'nda damla sulama yöntemiyle sulu tarım uygulaması. Nektarin bahçesinde (a) ve biber tarlasında uygulanan (b) damla sulama sistemleri.

Umurbey Çayı Havzası'nda 339.354 dekar toplam alanın 81.549 dekarını (%22.1) tarım alanları oluşturmaktadır. Tarım alanlarının 15.547 dekarını (%19.1) sulu tarım alanları ve 66.002 dekarını ise (%80.9) kuru tarım alanları oluşturur. Umurbey Ovası ve çevresindeki tarım alanlarında 2008 yılında yapımı tamamlanan Umurbey Barajı'nın etkisiyle sulanabilir arazi varlığı artmıştır Umurbey Barajı ve sulama kanallarının tamamlanmasıyla birlikte yaklaşık olarak 36.000 dekar tarım alanının sulanması amaçlanmaktadır. Umurbey Ovası'nda yeraltı suyunun aşırı kullanımı toprakta tuzlanma sürecini hızlandırmış bu nedenle 7 m'den daha derin sondajla yeraltı suyunun kullanımı yasaklanmıştır.

Sulama kanallarından taşınan su Umurbey Ovasının kuzeyini ve güneyini katetmekte, su motorları aracılığıyla da tarım alanlarını sulamaktadır. Yeraltı suyunun aşırı kullanımı, tuzlanma gibi problemler, yeraltı suyu kullanımının kısıtlanması ve sulama birliğinin oluşturulması sürecini gerektirmiştir. Bunun yanı sıra havzada damla sulama ve yağmurlama gibi modern tarımsal yöntemler de gelişme göstermiştir. Sulama imkanlarının artması ve modern tarımsal yöntemler ile birlikte meyve ve sebze tarımı da gelişme göstermiştir.

5.6. Makine Kullanımı

Tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde önemi her geçen gün artan tarımsal makine ve aletler modern tarım yöntemlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Tarım alanlarının verimliliği, sulama gübreleme gibi faktörlerin yanı sıra aletlerin kullanılması arazinin daha verimli işlenmesi, zamandan tasarruf eden gücüne duyulan gereksinim ve daha fazla alanı tarımsal üretim için değerlendirmek açısından önemlidir (Doğan, 2005:67-70). Sulama imkanlarının artması, çiftçilerin bilinçlenmesi, gelir düzeyinin artması ve tarıma verilen desteklerle tarım aletlerinde artış gözlenmektedir.

Havzada sulamanın yaygınlaştırılmasını sağlayan aletler (santrafuj, motopomp, elektropomp vb), toprağın işlenmesini kolaylaştıran aletler (traktör, pulluk, çapa makinesi vb), ilaçlama ve gübreleme gibi işlemler zamandan ve maliyetten tasarrufu sağlamıştır

Tablo 12. Havza tarımında kullanılan makine ve ekipman sayısı

Makine ve Ekipmanın Adı	Toplam	Makine ve Ekipmanın Adı	Toplam
Diskli traktör pulluğu	21	Traktörle çekilen hububat ekim makinesi	50
Traktörle çekilen çayır biçme mak.	23	Dip kazan (subsoiler)	31
Kültüvatör	81	Kuyruk milinden hareketli pülvarizatör	525
Traktör	737	Toprak frezesi (rotavatör)	34
Kulaklı traktör pulluğu	814	Diskli tırmık (diskarolar)	67
Seyyar süt sağım makinesi	55	Eloktropomp	11
Sırt pülvarizatörü	44	Motopomp (termik)	345
Damla sulama tesisi	62	Motorlu tırpan	8
Dişli tırmık	142	Ot tırmığı	18
Kombine hububat ekim makinesi	85	Ara çapa makinesi	31
Su tankeri (tarımda kullanılan)	60	Derin kuyu pompa	63
Tarım arabası (römork)	223	Kimyevi gübre dağıtım makinesi	312
Kepçe (tarımda kullanılan)	24	Diğer	90
Traktörle çekilen çayır biçme mak.	23		
TOPLAM			3.956

Kaynak: TÜİK ve Lapseki Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü verilerinden düzenlenerek (2018).

Sulama için yeraltından, derelerden ve sulama kanallarından santrafuj, motopomp ve elektropomp gibi aletler kullanılarak arazinin su ihtiyacı giderilmektedir. Damla sulama gibi modern sulama yöntemleri de sahada yaygın olarak kullanılmaktadır. Havzada traktör sayısındaki artışla traktörle çalışan tarım aletlerinin sayısı artmaktadır. Bu teknolojik gelişmelerle hayvan gücüne dayalı ve modern olmayan yöntemlerin gerektirdiği tarım aletlerinin kullanımı azalmaktadır (Şekil 1.41.). Yeni aletlerin etkisiyle daha fazla alanın işlenmesi ve sulanmasıyla tarım gelişmektedir. Modern tarım aletleriyle araziyi işleme, ilaçlama ve gübreleme gibi işlemler daha kısa sürede yapılmaktadır.

5.7. Gübreleme ve İlaçlama

Umurbey Çayı Havzası'nda tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yapılması topraktaki besin maddelerinin azalmasına veya toprağın mineral dengesinin bozulmasına neden olmaktadır. Tarım alanlarına üst üste aynı ürünün ekilmesi topraktaki mineral dengesini bozar ve verimi azaltır. Toprak erozyonu, yanlış arazi kullanımı, aşırı sulama ve gübreleme işlemlerinin gerektirdiği ölçüde yapılmaması arazide verimliliği azaltan sebeplerdir. Toprakları verimli hale getirmek için başvurulmuş en önemli yöntem olan gübreleme toprağa yararlı olurken bilinçsiz ve aşırı kullanılması da pek çok zarara yol açabilmektedir. Lapseki Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2018 yılı verilerine göre ilçede tarım alanlarına hektar başına 224 kg gübre kullanılmaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Umurbey Çayı Havzası; Biga Yarımadası, Çanakkale ili, Lapseki ilçe sınırları içerisinde yer alan ve sularını Çanakkale Boğazı'na ulaştıran açık bir akarsu havzasıdır. 368.650 dekar olan havzada doğal ve beşeri çevrenin sağladığı avantajlarla gelişen tarım ve hayvancılık faaliyetleri havza ekonomisi ve ülke ekonomisine daha fazla katkı sunabilecek bir potansiyeli barındırmaktadır. Ancak bu potansiyel doğru ve sürdürülebilir bir yönetim anlayışına uygun olarak değerlendirilmemektedir.

Havza dışına gerçekleşen göç nedeniyle işgücü kapasitesi giderek azalmaktadır. Ailece yapılan göçler nedeniyle tarım alanları değerlendirilememekte, azalan tarım ve hayvancılık faaliyetleri nedeniyle havza ekonomisi zarar görmektedir. Değerlendirilmeyen tarım alanlarında erozyon nedeniyle toprak varlığı da zarar görmektedir. Özellikle küçükbaş hayvancılıkla uğraşan yerleşmelerde ailelerin küçülmesi ve yaşlı nüfusun geride kalması hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülmesini zorlaştırmaktadır. Son yıllarda özellikle küçükbaş hayvancılıkla uğraşan aileler hayvan sayılarını azaltma yoluna gitmiştir. Çoğu ailenin yalnızca kendi ihtiyaçları için bu faaliyeti devam ettirdiği gözlenmektedir.

Umurbey Çayı Havzası'nda tarım alanlarının büyük bölümü kuru tarım alanıdır. Bu durum meyve ve sebze tarımının havzanın tamamında yapılmasını engeller. Umurbey Barajı'ndan kanallar ile kuru tarım alanlarına kadar genişletilecek sulama imkanı, ekonomik getirisi daha yüksek olan meyve ve sebze tarımının gelişmesini sağlayacaktır. Umurbey Barajı'nın yapılmasından sonra taşkınlar azalmış olsa da drenaj kanallarının bakımının düzenli yapılmaması Umurbey Ovası'nda hala taşkınların yaşanmasına neden olabilmektedir. Sulama kanalları ve drenajı sağlayan kanalların tıkanması taşkınları beraberinde getirmekte, ovadaki su fazlalığı da sebzelerin çürümmesine ve köklerinin sökülmesine neden olmaktadır.

Umurbey Ovası tarımsal ürün çeşitliliği bakımından zengin bir potansiyele sahiptir. Şeftali üretimi yoğunluk kazanmıştır. Meyve bahçesi olarak değerlendirilecek alanlarda buğday, yonca, patlıcan gibi ekonomik getirisi düşük tarım ürünleri tercih edildiği belirlenmiştir. Bunun yerine ekonomik getirisi yüksek olan tarım ürünleri tercih edilmelidir. Şeftali ve nektarin tarımı gelişmiş olmasına karşın son yıllarda ekonomik getirisi fazla olan kiraz ve Trabzon hurması gibi ürünlerin tarım alanları artmaktadır.

Hayvancılık yoğun olarak yapılmasına karşın elde edilen et ve süt verimi düşüktür. Otlak hayvancılığının tercih edilmesi, et ve süt verimi düşük hayvan ırklarının varlığı belirgin en önemli sorunlardır. Besi hayvancılığı Umurbey Ovası çevresinde gelişmesine karşın yükseltinin arttığı alanlarda otlak hayvancılığı yapılmaktadır. Hayvancılıkla uğraşan yerleşmelerde göçle işgücünün azalması bu ekonomik faaliyetin gerilemesine neden olmuştur.

Sahada daha çok yerli tür olan kıl keçileri ağırlıklı beslenmektedir. Geleneksel anlayışla devam ettirilen hayvancılık faaliyetleri yerine modern yöntemler kullanmak, verimi artırmak ekonomik açıdan gelişme ve sorunları azaltmak için temel unsurdur. Kıl keçileri yerine verimi yüksek çalışma alanı topografyasına ve iklimine en uygun hayvan türleri tercih edilmelidir. Çanakkale Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği çalışmalarıyla çoğaltılan Türk Saanen keçileri daha yüksek verim sunmaktadır. Köylerde hayvancılığı destekleyecek kooperatiflerin kurulmasına rağmen verimi yükseltecek ve köylerden göçü engelleyecek çalışmaların yetersiz kaldığı gözlenmiştir. Köylüler sütlerini süt firmalarına satmaktadır. Sadece tek yönlü üretim sonucunda daha az gelir elde edilmektedir. Çalışma alanına kurulacak süt ürünleri tesisleri ve markalaşma, yöre halkının üretiminin değerlendirilmesine katkı sunacaktır.

Umurbey Çayı Havzası'nda toprak etüt çalışmaları yetersizdir. Çiftçilerin büyük bir bölümünün toprak analizi konusunda eğitimsiz olması sorunlu bir tarımsal faaliyetin başlamasına ve devam ettirilmesine neden olur. Toprak etüt analizleri yapılarak toprakların araziye dağılımı ve topraktaki mineral durumu değerlendirilmelidir. Yapılan bu çalışmalar tarımsal faaliyetlere başlamadan önce tarım alanına en uygun tarım ürününün tespit edilmesini sağlayacaktır. Topraktaki sorunların giderilmesi tarım alanından alınacak verimi ve kaliteyi de artıracaktır.

Umurbey Çayı Havzası'nda 4 adet soğuk hava deposu olmasına karşın hasat döneminde yaşanan yoğunluğu karşılayamamaktadır. Bu durum çiftçinin hasat döneminde düşük ücretlerle ürününü elden çıkarmasına yol açmaktadır. Hasat dönemi gelmiş ürünün piyasada yaşanan yoğunluktan dolayı bekletebilme imkanının artması çiftçilerin daha fazla gelir elde etmesini

sağlayacaktır. Havzada soğuk hava depoları ve paketleme tesisleri artırılmalıdır. Hasat dönemi dışında ürünleri pazarlama imkanı ve kazanç imkanı da artırılmalıdır. Ayrıca soğuk hava depoları yöre halkına iş imkanı sunan istihdam alanlarına dönüştürülmelidir.

Çanakkale Boğazı'nın varlığına rağmen balıkçılık gelişmemiştir. Bal üretimine uygun alanlara rağmen arıcılık da beklenen seviyede değildir. Çiftçiler tarım ve hayvancılık yanında balıkçılık ile arıcılık gibi faaliyetlerle ekonomik faaliyetlerini ve kazanç alanlarını çeşitlendirmelidir. Geçim tipi yapılan balıkçılık ve arıcılık faaliyetleri yerine pazarlamaya yönelik üretim teşvik edilmelidir. Araştırma sahası ülke nüfusunun büyük bölümünü barındıran İstanbul, Bursa, İzmir gibi şehir merkezlerine yakınlık ve yurtdışına ihracat imkanları açısından önemli bir noktada yer almaktadır. Bölgede tarımsal ve hayvansal üretimin kalitesinin artması pazarlarda aranan bir marka olması amaçlanmalıdır. Sahada kümes hayvancılığı geçim tipi ekonomik faaliyetten pazarlamaya yönelik tavuk eti ve yumurtası tesislerinin oluşturulmasıyla havzanın ekonomik yönden kalkınması sağlanabilir.

Orman varlığı bakımından zengin potansiyel barındıran çalışma alanında sadece marangoz ve hızar atölyeleri temel ihtiyaçları karşılamaya yöneliktir. Mobilya, kereste ve orman ürünleri sanayi tesisleri kurularak yöre halkı için istihdam alanları oluşturulmalıdır. Havzada ekonomik faaliyetleri çeşitlendirmek ve güçlendirmek amacıyla yeni iş kolları ortaya çıkarılmalıdır. Havzanın var olan potansiyelini ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesiyle artırmak gerekmektedir.

Ülkemizde giderek artan kent nüfus oranı ile birlikte tüketen nüfus miktarı da artmaktadır. Tamamını kırsal nüfusun oluşturduğu havzada tarım ve hayvancılık üretim kapasitesinin artırılması ürünlerin değerince pazarlara sunulması gerekmektedir. Modern yöntemlerle yapılan birim alandan yüksek verim alınan kaliteli üretim, havzanın marka değerini yükseltecektir. Şeftali, kiraz, nektarin ve domates gibi havza tarımında önemli yer tutan ürünlerde markalaşmayı sağlamak gerekmektedir. İyi tarım uygulama projeleriyle birlikte yetiştirilen kaliteli ürünlerin pazarı ülke sınırlarıyla kalmayacaktır. Ülke dış satımında yaş meyve konumu itibarıyla havza ekonomisinin gelişmesini sağlayacaktır. Sulu tarım alanları genişletilmeli ve kaliteli üretim konusunda çiftçilere yönelik eğitimler verilmelidir.

Turizmi geliştirecek tesisler ve konaklama alanları için özellikle Çanakkale Boğazı kıyılarının kullanılması gerekmektedir. Yapılacak düzenlemelerle kıyıda doğal çevreye uyumlu turist çekebilen alanlar oluşturulmalıdır. Umurbey Belediyesinin kordon projesi bu kapsamda yapımına başlanmış geç kalınmış bir çalışmadır. Kıyıda çay bahçeleri, dinlenme tesisleri rekreasyon alanları gibi projelerle turizm potansiyeli artırılmalıdır.

Havzanın rüzgar enerjisi potansiyeli daha fazla değerlendirilmelidir. Poyraz rüzgarları, her ne kadar turizm sektörü üzerinde kısıtlayıcı etkiye sahip olsa da, enerji üretiminde kullanılacak doğal bir kaynaktır. Çevre kirliliği yaratmayan ve doğal yapı üzerinde fazla baskı oluşturmayan bir enerji kaynağıdır. Sahada kurulacak sanayi tesisleri için rüzgar enerji kaynaklarının varlığı yatırım teşvikleriyle desteklenmelidir.

Yapımı devam eden 1915 Çanakkale Köprüsü bölge ekonomisine önemli ayrıcalıklar sunacaktır. Yapılacak köprüyle ulaşım, ticaret ve turizm sektöründe gelişmeler yaşanacaktır. Bu gelişmelerin havzanın doğal ve beşeri dokusunu bozmadan, sosyo-ekonomik açıdan katkı sunması sağlanmalıdır. Köprü sonrası betonlaşma ile doğal hayatın özellikle de tarım ve orman alanları üzerinde oluşacak bu baskının kontrol altına alınması gerekmektedir. Köprü çalışmaları sonucunda Umurbey Ovası ve Çanakkale Boğazı çevresinde arazi satışları artmıştır. 10 yıl öncesine kadar Umurbey Kasabasında birkaç emlakçı varken günümüzde bu sayının 10'larla ifade edilmesi durumun boyutunu açıkça ortaya koymaktadır.

1915 Çanakkale Köprüsü tamamlandığında ulaşım rahatlayacak ve ürünlerin kısa sürede pazara doğrudan ulaştırılması sağlanacaktır. Çiftçilerin ürünlerini birinci elden tüketim noktalarına ulaştıracak çalışmalar yapılmalıdır. Çünkü komisyoncular tarafından toplanan ürünlerin fiyatı düşmekte çiftçilerin ürünlerinin pazarlanmasında bu duruma mecbur kalmaktadır. Kooperatifler çiftçilerin ürünlerinin doğrudan pazarlara sunulmasını sağlamalıdır. Ayrıca çiftçilere kredi, yakıt, gübre ve ilaç gibi tarımsal üretim girdilerine kolaylıkla ulaşabilmeleri sağlanmalıdır. Üniversitenin ilgili bölümleri, tarım müdürlükleri ve tarım kredi kooperatifleri aracılığı ile havzada bitkisel ve hayvansal üretimi geliştirici çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- ALİAĞAOĞLU, A., (2019), Tarihsel Süreçte Dünya'da ve Türkiye'de Tarım Coğrafyası Alanındaki Çalışmalar, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 17 (2), 367-383.
- AKBULAK, C., (2009), *İzmit Depresyonu'nun Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
- AKGİŞ, Ö., KARAKAŞ, E., (2019), Coğrafyada Kalkınma Araştırmalarının Kısa Tarihi, *Türk Coğrafya Dergisi*, (72), 85-91.
- DOĞANER, S., (1994), Çanakkale Boğazı Kıyılarının Coğrafyası, *Türk Coğrafya Dergisi*, (29), 125-159, İstanbul.
- DOĞAN, M., (2005), Türkiye Ziraatında Makineleşme: Traktör ve Biçerdöverin Etkileri, İÜ Ed. Fak. Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, (14), 66-75.
- ERİNÇ, S., (1957), *Tatbiki Klimatoloji ve Türkiye'nin İklim Şartları*. İTÜ Hidroloji Enst. Yay. S:2 İstanbul.
- ERİNÇ, S., (1984), *Klimatoloji ve Metodları (Üçüncü baskı)*. İÜ Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enst. İstanbul.
- EROL, O., (1985), Çanakkale Yöresi Güney Kesiminin Jeomorfolojisi, Geomorphology of the Southern Part of the Çanakkale (Dardanelles) District (Abstract). *Jeomorfoloji Dergisi* Sayı:13: 1-8. Ankara
- GARİPAĞAOĞLU, N., UZUN, M., (2019), İzmit Gölü Havzası'nda Doğal Ortam Koşulları, Değişimler ve Muhtemel Risklerin Havza Yönetimi ve Planlamasına Etkisi, *Doğu Coğrafya Dergisi* 24(42), 1-15.
- ILGAR, R., (2010), Çanakkale'de Kuraklık Durumu ve Eğilimlerinin Standartlaştırılmış Yağış İndisi ile Belirlenmesi, *Marmara Coğrafya Dergisi*, (22), 183-204.
- KHGM-Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü-(1999), *Çanakkale İli Arazi Varlığı*. T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yay., İl rapor no: 17, Ankara.
- KOÇ, T., (2001), Çanakkale'de Yağış Potansiyeli , *Türk Coğrafya Kurumu 29. Coğrafya Meslek Haftası*, Çanakkale, Türkiye, 17-19 Mayıs 2001, ss.1-10.
- KOÇMAN, A. (1993), Türkiye İklimi, Ege Üniversitesi Yayınları, No:72, İzmir.
- PARLAK, M., YİĞİNİ, Y., EKİNCİ, H., (2014), Çanakkale Umurbey Ovası Topraklarının Erozyona Duyarlılığının Mevsimsel Değişimi, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 123-131.
- ÖZBEK, S., (1978), *Özel Meyvecilik*. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları 128, Ders Kitabı: 11, 392-483.
- SERTKAYA DOĞAN, Ö., (2008), Türkiye'nin Tarım Politikalarının Belirlenmesinde Coğrafi Özelliklerin Önemi, *Sosyoloji Dergisi*, 3 (17). Sayı:2008/2, 91-100.
- TEMUÇİN, E., (1990), Aylık Değişme Oranlarına Göre Türkiye'de Yağış Rejimi Tipleri, *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı 5, 160-183.
- TÜİK., Türkiye İstatistik Kurumu, ADNKS 2007-2018 Yılı Nüfus Sayımı Sonuçları.
- TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N., (2009), Ekonomik Coğrafya Kalkınma ve Küreselleşme (17.baskı), Çantay Kitabevi, İstanbul.

- TÜRKEŞ, M., (2007), Prof. Dr. Oğuz EROL'a Göre Çanakkale Yöresinin Jeomorfolojik ve Neotektonik Evrimi, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 129-145.
- TÜRKEŞ, M., (2010), *Klimatoloji ve Meteoroloji*. Birinci Baskı, Kriter Yayınevi – Yay. No. 63, Fiziki Coğrafya Serisi No. 1, ISBN: 978-605-5863-39-6, 650 + XXII sayfa, İstanbul.
- TÜRKEŞ, M., ALTAN, G., (2014), Çanakkale Yöresinde Oluşan Orman Yangınlarının Hidroklimatolojik Karakteristikleri ve İklim Değişimleriyle İlişkisi, *Ege Coğrafya Dergisi*, (20/2), 1-25.
- YALÇINLAR, İ., (1948), Çanakkale Boğazı Civarının Jeomorfolojisi Üzerine Müşahedeler, *Türk Coğrafya Dergisi*, 11-12.

İnternet Kaynakları

- URL-1: <http://www.fao.org/statistics/en/> (Erişim Tarihi: 15.02.2020)
- URL-2: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS> (Erişim Tarihi: 06.03.2020)
- URL-3: <https://www.turkiye.gov.tr/tuik-gostergeler> (Erişim Tarihi: 06.03.2020)
- URL-4: https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/canakkale_-cdr2018-20200123080146.pdf (Erişim Tarihi: 13.09.2019)
- URL-5: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 09.09.2019)
- URL-6: https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Canakkale_icdr2012.pdf (Erişim Tarihi 23.04.2020)

DÜZENSİZ GÖÇ KAPSAMINDA AB İLERLEME RAPORLARININ TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

IMPACTS OVER THE TURKEY OF THE EU PROGRESS REPORT WITHIN THE SCOPE OF IRREGULAR MIGRATION

Ramazan TURAN* & Feyzullah ÜNAL**

* Yüksek Lisans Öğrenci, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Programı, TÜRKİYE, e-mail: rturan1992@gmail.com.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4932-9563>

** Doc. Dr. Öğr. Üyesi, Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, TÜRKİYE e-mail: feyzullah.unal@dpu.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6109-6582>

Geliş Tarihi: 09 Temmuz 2020; Kabul Tarihi: 20 Eylül 2020
Received: 09 July 2020; Accepted: 20 September 2020

ÖZET

Her yıl on binlerce düzensiz göçmen, Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine geçmeye çalışmaktadır. Düzensiz göç olgusu Türkiye'nin ve özellikle de Avrupa Birliği'nin en büyük sorunlarından biri olmuştur. Türkiye coğrafi konum itibarıyla daha iyi yaşam standartlarına sahip olmak isteyen Asya ve Afrikalı göçmenler tarafından Avrupa'ya geçiş kapısı olarak görülmektedir. Türkiye 1960'lı yıllardan 2000'li yılların başlarına kadar transit ülke konumunda iken 2000'lerden sonra transit ülke olmanın yanında hedef ülke konumuna da gelmiştir. Avrupa Birliği, aday her ülke için her yıl ülkenin çeşitli alanlarda Kopenhag Kriterlerine hangi ölçüde uyum sağladığını gösteren ve önerilerde bulunan ilerleme raporları düzenlemektedir. Bu ilerleme raporları aday ülke için hukuki bağlayıcılığı olmamakla birlikte aday ülkenin birliğe girebilmesi için ciddi önem taşımaktadır. Türkiye için ilk kez 1998 yılında başlayarak günümüze kadar her yıl düzenlenmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak AB tarafından Türkiye için düzenlenmiş olan ilerleme raporlarındaki düzensiz göç başlığı altında getirilen eleştiriler analiz edilerek bu eleştirilerin Türkiye'ye etkileri tartışılarak alınması gereken önlemler anlatılmış, ortaya çıkan sorunlara çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Düzensiz Göç, AB İlerleme Raporları.

ABSTRACT

Every year, tens of thousands of irregular migrants try to cross into European countries via Turkey. The phenomenon of irregular migration has been one of the biggest problems of Turkey and especially of the European Union. Turkey is seen as a gateway to Europe by Asian and African migrants who want to have better living standards due to its geographical location. While Turkey was transit country from the 1960s to the early 2000s, it became also destination country after the 2000s as well as a transit country. Each year, the European Union issues progress reports for each candidate country, showing the extent to which the country has complied with the Copenhagen criteria in various areas and making recommendations. Although these progress reports are not legally binding for the candidate country, they are of serious importance for the entry of the candidate country into the Union. These reports for Turkey started in 1998 and have been organized every year until today. In this study, the criticisms brought under the heading of irregular migration in the progress reports prepared by the EU for Turkey by using qualitative research method were analyzed and the effects of these criticisms on Turkey were discussed and the measures to be taken were explained.

Key Words: Turkey, Irregular Migration, EU Progress Reports

1. GİRİŞ

Göç olgusu insanlık tarihinin bütün dönemlerinde var olmuştur. Göç denilince akla belli bir topluluğun bulunduğu yerden bir başka yere olan hareketliliği gelse de bu olgu coğrafi olarak yer değiştirmeden çok daha fazlasını içermektedir. Göç sonuçları itibarıyla ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel pek çok ögeyi içerisinde barındırmaktadır (Sağlam, 2006: 33-34).

Günümüzde ulus devletleri, yabancıların sınırlardan girişleri, geçişleri ve sınırları içerisinde kalışlarının denetimini sağlamak amacıyla aldıkları gayretli ve çoğunlukla saldırgan önlemlere karşın, her yıl milyonlarca kişinin düzensiz göçmen durumunda yaşadıkları kabul gören bir olgudur. Avrupa ülkeleri ekonomik açıdan daha gelişmiş ve daha yüksek insani koşulları nedeniyle çekim alanı haline gelirken Avrupa'ya sınır komşusu olan Türkiye gibi ülkeler hem hedef hem de transit ülke konumunda bulunması sebebiyle düzensiz göçlerden etkilenmişlerdir. Göç veren ülkeler ile göç alan ülkeler arasında köprü konumunda bulunan Türkiye göç geçmişinde farklı eğilimler görülür. Türk Devleti, Cumhuriyetin ilk yıllarında topraklarındaki nüfusun homojenleştirilmesi amacıyla taşıyan politikalar damgasını vurmuştur. 1980'li yıllarda komşu ülkelerdeki sosyal, siyasal ve ekonomik karışıklıklar başta olmak üzere farklı nedenlerden dolayı Türkiye'ye ve Avrupa ülkelerine eşi benzeri görülmemiş göç dalgası ortaya çıkmıştır (İçduygu ve Aksel, 2012: 7).

Avrupa'daki göç hareketliliklerine baktığımızda özellikle II. Dünya Savaşı sırasında yoğun bir şekilde göç almaya başladığı görülmektedir. 1973 yılında ortaya çıkan petrol krizi ile durgunluk yaşanmış sonucunda yerel halk göç karşıtı politikaları desteklemiştir. 1980'lerde göç pek çok farklı karakteristik özellik göstermiş ve yoğun bir işgücü göçü yaşanmıştır. 1990'larda da çok büyük olmasa da Avrupa'ya göç akınları devam etmiştir (Koçak ve Gündüz, 2016). 1999 Amsterdam Antlaşması ile göç yönetiminin müktesebata uyumlaştırılmasında önemli adımlar atılmış ve serbest dolaşımın önündeki engellerde kaldırılmıştır. Sonrasında ise üye ülkeler göçmen kontrolünün sağlanması amacıyla ortak politikalar üretmek zorunda kalmışlardır. 2009'da kabul edilen Lizbon Antlaşması ile yasa dışı göçle mücadelede geri gönderme ve sınır dışı etme hususları uygulanacağı belirtilmiştir. 2010-2014 yıllarını kapsayan Stockholm Programı ile küresel göç politikaları geliştirilerek daha sıkı uyum politikası oluşturmak ve düzensiz göçle mücadeleyi hızlandırmak amaçlanmıştır. Aynı zamanda düzensiz geçişlerin engellenmesi ile ilgili Frontex, Eurosur gibi kurumlar oluşturularak kontroller artırılmış adeta göçmenlere AB kapıları kapatılarak bir Avrupa Kalesi konumuna getirilmiştir. Bu durum

AB'ye çeşitli eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Burada üç farklı modelden bahsedilmektedir. Bunların ilki Asimilasyon Modelidir. Bu modelde göçmenlerin kültür, dil gibi sosyal açıdan yaşanılan yere uyum sağlanmasını hızlandıracak politikalar öngörülür. İkinci model Çok Kültürlü Modeldir. Burada ise Asimilasyon Modelinin tam tersi olarak sosyal benliklerini kaybetmeden yerli halk ile eşit haklara sahip olacak şekilde uygulamaların yapılması öngörülür. Son model ise Dışlanma Modelidir. Burada yerli halk göçmenleri kabullenmezler ve göçmenler sosyal, siyasal ve ekonomik haklar bakımından sınırlandırılmıştır. Bu modeller göçmenlere vatandaşlık vermede etkili olmaktadır fakat AB'yi bir taraftan küreselleşme bir taraftan da ortak göç politika oluşturma çabaları bu modellerden uzaklaştırmaktadır (Güleç, 2015).

21. yüzyıl başlarında Türkiye'de hem ülke içerisinde hem de uluslararası alanda insan ticareti, insan kaçakçılığı ve düzensiz göç konuları gündemde daha fazla yer tutmaya başlamıştır. Türkiye, hukuki ve idari yapılanması ile birlikte teknik altyapısını ıslah ederek göç alanında AB müktesebatına uyum sağlanması hususunda gayret sarf etmekte olup bu hususta yasa dışı göçmenlerin sayılarının azaltılmasında AB ülkeleri ile işbirliği yapmaktadır (İçduygu ve Aksel, 2012: 12).

Avrupa Birliği'ne üye olmaya aday ülkeler hakkında Avrupa Komisyonu, yıllık bazda ilerleme raporları hazırlamaktadırlar. Bu ilerleme raporları Kopenhag Kriterlerine uyum kapsamında gerçekleştirdikleri ya da gerçekleştiremedikleri işleri anlatan gerçekleşmeyen işlerin nasıl yapılacağı hakkın ayrıntılı bilgiler veren belgelerdir. Komisyon bu ilerleme raporlarının hazırlanmasında aday ülkenin resmi makamlarının belgelerini, sivil toplum kuruluşlarının raporlarını, uluslararası kurum ve kuruluşların değerlendirmelerini, AB Parlamentosunun rapor ve kararlarını ve üye ülkelerin raporlarını kullanmaktadır. İlerleme raporlarını ara karne niteliğinde olup hiçbir hukuki bağlayıcılığı ya da yaptırımını bulunmamaktadır. Fakat aday ülke hakkında AB'nin görüşlerini yansıttığı için oldukça önem taşıyan belgelerdir (Erdoğan, 2014: 3-4).

Bu çalışmada, göç kapsamında özellikle son on yılda meydana gelen düzensiz göçlerin önlenmesine yönelik olarak Türkiye'nin hangi politikaları uyguladığını ve Türkiye'nin AB'ye üyelik çerçevesinde müktesebata uyum kapsamında değerlendirildiği AB ilerleme raporlarının, Türkiye üzerinde düzensiz göç politikalarının oluşturulmasında etkisi olup olmadığı amaç edinilmiştir. Bu amaçla çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Makalede ilk olarak kavram karmaşasının önüne geçmek amacıyla göç hususuna ilişkin temel kavramlara değinilecek ve etimolojik olarak açıklanmaya çalışılacaktır. Ardından AB Komisyonu tarafından her yıl yayımlanan AB ilerleme raporlarındaki düzensiz göç başlıkları irdelenecektir. Son olarak Türkiye'nin düzensiz göç meselesi ile ilgili uygulamalarına değinilecek ve AB ilerleme raporlarındaki öneri ve tavsiyelerin Türkiye üzerindeki etkileri örneklerle tartışılarak bu hususa açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

2. DÜZENSİZ GÖÇ OLGUSUNA KAVRAMSAL BİR BAKIŞ

Düzensiz göç hususunda birçok yayın yapılmakta ve ülkelerin gündemlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Terminolojik açıdan bakıldığında düzensiz yerine yasa dışı ifadesi yaygın bir şekilde kullanılmaktadır ve bu sıklıkla eleştirilmektedir. Kamuoyu ve hukuki sistemler yasa dışı terimini kullansalar da sosyal bilimciler yasa dışı yerine izinsiz, belgesiz ya da düzensiz terimini kullanmayı yeğlemektedirler. Buradaki amaç ayrımcı çağrışımından kaçınarak göçün suç unsuru olarak yapılandırılmasını engellemektir. Yani yasa dışı olan şey göç eden kişi değil hedef ülkeye giriş, hedef ülkede kalış ve çalışma şeklidir. Düzensiz göç kavramı özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde önem kazanmaya başlayan siyasal, hukuki ve sosyal bir yapılandırma. Kavram önemli ölçüde siyasallaştırılmış ve uygulanmasında siyasal amaçlar güdülmüştür. Bu

sebepten ötürü tehlikeli, belirsiz ve incelenmesi zor bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Şemsit, 2018: 281-282).

Düzensiz göç kavramının birden fazla tanımlaması yapılmıştır. Bu tanımlamalardan birkaç tanesine bakacak olursak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM); “*hedef ülkeler için ülkelere yasadışı yollardan gelen veya yasal yollarla gelip yasal çıkış süreleri içerisinde çıkmayan kişileri kapsarken; kaynak ülke için ülkesini terk ederken gerekli prosedürlere uymayarak ülke sınırlarını geçen kişileri içerir. Transit ülkeler içinse; kaynak ülkelerden hedef ülkeye ulaşmak için yasal ya da yasal olmayan yollarla ülkeye girip bu ülkeyi bir geçiş ülkesi olarak kullanıp ülke sınırını terk eden kişilerdir.*” şeklinde tanımlamıştır (URL-1, 2020). Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ise düzensiz göçü, “*Hedef ülkeler açısından, göç düzenlemeleri uyarınca gerekli olan izin veya belgelere sahip olmadan bir ülkeye giriş yapmak veya bir ülkede kalmak veya çalışmak anlamına gelmektedir. Gönderen ülke açısından ise örneğin, bir kişinin geçerli bir pasaportu veya seyahat belgesi olmadan uluslararası bir sınırı geçmesi veya ülkeden ayrılmak için idari koşulları yerine getirmemesi gibi durumlarda düzensizlik söz konusudur.*” şeklinde tanımlamıştır (IOM, 2009: 26).

Düzensiz göç kavramı zengin ülkelerin problemi olarak tartışılmaya başlanmıştır. Düzensizlik kavramı yasal ve yasa dışı terimleri arasında keskin bir ayrımı ifade edebileceği gibi ikisinin arasındaki gri bir alanın olduğunu ya da yasadışılığın farklı hallerinin bulunduğunu ifade eden bir kavramdır. Düzensizlik genellikle ikamet, vize veya çalışma iznindeki sorunları belirtir ve ulusal sınırlarla ilgili bir sorun olduğunu gösterir. Dolayısıyla düzensiz göç kavramı daima ulus devletin egemenliğini ve egemenliğin sınırlarını çağırıştır (Atasü-Topçuoğlu, 2012). Bu minvalde göçün olumsuz veya olumlu olarak algılanması, yasaların göçmen dostu olup olmamalarına da bağlıdır. Belgeleri eksik olan göçmenlere karşı tanımlar, tutumlar ve algılar zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklik göz önüne alındığında düzensizlik göç eden kişilerin yapmış olduğu hata olmanın ötesinde bu kişileri kucaklayan bürokrasi ve sosyal çevre tarafından üretilen toplumsal inşadır. Yani düzensizlik politik ve toplumsal düzlemde üretilen statüdür (Atasü-Topçuoğlu, 2016: 11).

Politika yapıcılar, göçmenlerin ikamet ve çalışmalarına izin verilmemesi gibi göç yollarını kısıtlayan politikalarla göçmenleri yasal olmayan yollara itmekteler. Neticede düzensiz göçün önlenmesi amacıyla yapılan politikalar aslında düzensizliğe sebep olmaktadır. Düvell'e göre düzensiz göçün sebepleri şunlardır (Aktaran: Atasü-Topçuoğlu, 2016: 11-12);

- Yasal göç yollarının eksikliği,
- Aşırı karışık bürokrasi, zaman tüketen ve etkisiz bürokratik süreç,
- İlgili mevzuatların çok sık değişikliklere uğraması ve uygulanmasının güç olması (İngiltere, Fransa gibi),
- Çalışma izinlerinin zor verilmesi (İngiltere, Çek Cumhuriyeti gibi),
- Kurumsal kültürün gelen göçmenlere misafir olarak değil tam tersi ülkeyi göçmenlerden korumak üzere düzenlenmiş olması (İspanya, Almanya gibi).

Düzensiz göç askeri stratejiler, uluslararası ilişkiler, kalkınma politikaları ve ticaret anlaşmaları gibi çeşitli politik alanlarda sorun teşkil edebilen bir kavramdır. Vatandaşlık ve düzenli göç politikalarının birleşimi sonucunda yasa dışı göç kavramı ortaya çıkar ve bu kavram yapay bir kavramdır. Bununla beraber yasa dışı, belgesiz, düzensiz olarak tanımlanan göçün nasıl ele alındığı da göç politikalarının dönüşümüyle değişikliğe uğramaktadır. Vatandaşlık politikaları ve göç arasındaki ilişki nedeniyle göç hareketleri hukukun ve kolluk kuvvetlerinin inisiyatifinde olan bir husus haline gelmiştir. Kolluk kuvvetleri ülkeye düzensiz göçlerin engellenmesinde devreye girmektedir (Şemsit, 2018: 283).

Düzensiz göç adı altında kavram karışıklığına sebep olan başlıkların da incelenmesinde fayda olacağı düşünülmektedir. Bu kavramlara bakacak olursak bunlar; mülteci, sığınmacı, göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretidir. Mülteci kavramı 1951 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) Cenevre Sözleşmesi'nde tanımlanmıştır. Bu tanıma göre dini, ırkı, uyruğu, belli bir toplumsal gruba üyeliği ya da siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve ülkesinin korumasından faydalanamayan veya faydalanmak istemeyen ya da söz konusu korku sebebiyle ülkesine dönmek istemeyen kişidir (BM Cenevre Sözleşmesi, 2017). Sığınmacı; mülteci tanımındaki kriterlere uygun olarak uluslararası koruma arayan bu kapsamda başvuruda bulunduğu ülkenin yetkili makamları tarafından başvurusu daha onaylanmayan yani resmi olarak mülteci statüsü verilmeyen kişileri ifade etmektedir (URL-2, 2019). Göçmen kaçakçılığı; sınırötesi örgütlü suçlara karşı BM Sözleşmesi'ne (2000) ek Kara, Hava ve Deniz Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına İlişkin Protokol'de doğrudan ya da dolaylı olarak mali veya diğer bir maddi çıkar elde etmek amacıyla bir kişinin vatandaşlığını taşımadığı ya da daimi ikametgâh sahibi olmadığı bir Taraf Ülkeye yasa dışı girişinin temini manasına gelmektedir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 79/1 maddesi uyarınca göçmen kaçakçılığı; doğrudan ya da dolaylı yoldan menfaat elde etmek amacıyla yasa dışı yollardan; a) yabancıyı ülkeye sokmak ya da ülkede kalmasına olanak sağlamak, b) Türk vatandaşı ya da yabancıyı yurt dışına çıkmasına olanak sağlamak şeklinde tanımlanmıştır. İnsan ticaretinin kabul gören en kapsamlı tanımı ise 2000 yılında BM tarafından Palermo'da düzenlenen konferansta kabul edilen "Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol'de" yapılmıştır. Protokole göre insan ticareti; "kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir. İstismar terimi, asgari olarak, başkalarının fuhşunun istismar edilmesini veya cinsel istismarın başka biçimlerini, zorla çalıştırmayı veya hizmet ettirmeyi, esareti veya esaret benzeri uygulamaları, kulluğu veya organların alınmasını içerecektir." şeklinde ifade edilmiştir (Türk Hukukunda İnsan Ticareti Suçu El Kitabı, 2009).

3. AB İLERLEME RAPORLARININ İNCELENMESİ

1998 yılında gerçekleştirilen Cardiff Zirvesi'nde Avrupa Komisyonu, 1997 Lüksemburg Zirvesi sonuçlarına dayanan rapor sunacağını açıklamıştır. Komisyon Türkiye'ye ilişkin ilk raporunu Ekim 1998'de yayımlamıştır. Bu rapor ile beraber Türkiye'nin adaylığı Aralık 1999'da onaylanmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2014: 18). 1999 Helsinki Zirvesi sonucunda adaylığı onaylanan Türkiye için Avrupa stratejisi belirlenmiştir. Komisyon tarafından Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde katettiği mesafelerin değerlendirilmesi amacıyla bu raporların düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Bu raporlar ulusal programları değerlendirmekle kalmayıp aynı zamanda aday ülkelerin yapması gerekenlerin ne ölçüde yapıldığını tespit etmektedir (Özer, 2007: 69). İlerleme raporları AB'ye aday ülkelerin yıllık olarak Kopenhag Kriterleri'ne uyum kapsamında gerçekleştirdiklerini ve gerçekleştiremediklerini anlatan, gerçekleştiremedikleri hakkında öneri ve tavsiyeler sunan ayrıntılı bilgiler içeren belgelerdir. Komisyon ilerleme raporlarını hazırlarken farklı bilgi kaynaklarından faydalanmaktadır. Bu bilgi kaynakları; aday ülkenin resmi kaynakları, sivil toplum örgütleri raporları, Avrupa Parlamentosu kararları ve raporları, uluslararası kuruluşların raporları ve üye devletlerin raporlarından oluşmaktadır. Fakat bu kaynaklar ilerleme raporlarını düzenleyenler tarafından açık ve net bir şekilde belirtilmemektedir. İlerleme raporları AB'ye katılım sürecinde her sene verilen bir ara karne niteliği taşımaktadır. Raporların hukuki bağlayıcılığı olmamakla birlikte

aday ülke hakkında AB'nin görüşlerini yansıttığından dolayı aday ülke açısından önem taşıyan belgelerdir (Çomaklı, Ayrangöl, ve Tekdere, 2014).

Bu başlık altında Avrupa Komisyonu'nun Türkiye için hazırladığı ilerleme raporlarını düzensiz göç bağlamında sistematik olarak incelemeye çalışacağız. İlerleme raporları incelenirken 3 başlıkta ele alınacaktır. Bu başlıklar 1998-2005 yıllar arası ilerleme raporları, 2006-2012 yıllar arası ilerleme raporları ve 2013-2019 yıllar arası ilerleme raporlarıdır. Bu tasnifi yaparken göç hususunda dönüm noktası olarak niteledirilebilecek 2005 yılında çıkartılan Ulusal Eylem Planı ve 2013 yılında kabul edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) göz önünde bulundurulmuştur.

3.1. 1998-2005 Yıllar Arası AB İlerleme Raporları

1998 ilerleme raporunda Türkiye'nin Asya ve Kuzey Irak'tan gelen yasa dışı göçmeler için transit ülke olduğu belirtilmiş, geri kabul antlaşmalarını kabul etmemesi ciddi bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Bunun aynı sıra Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü standartlarına uyumlu yeni bir pasaport uygulamaya koyulduğu ve bu kapsamda göçün denetlenebilirliğine faydalı olabileceği ifade edilmiştir. 1999 ilerleme raporunda yasa dışı göç hususunda kaçak geçişlerin sayılarının giderek arttığından bahsedilmiştir. Yakalanan kişilerin büyük çoğunluğu Avrupa ülkelerine ulaşmaya çalıştıkları sonuç olarak Türkiye'nin hedef ülke olmadığı belirtilmiştir. İnsan ticareti ile mücadelenin güçlendirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. 2000 ilerleme raporunda bir önceki yıla kıyasla ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir. Yasa dışı göçün azaltılmasındaki çabalarını arttırması gerektiği nitelenmiştir. Mülteci ve sığınmacılarla ilgilenen personelin eğitilmesi dile getirilmiştir. 2001 ilerleme raporunda önceki yıla göre ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. Yasa dışı göçün engellenmesinde bazı tedbirler alındığını ve bu tedbirlerin ek deniz devriyesi ve yeni kontrol noktaları ile ilgili olduğu söylenmiştir. Yasa dışı göçün engellenmesinde İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel müdürlüğüne (EGM) sahte belgeler konulu eğitim verildiği, artan yasa dışı göçlerle ilgili endişelerin bulunduğu ve insan kaçakçılığında Türkiye hem hedef hem de transit ülke konumunda olduğu ve öncelikli olarak yasa dışı göçün önlenmesi hususunda kapasitesinin arttırması gerektiği vurgulanmıştır. 2002 ilerleme raporunda önceki yıllardan farklı olarak yasa dışı göç kapsamında sınırlarda çalışan kolluk personelin sayıları arttırıldığı ve yasa dışı göç, sahtecilik ve iltica konularıyla ilgili eğitimler verildiği belirtilmiştir. Ek olarak Türk sahil güvenliğinin kaynakların yüzde 70'ini yasa dışı göçle mücadeleye tahsis ettiğini ve kaçak insanların yakalanmasında özel köpekler eğitildiği ifade edilmiştir. Türkiye'nin insan ticareti ve yasa dışı göçle mücadeledeki etkinliğini üye ülkeler ve üçüncü ülkelerle işbirliğini arttırması gerektiğini ve bu hususta diğer ülkelerle anlaşmalar yaptığını fakat anlaşmaların uygulanmasında iyileştirmeler yapılması ihtiyacı bulunduğu ayrıca mülteciler ile yasa dışı göçmenler arasındaki ayrımları yapabilecek bir tarama mekanizmasının olmadığı vurgulanmıştır. 2003 ilerleme raporunda Türkiye'de yasa dışı göç akımları devam etmekle birlikte Türkiye üzerinden yasa dışı geçiş eğilimlerinin azaldığı belirtilmiştir. 2001 yılında 92.362, 2002 yılında 82.825 olan yasa dışı göçmen sayısı 2003 yılının ilk yarısında 23.208 olarak gerçekleşmiştir. Bu hususta yetkililer yasa dışı göçün önlenmesinde yoğun çabalar sonucunda yasa dışı göç rotasının Türkiye'den başka yöne kaydığını duyurmuşlardır. Yasa dışı göçle mücadelede üye devletler, üçüncü ülkeler ve kurumlar arasında işbirliğinin geliştirilmesinde iyi derecede ilerlemeler kaydedildiği ve bu kararlılığın sürdürülmesi gerekliliği ifade edilmiştir. Türkiye ile AB arasında yasa dışı göçü dair ortak bir eylem planının en kısa zamanda hayata geçirilmesi gerekliliği söylemi dile getirilmiştir. 2004 ilerleme raporunda bir önceki rapora göre ilave gelişmeler olduğu nitelenmiştir. Sahil Güvenlik Komutanlığının yasa dışı göçü karşı Akdeniz ve Ege karasularında denetimlerini arttırdığı ve yasa dışı göçü engellemek amacıyla verilen uğraşlar sonucunda kaçak göçmenlerin sayılarında azalma olduğu belirtilmiştir. İçişleri Bakanlığı ve Jandarma insan ticareti mağdurlarının daha iyi hizmet alabilmesi amacıyla sivil toplum örgütü

ile anlaşmalar yapıldığı, mağdurların barınabilecekleri sığınma evi faaliyetlerine başlandığı ve ücretsiz tedavi olmalarını sağlayan yönetmeliğin kabul edildiği ifade edilmiştir. Yasa dışı göç ve insan ticareti hususunda AB ile daha fazla işbirliğinin yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. 2005 yılı ilerleme raporunda Türkiye'nin göç alanında AB müktesebatına entegrasyonuna yönelik Ulusal Eylem Planı'nı Mart 2005'te kabul ettiği belirtilmiştir. Türkiye'nin göç ile ilgili erken uyarı sistemi hususundaki bilgi değişim merkezinin etkinliklerine katılmayı sürdürdüğü söylenmiştir. 2004'te 54.810 kaçak göçmen ve 955 göç simsarı yakalandığı, 2005'in ilk üç ayında 7.470 kaçak göçmen ve 175 göç simsarı yakalandığına ve iltica sayılarında önemli derecede azalışların olduğuna değinilmiştir. Türk makamlarının Uluslararası Göç Örgütü ile birlikte insan ticaretiyle mücadele kapsamında ortak bir program başlattıkları ve insan tacirlerine hedef olma riski taşıyanlara bu hususla ilgili bilgiler verildiği ifade edilmiştir. Kabul edilen Ulusal Eylem Planı ile birlikte yasa dışı göç ve kaçakçılıkta AB ile daha etkin ve yoğun işbirliğinin yapılmasını ve bu çerçevede yasal ilerlemeler kaydedilmesine ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır (Avrupa Komisyonu, 1998-2005).

3.2. 2006-2012 Yıllar Arası AB İlerleme Raporları

2006 ilerleme raporunda Mart 2006'da Entegre Sınır Yönetim Ulusal Eylem Planı'nın kabul edildiği ve bunun AB müktesebatına uyum kapsamında olumlu bir adım olarak değerlendirildiği belirtilmiştir. Önceki raporlarda olduğu gibi burada da yasa dışı göçmen sayılarında azalış yönünde eğilimin olduğu ifade edilmiştir. İnsan ticareti ile mücadele alanında ilerlemenin devam ettiği ve insan ticareti alanındaki mevzuatın AB müktesebatına uyumlu olduğu dile getirilmiştir. Fakat bölgede insan ticareti vakalarında artış olduğuna ve engellenmesi için çabaların daha fazla artırılması gerekliliğine değinilmiştir. 2007 ilerleme raporunda Türkiye'nin Ulusal Eylem Planındaki iltica ve göç alanındaki gerekli yasal düzenlemelerin öngörülen tarihlerde yapılmasının elzem olduğu söylemi getirilmiştir. Yasa dışı girişlerde önceki yıla göre artış olduğu belirtilmiştir. Önceki raporlarda olduğu gibi sınırlarda çalışan personellerin eğitilmesi, meslek becerilerinin geliştirilmesi ve kullanılan teçhizatın modernleştirilmesi önerisi yapılmıştır. İnsan ticareti ile mücadelenin sürdürüldüğü, bu hususta ilerleme sağlanabilmesi için eğitim faaliyetleri düzenlenmesi gerekliliği ifade edilmiştir. 2008 ilerleme raporunda yasa dışı göç teriminden farklı olarak ilk kez düzensiz göç terimi kullanılmıştır. Düzensiz göçten sorumlu üst düzey çalışma grubu oluşturulduğundan bahsedilmiştir. Kaçak göçmenlere sağlanan barınak kapasitelerindeki artış belirtilmiştir. Türkiye'de düzensiz göçmenlerin yönetilmesi hususunda sınırlı gelişme kaydedildiği ifade edilmiştir. Düzensiz göçmenlerin tutukluluk şartlarının iyileştirilmesi gerekliliğine ve daha iyi sosyal imkanların sağlanması gerekliliğine değinilmiştir. İnsan ticareti ile mücadele kapsamında Tanık Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanun, failer aleyhinde tanıklık edeceklerin kimliklerini saklama amacı taşımaktadır. İnsan ticareti mağdurları için sürekli finansman kaynağının bulunması elzem olduğu belirtilmiştir. 2009 ilerleme raporunda sınırlı ilerleme kaydedildi ve Ekim 2008 yılında "İltica ve Göç Mevzuatını ve İdari Kapasiteyi Geliştirme ve Uygulama Bürosu" kurulduğu ve Ulusal Eylem Planının uygulanmasında İçişleri Bakanlığına karşı büronun sorumlu olduğu ancak büronun kaynakları sorumlulukları ile karşılaştırıldığında oldukça kısıtlı olduğu belirtilmiştir. Düzensiz göç hususunda çok önemli hedef ve transit ülke olmaya devam ettiği ve kaçak göçmen sayılarında 2007 yılına göre artış gösterdiğine değinilmiştir. Düzensiz göçün önlenmesinde önemli olan sınır yönetiminde polis ile gümrük arasındaki işbirliğinin zayıf olduğu, sınır denetimlerinin yürütmek üzere İçişleri Bakanlığı'na bağlı sivil bir kolluk kuvveti oluşturması gerekliliği dile getirilmiştir. Türkiye'deki düzensiz göç göz önüne alındığında komşu ülkeler ile sınır işbirliği yapılmasının çok önemli olduğu vurgulanmıştır. İnsan ticareti ile mücadelede ilerlemeler kaydedildiğini fakat bunun izlenmesi için gerekli istatistiki bir sistemin bulunmadığından bahsedilmiştir. Ayrıca resmi kaynaklara göre insan ticareti mağdurlarının tespit edilmesinde ve

korunmalarında düşüş yaşandığı ifade edilmiştir. 2010 ilerleme raporunda göçmen kaçakçılığına karışanlara verilen cezalarda artış öngören değişikliğin kabul edildiği belirtilmiştir. Düzensiz göçmenlerin Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri (BMMYK) ile iletişime geçerek bedeli kendilerince karşılanmak şartıyla hukuki danışmanlığa erişmelerinin sağlanmasına yönelik eleştiriler getirilmiştir. Düzensiz göçmenlerin ve insan ticareti mağdurlarının Sosyal Dayanışma ve Yarımlaşma Vakfı'na gönderilen genelge ile sağlık hizmetlerinden ücretsiz faydalanabildikleri belirtilmiştir. Düzensiz göçmenlere yönelik uygulamalarda adil olunması ve kabul koşullarının iyileştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Düzensiz göçün önlenmesi kapsamında Şubat 2010'da "Yasadışı Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulu" kurulmuştur. Düzensiz göçmelerin barındırılmasında uluslararası standartlar kapsamında kapasitelerinin arttırıldıklarına değinilmiştir. Düzensiz göçmenlerin haklarına ilişkin olarak kamu yöneticilerinin farkındalıklarının artırılması gerekliliği vurgulanmıştır. 2011 ilerleme raporunda önceki raporlarda olduğu gibi düzensiz göç alanında çok önemli bir hedef ve transit ülke olduğu söylemi getirilmiştir ve bu hususta Türk makamlarının mevzuat oluşturma çabalarının devam ettiğine değinilmiştir. Mevzuat çalışmaları sürecine IOM ve BMMYK'nın da dahil edilmesi şeffaflık açısından olumlu değerlendirilmiştir. Yasadışı Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulu, düzensiz göçmenlerin sağlık sorunlarına öncelik verilmesi ve bu hususta kurumların işbirliği yapmasına karar vermiştir. İnsan ticareti mağdurlarının korunmasına ilişkin kanunun hazırlanmasında şeffaflığı sağlanması amacıyla akademisyenlerin ve sivil toplum temsilcilerinin katılımlarıyla toplantılar düzenlendiği ifade edilmiştir. 2012 ilerleme raporunda YUKK taslağının hazırlandığı, bu kanunun kabul edilmesiyle birlikte Türkiye'nin göç yönetimi alanında AB standartlarına uygun olarak göçmenlerin haklarını güvenceye alan tutarlı ve tek yasal düzenleme olacağı dile getirilmiştir. Düzensiz göç hususunda önceki raporlardan farklı olarak YUKK'un kabul edilmesi öngörülmesinden dolayı hiçbir önlem alınmadığı eleştirilmiştir. Ayrıca düzensiz göçmenlere yönelik psikolojik hizmet verilmesi hususunda herhangi bir adım atılmadığı belirtilmiştir. İnsan ticaretinin önlenmesine yönelik kayda değer ilerlemelerin sağlanamadığı ifade edilmiş önceki raporlarda getirilen eleştiriler tekrar yinelenmiştir (Avrupa Komisyonu, 2006-2012).

3.3. 2013-2019 Yıllar Arası AB İlerleme Raporları

2013 ilerleme raporunda Nisan 2013'te YUKK'un kabul edilmesiyle birlikte göç alanında kayda değer bir ilerlemenin sağlandığı, kanunun AB müktesebatına uyum konusunda kapsamlı bir kurumsal ve yasal çerçeve getirdiği, düzensiz göçmelerin korunmalarına ilişkin güvencelerin düzenlendiği ve kanunla yabancılar ile ilgilenmek üzere sivil bir kurum olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulduğu bu kapsamda göç alanında şimdiye dek takip edilen yaklaşımların değiştiğini belirten olumlu eleştiriler yapılmıştır. Düzensiz göçmenlerin sayılarında azalma olduğu ve sınırlarda yakalanan üçüncü ülke vatandaşlarının daha önceden Türkiye'de yasal olarak giriş yaptıkları tesbitinde bulunulmuştur. Bunun nedenini de Türkiye'nin katı olmayan vize politikalarına bağlamışlardır. İnsan ticaretinde mağdurların korunmalarının artırılması ve talebin kontrol altına alınması için çaba gösterilmesine ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Suriye krizinin sonucu olarak insan ticaretinde artış olabileceği endişeleri dile getirilmiştir. 2014 ilerleme raporunda Nisan 2014'te YUKK yürürlüğe girdiğini, kanunun resmi uygulayıcısının GİGM olduğu ve düzenli-düzensiz göç, insan ticareti, uluslararası koruma gibi konularda AB standartlarına uyum kapsamında önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. GİGM ve EGM arasında protokol imzalandığını, görev ve sorumlulukların sıkıntısız bir şekilde devredildiği belirtilmiştir. İnsan ticaretiyle mücadele kapsamında da "Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi'ni" kabul etmediği ve bu hususta AB ile uyumlu bir mevzuatının bulunmadığı yönünde olumsuz eleştiriler getirilmiştir. Ayrıca ilk defa bu raporda Türkiye'nin düzenli göç hususunda hedef ülke haline geldiği belirtilmiştir. 2015 ilerleme raporunda 2014'te Suriye ve Irak'ta yaşanan sorunlardan dolayı Türkiye'nin

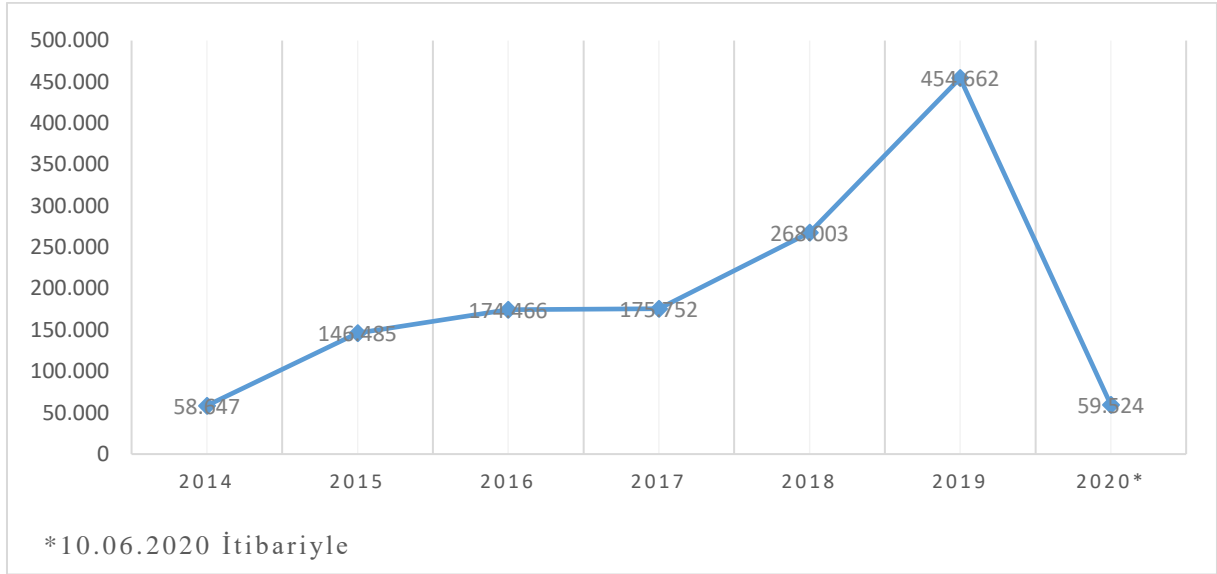
büyük miktarda mülteci ve sığınmacı akınıyla karşı karşıya kaldığından bahsedilmiştir. Doğrafi konumu itibariyle düzensiz göçmenler için transit ülke olmaya devam ettiği ifade edilmiştir. 2014'te İtalya'ya hareket eden ve göçmenleri taşıyan yük gemisinin kolluk kuvvetlerinin müdahalesi sonucunda insan kaçakçılığının azaltılmasında etkili olduğu fakat kaçakçıların rotalarını İtalya'dan Yunanistan'a çevirdikleri dile getirilmiştir. Bu hususta yasal önlemlerin artırılması ve Türkiye'nin Ege sahillerinde düzensiz göçlerin önlemesine yönelik kapasitesini güçlendirmesi önerisinde bulunulmuştur. GİGM, insan ticareti mağurlarının korunmalarına ilişkin birim oluşturduğu fakat mağdurları kabul etme kapasitelerinin hala sınırlı olduğu ifade edilmiştir. STK'lar tarafından işletilen sığınma evlerinin varlığından ve mağdurların burada tıbbi ve psikolojik yardım aldıkları belirtilmiştir. 2016 ilerleme raporunda GİGM'nin kapasitesini geliştirdiği ve taşra teşkilatı yapılanmasına devam ettiği belirtilmiştir. Mart 2016'da YUKK'un uygulanmasına ilişkin yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Düzensiz göçmenlerin barınma kapasitelerinin artırıldığı ifade edilmiştir. Mart 2015'te kabul edilen "Düzensiz Göç Strateji Belgesi" 2015 Kasım ayında uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye'nin, Afrika ve Asya'dan Avrupa'ya giden düzensiz göçmenlere transit ülke olmaya devam ettiği özellikle Suriye'deki iç savaştan kaçan düzensiz göçmenler Türkiye'den geçerek Avrupa'ya ilerledikleri belirtilmiştir. Yasa dışı sınır geçişleri 2015 yılında önceki iki yıla oranla yaklaşık 16 kat arttığı dile getirilmiş, bu düzensiz geçişlerin büyük çoğunluğu yunan adaları üzerinden kaçakçıların sağladığı imkanlarla gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. IOM'a göre Türkiye-Yunanistan arasında en az 806 göçmen kaybolmuş ya da hayatını kaybetmiştir. Bu kapsamda Ortak Açıklama yapılmış ve mutabakatın uygulanmasından sonra bu sayılarda ciddi düşüşler yaşanmıştır. Yasa dışı geçiş yapan göçmenlerin büyük kısmı AB içerisinde ilerleyerek üye devletlere sığınma talep ettikleri dile getirilmiştir. Mart 2016'da "İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması hakkında Yönetmelik" yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin amacı insan ticareti suçunun engellenmesi hususunda politika ve stratejilerin uygulanmasıdır. Bu hususta kamu kurumları, uluslararası kuruluşlar ve STK'lar arasında işbirliğinin sağlanması için "İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Komisyonu" kurulduğu fakat öncelik alanlarının tespit edilmediği belirtilmiştir. 2018 ilerleme raporunda düzensiz göç başlığının bulunduğu 24. Fasıll öncelikli olarak düzenlenmiştir. GİGM, düzenli-düzensiz göç, insan kaçakçılığı, insan ticareti, uluslararası koruma gibi alanlarda kapasitenin güçlendirilmesi ve iletişimin artırılması amacıyla 2017-2021 yıllarını kapsayan bir Stratejik Plan hazırladığı dile getirilmiştir. Türkiye'de ikamet eden yabancılara dair verileri içeren çevrimiçi ve ulusal platform olan GöçNet'in faaliyete geçtiği ifade edilmiştir. Ayrıca uluslararası koruma kapsamında menşe ülke raporunu sağlayan sistem olan KÜRE oluşturulmuştur. Daha önceki raporlarda olduğu gibi düzensiz göç alanında Türkiye'nin ilerleme kaydettiğini fakat AB ile uyumun tam anlamda sağlanamadığı söylemi getirilmiştir. Savunmasız göçmenlerin tespit edilmesi ve bunların korunmalarının sağlanması amacına yönelik personel dahil olmak üzere yeterli kaynak sağlanması gerekliliği belirtilmiştir. Türkiye'nin Karadeniz'de göç rotasının açılmasını önlemek amacıyla 2017'de proaktif bir adım atıldığı ve İtalya ve Kıbrıs'a yönelik düzensiz göçleri engellemek amacıyla tedbirlerin alındığından bahsedilmiştir. Önceki raporda olduğu gibi düzenli göç hususunda Türkiye hedef ülke olmaya devam ettiği ve bu kapsamda nitelikli işgücünün ülkeye çekilmesi amacıyla Turkuaz Kart uygulamasının oluşturulduğuna değinilmiştir. İnsan ticareti hususunda önceki raporlarda getirilen eleştiriler bu rapordada getirilmiştir. 2019 ilerleme raporunda düzensiz göç hususu öncelikli olarak düzenlenmiştir. Eylül 2018'de Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Göç Kurulu oluşturulduğu, kurulun görevi Türkiye'nin göç alanında stratejisinin belirlenmesinden, koordinasyonundan ve uygulanmasından sorumlu olduğu belirtilmiştir. Aynı kararname ile GİGM bünyesinde "Düzensiz Göçle Mücadele Dairesi Başkanlığı" oluşturulmuştur. Göç yönetimi alanında GİGM'nin önemli bir aktör olduğu, kapasitesini arttırmaya devam ettiği ancak yurt dışı teşkilatlanmasını gerçekleştirmediği dile getirilmiştir. Türkiye'den Ege adalarına düzensiz

geçişlerin mutabakttan sonra önemli miktarlarda düşüş sağlandığına değinilmiştir. 2018 yılında 49.523 düzensiz göçmenin menşe ülkelerine geri gönderildiği, IOM ile birlikte uygulanan proje kapsamında 1.737 düzensiz göçmenin gönüllü olarak geri gönderildiği ve bu kapsamda Türkiye'nin gönüllü geri dönüşe ilişkin mekanizmalar oluşturması gerekliliği ifade edilmiştir. Türkiye'nin cinsel ve işgücü sömürsüne yönelik insan ticaretine maruz kalanlar için hedef ve transit ülke konumunda bulunduğu ve buna ek olarak kaynak ülke olduğu eleştirileri getirilmiştir. Bu kapsamda sığınma evlerinin az olduğu, sığınma evlerine erkek göçmenlerin erişimi, mağdurlara adli yardım ve STK'ları kapsayan yönlendirme sistemine dair sorunların bulunduğu belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2013-2019).

4. TÜRKİYE'DE DÜZENSİZ GÖÇÜN ANALİZİ

1960'lardan itibaren göçe kaynaklık eden Türkiye, ilginç bir biçimde 1990'lı yıllardan sonra düzensiz göçmenler için hedef ya da transit ülke konumuna gelmeye başlamıştır. Avrupa Birliği'ne katılım süreçlerinin başlamasıyla birlikte Türkiye'nin göç politikalarındaki çabalar artmıştır. Hatta düzensiz göç hususunda önceliğin Türkiye değil Avrupa Birliği olduğu ifade edilmektedir (Lordoğlu, 2014: 31-32). İçduygu, Türkiye'nin düzensiz göç hareketlerini şekillendiren dört adet faktör olduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilki, komşu ülkelerde süreklilik arz eden karışıklıklar nedeniyle insanların zulumden kurtularak daha iyi bir yaşam sürme isteği amacıyla ülkelerini terk etmeleridir. İkincisi, Türkiye'nin coğrafi konumu itibarıyla Batı ve Kuzey ülkelerine geçmeye çalışan göçmenler için geçiş noktası olmasıdır. Üçüncüsü, Avrupa hedefli olan göç hareketlerinin son derece kısıtlayıcı olması sebebiyle Türkiye gibi sınır ülkelere yönelmeleridir. Dördüncü olarak Türkiye'nin komşularına kıyasla refah seviyesinin daha yüksek olmasıdır (İçduygu, 2005: 6). Bunlara ek olarak Türkiye'de düzensiz göçün fazla olmasında Türkiye'nin doğu sınırlarında arazi şartlarının zor olmasından dolayı denetimlerin güç olması, Ege ve Akdeniz sahillerinin coğrafi şartları düzensiz göçlere uygun olması ve Türkiye'deki kayıt dışı ekonomiye kolaylıkla girebilme gibi faktörler etkili olmuştur (İçduygu, 2006: 6). Düzensiz göç kapsamında belirtmek gerekirse İstanbul-Ankara-Adana otoyolunun Güney ve Batı kısmı sürekli göç alan ve müreffeh bir bölge olarak, aynı güzergahın Doğu ve Kuzey kısmı sürekli göç veren ve geri kalmış bölge olarak belirtilebilir (Kayan, 2018: 581).

2010 yılında patlak veren Suriye Krizi sonucunda bölgede yaşayan Suriyeliler bulunukları yerleri terk etmek zorunda kalmışlardır. Bunun sonucunda büyük bir göç dalgası yaşanmıştır. Savaştan kaçan göçmenler Türkiye'ye ve buradan da Avrupa'ya geçmeye çalışmışlardır. Suriye sorununa hala çözüm bulunamamış olması bu göç akımları devam ettirmektedir. Bu denli büyük kitlesel akımlar ile başa çıkabilmek oldukça güç olduğu için bunları fırsat gözüyle değerlendiren göçmenler yasal olmayan yöntemler ile sınırları geçmeye çalışmışlardır. Bu kapsamda her geçen yıl Türkiye'ye yasa dışı yollardan geçmeye çalışırken yakalanan göçmenlerin sayılarında ciddi ölçüde artışların yaşanmaktadır. Göç idaresi Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan istatistikler aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Grafik 1. Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı (2014-2020)

(Kaynak: URL-3, 2020)

Yukarıda şekle baktığımızda Türkiye’de gerçekleşen düzensiz göç sayılarının yıllara göre artış miktarlarını görmekteyiz. 2014 yılında yaklaşık 59 bin düzensiz göçmen yakalanmış iken 2019 yılına gelindiğinde bu sayı yaklaşık 7 kattan fazla artış göstermiştir. 2020’nin ilk altı ayında da yaklaşık 60 bin düzensiz göçmen yakalanmıştır. Son beş yılda bu düzensiz göçmenlerin uyruklarına baktığımızda ilk sırada 414. 458 kişi ile Afganistan bulunmaktadır. Ardından 282.683 kişi ile Suriye, 175.529 kişi ile Pakistan ve 86.408 kişi ile Irak gelmektedir. Buradaki temel etken ilgili ülkelerde yaşanan iç karışıklıklar, siyasi çatışmalar ve ekonomik belirsizliklerdir (URL-4,).

Türkiye’de düzensiz göçün bu denli fazla olmasında Türk-Alman Üniversitesi Göç ve Uyum Araştırmaları Merkezi Müdürü Prof. M. Murat Erdoğan, düzensiz göç ile mücadelenin dünyada tartışılan bir mesele olduğuna dikkat çekerek Türkiye’nin, Suriye’deki savaştan kaçanlara yönelik izlediği "açık kapı politikasının" artışta etkili olduğuna dikkat çekmiştir (URL-2, 2019).

Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı (Frontex), yıllık bazda açıkladığı raporuna göre, 2019’da AB’ye geçmeye çalışan düzensiz göçmen sayısı, 2017’ye göre yüzde 25, 2015’e göre ise yüzde 92 oranında azaldığını ve son 6 yılın en düşük seviyelerinde gerçekleştiğini bildirmiştir. Raporunda düzensiz göçmen sayılarındaki azalışın nedeni Akdeniz’den İtalya’ya geçen düzensiz göçmen sayılarındaki düşüş olarak belirtilmiştir. Frontex direktörü Fabrice Leggeri, düzensiz göçmenlerin genellikle Türkiye üzerinden Yunanistan’a giriş yaptığını, Ege Denizi’nde de bir güzergâh olduğunu ve düzensiz göçmenlerin en çok Afganistan uyruklu olduğunu belirtmiştir (URL-5, 2020 and URL-6, 2019).

Suriye’de halen devam eden savaşta Türkiye, insani göç ve açık kapı politikası izlemiştir. Yaşanan mülteci krizinde Türkiye, AB ile 18 Mart 2016 tarihinde mutabakat imzalamıştır. Bu mutabakat ile AB, Türkiye’ye vize serbestisi, bazı fasılların açılması, sınır güvenliğinde destek ve bu kapsamda 6 milyar avro vereceği gibi koşullar karşısında AB’deki düzensiz göçmenlerin Türkiye’ye iadesi öngörülmüştür ve mutabakat gereği AB’ye geçmek isteyen göçmenleri Türkiye topraklarında tutmuştur. Halihazırda sayıları 6 milyona yaklaşan göçmenler Türkiye’nin imkanlarını zora sokmaktadır. Türkiye’nin bu kapsamda harcadığı para 40 milyar doları bulmuşken AB’nin söz verdiği yardımını tamamını yapmamıştır. Ayrıca sınırdan geçmek isteyen göçmenlere yunan sınır polisi ve frontex güçleri tarafından yapılan

müdahaleler tehlikeli hal almaktadır. Nitekim yunan sahil polisleri tarafından bot batırılmaya çalışılırken Türk sahil güvenlik güçlerince bottakiler kurtarılmıştır. En son çıkan İdlib krizinden sonra AB'ye geçmek isteyen göçmenlere Türkiye geçiş serbestisi getirmiştir. Fakat hiçbir göçmen ülkeyi terketmeye zorlanmamıştır. Türkiye sadece AB'nin mutabakat gereği sorumluluklarını yerine getirmemesinde dolayı anlaşmanın ilgili maddesini askıya almıştır. Mutabakatın mimarı olan Gerald Knaus, Türkiye'ye ve Yunanistan'a mutabakat gereği olan desteklerin vermesi gerektiğini aksi takdirde anlaşma tehlikeye girebileceğini vurgulamıştır (setav.org).

Hem hedef hem kaynak hem de transit ülke olarak düzensiz göçe maruz kalmış ve hala maruz kalan Türkiye, uzun deniz ve kara sınırlarına dolayısıyla birçok sınır kapısına sahip olması sebebiyle denetimlerde zorluk yaşamış yakın döneme kadar koordineli ve tutarlı göç politikaları ortaya koyamamıştır. Türkiye'nin coğrafi konumu itibarıyla bölgede yaşanan çalkantılar Türkiye'de kaçak göçmen, sığınmacı, mülteci konumunda bulunan yabancılar ile düzenli göç kapsamında ülkeye gelen göçmenleri de kapsayacak bir şekilde karmaşık bir göç rejiminin oluşumuna sebep olmuştur. Fakat hem güvenlik algısı ve değişen uluslararası konjonktür hem de AB'ye adaylık süreci Türkiye'yi göç alanında ciddi bir şekilde zor duruma sokmuştur (Akçadağ, 2012: 29).

5. SONUÇ

Düzensiz göç 1990'lı yıllardan başlayarak günümüze kadar geçen süreçte göçmen akımlarının başlıca hedefleri olan Avrupa ülkelerini yakından ilgilendirmektedir. Ekonomik ve siyasi yoksunluk, sosyal ve siyasi karışıklıklar gibi sorunların sonucunda artan göç baskıları sadece hedef ülkeleri değil bu ülkelerle aynı sınırı paylaşan ülkeleri de ilgilendirmektedir. Özellikle son yıllarda Türkiye'nin çevresindeki ülkelere kıyasla daha iyi sosyal ve ekonomik şartlara sahip olması göçmenler açısından Türkiye'yi hedef ülke konumuna getirmiştir. Türkiye'nin hem hedef ülke hem kaynak ülke hem de transit ülke konumunda bulunması sonucunda göç ve iltica sistemlerindeki artan rolü ve Avrupa Birliği'ne aday olması nedeniyle göç yönetimini geliştirmek için daha fazla çaba sarf etmektedir.

Bu çalışmada Avrupa Birliği Komisyonu tarafından her yıl hazırlanan ilerleme raporlarının düzensiz göç alanındaki kısımlarından yola çıkarak Türkiye'nin geçen bu süre zarfında uygulamalarındaki değişiklikler ve yayımlanan ilerleme raporlarının bu değişikliklere hangi ölçüde etki ettiği ele alınmıştır. Türkiye açısından AB'ye üyeliğin gerçekçi bulunduğu ilk yıllardaki ilerleme raporlarında Türkiye'nin yol haritaları titizlikle değerlendirilmiştir. Düzensiz göç kapsamında AB'nin Türkiye'ye yönelik siyaseti ve algıları ile ilgili ilerleme raporlarının nitelik analizi sınırlı temsiliyete sahiptir. Bununla beraber bu çalışmadan yola çıkılarak giderek daha fazla güvenlikçi yaklaşım benimseyen AB'nin Türkiye'yi üye ülke olmaktan ziyade göçmenleri durduran çevre ülke olarak tasvir ettiği söylenebilmektedir. İlerleme raporları incelendiğinde düzensiz göç kapsamında Türkiye'nin gerek hukuki gerekse de idari açıdan ileri düzeyde kendini geliştirdiği söylenebilmektedir. Tüm bu gelişmelerin yaşanmasında değişen konjonktürle birlikte AB'ye üye olma isteği ve bu kapsamda üyelik kriterlerinin yerine getirilmesi koşullarının etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Fakat Türkiye, Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda elinden gelenleri yapmasına rağmen AB, bunları çeşitli bahaneler üreterek ısrarla görmezden gelmektedir. Burada Türkiye AB'ye üye olma isteğinin bir sonucu olan ilerleme raporlarına tam anlamıyla uyma çabalarının yanında bölgesel bir sorun olan düzensiz göç meselesi ile ilgili yerel çözümler de geliştirmelidir. Sonuç olarak AB ilerleme raporlarını düzensiz göç kapsamında değerlendirdiğimizde Türkiye'nin bu hususta pek çok önemli hukuki ve idari reformlar yapmasını sağlayarak önemli ölçüde etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- AKÇADAĞ, E. (2012). Yasa Dışı Göç ve Türkiye. İstanbul: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Avrupa Komisyonu (1998), Türkiye 1998 Yılı Düzenli İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf, [Erişim Tarihi: 16 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (1999), Türkiye 1999 Yılı Düzenli İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1999.pdf, [Erişim Tarihi: 16 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2000), Türkiye 2000 Yılı Düzenli İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf, [Erişim Tarihi: 16 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2001), Türkiye 2001 Yılı Düzenli İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf, [Erişim Tarihi: 16 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2002), Türkiye 2002 Yılı Düzenli İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf, [Erişim Tarihi: 16 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2003), Türkiye 2003 Yılı Düzenli İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf, [Erişim Tarihi: 16 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2004), Türkiye 2004 Yılı Düzenli İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf, [Erişim Tarihi: 16 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2005), Türkiye 2005 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf, [Erişim Tarihi: 16 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2006), Türkiye 2006 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf, [Erişim Tarihi: 17 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2007), Türkiye 2007 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf, [Erişim Tarihi: 17 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2008), Türkiye 2008 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf, [Erişim Tarihi: 17 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2009), Türkiye 2009 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf, [Erişim Tarihi: 17 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2010), Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf, [Erişim Tarihi: 17 Haziran 2020]

- Avrupa Komisyonu (2011), Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf, [Erişim Tarihi: 17 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2012), Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf, [Erişim Tarihi: 17 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2013), Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf, [Erişim Tarihi: 18 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2014), Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf, [Erişim Tarihi: 18 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2015), Türkiye 2015 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf, [Erişim Tarihi: 18 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2016), Türkiye 2016 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf, [Erişim Tarihi: 18 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2018), Türkiye 2018 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/siteimages/pub/komiyon_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf, [Erişim Tarihi: 18 Haziran 2020]
- Avrupa Komisyonu (2019), Türkiye 2019 Yılı İlerleme Raporu. Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-tr.pdf, [Erişim Tarihi: 18 Haziran 2020]
- ÇOMAKLI, Ş. E., AYRANGÖL, Z., & TEKDERE, M. (2014). Avrupa Birliği İlerleme Raporları Doğrultusunda Türk Vergi Politikalarında Yaşanan Değişimler. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 95-114.
- ERDOĞAN, R. (2014). Avrupa Birliği İlerleme Raporlarında 24. Fası: “Güvenlik” Politikalarının İçerik Analizi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(2), 1-19.
- Göç ve iltica terimleri sözlüğü: Sık karıştırılan kavramlar. (2020). Erişim Adresi: <https://www.dw.com/tr/g%C3%B6ç-ve-iltica-terimleri-s%C3%B6zl%C3%BCk-%C4%9F-%C3%BC-s-%C4%B1k-kar%C4%B1%5%9F-%C4%B1n-kavramlar/a-45638095>, [Erişim Tarihi: 18 Haziran 2020]
- GÜLEÇ, C. (2015). Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları Ve Türkiye'ye Yansımaları. *TESAM Akademi Dergisi*, 2(2), 81-100.
- İÇDUYGU, A. (2005). Transit migration in Turkey: Trends, patterns and issues.
- İÇDUYGU, A. (2006). The Labour Dimensions of Irregular Migration in Turkey.
- İÇDUYGU, A., & AKSEL, D. (2012). Türkiye'de Düzensiz Göç. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Türkiye.
- KAYAN, A. (2018). Çağdaş Gelişmeler Kapsamında Kent Yönetimi Tartışmaları, Kamu Yönetimi Tartışmaları (Ed. M. Akif Özer-Ufuk Ayhan), Ankara: Gazikitabevi
- KOÇAK, O., & GÜNDÜZ, R. D. (2016). Avrupa Birliği göç politikaları ve göçmenlerin sosyal olarak içerilmelerine etkisi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 66-91.

- LORDOĞLU, K. (2014). Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç ve İşgücü Piyasalarına Bazı Yansımalar. *Calisma ve Toplum*(1), 29-44.
- Mülteci Krizi ve Türkiye. (2020). Erişim Adresi: <https://www.setav.org/5-soru-multeci-krizi-ve-turkiye>, [Erişim Tarihi: 21 Haziran 2020]
- Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme. (tarih yok). Erişim Adresi: http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf, [Erişim Tarihi: 18 Haziran 2020]
- ÖZER, M. A. (2007). Temel Belgeler Eşliğinde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri. *Sayıştay Dergisi*, 66(67), 67-98.
- SAGLAM, S. (2006). Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Türkiyat Araştırmaları (Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü)*(5), 33-44.
- Türk Hukukunda İnsan Ticareti Suçu El Kitabı. (2009). Ankara: Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı Dışişlikler AB Koordinasyon Dairesi, Uluslararası Göç Örgütü Türkiye Ofisi.

İnternet Kaynakları

- URL-1, Düzensiz Göç Hakkında. (2020). Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda>, [Erişim Tarihi: 16 Haziran 2020]
- URL-2, Düzensiz göçün işlek durağı Türkiye. (2019). Erişim Adresi: <https://www.dw.com/tr/duzensiz-gocun-islek-duragi-turkiye/a-49789529>, [Erişim Tarihi: 20 Haziran 2020]
- URL-3, Düzensiz Göç. (2020).Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, [Erişim Tarihi: 20 Haziran 2020]
- URL-4, Türkiye’de 5 yılda 1 milyon 219 bin düzensiz göçmen yakalandı (2020). Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyede-5-yilda-1-milyon-219-bin-duzensiz-gocmen-yakalandi/1698552>, [Erişim Tarihi: 20 Haziran 2020].
- URL-5, Son 6 yılın en düşük seviyesinde! Yüzde 92 azaldı. (2020). Erişim Adresi: <https://www.cnnturk.com/dunya/son-6-yilin-en-dusuk-seviyesinde-yuzde-92-azaldi>, [Erişim Tarihi: 21 Haziran 2020]
- URL-6, Frontex: AB sınırlarında göç durumu düzeliyor. (2019). Erişim Adresi: <https://www.ntv.com.tr/dunya/frontex-ab-sinirlarinda-goc-durumu-duzeliyor,e2nJ72wC902zBxZkTEBIyQ>, [Erişim Tarihi: 21 Haziran 2020]
- Vakfı, İ. (2014). *Ilerlemenin Matematigi Avrupa Komisyonu Türkiye İlerleme Raporlarına Farklı Bir Bakış*. (M. Özsöz, Dü.) İstanbul: Dünya Yayıncılık.

LİSANS DÜZEYİNDE TURİZM EĞİTİMİ ALAN YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİLERİN KORONAVİRÜS ALGILARINI METAFOR YOLU İLE TESPİT ETMEYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

A STUDY ON THE DETECTION OF CORONAVIRUS PERCEPTIONS OF FOREIGN STUDENTS RECEIVING TOURISM EDUCATION AT THE UNDERGRADUATE LEVEL THROUGH METAPHOR

Gencay SAATCI* & Murat AKSU**

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Turizm Fakültesi, TÜRKİYE e-mail: gencaysaatci@comu.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7842-989X>

** Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Turizm Fakültesi, TÜRKİYE e-mail: drmurataksu@comu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2429-4624>

Geliş Tarihi: 31 Ağustos 2020; Kabul Tarihi: 01 Ekim 2020
Received: 31 August 2020; Accepted: 01 October 2020

ÖZET

Bu çalışma ile lisans düzeyinde turizm eğitimi alan yabancı uyruklu öğrencilerin koronavirüs kavramına ilişkin olarak geliştirmiş oldukları metaforların incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada yabancı uyruklu öğrencilerin koronavirüs kavramını açıklamada hangi metaforları kullandığı ve ortak özellikleri dikkate alındığında hangi gruplar altında toplanabildiği sorularına cevap aranmıştır. Araştırmanın evrenini Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm Fakültesinde okuyan 87 yabancı uyruklu öğrenci oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış anket formu kullanılmıştır. Koronavirüs salgınının ortaya çıkması sonucu alınan tedbirlerden dolayı yabancı uyruklu öğrencilere anket formu elektronik posta yolu ile ulaştırılmıştır. Araştırma verileri 30 Mart 2020-4 Mayıs 2020 tarihleri arasında 22 tane anket toplanmıştır. Araştırma sonucunda elde veriler, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre koronavirüs kavramı 8 kategoride incelenmiştir. Kategoriler “Doğa Olayları”, “Sağlık”, “Hayatı Sorgulama”, “Eğitim”, “Ölüm”, “Savaş”, “Sanat” ve “Yenilik” olarak ortaya çıkmıştır. Metaforların nedenleri incelendiğinde, tüm dünyanın ve ülkenin etkilendiği, planların aniden değişebileceği ve hızla yayılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca sağlığın tehdit altında olduğu, çaresiz insanların öldüğü, ölümün hatırlatıldığı, özgürlüklerin kısıtlandığı ve insanlardan korktukları belirtilmiştir. Öte yandan, insana farkındalık ve değer katan şeylerin temizlik, hijyen ve sabrın öneminin anlaşıldığı bir süreç olduğu vurgulandı. Araştırmanın en dikkat çekici sonucu; öğrencilerin turizm ile ilgili herhangi bir metafor geliştirmemiş olmalarıdır. Ayrıca araştırma verilerinde katılımcılardan ortak bir görüş tespit edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Koronavirüs, Öğrenci, Metafor, Yabancı Uyruk.

Jel Kodları: M30, M31.

ABSTRACT

In this study, the metaphors developed by foreign students studying undergraduate tourism was aimed to the concept of coronavirus are examined. In the study, answers were sought for the questions of which groups can be collected by considering the metaphors used by foreign students to explain the concept of coronavirus and their common features. The sample of the study consists of 87 foreign students studying in Çanakkale Onsekiz Mart University Tourism Faculty. Semi-structured questionnaire form was used to collect the data. Due to the measures taken as a result of the coronavirus outbreak, a questionnaire was sent to foreign students via e-mail. Research data 22 questionnaires were collected between 30 March 2020 and 4 May 2020. The data obtained as a result of the research was carried out with the help of content analysis, which is one of the qualitative research methods. Most of the participants study in the 2nd and 3rd grades. According to the research findings, the concept of coronavirus was examined in 8 categories. The categories emerged as "Natural Events", "Health", "Thinking About Life", "Education", "Death", "War", "Art" and "Innovation". When the causes of metaphors are examined, it is stated that the world and the country are affected, plans could change suddenly and spread rapidly. In addition, it was stated that health was under threat, helpless people died, death was reminded, freedoms were restricted and people were afraid. On the other hand, it was emphasized that what adds awareness and value to people is a process where the importance of cleanliness, hygiene and patience is understood. The most remarkable result of the research; is that students have not developed any metaphors about tourism. In addition, a common opinion from the participants was not found in the research data.

Keywords: Tourism, Coronavirus, Student, Metaphor, Foreign Nationality.

Jel Codes: M30, M31.

1. GİRİŞ

Çağdaş toplum olmanın göstergelerinden biri de toplumdaki insanların eğitim ve öğretim düzeyidir. Eğitim ve öğretim düzeyi yüksek toplumlar daha gelişmiş ve kalkınmış olarak kabul edilmektedir. Gelişmiş ve kalkınmış ülke olmanın önemli göstergelerden biri de ülkesinde yaşayan genç nüfusun hem ülke içindeki hem de ülke dışındaki hareketliliğidir. Turizm bu hareketlilikte önemli rol oynamaktadır. Eğitim amacıyla Türkiye'ye başka ülkelerden gelen öğrenciler de bulunmaktadır. Koronavirüs salgını sürekli eğitim ve öğretim kurumlarını da etkilemiştir. Türkiye'de 16 Mart 2020 tarihi itibarıyla kalabalık sınıfların yüksek risk unsuru oluşturacağı düşüncesiyle, ilköğretim, lise ve üniversitelerde eğitime ara verilmiş ve uzaktan eğitime geçilmiştir. Bu dönemde öğretim elemanları ve kamu personelleri için de esnek çalışma düzeni sağlanmıştır (Kıvılcım, 2020). UNESCO'ya göre, dünyadaki öğrenci nüfusunun %91'i ülke çapındaki bu kapanmalardan etkilenmiştir. İçlerinde yerleştirilmiş kapanışların uygulandığı ülkeler de bulunmaktadır. Daha savunmasız ve dezavantajlı topluluklar, uzaktan öğrenmeye devam edemedikleri için salgından daha fazla etkilenmiştir (Kutlu, 2020). Koronavirüsün insanlar üzerinde ekonomik, sosyo-kültürel ve psikolojik etkilerinin olduğu görsel ve işitsel basında konunun uzmanları tarafından tartışılmaktadır. Ancak koronavirüsün insanlar üzerindeki etkisi sağlık uzmanları tarafından net olarak henüz ortaya konulamamaktadır. Bu süreç içerisinde koronavirüsün insanları ve hayatlarını nasıl etkilediğine yönelik çeşitli yöntemleri kullanılarak araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırma yöntemlerinden biri de bu çalışmada kullanılmış olan nitel araştırma yöntemlerinden metafor yöntemidir.

Turizm alan yazınında, birçok yazar turizm, alternatif turizm, yiyecek, tropik destinasyon, efsane, macera, barış, sakin şehir, Türk mutfağı, Türkiye, İstanbul ve turist rehberliği gibi kavramları metafor yoluyla incelemiştir (Dann, 2002; Laing ve Crouch, 2009;

Taş, vd. 2016; Kulakoğlu Dilek, vd. 2016; Yağcı ve Avcıkurt 2017; Seyitoğlu ve Çakır, 2017; Jaworska 2018; Şahin ve Yalım Kaya, 2018; Köroğlu, Manav ve Karaca 2018; Şahin, Tezcan ve Bekci 2018). Metafor yöntemi bir kavram hakkındaki zihinlerdeki algıları anlamak açısından literatürde kullanılmaktadır. Bu çalışmada da koronavirüs salgınının yabancı uyruklu turizm öğrencilerini nasıl etkilediğini tespit etmek için metafor yöntemi ile inceleme yoluna gidilmiştir. Böylece yabancı uyruklu öğrencilerin algıları tespit edilerek olumsuz algıların giderilmesine yönelik önlemlerin alınması sağlanacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

T.C. Sağlık Bakanlığı (2020)'nın verdiği bilgilere göre; Koronavirüs (CoV), soğuk algınlığından Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS-CoV) ve Şiddetli Akut Solunum Sendromu (SARS-CoV) gibi daha ciddi hastalıklara kadar çeşitli hastalıklara neden olan büyük bir virüs ailesindedir. Koronavirüsler, hayvanlar arasında dolaşan bir virüs ailesidir, ancak insanlarda da görülebilmektedir. Aralık 2019'da Orta Çin'in en büyük şehri olan Vuhan'da ortaya çıkan Koronavirüs, yüksek ateş, öksürük ve nefes darlığı gibi solunum yolu belirtileri görülen hastalar üzerinde gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda Ocak 2020'de tanımlanarak tıp literatürüne geçmiş bir virüsdür (Aygün ve Ünal, 2020). Koronavirüs kavramı taç veya çelenk anlamına gelen Latince "korona" kelimesinden türetilmiştir. Taç veya güneş figürünü anımsatan bir görüntü oluşturan virüsün yüzeyinde proteinlerden oluşan viral (yayılmaya müsait virüsler) sivri peplomerler (zarflı virüslerin yüzeylerini taç gibi çevreleyen ve çivi proteinler olarak da adlandırılan çıkıntılar veya glikoprotein uzantılar) bulunmaktadır (Alpago ve Oduncu Alpago, 2020). Aşağıdaki Tablo 1'de bugüne kadar meydana gelen salgın hastalıklar, zamanları, nedenleri, ilaçları ve temel sonuçları verilmiştir.

Tablo 1. Tarih Boyunca Salgın Hastalıklar

Hastalık	Tarih	Nedeni	İlacı	Sosyo-ekonomik Sonuçları
Çiçek	12. yy.	Virüs	Aşı	Çocuk ölümleri
Lepra	13. yy.	Bakteri	Antibiyotik	Vücutta deformasyon ve toplumdaki dışlanma
Veba	14. yy.	Bakteri (?)	(?)	Kitlesel ölümler ve sosyoekonomik yaşamın durması
Frengi	15. yy.	Bakteri	Antibiyotik	Cinsel Hastalık
Dizanteri	16. yy.	Virüs, Bakteri, Amip	Antibiyotik	Kirli sular ve yoksulluk
Tüberküloz	17. yy.	Bakteri	Antibiyotik	Hijyen, beslenme eksikliği ve yoksulluk
Kolera	19. yy.	Bakteri	Antibiyotik	Kirli sular, hijyen, beslenme eksikliği ve yoksulluk
HIV/AIDS	20. yy.	Virüs	Antiretroviral tedavi	Cinsel hastalık
Ebola, Kuş Gribi, Domuz Gribi, Deli Dana, KKKA, SARS, MERS	21. yy.	Virüs	İlaçla tedavi, aşı, mutasyon	Küresel salgın, turizm sektöründe kısa dönemli bölgesel gerileme
COVID 19	2019	Virüs	(?)	Kitlesel ölümler ve sosyoekonomik yaşamın durması

Kaynak: Alpago ve Oduncu Alpago, 2020.

Tablo 1’de yer alan bilgiler ışığında; hemen hemen her yüzyılda salgın olarak adlandırılabilen bir hastalığın meydana geldiği ve bu hastalıkların da olumsuz sosyoekonomik sonuçları beraberinde getirdiği ifade edilebilmektedir. Bunun yanında salgının olumlu etkileri de olmuştur. Örneğin doğanın yapısı olumlu şekilde değişmeye başlamıştır. Çünkü insanların eve çekilmesi ve özellikle sanayi faaliyetlerinin yavaşlaması ile doğa kendi olağan ritmine geri dönüş sürecine girmiştir. İstanbul’da hava kirliliği %30 civarlarında azalırken, boğazda yunusların yüzmeye başladığı görülmüştür. Ayrıca dünyanın çeşitli yerlerinde yaşanan savaşlar ve silahlı çatışmalar durma noktasına gelmiştir (Afacan ve Avcı, 2020). Salgınlar tüm dünyada hayatın her alanında önemli yıkıcı sonuçlara yol açmıştır. Özellikle koronavirüsün hızla yayılması ve çok sayıda ülkeye ulaşmış olması nedeniyle ülkeler sınırlarını kapatmış, seyahat kısıtlamaları oluşturmuştur. Ülke içerisinde bulaşmasını engellemek amacıyla okullar tatil edilmiş, bazı sektörlerdeki iş yerleri kapatılmış, pek çok iş yeri çalışmaya ara vermek zorunda kalmış, evden çalışma yaygınlaşmıştır (Soysal, 2020). Okulların salgın dönemlerinde kapatılmasının birçok yönden olumlu etkisi olmaktadır. Öğrencilerin gün içerisinde bir araya gelerek birbirleriyle yakın temasları göz önünde bulundurulduğunda viral bulaşıcılığın artmasında mükemmel bir virüs taşıyıcısı konumundadırlar. Enfekte olduklarında, genellikle virüsün ailelere geçmesi ve sonrasında hızla iş çevrelerine yayılması olasıdır. Bu noktada okulların kapatılması yayılım zincirinin kırılmasında ve enfeksiyon oranlarının yavaşlatılmasında yardımcı olan sosyal mesafenin oluşumunu sağlamaktadır. Dolayısıyla okulların kapatılması ile ilgili yapılmış birçok çalışma, yükselen bir pandemiye müdahale etmenin en iyi yolu olarak belirtilmektedir (Germann vd., 2019; akt. Demir Öztürk, Kuru ve Demir Yıldız, 2020). Salgını önlemek amaçlı sıralanan tüm bu gelişmelerin ekonomik, kültürel ve toplumsal açıdan oldukça olumsuz etkileri de olmuştur Söz konusu salgınlar ile bulaşıcı hastalıkların sosyoekonomik olarak daha zayıf durumda olan insanları en çok etkilediği de bir gerçektir.

Psikolog Aksakallı (2020) verdiği bilgilerde ise uzmanların koronavirüs ile ilgili yeni bir hastalığın doğduğuna, literatüre yeni bir isim getirildiğini ve bu hastalığın “koronafobi” olarak da adlandırıldığını belirtmiştir. Koronafobi, psikolojik ve sosyal birtakım problemlere yol açabilmektedir. Kişilerde kontrol edilemeyen bir stres halinde devam ederse, kişilerin kaçınma davranışları sergilemesine neden olacak ve bu davranışlar da kişilerin bireysel davranışlarını büyük ölçüde kısıtlayacaktır. Kişilerin yaşadığı yoğun kaygı, endişe ve belirsizlik durumu vücutlarının farklı tepkiler vermesine, yaşam kalitelerinin bozulmasına yol açabilmektedir. Koronavirüsün etkileri hala tartışma konusu olmakla beraber çalışmalar ilerledikçe koronavirüs ile ilgili etkilerin daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir. Türkiye’de yabancı öğrencilerin ise ekonomik etkilerin haricinde ülkelerinde ve ailelerinden uzakta olmalarından dolayı psikolojik sorunları yaşamaları daha fazla olacaktır.

Metafor çalışması bu psikolojik sorunları anlamada katkı sağlayabilecektir. Metafor kelimesi Yunanca’daki Meta ve Pherein kelimelerin birleşmesinde meydana gelen Metapherein’den gelmektedir (Levine, 2005:172). Kaplan ve Kızırdırcı (2017: 615), “Bir kavram ya da durumun insanlar tarafından çeşitli benzetmeler kurularak anlatılması” olarak metaforu tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle metaforu tanımlamak gerekirse bir kavramın ya da olayın bireyde yarattığı algı veya algılar olarak ifade edilebilir. Bundan dolayı metafor bir algılama sürecidir. İnsanlar böylece bir kavramı başka bir kavramla açıklamakta ve o kavram ile ilgili algıladığı duygu ve düşünceyi daha derinlemesine ifade etmektedir (Eraslan, 2001:1).

İnsanların metafor yöntemini kullanılarak algıladığı duygu ve düşünce üretme sürecine “metaforik düşünce” denilmektedir. Metaforik düşünme süreci çeşitli aşamalardan oluşmaktadır. Bunlardan en yaygın ve kullanışlı olanı aşağıdaki gibidir (Sezer, 2003: 89):

- İlk önce açıklanmak ya da anlamlandırılmak istenen soyut bir olgu oluşturulmaktadır. Örneğin turizm kavramı gibi soyut olan bir unsur oluşturulur.
- İkinci aşamada turizm olgusunu açıklamak için kullandığımız somut bir olgu oluşturulur.
- Son aşama olarak soyut ve somut olgu arasında kurulan benzeşmeler oluşturulur.

Metafor süreçleri incelendiğinde ilk önce bir olgu ya da kavram belirlenmektedir. Bu olgu ya da kavramının metaforik olarak incelenebilmesi için bir derinliği olmalıdır. Bu süreçte araştırmacının bilgili ve deneyimli olması önemli olmaktadır. Çünkü buradaki seçim tamamen araştırmacının bilgi ve birikimle alakalıdır. Araştırmacıdan sonra diğer önemli olan ise sürece katılanlarla ilgilidir. Araştırmaya katılanlarının metafor süreciyle ilgili bilgi ve deneyim sahibi olmaları da önemli olmaktadır. Bundan dolayı araştırmacının bilgi ve deneyimi ile özellikle araştırma sürecine katılanların bilgi ve deneyimi ile metafora yönelik olgu ya da kavram belirlenmektedir. Son olarak da araştırmaya katılanlara seçilen metafor ile ilgili bilgi verilmektedir (Eraslan, 2011:4).

Turizm alan yazında metafor yöntemi kullanılarak yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Dann (2002), özellikle gelişmekte olan dünyadaki hedef destinasyonlarda dilin önemini vurgulamaktadır. Dann (2002)'ın iddiası makul olsa da bunu ispatlamak için çok az kanıt bulunmaktaydı. Metaforların, insanların düşüncelerini ve eylemlerini etkilemek için pazarlamacılar tarafından sıklıkla ikna edici bir potansiyel taşıdığı gösterilmiştir.

Laing ve Crouch (2009) çalışmasında bir seyahat deneyiminin ardındaki olağanüstü etkiye sahip efsane, macera ve fantezi metaforlarını araştırmıştır. Bu metaforların seyahat edenlerin motivasyonu ve seyahat deneyimleri etkilemede rol oynadığı belirtilmiştir. Bunun gelecek pazarlama faaliyetlerinde kullanılabileceği belirtilmiştir. Özellikle metaforların insan davranışlarının ortaya çıkarılmasında etkili olabileceği vurgulanmaktadır.

Taş vd. (2016), çalışmalarında alternatif turizm kavramı yönelik ortaöğretim öğrencilerinin hangi metaforlarla açıkladıklarını araştırmışlardır. Bu amaca yönelik olarak 95 öğretim öğrenciyle görüşmüşlerdir. Katılımcıların alternatif turizm kavramına yönelik 5 farklı metafor oluşturdukları ortaya çıkmıştır. Bunlar; doğal güzellikler, mekân ve ekonomik, çeşitlilik, sosyal ve kültürel özellikler ve genel bir algılama olarak kategorize edilmiştir.

Kulakoğlu Dilek, vd. (2016), çalışmalarında değişik düzeylerdeki otel yöneticilerinin turizm kavramı, barış kavramı ve turizm-barış kavramı gibi algılarını metafor yöntemiyle incelemeyi amaçlamışlardır. Metafor analizi sunucunda turizm-barış kavramına yönelik dört kavram ortaya çıkmıştır. Bunlar; ekonomik, duygusal, ilişkisel ve bütünseldir. Diğer bir bulgu ise otel yöneticilerinin turizm-barış kavramını daha çok ilişkisel ve bütünsel olarak görmeleridir.

Jaworska (2018), çalışmasında tropik destinasyonlarda metaforların tanımlanması ve analizine ilişkin kapsamlı bir yaklaşım kullanarak ne tür metaforların kullanıldığını araştırmıştır. Çalışma sonucunda 5 metafor üretilmiştir. Bunlar; vücut, tat, koku, din ve doğal elemandır. Ayrıca, tropik destinasyonların tariflerinde metafor kullanımının önemli şekilde arttığını vurgulamıştır.

Şahin ve Yalım Kaya (2018), metafor yöntemini kullanarak yiyecek metaforları üzerine çalışmıştır. Araştırma sonucunda altı kategori ortaya çıkmıştır. Bunlar sırası ile edebi metinler, dilsel karşılaştırma, kavramsal çalışmalar, eğitim, diaspora ve diğerleri olarak sıralanmaktadır. Alan yazında sonucunda yiyecek metafora ile ilgili araştırmalarının yarısından çoğunun edebi metinler olduğu bulunmuştur. Çalışmanın diğer sonucu ise yiyecek metaforları kullanılarak insanların karakterleri ile toplumların etnik kökenlerinin ortaya çıkarılabileceği ortaya çıkmıştır.

Yağcı ve Avcıkurt (2017), çalışmalarında İzmir Seferihisar'daki yöre halkına metafor yöntemi kullanarak "Sakin Şehir" kavramına yönelik algılarını tespit etmek istemişlerdir. Katılımcıların 83 farklı metaforu tekrarladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun sonucunda 7 farklı kategori elde edilmiştir. Metafor analizi sonucunda olumlu metafor sayısının dörtte üçe yakını olumlu metafor olduğu geride kalanların ise olumsuz metafor olduğu bulunmuştur.

Köroğlu, Manav ve Karaca (2018), çalışmalarında turizm rehberliği bölümündeki katılımcıların Türk Mutfağına yönelik algılarını metafor yöntemi ile ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda Türk Mutfağına yönelik 10 kategoride metafor ortaya çıkmıştır. Katılımcıların doğa ile ilgili kavramları daha çok kullandıkları anlaşılmıştır. Özellikle gökkuşağı, okyanus, dünya ve güneş gibi kavramlara benzetilmiş. Bu metaforların nedenleri incelendiğinde katılımcıların ortak görüş tespit edilmiş.

Şahin, Tezcan ve Bekci (2018), çalışmalarında iç turizm hareketlerine katılan yerli turistlerin Türkiye, İstanbul, Turizm ve Turist Rehberi kavramlarını metafor yöntemi ile nasıl açıkladıklarını araştırmışlardır. Verilerin değerlendirilmesi sonucunda 30 anket kullanıma uygun bulunmuş. Metafor analizi sonucunda katılımcıların Türkiye kavramı için 22, İstanbul kavramı için 19, Turizm kavramı için 22 ve Turist Rehberi kavramı için 22 adet metafor kullandığı bulunmuştur. Katılımcıların kullandıkları metaforları olumlu yönde algıladıkları sonucuna ulaşılmış.

Seyitoğlu ve Çakır (2017), çalışma, turizm eğitimi alanların eğitim ve staj algılamalarının metaforik analizlerle incelemesi ve turizm öğretmenlerinin metafor kullanma konusundaki farkındalıklarını arttırmak amaçlanmaktadır. Çalışmanın evrenini Antalya Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi'nden son sınıfta okuyan 94 öğrenci oluşturmaktadır. Veriler yarı yapılandırılmış bir anket ile toplanmıştır. Sonuç olarak mevcut araştırma, öğretmenlerin öğrencilerin ihtiyaç ve beklentilerini incelemek ve anlamak için metafordan faydalanabileceğini belirtmektedir. Ayrıca, turizm eğitimi ve daha iyi staj koşullarının öğrencilerin gelecekteki kariyerleri için fırsatlarını sağlayacağını göstermiştir. Öğrencileri beklentileri sektörde kalma konusunda olumlu tutumlar yaratmaktadır.

3. YÖNTEM

Araştırma lisans düzeyinde turizm eğitimi alan yabancı uyruklu öğrencilerin Koronavirüs ile ilgili algılarını metafor yolu ile tespit etmeyi amaçlamaktadır. Yapılan araştırma ile çalışmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevapları aranmıştır.

- Yabancı uyruklu öğrencilerin Koronavirüs kavramı için kullandıkları metaforlar nelerdir?
- Kullanılan metaforların ortak özellikleri incelendiğinde hangi gruplar altında kategorize edilmektedir?

Araştırma verileri, nitel araştırma yöntemi ile toplanmıştır. Çalışmanın deseni de olgu bilim biçiminde düzenlenmiştir. Olgu bilim araştırmaları, farkında olunan ancak derinlemesine ayrıntılı bir anlayışa sahip olunmayan olgulara odaklanılması olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu doğrultuda çalışmanın evreni Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm Fakültesinde okuyan 87 yabancı uyruklu öğrenci oluşturmaktadır. Bu aynı zamanda çalışmanın örneklemi de oluşturmaktadır. Böylece yabancı uyruklu öğrencilerin "Koronavirüs" hakkındaki düşünceleri metafor yardımı ile nasıl kavramsallaştırdıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından metaforları ortaya çıkarmak için yarı yapılandırılmış anket formu hazırlanmıştır. Koronavirüs salgınının ortaya çıkması sonucu alınan tedbirlerden dolayı yabancı uyruklu öğrencilere anket formu elektronik posta yolu ile

ulaştırılmıştır. Yabancı uyruklu öğrencilerin elektronik posta adreslerine 30 Mart 2020 tarihinde anket formu gönderilmiştir. Dönüş oranı düşük olduğundan 13 Nisan 2020 tarihinde tekrardan anket formu gönderilmiş ve 4 Mayıs 2020 tarihinden itibaren veri toplama süreci sonlandırılmıştır. Yabancı uyruklu turizm öğrencilerinden elektronik posta yolu ile “Koronavirüs.....gibidir; çünkü.....” cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Öğrencilerden toplam 22 adet veri formu elde edilmiştir. Nitel araştırmalarda herhangi bir genelleme yapma amacı taşımadığından, incelenen olay ya da olguyu ölçmekten ziyade derinlemesine anlamaya çalışmak daha önemli görülmektedir. Bu nedenle geniş bir örneklem kitlesi yerine araştırmanın amacına uygun küçük örneklem grubu ile çalışılması daha faydalı sonuçlar sağlayabilmektedir (Akıncı ve Sönmez, 2015). Araştırma sonucunda elde edilen veriler, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yardımıyla gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi araştırmanın kuramsal olarak çok açık ifade edilemediği veya daha derinlemesine bir analize gereksinim duyulduğu durumlarda gerçekleştirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek 2011). Yabancı uyruklu öğrencilerin geliştirdikleri metaforların analiz edilmesi aşaması şu şekilde gerçekleştirilmiştir; metin haline getirme, kodlama ve ayıklama aşaması, örnek metafor imgeleri derleme aşaması, kategori geliştirme aşaması, geçerlik ve güvenilirliği sağlama aşaması olarak yapılmıştır. Kontrolü yapılan verilerden katılımcılara ait veriler için K1...K22 şeklinde kısaltmalar kullanılmıştır. Veriler detaylı bir şekilde irdelenerek, çalışmanın geçerliliği ve güvenilirliğini artırmak amacıyla, soru formunda yer alan ifadelerle doğrudan yer verilerek yorumlanmıştır.

4. BULGULAR

Aşağıdaki Tablo 2’de katılımcılara ait demografik özellikleri yer almaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		Sayı	Yüzde	Demografik Özellikler		Sayı	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	10	45,45	Sınıf	1.Sınıf	2	9,09
	Erkek	12	54,55		2.Sınıf	8	36,37
Yaş	19 Yaş	3	13,64		3.Sınıf	8	36,37
	21 Yaş	4	18,18		4.Sınıf	4	18,17
	22 Yaş	7	31,82	Ülke	Afganistan	1	4,54
	23 Yaş	5	22,73		Azerbaycan	1	4,54
	24 Yaş	2	9,09		Filistin	1	4,54
29 Yaş	1	4,54	Kazakistan		1	4,54	
Sınav Türü	YÖS	9	40,91		Kırgızistan	1	4,54
	YTB	13	59,09		Moldova	2	9,09
Bölüm	Turizm İşletmeciliği	18	81,82		Özbekistan	3	13,64
	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği	4	18,18		Suriye	1	4,54
Barınma	Ev	12	54,55		Türkmenistan	6	27,31
	Yurt	10	45,45		Ukrayna	4	18,18
				Ürdün	1	4,54	

Katılımcıların 10’u (%45,45) kadın, 12 tanesi (%54,55) de erkektir. Katılımcıların büyük çoğunluğu 2. sınıf (%36,37) ve 3. sınıfta (%36,37) öğrenim görmektedir. Katılımcıların yaş grupları incelendiğinde ise; 22 yaşında yedi (%31,82) kişi, 23 yaşında da beş (%22,73) bulunmaktadır. Katılımcı olan yabancı uyruklu öğrencilerin okudukları bölüme gelme kanalları incelendiğinde de 13 katılımcı (%59,09) Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar

Başkanlığı'nın vermiş olduğu Türkiye Bursları ile, 9 katılımcı (%40,91) da Yabancı Uyruklu Öğrenci sınavı ile kayıt yaptırmışlardır. Bölüm bazında ise; 18 katılımcı (%81,82) Turizm İşletmeciliği (Konaklama İşletmeciliği) Bölümü'nde, 4 katılımcı (%18,18) da Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Bölümü'nde öğrenim görmektedir. Katılımcılardan 12 kişi (%54,55) evde, 10 kişi (%45,45) de yurttadır. Son olarak katılımcıların geldikleri ülkeler de 6 kişi (%27,31) Türkmenistan, 4 kişi (%18,18) Ukrayna, 3 kişi (%13,64) Özbekistan, 2 kişi (%9,09) Moldova, 1'er kişi (%4,54) de Afganistan, Azerbaycan, Filistin, Kazakistan, Kırgızistan, Suriye ve Ürdün olarak sıralanmaktadır.

Aşağıdaki Tablo 3'te katılımcıların Koronavirüs kavramına ilişkin geliştirmiş oldukları metaforlar, kategorileri ve öğrenci sayıları yer almaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Koronavirüs Kavramına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar

Metafor Kategorileri	Geliştirilen Metaforlar	Metafor Sayısı	Yüzde
1 Doğa Olayları ile İlgili Metaforlar	Şimşek, Çanakkale'nin Havası, Sel, Afet, Yabani Ateş, Deprem	6	%27,28
2 Sağlık ile İlgili Metaforlar	Panik ve Korku Salan Bir Virüs, Hastalıklı Bit, Nezle, Küresel Çapta Pandemi	4	%18,18
3 Hayatı Sorgulama ile İlgili Metaforlar	İnsanlara Farkındalık Katmak İçin Bir Mesaj, Hayat Dersi	2	%9,09
4 Eğitim ile İlgili Metaforlar	Bilinmeyen Bir Problem, Okul	2	%9,09
5 Ölüm ile İlgili Metaforlar	Ölümü Hatırlatmaya Gelen Mesaj, Ecel	2	%9,09
6 Savaş ile İlgili Metaforlar	Tehlikeli Bir Düşman, Savaş	2	%9,09
7 Sanat ile İlgili Metaforlar	Kukla Tiyatrosu, Oyundaki Dünyanın Kötü Kralı	2	%9,09
8 Yenilik ile İlgili Metaforlar	Bir Çağın Sonu ve Yeni Bir Çağın Başlangıcıdır, Yenilik Taşıyan Fırsat	2	%9,09
Toplam		22	%100

Lisans düzeyinde turizm eğitimi alan yabancı uyruklu öğrencilerin "Koronavirüs" kavramına ilişkin olarak geliştirmiş oldukları metafor kategorileri toplam 8 başlık altında toplanmıştır. En fazla metafor (r=6) "Doğa Olayları" kategorisinde bulunmaktadır. Bu kategoriye "Sağlık ile İlgili Metaforlar" (r=4) takip etmektedir. "Hayatı Sorgulama", "Eğitim", "Ölüm", "Savaş", "Sanat" ve "Yenilik" kategorilerinde geliştirilen metafor sayıları eşittir (r=2). Söz konusu bu kategorilerde bulunan ifadelerden bazıları aşağıdaki gibidir:

Doğa Olayları ile İlgili Metaforlar

- K11= "Koronavirüs şimşek gibidir; çünkü bir bölgede patlıyor ama bütün ülke görebiliyor."
- K16= "Koronavirüs Çanakkale'nin havası gibidir; çünkü insanı evde kapatabilir ve her an beklemeden planlarını değiştirebilir."
- K20= "Koronavirüs sel gibidir; çünkü bütün dünyaya dağılıyor."
- K6= "Koronavirüs yabani ateş gibidir; çünkü çok çabuk yayılıyor ve söndürmesi çok zor."

Sağlık ile İlgili Metaforlar

- K12= “Koronavirüs insanlara panik ve korku salan bir virüs gibidir; çünkü sağlığımıza tehdit oluşturuyor ve özgürlüğümüz kısıtlanıyor.”
- K7= “Koronavirüs nezle gibidir; çünkü ölümlerin büyük bölümü zatürre gibi solunum yolu hastalıklarıyla gerçekleşiyor.”
- K2= “Koronavirüs, küresel çapta pandemidir; çünkü çok kısa zamanda tüm dünyayı kaplamış. En zengin ülkesinden en fakir ülkesine tüm her bölgeyi etkisi altına almıştır.”

Hayatı Sorgulama ile İlgili Metaforlar

- K8= “Koronavirüs benim için insanlara farkındalık katmak için bir mesajdır; bu zamana kadar kimse yaptıklarının farkında değildi. Küçük sanıp, değer vermediğimiz şeylerin aslında büyük mutluluk olduğunu anlatan (mesela insanlarla endişesiz temas edebilmek, sarılmak, sokağa hiç bir şeyi düşünmeden çıkabilmek, maskesiz rahat nefes alabilmek, sınırların açık olması ve seyahat etmek istemesek bile bu fırsatın mevcut olması gibi). Umarım pandemi bittikten sonra doğayı korumak için insanlar fakında olup, umursamazlıktan gelmeden, aksine her birey elinden geleni yapacaktır.”
- K5= “Koronavirüs bir hayat dersidir, çünkü hastalık yayılmaya başladıktan sonra çok şeye dikkat etmeye başladık. Örneğin temizlik, hijyen, sabır ve sayamadığımız çok şeyi bize öğretti dikkat etmemizi sağladı.”

Eğitim ile İlgili Metaforlar

- K19= “Koronavirüs bir okul gibidir; çünkü hiç bitmeyecekmiş gibi.”
- K13= “Koronavirüs bana göre bir bilinmeyen problem gibidir; çünkü daha fazla korku uyandırır.”

Ölüm ile İlgili Metaforlar

- K1= “Koronavirüs ölümü hatırlatmaya gelen mesaj gibidir; çünkü biz insanlar dünya hayatına o kadar bağlandık ki ölümü unutuyoruz.”
- K15= “Koronavirüs ecel gibidir; çünkü herkesi öldürüyor.”

Savaş ile İlgili Metaforlar

- K4= “Koronavirüs savaş gibidir; çünkü savaştayken hepimiz evde oturmak zorunda kaldık.”
- K9= “Koronavirüs tehlikeli bir düşman gibidir; çünkü masum ve çaresiz olanlar ve büyükleri öldürüyor.”

Sanat ile İlgili Metaforlar

- K14= “Koronavirüs bana göre kukla tiyatrosu gibidir; çünkü tiyatro sonunda oyuncuların gerçek yüzünü görüyoruz, hepimiz değil tabii ki, ama görüyoruz.”
- K10= “Koronavirüs oyundaki Dünya'nın kötü kralı gibidir; çünkü herkes ona şu anda itaat ediyor ve onun tahtan gitmesini istiyorlar, mücadele ediyorlar ama sonu nasıl olacak bütün bu çabanın belli değil.”

Yenilik ile İlgili Metaforlar

- K22= “Koronavirüs bir çağın sonu ve yeni bir çağın başlangıcıdır; çünkü bildiğimiz her şey değişecek, hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır.”
- K3= “Koronavirüs bir nevi yenilik taşıyan fırsat gibidir; çünkü bir şeyin sonu diğer şeylerin başlangıcı olabilir.”

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yapılan çalışma ile lisans düzeyinde turizm eğitimi alan yabancı uyruklu öğrencilerin “Koronavirüs” kavramına ilişkin olarak geliştirmiş oldukları metaforlar incelenmiştir. Araştırmanın en dikkat çekici sonucu; öğrencilerin turizm ile ilgili herhangi bir metafor geliştirmemiş olmalarıdır. Bu sonuç normal karşılanabilir çünkü koronavirüs sağlıkla ilgili bir kavram olduğundan katılımcıların doğrudan turizm ile ilgili metafor geliştiremedikleri düşünülebilir. Ayrıca araştırma verilerinde ortak bir görüş de tespit edilmemiştir. Bunun yanında “koronavirüs” kavramı toplam 8 kategoride incelendiğinde; bunlardan genel olarak olumsuz içerikli ifadelerle sahip olduğu söylenebilecek kategoriler “Doğa Olayları”, “Sağlık”, “Hayatı Sorgulama”, “Eğitim”, “Ölüm”, “Savaş” ve “Sanat”tır. Olumlu sayılabilecek kategori sadece “Yenilik” olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kategoride kavram; bir fırsat ve yeni bir başlangıç olarak ifade edilmiştir.

Metaforların gerekçeleri incelendiğinde ise tüm dünyanın ve tüm ülkenin etkilendiği, ani bir şekilde planların değişebileceği, hızlıca yayıldığı ifade edilmiştir. Bunun yanında sağlığın tehdit edildiği, çaresiz insanların öldüğü, ölümün hatırlatıldığı, özgürlüklerin kısıtlandığı ve insanlara korku saldığı belirtilmiştir. Öte yandan insanlara farkındalık katan ve değer verilmeyen şeylerin, temizliğin, hijyenin ve sabrın önemini anlaşıldığı bir süreç olduğu da vurgulanmıştır. Bu süreçte insanların mücadele ettikleri ancak mücadelenin sonunun nasıl olacağını bir bilinmez olduğu, bilinen her şeyin değişeceği ve farklı şeylerin de başlangıcı olabileceği ifade edilmiştir.

Tüm sonuçlar, koronavirüsün yabancı uyruklu turizm öğrencilerinin çoğunluğunu psikolojik olarak olumsuz etkilediğini göstermektedir. Koronavirüs başta turizm, havacılık ve finans sektörü olmak üzere ekonomik ve sosyal yaşam üzerinde şok etkisi yaratan bir süreç olarak ön plana çıkmaktadır. Koronavirüsün dünyaya daha fazla yayılmasının engellenmesinde en etkili sektörlerden biri de turizm olmuştur. Daha çok turist çekmek yerine salgın hastalıktan dolayı ülkeler önlem amaçlı sınırlarını kapatarak her türlü hareketliliği kısıtlamaya giderek, gönüllü olarak turistik hareketliliği sınırlandırmaya başlamışlardır. Örneğin 2000 yılından sonra ortaya çıkan salgın hastalıkların, turizm sektörü üzerindeki etkileri sadece bölgesel bazda gerçekleşirken, koronavirüsü küresel bir boyutta turizm sektörünü durdurma noktasına getirmiştir (Alpago ve Oduncu Alpago, 2020). Koronavirüsten başka daha önce Dünya’da hiçbir olay bu denli büyük çapta seyahat kısıtlamasına sebep olmamıştır. Nisan 2020 itibarıyla, tüm dünya destinasyonlarının %96’sı salgını önlemeye yönelik seyahat etmeyi kısıtlayan önlemler uygulamıştır (UNWTO, 2020; akt. Bahar ve Çelik İlal, 2020).

Küresel çapta seyahat kısıtlamaları ve uçuş iptalleri devam ederken, ulusal ve uluslararası ölçekte seyahat hizmetlerinin arzı salgına bağlı olarak önemli ölçüde azalmıştır (Acar, 2020). Turizm ile ilgili ilk tedbirler havayolu uçuşlarındaki kısıtlamalar ve iptaller olmuştur. 5 Şubat 2020 tarihinden itibaren Çin, 23 Şubat 2020’den itibaren İran, 29 Şubat 2020’de İtalya, Güney Kore ve Irak ardından 14 Mart 2020’de Almanya, Fransa, İspanya, Norveç, Danimarka, Belçika, Avusturya, İsveç ve Hollanda uçuşları tedbiren durdurulmuştur (Demir, Günaydın ve Demir, 2020). Havayolu işletmeleri, otel işletmeleri, seyahat acentaları gibi turizm endüstrisinin bel kemiğini oluşturan işletmeler başta olmak üzere turizmin tüm kolları bu sıkıntılı süreçten olumsuz yönde etkilendiği ve etkilenmeye devam edeceği düşünülmektedir (İbiş, 2020). Dolayısıyla, 2020 yılının tüm dünyada ve ülkemizde turizm

sektörü açısından kaybedilmiş bir yıl ve kriz yılı olacağı söylenebilmektedir. Özellikle turist gönderen batı ülkelerinde ciddi ölümlerin olması insanların kısa sürede seyahate yönelmelerini olumsuz yönde etkileyebilecektir (Atay, 2020). Bu sebeplerden dolayı Türkiye’de eğitim ve öğretim gören yabancı uyruklu öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümleri ve sektörleri hakkındaki haklı kaygılarının üniversite, fakülte ve bölüm yönetimlerince giderilmesi için önlemler alınması gerekmektedir. Bu konuda sektör yöneticilerinden destek istenebilir. Belirli aralıklarla sektör temsilcileri, turizm ile ilgili faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde bulunulabilir. Çeşitli toplantılar düzenlenerek öğrencilerin motivasyonları artırılabilir. Örneğin ek olarak öğrencilere, psikolojik destek de verilebilmesi konusunda önlemler alınabilir.

Bunun yanında, akademik ve idari personele de görevler düşmektedir. Akademik ve idari personel ailelerinden uzakta kalan bu öğrencilere karşı daha sabırlı ve bilgilendirici olmaları sürecin daha iyi yönetilmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca Türkiye’ye yurt dışından okumak için gelen öğrenci sayısının daha da artırılması isteniyorsa Türkiye’nin yurt dışındaki algısının nasıl olduğunun anlaşılması da gerekmektedir.

Özellikle koronavirüs sonrası uzaktan eğitim seçenekleri açısından iyi bir alt yapı sunan eğitim kurumları rağbet görmeye başlayacaktır. Aslında ülkemizde uzaktan eğitim tekniklerinden faydalanma 1960’lardan sonra başlamıştır. Önce meslek programlarıyla uzaktan eğitim uygulaması başlamıştır. Sonra MEB bünyesinde 1974’te Mektupla Öğretim Merkezi kurulmuştur. Böylece Türkiye’de kitle eğitiminde eğitim teknolojilerinden faydalanma yoluna gidilmiştir. 1976’da Yükseköğretim düzeyinde televizyon ve radyo programları da yayımlanmıştır. Günümüzde de MEB bünyesinde EBA aracılığı ile televizyon ve internet üzerinden okulların kapalı olması nedeniyle evde olan öğrenciler için ders gösterimi yapılmaktadır (Okan, 1979; akt. Afacan ve Avcı, 2020). Koronavirüs salgını ile birlikte salgın döneminde eğitimde de yeni bir dönem başlamıştır. Salgın üniversiteleri etkilemiş, birçok ülkede yüzlerce üniversite kapatılmıştır. Araştırma laboratuvarları lisansüstü çalışmalarının yanı sıra araştırmalarını da askıya almıştır. Birçok üniversite kampüslerini öğrencilere kapatmış, salgında dijital öğrenme sürecine geçmiş, ancak bazıları araştırmacıların devam etmesine izin vermiştir. Türkiye’de ilk koronavirüs vakaları rapor edildiğinde, üniversitelerin rektörleri eylem planını görüşmek üzere Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK)’nda bir araya gelmişlerdir. Türkiye’deki 128 üniversitenin uzaktan eğitim merkezi hali hazırda mevcut idi. 13 Mart 2020’de de okullar ülke çapında kapanmıştır. Bu süreçte mevcut salgında dijital ortamda eğitimine devam edebilen üniversiteler ve ihtiyaçlara yanıt verebilen diğer tüm kurumlar, gelecekte yapılacak olan araştırmalar için bir model önerisi olarak düşünülebilir (Kutlu, 2020). Bu nedenle kurumlar da kendilerini bu doğrultuda akredite etmelidirler. Çünkü tekrar edebilecek olası bir salgına karşı da hazırlıklı olunması hem üniversitelere hem de öğrencilere güven verecektir. Salgın gibi kriz dönemlerinde eğitim ve öğretimin uzaktan devam etmesi konusunda teknolojinin bütün olanaklarından tüm öğrencilerin faydalanması için gerekli önlemler de alınmalıdır.

Türkiye koronavirüs salgınından diğer ülkelere nazaran daha başarılı bir profil çizmiştir. Bu başarının ülke tanıtımlarında kullanılması Türkiye’ye eğitim ve öğretim için gelmek isteyen öğrencilerde psikolojik olarak daha olumlu etki yaratacaktır. Bu hususta öğrencilerin beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçların dışında; eğlence, sanatsal faaliyetler ve turistik geziler gibi diğer gereksinimlerinin giderilmesinde de gerekli önlemlerin alındığının bilgisi verilmelidir. Turizm eğitimi alan öğrencilerin mezun olduklarında salgından sonra sektörde karşılaşabilecekleri durumlar için de hazırlıklı hale gelmeleri sağlanmalıdır. Örneğin; teknolojiyi daha iyi kullanabilmeleri, bildikleri yabancı dillerin sayısını artırmaları ve girişimcilik hakkında yeterli donanıma sahip olabilmeleri sağlanmalıdır. Özellikle salgın döneminde her duruma uyum sağlayabilen işletmelerin ve çalışanların daha başarılı oldukları

gözlemlenmiştir. Bununla birlikte çalışma sonuçlarında ortaya çıkan, öğrencilerin koronavirüs ile ilgili geliştirmiş oldukları metaforlardan yenilik kategorisinde yer alan fırsat ve yeni bir başlangıç düşünceleri söz konusu durumu destekler niteliktedir.

Bu çalışmanın zaman, maliyetten ve koronavirüsün etkisinden dolayı bazı kısıtları bulunmaktadır. Özellikle örneklem sayısından ötürü durumun tam tablosu ortaya konulamamaktadır. Bundan sonraki çalışmalarda yabancı uyruklu öğrencilerinin yanında diğer öğrencilere, akademisyenlere, idari personele de yapılması çalışmanın daha faydalı hale gelmesini sağlayacaktır. Ayrıca nicel bir yöntem ile çalışma yapmak isteyen araştırmacılar, Biçer ve arkadaşları (2020) tarafından Türkçe geçerlik ve güvenilirlik analizleri gerçekleştirilmiş olan “Koronavirüs Anksiyete Ölçeği”nden yararlanarak farklı örneklemeleri inceleyerek farklı bakış açıları geliştirebilirler.

KAYNAKÇA

- ACAR, Y. (2020). Yeni koronavirüs (Covid-19) salgını ve turizm faaliyetlerine etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1): 7-21.
- AFACAN, E. ve AVCI, N. (2020). Koronavirüs (Covid-19) örneği üzerinden salgın hastalıklara sosyolojik bir bakış. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5): 1-14.
- AKINCI, Z. ve SÖNMEZ, N. (2015). Engelli bireylerin erişilebilir turizm beklentilerinin değerlendirilmesine yönelik nitel bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(1): 97-113.
- AKSAKALLI, G. (2002). Koronavirüs (Covid-19) salgını ve koronafobi etkisi, <https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/koronavirus-covid-19-salgini-ve-koronafobi-etkisi>.
- ALPAGO, H. ve ODUNCU ALPAGO, D. (2020). Koronavirüs salgınının sosyoekonomik sonuçları. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (8): 99-114.
- ATAY, L. (2020). COVID-19 salgını ve turizme etkileri. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17(1): 168-172.
- AYGÜN, M. ve ÜNAL, M. (2020). COVID-19 pandemisinin buz hokeyi sporuna etkisi. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(Özel Sayı 1): 195-204.
- BAHAR, O. ve ÇELİK İLAL, N. (2020). Coronavirüsün (Covid-19) turizm sektörü üzerindeki ekonomik etkileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(1): 125-139.
- BİÇER, İ., ÇAKMAK, C., DEMİR, H. ve KURT, M.E. (2020). Koronavirüs anksiyete ölçeği kısa formu: Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(Özel Sayı 1): 216-226.
- DANN, G. (2002). *The tourist as a metaphor of the social world*. In G, Dann (Ed.), *The tourist as a metaphor of the social world* (pp. 1-18), Wallingford, CT: CAB International.
- DEMİR ÖZTÜRK, E., KURU, G. ve DEMİR YILDIZ, C. (2020). Covid-19 pandemi günlerinde anneler ne düşünür çocuklar ne ister? anne ve çocuklarının Pandemi algısı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5): 204-220.
- DEMİR, M., GÜNAYDIN, Y. ve Demir, Ş.Ş. (2020). “Coronavirüs (Covid-19)’ün Türkiye’de turizm üzerindeki öncüllerinin, etkilerinin ve sonuçlarının değerlendirilmesi.” *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(1): 80-107.
- ERASLAN, L. (2011). Sosyolojik metaforlar. *Akademik Bakış Dergisi*, 27: 1-22.
- GERMANN, T. C., GAO, H., GAMBHIR, M., PLUMMER, A., BIGGERSTAFF, M., REED, C. ve UZİCANİN, A. (2019). School dismissal as a pandemic influenza response: when, where and for how long?. *Epidemics*, 28, 100348.
- İBİŞ, S. (2020). “Covid-19 salgınının seyahat acentaları üzerine etkisi.” *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1): 85-98.
- JAWORSKA, S. (2017). Metaphors we travel by: a corpus-assisted study of metaphors in promotional tourism discourse. *Metaphor and Symbol*, 32(3): 161-177.
- KAPLAN, T. ve KIZDIRICI, F. (2017). Türkçe öğretmenliği ikinci sınıf öğrencilerinin “kültürel etkileşim”e ilişkin metaforik algılamaları. *SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(18): 614-627.

- KIVILCIM, B. (2020). Covid-19 (yeni koronavirüs) salgınının turizm sektörüne muhtemel etkileri. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(1): 17-27.
- KÖROĞLU, Ö., MANAV, S. ve KARACA, K. Ç. (2018). Turizm rehberliği öğrencilerinin “Türk mutfağı” kavramına ilişkin algılarının metaforlar yöntemi ile belirlenmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi*, 10(2): 114-129.
- KULAKOĞLU DİLEK, N., DİLEK, S. E. ve GÜMÜŞ, M. (2016). Otel çalışanlarının turizm ve barış ilişkisine yönelik metaforik algıları. *Batman Üniversitesi Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(2/1):1-15.
- KUTLU, R. (2020). Yeni koronavirüs pandemisi ile ilgili öğrendiklerimiz, tanı ve tedavisindeki güncel yaklaşımlar ve Türkiye’deki durum. *TJFMPC*, 14(2): 329-344.
- LAİNG, J. and CROUCH, G. I. (2009). Myth, adventure and fantasy at the frontier: metaphors and imagery behind an extraordinary travel experience. *International Journal of Tourism Research*, 11: 127-141.
- LEVINE, P. M. (2005). Metaphors and images of classrooms. *Kappa Delta Pi Record*, 41(4): 172-175.
- OKAN, K. (1979). *Eğitim teknolojisi: eğitim araçlarından yararlanma*. Okan Yayınları.
- SEYİTOĞLU, F. ve ÇAKAR, K. (2017). Tourism education and internships: a metaphor analysis. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 17(4): 269-280.
- SEZER, E. (2003). Dilde ve edebiyatta “yol” metaforu. *Türk Dil Kurumu Araştırma Kütüphanesi*, 65: 88-92.
- SOYSAL, G. (2020). Koronavirüs salgını ve yaşlılık. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5): 290-301.
- ŞAHİN, E. ve YALIM KAYA, S. (2018). Yiyecek metaforları üzerine bir literatür incelemesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(59): 1105-1113.
- ŞAHİN, S., TEZCAN, A. E. ve BEKÇİ, M. (2018). Yerli turistlerin Türkiye, İstanbul, turizm ve turist rehberi ile ilgili metaforları. *Turizm Akademik Dergisi*, 5(1): 251-264.
- T.C. Sağlık Bakanlığı (2020). Covid-19 Rehberi, Mart 2020. https://www.tahud.org.tr/file/4f42cbfd-bbd9-4bf4-91b0-29698f53f198/COVID-19_Rehberi.pdf Erişim Tarihi: 23/05/2020.
- TAŞ, M., DÜZ, İ. ve ÜNLÜ, E. (2016). Ortaöğretim öğrencilerinin “alternatif turizm” kavramına ilişkin algılarının metafor yardımıyla analizi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(39): 352-360.
- YAĞCI, P. ve AVCIKURT, C. (2018). Seferihisar halkının sakin şehir kavramına ilişkin metaforik algıları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3): 1-18.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınevi.